A. D. XENOPOL

AMINTIRI
DE
CĂLĂTORIE

IAȘI
TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER—STRADA PRIMARIEI

In povestirea veche a unuĭ uriaş ce redobîndea puterĭ noue, de cîte orĭ se atingea de pămînt, este un mare sîmbure de adevăr. De cîte orĭ ne apropiem, de totul din care ne am desfăcut, simţim că mintea şi sufletul ne întinereşte. Tot-deauna am căutat ca să-mĭ scald cugetarea şi simţirea în izvorul cel vecinic proaspăt al naturei. Ce am văzut, am spus, pe cît mi-a fost prin putinţă; ce am simţit însă a fost tot-deauna deasupra puterei mele de rostire, căcĭ

Pentru ce-ĭ în lume mare, graiul omuluĭ e mic,
Pentru ce-ĭ în suflet mare, graiul săŭ este nimic.

O călătorie la Dorna în Bucovina

(1888)

Călătoriile aŭ cîştigat mult în repeziciune şi îndămănare prin întroducerea drumurilor de fer, aŭ pierdut însă în interes. Astă-zĭ zborĭ peste ţărĭ ca un meteor, fără nicĭ o atingere cu ele, fără a dobîndi despre natura lor nicĭ o idee lămurită, fără a face cunoştinţă cu elementul omenesc ce le locueşte Munţiĭ, rîurile, oraşele trec sub ochiĭ călătoruluĭ cu iuţala fulgeruluĭ Ceea ce aĭ văzut într-o zi este atît de variat, încît se amestecă în minte în o masă confuză, neputînd alege nimic din nămolul de intipărirĭ ce ţi-aŭ obosit privirea. Fără îndoială că, pentru acel ce vrea să cunoască o ţară, călătoria cu locomotiva nu este mijlocul cel maĭ nimerit, şi că el trebue să recurgă tot la sistemul cel învechit şi primitiv de călătorie, cu trăsura, călare, saŭ chiar pe jos, pentru a veni în strînsă atingere cu pămîntul şi poporul pe care vrea să-l studieze.

Călătoria ce am întreprins la Dorna în Bucovina, mi-a procurat iarăşĭ prilejul de a merge a lene prin o

frumoasă ţară, locuită de Romînĭ, de a gusta în tot farmecul lor frumuseţile natureĭ, de a mă oprı unde şı cît îmĭ plăcea, de a vorbı cu oamenıĭ, a-ĭ întreba asupra vieţeı şı a îndeletnicirilor lor, şı a dobîndı ast-felıŭ o ımagine vie şı luminoasă atît a natureı încunjurătoare cît şı a finţelor pe care le adăposteşte la sînul eĭ.

I

Pînă la Dorna

Dorind să scurtez pe cît se putea călătoria cu drumul de fer, aleseiŭ spre a merge la Dorna, calea prin Fălticenĭ. De la Dolhasca pînă la capitala judeţuluĭ Suceava se întinde o şosea foarte bine întreţinută, lucru vrednic de însemnat în ţara noastră, unde căile de comunicaţie nu prea sunt bine îngrijite Regiunea prin care trecĭ, între aceste două puncte, aparţine aceleĭ a dealurilor Românieĭ, pămîntul este presurat de colnice, peticĭ de pădurĭ şı văĭ maĭ late, care iaŭ chipul unor şesurĭ Semănaturĭ gata de a primi secerea se întindeaŭ aurite sub soare, amestecate cu lanurĭ verzĭ de păpuşoĭ Fînul în parte cosit, era strîns în căpiţĭ, adunate şı ele pe alocurea în stogurile cele marĭ. Pe aiurea, încă necopt, se pleca la suflarea vîntuluĭ, undoind în lumina soareluĭ neregulatele sale vîrfurĭ Satele se zăreau rarĭ în cale, cu aspectul sărăcăcios, cu casele micĭ, avînd nişte găurĭ în loc de ferestĭ, adese-orĭ fără gardurĭ în jurul lor, înconjurate, în loc de livezĭ, numaĭ de spinĭ şı de mărăcinĭ Cîte un car greoiu, cu roatele numaĭ în ciolane, neavînd în el nicĭ un dram de fer, tras cu greutate de o părechie de boĭ, ducea în el pe ţăran culcat pe piept, care îndrepta dobitoacele sale prin îndemnările cunoscute, de care ele ascultau cu o mare exactitate

La o întorsătură, se zăriră albind în depărtare, casele Fălticenilor, în fundul uneĭ văĭ dar de acolo maĭ merserăm încă, o oră şı jumătate pînă să ajungem în acest oraş. In sfîrşit puserăm piciorul în locul ce altă dată era centrul cel maĭ comercial al Moldoveĭ Se faceaŭ pregătirĭ pentru iarmarocul de 20 Iulie, ce se apropia Pe fie-ce an, acest iarmaroc e maĭ puţin cercetat şı ia un

caracter tot maĭ localnic, pierzînd din însămnătatea pe care o avea altă dată pentru ţara întreagă. Cauza acesteĭ împrejurărĭ, stă în înrîurirea adusă de drumurile de fer asupra negoţuluĭ ţăreĭ noastre. Inainte, iarmaroacele şi cu deosebire acel de la graniţă, al Fălticenilor, era locul de întîlnire al neguţătorilor străinĭ, cu toţĭ aceĭ ce aveaŭ trebuinţă de fabricatele lumeĭ apusene. Concurenţa fiind mare, preţurile eraŭ micĭ, de unde provinea eftinătatea relativă a obiectelor cumpărate la iarmaroc. Pămîntenii aduceaŭ apoĭ, spre vînzare, vite şi alte producte ale ţăreĭ, din preţul cărora îşĭ cumpăraŭ cele trebuincioase. Ast-feliu se explică cum de la acest mare bîlciŭ se făceaŭ adese-orĭ afacerĭ de milioane. Acum însă uşurătatea transportuluĭ duce mărfurile chiar la locul desfacereĭ. Nu maĭ sunt de nevoie aceste întîlnirĭ extraordinare ale vînzătorilor cu cumpărătoriĭ, cînd eĭ pot fi puşĭ în atingere, în orĭ-ce loc, uniĭ cu alţiĭ. Timpul iarmaroacelor a trecut, şi ele cată să se restrîngă pe fie-ce zi, maĭ păstrînd doară numaĭ o însămnătate localnică. Există şi astăzĭ iarmaroace, însă de acele ce corespund nouelor mijloace de comunicaţie, care pun cu grăbire în legatură punctele cele maĭ îndepărtate ale pămîntuluĭ. Acestea sunt locurĭ de întîlnire, nu ale neguţătorilor uneĭ ţărĭ cu muşteriĭ uneĭ alteia, ci acel al producătorilor însemnaţĭ din întreaga omenire cu cumpărătoriĭ veniţĭ din toate părţile pămîntuluĭ. *Expoziţiile universale* sunt iarmaroacele veacului nostru, acele ale drumurilor de fer şi ale vapoarelor. Căcĭ să nu se creadă că aceste expoziţiĭ au numaĭ un scop teoretic, documentarea propăşireĭ realizate de munca omenească. Ţinta lor de căpitenie este desfacerea productelor expuse, şi cifra afacerilor încheiate la o expoziţie universală, se urcă adese-orĭ la maĭ multe sute de milioane.

Eşind din Fălticenĭ, urcĭ un deal, de pe culmea căruia se vede îndărăpt oraşul, într-o poziţie îndestul de frumoasă, cîştigînd cu atît maĭ mult cu cît te îndepărtezĭ de el, un caracter comun tuturor oraşelor din România. Indepărtarea şterge aspectul urîcios al caselor, neregula cu care ele sunt presurate, maĭ curînd de cît aşezate, pe marginile stradelor, murdăriile de tot soiul ce umplu maĭ ales mahalalele, ea lasă să se prevadă, prin ceaţa ce se

întinde în cîmpul ochiuluĭ, numaĭ liniile generale ale așezăreĭ omeneștĭ, care îndată ce este întocmită în o natură frumoasă, împrumută de la dînsa farmecul ce o acopere

Indată ce aĭ urcat dealul, te îndreptĭ cătră apus, lăsînd cătră sud calea Romanuluĭ, și intri pe valea rîuluĭ Moldova, pe care îl vezĭ curgînd la o îndepărtare de maĭ multe chilometre, pe sub dealurile ce-ĭ mărginesc valea din partea dreaptă Din dosul acestor dealurĭ, se desfac, cu cît înaintezĭ, trepte de munțĭ, din ce în ce maĭ nalțĭ, și care fac să treacă prin nuanțe nesimțite verdele de smaragd al cîmpuluĭ, în albastrul auriŭ al tărieĭ Toțĭ aceștĭ muntĭ sunt dominațĭ de piscul Hăleuceĭ care pare a pluti în văzduh ca o uriașă corabie răsturnată Pe partea stîngă a rîuluĭ, pe unde merge șoseaua, se lățește un șes întins care, din cînd în cînd, se înalță cîte puțin, formînd ca niște văĭ deschise între două dîmburĭ, îndreptate perpendicular cătră valea Moldoveĭ, și prin care par a se fi devărsat șiroaile sale în timpurile geologice, cînd modestul rîu de astăzĭ umplea întreaga vale cu apele sale De pe șosea se văd în depărtare, pe malurile Moldoveĭ, satele *Baia* și *Sasca*

După cîte-va ore de mers ajungĭ la *Cornul-Lunceĭ*, unde trecĭ granița, și apucĭ de aicĭ pe șoseaua comunala pînă la Gura-Homoreĭ, unde daĭ în cea imperială care leagă Bucovina cu Ardealul

Calea comunală era de abea croită, în parte încă nepietruită, în cît era foarte greŭ de străbătut, maĭ ales că în noaptea dinainte căzuse o îmbelșugată ploaie Mă miram cum se face ca în Austria, care este renumită pentru bunele sale drumurĭ, să se găsească unul în așa de ră stare. Cercetînd pe maĭ mulțĭ oamenĭ, aflăiŭ că îngrijirea pentru facerea șoseleĭ fusese lăsată de Stat în sarcina comunelor româneștĭ care se întind de alungul eĭ Aceste comune însă, după obiceiul romînesc, *lasă mă să te las*, neîngrijise de facerea drumuluĭ, încît statul se hotarî să facă șoseaua el, pe socoteala comunelor

Chiar cel întîiŭ sat romînesc *Băișeștiĭ* precum și toate celelalte ce le întîlniĭ în cale · *Brăeștiĭ, Berchișeștii, Capul-Codruluĭ* pînă la Gura-Homoreĭ, mă lovîră prin aspectul lor bogat și înfloritor. Casele încăpătoare, cele

maĭ multe cu patru odăĭ, unele chiar cu şase, ferestrele lor marĭ, cu patru saŭ şase geamurĭ, întroducînd înăuntru o lumină îmbelşugată, fie-care casă încunjurată de un gard sănătos, care închidea o curte plină de hambare, grajdiurĭ, şurĭ şi poiete, din dosul caseĭ maĭ pretutindene o livadă sau o grădină Ţăraniĭ ce-ĭ întîlneam eraŭ bine îmbrăcaţĭ, cu cămaşa curată, cu sucmanul nepeticit, cu opincĭ saŭ cizme în picioare, femeile numaĭ cît umblaŭ îndeobştie desculţĭ, nu din cauză de lipsă, ci după cît am aflat, din obiceiŭ, poate chiar din cocheterie, fiind că picioarele lor, de şi muncite, sunt micĭ şi frumos formate Pretutindene, unde vedeam pluguri, eraŭ de cele de fer, carăle sătenilor, cu şine la roate, cu osiile de fer, uşoare şi îndămănatice. Tot Romînĭ eraŭ de o parte şi de alta a graniţeĭ, dar spre ruşinea mea făceam în mine asămănarea cîtă deosebire între eĭ, dincolo şi dincoace de hotar!

De la Capul-Codruluĭ înainte, valea Moldoveĭ începe a-şĭ schimba caracterul, ea se îngustează mult din ceea ce era maĭ înainte, iar şesul din stînga se preface treptat în nişte culmĭ din ce în ce maĭ rîdicate, pînă cînd, de ambele sale laturĭ, ea apare mărginită de două lanţurĭ de dealurĭ Pe cînd însă înălţimele din dreapta rîuluĭ, ce vin maĭ departe de şosea, capătă prin însuşĭ a lor îndepărtare o formă maĭ nehotărîtă şi maĭ aburie, acelea din partea stîngă, aproape de ochiul călătoruluĭ, desemnează pe cer nişte crestăturĭ cu liniĭ precize, pe care privirea se odihneşte ca pe nişte forme architectonice.

Intre acestea înoptase, şi luna care stătuse palidă şi ştearsă, cît timp soarele privise la ea, se aprinse tot maĭ viŭ, cu cît razele luĭ se stîngeaŭ după dealurĭ, şi în curînd ea umplu toată valea cu blînda eĭ lumină. Stelele de asemenea izvoraŭ pe tărie, iar pe pămînt, prin pădurile aşternute pe coastele dealurilor, răsărea din frunziş cîte o lumină roşietică, aprinsă de ciobaniĭ de pe la stîne saŭ de ţăraniĭ ce coseaŭ fînul prin poiene — semn că obositul muncitor se retrăgea la odihnă în jurul flăcăreĭ pîlpîitoare, pregătindu-şĭ mîncarea de sară Din marginea rîuluĭ se întindeaŭ, pînă în şosea, lanurĭ înguste de grîŭ copt şi auriŭ, despărţite între ele prin alte să-

mănăturĭ ce eraŭ încă verzĭ La aburirea vîntuluĭ spicele se plecau în valurĭ regulate care, sub lumina înşălătoare a luneĭ, luaŭ aspectul unor valurĭ de apă La apropierea unuĭ lan, mă aşteptam să trec peste o punte, şi cu toate că la fie-care dată recunoşteam înşălarea, recădeam necontenit în ea

Ajuns la *Gura Homoreĭ*, sat ce-şĭ ia numele de la revărsarea Homoreĭ în Moldova, petrecuĭ aicĭ noaptea, şi a doua zi, ceva după răsăritul soareluĭ, mă îndreptaĭ cătră Cîmpu-Lung Dealurile ce întovărăşesc cursul Moldoveĭ, iaŭ din ce în ce maĭ mult caracterul de munţĭ, ele au maĭ toate o formă rotundă, sămănînd cu nişte ceaune uriaşe răsturnate, acoperite cu pădurĭ După ce trecĭ prin *Vama*, sat mare romînesc, şi *Eisenau*, colonie germană, ajungĭ la Cîmpu-lung, orăşel îndestul de mare, aşăzat într-un amfiteatru de munţĭ de formă rotundlungăreaţă, pare că munţiĭ s-ar ţine de mînă, şi te aĭ aştepta numaĭ de cît să-ĭ vezĭ învîrtind o horă uriaşă, în jurul aşezăreĭ pe care o închid

De la Cimpu-Lung înainte părăseştĭ valea Moldoveĭ şi intri pe aceea a Putneĭ — tot ce poate fi maĭ deplin ca frumuseţe blîndă şi dulce Rîuşorul şerpuitor şi iute sare cînd în dreapta cînd în stînga pe la baza dealurilor printre care el curge, silind şoseaua de a-l trece pe podurĭ în nenumărate rîndurĭ Une-orĭ, lăsînd cîte un crac lăturalnic, ambele braţe ale rîuluĭ înconjoară o insulă de verdeaţă, ducînd în ascunsul crenguşuluĭ undele lorĭ viĭ şi zburdalnice, care numaĭ se aud şoptind vesel în umbră Varietatea nespusă de forme a dealurilor, schimbarea alternativă de pădure şi goliciune, pîraele ce se reped din vîrful înălţimilor, ca nişte şiroaie, şi cobor repedea clină din cascade în cascade, jocul de umbră şi de lumină produs de razele soareluĭ în o lume atît de bogată, toate acestea încîntă privirea, dar ameţesc mintea Intr-un loc, cam la jumătate de cale între Cîmpu-Lung şi satul *Valea-Putneĭ*, frumuseţea blîndă de pînă aicĭ iea un caracter măreţ şi impunător Stîncĭ uriaşe cobor cătră rîŭ picioarele lor despoiate, pe cînd creştetul lor adesea-orĭ se încunună cu un tufiş de brad Pe alocurea, ele strălucesc, albind ca văruite, prin verdele închis al pădureĭ ce le căptuşeşte Văzute de departe,

ele par a fi ruinele unor castele feudale, asemenea celor ce împodobesc malurile Rinului Bolovanĭ uriașĭ rupțĭ din matca stînceĭ și rostogolițĭ pînă și-aŭ găsit vecinicul lor echilibru, aŭ iezit în unele părțĭ cursul rîuluĭ și l-aŭ silit să încunjoare piedica Cine ar putea spune de cît amar de anĭ apele furioase ale șivoiuluĭ, stingherit în mersul săŭ, lovesc în nepăsătoarea stîncă, saŭ de cînd șoptesc limpezile valurĭ cîntecul lor cel trist și monoton în umbra pădureĭ ce le acopere?

După vre-o treĭ oare de acest drum fermecător, ajungĭ la poalele *Mestecănișuluĭ,* munte înalt peste care trece șoseaua imperială, făcînd pe el 13 cotiturĭ pentru a alina suișul. Cu cît te urcĭ, cu atîta privirea se întinde maĭ departe peste valea străbătută, și ceea ce ochiul gustase maĭ înainte bucată cu bucată, acuma îl cuprinde în întregul săŭ, închegînd frumusețile parțiale într-un tot încîntător Cotitura suită se vede de pe a doua ca un drum paralel, al căruia capete, fiind ascunse de încovăiturile munteluĭ, îl crezĭ că duce în altă parte, și privind la el de deasupra luĭ, nu-țĭ vine a crede că este acelașĭ drum pe care-l urcaseșĭ cu un moment maĭ înainte. Aproape de vîrf se văd deodată șapte șosele care brăzdează poalele munteluĭ, toate bine desemnate, cu coloarea lor galbenă năsipoasă, pe coasta luĭ cea verde Acest deal face parte din lanțul ce deosebește basenul Moldoveĭ de acel al Bistrițeĭ Cum aĭ ajuns în vîrful luĭ și aĭ început a da la vale, se închide privirea îndărăpt pe valea Putneĭ, și se deschide înainte asupra celeĭ a Bistrițeĭ, pe care șoseaua începe a o întovărăși, de la *Iacobenĭ* pînă la *Vatra-Dorneĭ*

Această vale întrecea în farmec tot ce văzusăm pînă atuncĭ Ea întrunește frumusețile ce împodobesc valea Putneĭ cu acele ce desfată pe acea a Moldoveĭ îngustă și accidentată, ca și cea dintîiŭ, străbătută de o apă mare, ca și cea de a doua

Iacobeniĭ este un sat mare romînesc, adaus în timpurile din urmă cu o colonie germană, așazată aicĭ pentru exploatarea minelor de fer ce se află în apropiere Intreprinzătorul exploatăreĭ, Carol Mantz, s-a ruinat pe sine și pe alțiĭ cu această afacere nechibzuită. El începuse trebile cu totul pe marele, zidindu-șĭ un palat ce

este astăzi prefăcut în otel, şi trăia ca un principe.

Drumul de la Iacobeni la Vatra Dornei este aşternut la jumătatea coastei dealului ce însoţeşte cursul Bistriţei pe stînga, încît de pe această înălţime, tot-deauna vederea cuprinde o întindere în destul de mare, a balaurului cu solzi aurii ce se încovăeşte în toate părţile, pentru a eşi din ingustimile munţilor Soarele apunea şi arunca peste valurile rîului umbra arborilor ce se înşiraŭ pe malul opus Repedele unde treceaŭ, cînd sclipitoare în lumina roşietică a soarelui, cînd întunecate în umbra verzie-neagră a arborilor Coasta dealului din susul şoselei este adese-ori dreaptă aproape perpendiculară, alcătuită din stînci suprapuse, căptuşite cu brazi, care acoper aşa de bine sălbaticul tărîm ce-i hrăneşte, în cît se par un părete de verdeaţă retezat de foarfecele unui grădinar Numai pe alocurea, unde este cîte o ştirbitură în garnitura pămîntului, se poate vedea ce rîpi şi ponoare prăpăstioase se ascund după verdele frunziş

Cînd după o oră de preumblare în această natură strălucită, intri deodată în Vatra-Dornei, nu poţi împedeca un simţimînt de nemulţumire ce te cuprinde la vederea ei Valea se lărgeşte deodată, fiind aici vărsătura rîului Dorna în Bistriţa, munţii ce o înconjoară sunt desgoliţi, lipsiţi de arbori, ba pe alocurea, din cauza rîpilor, chiar fără verdeaţă, încît cea întîia intipărire ce ţi-o lasă Vatra-Dornei este cu mult mai pe jos de cum te aşteptai. Această desilusiune trebuie pusă în mare parte pe socoteala contrastului cu nespusele frumuseţi prin care te duce fără încetare calea pînă acolo.

II

Vatra Dornei

Vatra-Dornei, saŭ cum i-aŭ întors Nemţii numele *Dorna-Vatra*, este un sat de munte, prin urmare foarte întins, cale de vre-o două ore pe jos de la un capăt la altul, însă îngust, aşezat în două, trei rînduri de case, pînă la temelia munţilor de a lungul cărora se întinde Locuinţele sunt foarte reşchirate, fie-care gospodărie fiind

încunjurată de un întins loc de fînețe, bogăția munteluĭ. Satul se lungește în valea *Dorneĭ*, afluentul Bistrițeĭ, și anume în sus, pînă la *Podul-Alunuluĭ*, unde începe o altă comună, *Dorna-Cândrenii*, iar în jos pînă la vărsarea *Negreĭ* în Bistrița, de unde înainte începe satul *Gura-Negreĭ* Din acest sat daĭ în *Dorna-Romînească* dincoace de graniță, iar pe Neagra în sus de *Șarul-Dorneĭ* în Bucovina Din Căndrenĭ daĭ în *Pilugani* și de aicĭ în *Poiana-Stampeĭ* Toate aceste sate se țin de la olaltă, fără ca nimic să te facă a recunoaște capătul unuia și începutul celuilalt Este una și aceiașĭ așăzare omenească, întinsă în ingustimile munților, așăzare ce a primit deosebite numirĭ și s-a grupat în jurul maĭ multor centre administrative. Inima tuturor acestor așăzărĭ a fost în vechime Vatra-Dorneĭ, care era oare cum vatra satuluĭ întins, pe care se ramifică astăzĭ numele de Dorna

In mijlocul satuluĭ Vatra-Dorneĭ se află băile și orășelul, locuit în mare parte de elemente străine, pe cînd satul ce-l încunjură este alcătuit numaĭ din poporație romînească. Numărul locuitorilor din Vatra-Dorneĭ este de vre-o 4000 de suflete, din care 2,600 de ortodoxĭ și 200 de grecĭ-uniți, maĭ toțĭ Romînĭ, vre-o 600 de catolicĭ, 100 de luteranĭ, ceĭ maĭ mulțĭ Germanĭ, 500 de Evreĭ, 7 Armenĭ și 5 Mahometanĭ. Aceștĭ de pe urmă sunt rămășița vechilor exploatatorĭ de cherestele aĭ țărilor romîne, care altă dată umpleaŭ munțiĭ, stăpînĭ pe poporul pe care îl supuneaŭ la cele maĭ îngrozitoare chinurĭ, astăzĭ, pacĭnicĭ cetățenĭ aĭ uneĭ lumĭ pe care nu o maĭ recunosc, și în care numaĭ fesul cel roș, pe care nu-l leapădă nicĭ-odată, i maĭ arată ca un neam deosebit de restul locuitorilor

Pe rîpa dreaptă a Dorneĭ, aproape de revărsarea eĭ în Bistrița, se află bogatele izvoare de apă feruginoasă care, după analizele făcute, întrec cu mult puterea apelor de Franzensbad și se apropie, prin proporția de oxyd de fer ce conțin, de acele de la Schwalbach, dar sunt maĭ asimilabile de cît aceste din urmă, în cît întrunesc ambele însușirĭ ale celor maĭ renumite ape feruginoase europene Deși întocmirea băilor este încă înapoiată, deși orășelul este departe de a înfățoșa toate acele îndămănărĭ ce se întîlnesc în băile țărilor civilizate, totușĭ numărul vizitatorilor crește pe fie-ce an și întrece adese-orĭ ci-

fra de 3,000 peste tot sezonul Marea majoritate a lor sunt Evreĭ care, după cum este cunoscut, umplu toate băile austriace, apărînd în ele în un număr mult maĭ mare de cît celelalte naţionalităţĭ din acest stat, încît, dacă te aĭ lua după proporţia Evreilor reprezintaţĭ la băĭ, aĭ putea încheia ca fiiĭ luĭ Israil alcătuesc partea cea maĭ însămnată a poporaţieĭ austriace De şi lucrul nu este aşa, numărul cel mare al Evreilor la băile austriace, provine din deosebita îngrijire pe care această rasă o pune pentru păstrarea sănătăţeĭ sale De cîte orĭ nu am întîlnit Evreĭ sărmanĭ care venise la băĭ, cerşitorindu-şĭ şi acolo zilnica lor existenţă, în speranţă că vor maĭ putea prelungi mizerabila lor viaţă!

Evreiĭ însă care vin aicĭ la Dorna sunt de aceĭ din Galiţia, ceĭ maĭ înapoieţĭ de pe tot pămîntul Portul lor e acel primitiv care a început a dispărea de la ceĭ din România laibere lungĭ, papucĭ tîrîiţĭ în picioare, căciula cea blănită pusă deasupra iarmunculuiĭ, pe care nu-l scot nicĭ-odată, nicĭ chiar înaintea împăratuluĭ O păreche de *peisăh* (perciunĭ) lungĭ şi spiraliformĭ le încadrează figura Sîmbătă îĭ vezĭ cu un fel de şal alb pus în spate, la ceĭ bogaţĭ cusut pe margine cu fir de argint, cu coinul legat în frunte, cu *ţiţalah* (un fel de ţărţamurĭ) atîrnate la brîŭ, şi purtînd la subţioară, învălite în un şervet, cărţile lor de închinare Eĭ merg ast-feliu pe stradă în cîrdurĭ numeroase, dondănind din gură nişte rugăciunĭ, la care însă mintea lor nu prea pare a lua o activă parte, de oare-ce se întrerup adese-orĭ pentru a întreba cîte *parăs* (banĭ, parale) s-a vîndut oca de poamă, saŭ cîţĭ *rendlăh* (rotungeĭ, adică galbenĭ rotunzĭ, de la *rund* nemţeşte=rotund), costă o păreche de boĭ, urmînd apoĭ, după ce aŭ primit răspunsul, a murmura înainte rugăciunea lor

Imĭ aduc aminte că era, între alţĭ Evreĭ maĭ de samă, şi un rabin de la Sadagura, considerat de eĭ ca personagiŭ sfînt Acesta venea în fie-care zi la baie, în o veche caretă trasă de două mărţoage, şi precedat de doĭ cavalerĭ care deschideaŭ calea înaintea trăsureĭ, galopînd pe nişte rable lungĭ şi uscate, cu laiberile lor umflate de vînt ca nişte baloane şi cu perciuniĭ săltînd în sus la fie-care aruncătură a caluluĭ — un spectacol din

cele maĭ comice ce mi-a fost dat a vedea vre-odată, dar care pe toţĭ Evreiĭ îĭ umplea de uimire, în cît exclamaŭ sărutîndu-şĭ vîrful degetelor: aĭ! aĭ! vi grois! vi şen! (ah! cît de mare, cît de frumos!) Ş-apoĭ, să se zică că comicul, că arta sunt ceva absolut, cu aceiaşĭ valoare estetică pentru toate popoarele!

Ceea ce face însă societatea Evreilor nesuferită, şi decĭ cam neplăcută petrecerea în Dorna, este mirosul particular pe care eĭ îl răspîndesc, şi care provine din îndelungata, ba chiar seculara lor nutrire cu usturoiŭ, către care se adaogă murdăria proverbială a îmbrăcămintei lor. Băile, grădina, apele, trebuind a fi întrebuinţate în comun, cura, orĭ cît de folositoare ar fi ea, înfăţoşează, fără îndoială, o neplăcere îndestul de mare naturelor înzestrate cu simţurĭ maĭ delicate.

Din fericire, respectarea cu sfinţenie din partea Evreilor a regulelor în privinţa mîncăreĭ, îĭ ţine îndepărtaţĭ de otelurile unde ospătează poporaţia creştină. La preumblărĭ sau excursiunĭ eştĭ sigur iarăşĭ a nu-ĭ întîlni, căcĭ Evreul nu iubeşte natura frumoasă.

Nimic nu te loveşte maĭ curios de cît prezenţa acesteĭ rase, care în starea în care se prezintă în Dorna, îşĭ bate joc de toate regulile frumosuluĭ, în mijlocul încîntătoareĭ naturĭ ce te înconjoară aicĭ din toate părţile. Lîngă cele maĭ frumoase tablourĭ cîmpeneştĭ, cele maĭ straniĭ exemplare ale raseĭ umane. Un prieten al meu făcu glumă a pune să se fotografieze în mijlocul uneĭ cîmpeniĭ încîntătoare, cîte-va din cele maĭ straşnice tipurĭ de Evreĭ ce mi-a fost dat să văd. Pare că ar fi nişte monstri antidiluvianĭ, pripăşiţĭ într-un raiŭ pămîntesc.

Dar să lăsăm această rasă prea interesantă, a căreia descriere ne ar duce prea departe, şi să ne întoarcem către partea stătătoare a poporaţiuneĭ Dorneĭ, compusă cum am spus, în orăşel, şi din străinĭ de deosebite neamurĭ, în sat, aproape exclusiv din Romînĭ.

Romîniĭ alcătuesc împreună cu străiniĭ loculuĭ o singură comunitate politică. De şi străiniĭ înfăţoşază oare cum inteligenţa comuneĭ, şi numărul lor se urcă la aproape o treime din întreaga poporaţie, totuşĭ pînă acuma Romîniĭ aŭ păstrat puterea politică. In consiliul comunal eĭ aŭ o însămnată majoritate şi primarul co-

muneĭ este un Romîn *Ion Dial* care fu reales pentru a treia oară, în răstimp de 9 anĭ, în fruntea comuneĭ El nu ştie carte, fiind om din vremile vechĭ, însă prin inteligenţa luĭ şi spiritul săŭ practic, ar bate pe mulţĭ ştiutorĭ de carte Toate socotelile comuneĭ le ştie pe de rost, umblă în toate părţile ca să vadă prin sine însuşĭ nevoile satuluĭ, nu deschide punga comuneĭ, de cît pentru trebuinţĭ simţite, şi s-a jurat să nu facă cît va fi el primar nicĭ o datorie, căcĭ cum îmĭ spunea el în limbagiul săŭ pitoresc „omul cu datorĭ, e ca sacul cel spart, tornĭ în el şi nu-l maĭ umpli“ Acest om fără carte preţueşte învăţătura, şi mi se jăluia adese-orĭ despre cîte greutăţĭ întîmpină în conducerea comuneĭ, din cauza neştiinţeĭ sale. „Omul cu carte are patru ochĭ“, îmĭ spune el la un ospăţ dat de dînsul, pentru realegerea sa de primar Acest ţăran necult, ţinu o cuvîntare pentru a căreĭ ideĭ sănătoase şi frumos exprimate, l-ar putea invidia mulţĭ oratorĭ El închină un pahar spre propăşirea învăţătureĭ, sfîrşind cu următoarele memorabile cuvinte „In vremea mea era veacul întunericuluĭ, acuma e acel al lumineĭ Pare că a fi rostit D-zeu de a doua oară cuvîntul „să fie lumină“ şi se făcu lumină“ Ş-apoĭ moşneagul, necătînd la ceĭ 70 de anĭ pe care îĭ purta pe spetele sale, se prinse în un *de brîŭ*, pe care îl conduse cu un foc şi un avînt, care maĭ că dădea de ruşine pe tinerĭĭ ce se ţineaŭ de el La acest danţ naţional luară parte aproape toţĭ invitaţiĭ şi maĭ cu samă membriĭ consiliuluĭ noŭ ales Intre aceştia eraŭ maĭ mulţĭ Germanĭ şi doĭ Evreĭ, căcĭ şi dînşiĭ aŭ în Austria drepturile politice Frămîntaŭ şi aceste neamurĭ străine pămîntul, alăturea cu Romîniĭ, şi anume după un joc şi o muzică romînească! De şi se îmbrăţisaŭ şi se înfrăţiaŭ între pahare, pe ascuns elementele străine căutaŭ să răpească de la Romînĭ conducerea politică a comuneĭ Dar şi aceştia la rîndul lor aŭ dobîndit conştiinţa intereselor lor, şi nu vreaŭ în ruptul capuluĭ să lese puterea din mînĭ

III

Imprejurimele Dorneĭ

Cum am spus-o maĭ sus, așăzarea Dorneĭ pierde întru cît-va, cînd te aflĭ în mijlocul eĭ. Ea cîștigă iarăși îndată ce te rîdicĭ pe munțiĭ ce o înconjură Ast-felĭŭ trecînd podul Bistrițeĭ, te poțĭ urca pe înălțimea cea maĭ mică din apropierea eĭ, pe dealul *Mirișteĭ*, care coboară prăpăstios în apa Bistrițeĭ ce-ĭ udâ poalele într-o albie așa de regulată, ca și cum ar fi fost săpată de mînă omenească De pe dînsul se văd ambele rîurĭ, Bistrița și Dorna cum curg către olaltă și se unesc împreună Din valea Bistrițeĭ se vede numaĭ o mică parte, orizontul fiind închis de nalțiĭ munțĭ ce se rîdică cătră Iacobeniĭ Din potrivă, valea Dorneĭ se vede la o întindere îndestul de mare, cursul eĭ fiind drept și fără cotiturĭ De ambele părțĭ ale Dorneĭ, se rîdică două șirurĭ de munțĭ Cel de pe dreapta este maĭ nalt și acoperit cu fînețe pînă aproape de vîrf unde încep pădurile Acel din stînga, pe lîngă care rîul este maĭ rîpos, înfățișînd ponoare, *iruge*[1] și stîncĭ rostogolite, acoperit de iarbă numaĭ pe creștetul săŭ, și cu totul desgolit de pădurĭ în partea ce vine deasupra orașuluĭ Dorna curgînd pe sub poalele lanțuluĭ rîpos, lăsâ în partea eĭ dreaptă un șes îndestul de întins, care se suie trăgănat pînă la vîrful munților ce îl mărginesc Cînd te suĭ pe unul din aceste dealurĭ, se desfașură o privire din ce în ce maĭ frumoasă Natura începe a predomni asupra așezăreĭ omeneștĭ care în curînd nu maĭ apare de cît ca un cuib ascuns în poalele munților Apele Dorneĭ și ale Bistrițeĭ șerpuesc cu sclipitoarele lor valurĭ în văile adîncĭ, și *Oușorul*, muntele cel maĭ nalt din jurul Dorneĭ, se desfășură pe orizont în toată maiestatea luĭ, pădurile de brazĭ se aștern ca o manta neagră pe iarba verde a imașurilor, rîpile și ponoaele care stricaŭ armonia tabloului, dispar în sînul bogățieĭ nespuse de forme ce se înalță din toate

---

1 *Irugă* vra să zică săpăturile lăsate de șivoiurile de ape pe coastele dealurilor Să nu vină oare de la latinesc *irrigo-are*?

părţile Eştĭ faţă cu imensitatea munţilor, o tăcere din ce în ce maĭ mare te învăluie şi se coboară în suflet, ca o liniște adîncă, de abia maĭ șoptește urecheĭ odihnite slabul murmur ce-l maĭ trimite orăşelul, la această îndepărtare. Eştĭ singur faţă în faţă cu veşnicul tot deslipit de răţeaua înjositoare a zilnicilor interese, în stare a înţelege şi a admira măreţia natureĭ, rămîĭ mut faţă cu nesfîrșitul ce te zdrobeşte

Una din cele maĭ frumoase preumblărĭ ce poţĭ face nu departe de Dorna, este acea pe drumul de pe lîngă casa răposatuluĭ preot Cazacovicĭ, ce vine aproape de podul ce trece Dorna, spre a merge la Căndrenĭ Acest drum merge pe coasta rîpoasă a dealurilor, din stînga rîuluĭ, aproape pe la jumătatea înălţimeĭ lor, şi slujește numaĭ pentru aducerea fînuluĭ ce se face pe coaste De pe el se vede necontenit Dorna, şerpuind la o mare adîncime, adese-orĭ aproape verticală, sub picioare Șoptirea rîuluĭ este întreruptă din cînd în cînd de strigătele plutașilor, pe care îĭ vezĭ coborînd iute pe repedele curs al apeĭ, cîntînd adese-orĭ cîte un cîntec monoton ce ajunge la auz ca un echo îndepărtat De ceea parte a rîuluĭ, se întinde cîmpia care, departe de a înfăţişa ochiuluĭ un verde monoton, îl desfătează prin nuantele cele maĭ deosebite Cele maĭ închise provin din umbra aruncată de naltele piscurĭ, umbră ce pare a izvori, cu cît soarele se coboară spre asfinţit, din văile şi pădurile unde se ţinuse ascunsă. Apoĭ vin pădurile de brazĭ, de un verde închis, care lovite de razele soareluĭ, iau o coloare albă în părţile luminate, contrastînd cu atît maĭ puternic cu cea închisă rămasă în umbră La poalele pădurilor se întinde imaşul, verde ca smaragdul, întrerupt în toate părţile de fîneţe, în care fînul cel copt are o coloare verde-galbănă, maĭ deschisă cît stă fînul în picioare, maĭ închisă cînd a fost cosit Apoĭ timpul deosebit al coaseĭ, pentru fie-care tăpşan, îĭ dă iarăşĭ o coloare deosebită, din causa ierbeĭ verzĭ care otăvește din noŭ la rădăcina fînuluĭ tăiet Minunat efect fac maĭ ales arborĭĭ singurateci ce stropesc din loc în loc verdele covor al cîmpieĭ, cu coloarea lor închisă şi posomorîtă, în mijlocul veselieĭ ce se aşterne sub eĭ

Cînd aceştĭ arborĭ sunt apropieţĭ de malurile gîrleĭ,

atuncĭ se produce un joc de umbre din cele maĭ frumoase Tremurătoarea umbră a copaculuĭ, mişcat de vînt, se oglindeşte în valul, el însuşĭ tremurător, ce curge la picioarele sale La toate aceste să se adauge efectul luminei cereştĭ, cînd splendidă şi strălucitoare în un cerıŭ albastru şi nesfîrşit, cînd umbrită de un nor ce se întinde pe toată natură ca o perdea întunecată Une-orĭ în lumina strălucitoare, care inundă toată cîmpenia, apare cîte o întinsă pată neagră, care aleargă pe pămînt cu o mare repeziciune, imaginea înmiit de mare a nouraşuluĭ ce trece pe sub soare Dar ce poate descrie pana omenească din aceste nespuse frumuseţĭ, şi maĭ ales cît de slabă trebue să rămînă gîndirea, cînd vrea să reproducă ceea ce simţeştĭ !

Pentru ce-ĭ în lume mare, graiul omuluĭ e mic
Pentru ce-ĭ în suflet mare, graiul săŭ este nimic !

Două din cele maĭ încîntătoare preumblărĭ ce le-am făcut vre-odată, fură una cu pluta la *Gura Colbuluĭ* şi alta cu trăsura la *Haiturĭ*.

In ziua de 18 Iulie, fiind timpul frumos, ceea ce din nenorocire este cam rar în munte, plecarăm o societate îndestul de numeroasă, cu plutele, ca să vizităm *Cheile*, locul cel maĭ periculos al plutireĭ pe Bistriţa şi cel maĭ măreţ din măreţul curs al acestuĭ şivoiŭ de munte De dimineaţă o pîclă deasă acoperea pămîntul, în cit maĭ nu se vedea om cu om la o mieă îndepărtare Pînă să ne pregătim de plecare, soarele sorbi, prin razele sale, vălul gros al negureĭ ce învălea pămîntul Subţiind aburiĭ, prin căldura sa, îĭ înălţa tot maĭ sus, şi în curînd pătura întunecoasă a ceţeĭ se rezolvi în nişte norĭ subţirĭ şi albĭ, aruncaţĭ sus pe albastrul ceruluĭ Ceea ce cu un moment maĭ înainte acoperea pămîntul, acuma abea se maĭ cunoştea în întinderele văzduhuluĭ Soarele invingătoı strălucea cu o mare putere şi încălzea aerul cair rece ce curge dimineaţa prin aceste văi, chiar în lunile cele maĭ calde Către opt ore plecarăm, deocamdată în trăsurĭ, pînă la Gura-Negreĭ, unde ne aştepta pluta Calea pînă la şchele urma partea stîngă a Dornei şi apoĭ a Bistriţeĭ, de la vărsarea celeĭ dintîiŭ în ea, co-

tigînd picioarele dealuluĭ Mirıştea şi a altora ce urmează după el, toate ripoase şi acoperite, pe creştetul lor, cu pădurĭ de brazĭ Drumul merge chiar pe marginea rîurilor, în cît la unele cotiturĭ zăream umbrele noastre fugînd pe valurĭ, privirea, cu totul mărginită din partea stîngă, se întindea pe dreapta peste apele Dorneĭ şi ale Bistriţeĭ pînă la Dealul Negru care mărgineşte cursul lor către sud, deal acoperit de iarbă verde strălucitoare în partea luĭ inferioară, şi încununat pe crestele sale cu tufarĭ de brazĭ, care păreaŭ ca nişte cununĭ negre aşăzate pe capul verde al culmelor. Din dosul luĭ se rîdica maĭ şters, maĭ aburos, muntele *Călimanul*, pe al căruia pisc se întîlnesc astăzĭ hotarele a treĭ ţărĭ, pe care natura le aŭ unit prin legătura unuia şi aceluiaşĭ popor Bucovina, Ardealul şi Romînia, dar pe care formaţiunile istorice le ţin despărţite în treĭ corpurĭ deosebite

Ajunşĭ la Gura-Negreĭ, văzurăm deodată desfăcîndu-se spre stînga o parte din cursul Bistriţeĭ, care străbătea prin o vale largă şi măreaţă, mărginită de ambele sale părţĭ cu munţĭ înalţĭ ce păreaŭ a se întinde la o mare îndepărtare înaintea noastră în jurul munteluĭ *Rarăul*, deasupra căruia se vedeaŭ albind, ca două coarne uriaşe, *Pietrile Doamneĭ*. Pe malul drept al Bistriţeĭ se rîdică, in Moldova, nişte micĭ dîmburĭ de forme foarte curioaze, ce păreaŭ ca nişte întăriturĭ de cetate, admirabil aşezate între un mic şes ce le desparte de apă, şi nişte munţĭ înalţĭ ce formează ca un fund al tablouluĭ Aceste dimburĭ se numesc *Bitcele*[2] *Urtoaeĭ* din care se scurge, ceva maĭ la vale, părîul *Urtoaeĭ* Pe malul sting, în Bucovina, se rîdică în dreptul lor *Bărnărelul*, acoperit cu o pădure de brazĭ El îşĭ trage, ca şi *Bîrnarul* din Moldova, numele, de la bîrnele ce se scot din brazi săĭ Maĭ la vale de Bîtcele Urtoaeĭ, începe a se înalţa masivul cel mare al *Pietrosuluĭ*, aşternut din treĭ trepte uriaşe. Cea din faţă de lîngă rîŭ, este un dîmb acoperit cu păşune şi poartă, ca şi satul ce se întinde în poalele sale şi pîrîul ce se scurge din el, numele de *Rusca*

Deasupra luĭ se înalţă dintr-o vale un al doilea cat de munţĭ acoperiţĭ în mare parte cu pădurĭ, numit *Slo-*

---

2 Bitcă însamnă vîrf rotund a unuĭ munte saŭ deal

pătul, iar al treilea rînd cel maĭ îndepărtat închide ca un cadru vaporos încîntătoarele forme ce le coprinde în braţele sale şi înalţă mult maĭ sus de cît ele, pleşuva sa tidvă, pînă în norii ce-l brăzdează cu fulgerile şi torentele lor Cît ţine lungul lanţ al Pietrosuluĭ pe dreapta rîuluĭ, se înalţă pe stînga luĭ maĭ multe dîmburĭ marĭ, purtînd numele de Bîtce, din cauza formeĭ lor de moşinoaie rotunde Una din ele se numeşte *Bîtca Vărărieĭ*, din causă că conţine cariere de var, alta poartă numele de *Bîtca Dranca* şi altele—al căror nume nu le-am putut afla, din cauză că şivoiul Bistriţeĭ devenind cam repede, plutaşiĭ eraŭ ocupaţĭ cu cîrmuirea pluteĭ şi nu aveaŭ timpul a răspunde la întrebările mele Adese-orĭ valurile prin care treceam erau aşa de repezĭ, că stropiĭ lor ne udaŭ chiar pînă la mijlocul pluteĭ

După ce se sfîrşeşte Pietrosul, începe lanţul *Osoiuluĭ*, numit ast-feliŭ de la pârîul cu acelaşĭ nume, ce se scurge din el Acest munte se înalţă mult maĭ apropiat de albia rîuluĭ şi coboară pînă în apele sale un părete de verdeaţă cătrănit Fără să fi simţit, cîmpenia se schimbase cu totul In locul uneĭ văĭ largĭ şi unuĭ tabloŭ cu liniile vaste, spaţiul coprins de ochĭ se restrîngea necontenit. Inainte rîul părea că se închide la fie-ce cotitură în amfiteatrul de munţĭ în care intra, şi apoĭ deodată, după un dîmb, vedeaĭ că orizontul s-a închis din dărăt şi că intraseşĭ cu pluta în alt amfiteatru Munţiĭ, din ce în ce maĭ mult acoperiţĭ de brazĭ şi coborînd aproape vertical păreţiĭ lor în undă, reflectaŭ în oglinda eĭ coloarea lor adînc verzue şi-ĭ dedeaŭ o faţă aproape neagră Cursul Bistriţeĭ devenea din ce în ce maĭ măreţ şi maĭ sălbatec, şivoaele numite *şipote* în limba plutaşilor se îndesesc, şi pluta începe a merge cu o repeziciune care te pune în grijă, cînd vezĭ patul rîuluĭ împresurat de stîncĭ de care în fie-ce moment, ea poate să se sfărîme Dar ochiul şi mînele plutaşilor sunt neobosite Cu o dibăcie minunată fac eĭ să alunece greoiul pod plutitor printre ascuţişul stîncelor şi numaĭ din cînd în cînd îl auzĭ troncănind, cînd se atinge cu fundul săŭ de pietrele ascunse în apa rîuluĭ—sunet sinistru şi pare că de răŭ prevestitor

Osoiul se sfîrşeşte prin un dîmb înalt numit *Bogol-*

nicul, din care curge un părîŭ care, ajuns aproape de Bistrița, dispare sub pămînt și intră în matca acesteia sub nivelul eĭ

După Osoiŭ încep munțiĭ numițĭ *Sunătoriĭ* probabil din causa unuĭ echo pe care însă nu l-am putut adeveri, de și toțĭ cițĭ eram pe plută strigam pe mania pădureĭ să ne respundă și făceam o gălăgie ne maĭ pomenită Un părîŭ cu acelașĭ nume cade vuetor, din cascadă în cascadă, de pe vîrful munteluĭ și se rîsipește în Bistrița

După Sunătoriĭ încep *Zăgăreniĭ*, cu părîul de acelașĭ nume, la picioarele căruia se așterne satul *Mocreștiĭ* care se întinde pe ambele malurĭ ale Bistrițeĭ Ceva maĭ départe daĭ de satul *Călineștiĭ*, așezat numaĭ pe partea Bucovineĭ în fața munteluĭ cu acelașĭ nume, pe cînd pe partea Moldoveĭ urmează înainte lanțul Zăgărenilor

Cu cît ne apropiam de strîmtoarea de la *Cheĭ*, cu atîta clina[3] rîuluĭ devenea maĭ repede și cursul apeĭ maĭ pornit, munțiĭ se apropiaŭ tot maĭ mult de patul Bistrițeĭ pînă-l restrîng cu totul între doĭ părețĭ prăpăstioșĭ Partea lor de jos e goală lăsînd să apară stînca neagră ce pare că e arsă, iar arboriĭ se văd înfipți cu rădăcinele lor pe vîrful acestor imenșĭ bolovanĭ, sus deasupra capetelor plutitorilor Te mirĭ unde-șĭ pot împlînta groasele trunchiurĭ rădăcinele lor, pentru a găsi hrana și un sprijin în contra vîntuluĭ Une-orĭ tidva goală și sălbatecă a uneĭ stîncĭ pleșuve se înalță, ca un turn părăsit, peste culmea chiar a brazilor Soarele nu se maĭ vede o răcoare pătrunzătoare te străbate, și deodată auzĭ un vuet sălbatec și îngrozitor, care-țĭ îngheață sîngele în vine Ajunsesem la *Colțul Acreĭ*

Acest nume conține un înțeles deosebit al cuvîntuluĭ *acru*, anume altul de cît protivnicul noțiuneĭ de *dulce* Insemnează anume *greŭ, cumplit, spăimîntător*, identic cu acel al cuvîntuluĭ latinesc *acer*

După o repede cotitură, intri deodată într-un imens salon de o rotunzime matematică, cu pérețiĭ de stîncĭ drepte, înalte și crestate, care taie formele lor pe albas-

3 Cu cît maĭ frumos și maĭ romînesc e acest cuvînt de cît îngrozitorul *panta*, care s-a întrodus în limba inginerească Apoĭ acest cuvînt e tot ce poate fi maĭ latin de la *inclino-are*

trul cerului Din crăpăturile lor se înalţă brazĭ care par a fi plantaţi în maĭ multe caturĭ, unul pe creştetul celuilalt Prin mijlocul acestuĭ încunjur, de un stil măreţ şi aspru, se repede Bistriţa, cu o furie nespusă cătră un dîmb ce vine drept în faţă. După ce izbeşte-n el, şivoiul apucă prin jurul dîmbuluĭ, pentru a duce maĭ departe apele rîuluĭ Dibăcia plutaşilor stă în aceia de a se feri de curentul cel drept şi de a cîrmui pluta pe acel ce încunjură dîmbul. Pluta noastră, fiind mare şi încărcată, era greŭ de mînuit Chiar in cursul călătorieĭ pînă aicĭ, bătrînul plutaş ce sta la cîrma de dinainte, numit Toader Buşilă, care de 43 de anĭ îşĭ făcea viaţa pe apă, îmĭ spuse că pluta noastră era ca un car prea greŭ pentru nişte caĭ slabĭ, care la vale poate să te dee peste cap Cînd întrarăm în repeziş, ambiĭ plutaşĭ îşĭ încordară puterile, îndemnîndu-se cu glasul, spre a putea abate pluta de la curentul cel drept Toate silinţele lor fură zadarnice. De şi muşchiĭ braţelor lor se umflaŭ, parcă ar fi vrut să plesnească, masa greoae a catargurilor pe care veneam, nu se supuse aplecăreĭ cîrmelor, pluta fu răpită cu o putere uriaşă cătră dîmb şi zbura cătră el cu o repeziciune ameţitoare, acoperită de valurile spumoase în mijlocul unuĭ vuet asurzitor Ciocnirea nu putea fi înlăturată Plutaşul dinainte plecâ cîrma peste plută Il întrebăĭ „Eĭ?" — Cum o vrea D-zeŭ, fu răspunsul săŭ. Peste un moment o puternică zguduire şi o părîitură a părţeĭ posterioare, care rupse chingile ce o legaŭ de cea anterioară, însemnâ momentul care ar fi putut să ne fie fatal, căcĭ apa Bistriţeĭ este în acest loc adîncă, şi păreţiĭ de stîncĭ drepte nu daŭ nicĭ un mijloc de scăpare Pluta însă fiind bine legată şi lovitura făcîndu-se într-o direcţie perpendiculară, ea nu se desfăcu, în cît scăparăm numaĭ cu frica După mult necaz, plutaşiĭ izbutiră a da cu încetul pluta în curentul încunjurător dîmbuluĭ, care ne transportâ într-un alt salon, de aceeaşĭ formă ca şi cel dintîiŭ, însă ceva maĭ îngust Acesta era de un caracter maĭ blînd, cuprins între dîmbul în jurul căruia venisem care era acoperit pe această parte cu o pădurice de mesteacănĭ cu coaja albă şi frunzişul gălbuiŭ, ce contrasta minunat cu coloarea aproape neagră a păreteluĭ încunjurător *Părîul Colbul* care vine, din cascade în cas-

cade din lăuntrul munţilor aducea, cu un zgomot aproape mai mare de cît al Bistriţei, slabul său tribut de apă reginei munţilor Prin o deschidere a pădurei, razele soarelui pătrundeau în acest raiŭ pămîntesc, încălzindu-l şi luminindu-l în mijlocul întunerecului şi răcoarei încunjurătoare Eram la *Gura Colbului*, ţinta excursiunei noastre

In tot timpul călătoriei, răpit de frumuseţea covîrşitoare a naturei, uitasem cu totul de finţele în mijlocul cărora mă aflam Nici nu-mi venise să comunic altora impresiunile mele

Aspectul frumuseţei te face împărtăşitor, acel al sublimului te amuţeşte

Ajunşi la Gura Colbului, ne coborîrăm de pe plute pe un tăpşan de iarbă aşternută ca un covor, pe marginea pârîului Cîţi-va din noi apucarăm prin pădure peste munţi înainte, pe cursul Bistriţei în jos, pentru a avea o privire din înălţime peste partea mai din năuntru a Cheilor Ne îndreptarăm pe o potecă îngustă şi rîpoasă numită *Horgeata*, care după ce urcă un dimb pietros, coboară repede cătră Bistriţa şi apoi apucă peste pietrele de pe marginea rîului pînă la un loc numit *Coiful*, unde este iarăşi un repeziş în felul aceluia de la Colţul Acrei Aici era mai înainte, în mijlocul Bistriţei, o piatră enormă care nenorocea pe mulţi plutaşi, acum însă a fost sfărîmată prin dinamită, în cît călătoria cu plutele prin Chei, nu mai este aşa de periculoasă, cu toate că nici acuma nu este cu totul lipsită de primejdie După vre-o oră de mersul cel mai obositor în care ne frîngeam picioarele pe ascuţişurile pietrelor, ne tîram pe brînci, ne acăţam cu mînele de stînci şi arbori, pentru a nu ne pierde cumpătul şi a cădea in apa adîncă ce curgea sub picioarele noastre, furioasă şi vuetoare, ajunserăm la o cărare săpată în o stîncă uriaşă şi care poartă numele de *Stînca tăietă*, care ne scoase sub massa unui bloc uriaş de piatra lucie ca marmora De aici apucarăm pe un drum mai lărguţ şi îndemănatic numit *cărarea peste Roşii* înapoi la Gura Colbului

In acest timp se pregătise de marele nostru stol-

nic Emilian Beraiiŭ din Vatra Dorneĭ[3] o friptură tălhărească care mi se păru maĭ gustoasă de cît toate mîncările După prînz, fie-care din noĭ îşĭ alese cîte un loc, de unde să guste maĭ plăcut această splendidă natura care pe o stîncă înaltă la piciorul unuĭ brad, care pe o piatră la aruncarea Colbuluĭ în Bistriţa, care pe tăpşanul de iarbă, întins a lene şi cu ochiĭ spre văzduh. Eŭ mă luaĭ pe o cărare ce urca în direcţiunea opusă Horgeateĭ şi mă opriĭ în pădure, la picioarele unuĭ brad, de unde mi se înfăţoşâ o privelişte pe care mintea nu o putea crede, de şi ochiul o vedea Era cursul Bistriţeĭ, Colţul Acreĭ, Valea Colbuluĭ şi toate acele minunĭ prin carĭ trecusem cu cîte-va ore maĭ înainte, văzute acuma prin perdeaua de verdeaţă a pădureĭ ce se întindea între mine şi ele, dînd acelor locuri un aspect vaporos şi nehotărît. Pare că aş fi revăzut în vis, cele ce cu un moment maĭ înainte văzusem în realitatea lor Mă aşezăĭ la piciorul braduluĭ, cu cotul răzămat de un trunchiŭ răsturnat şi privind cătră încîntătorul tabloŭ, mă apucă un fel de piroteală Mi se păru că mă furişa somnul, cind auziĭ un şuer îndelungat, scos de marele nostru stolnic, semnul convenit al plecăreĭ noastre Pe la 5 ore plecarăm înapoĭ spre Dorna pe jos, nefiind alt drum de cît o îngustă cărare pentru pedeştri saŭ caĭ de munte, pe care însă nŭ ni-ĭ putusem procura, caiĭ locuitorilor fiind la munte După o încîntătoare preumblare, în aerul dulce şi parfumat al munteluĭ, timp de maĭ bine de treĭ ore, ajunserăm la Sasca, unde ne aşteptaŭ trăsurile care ne înapoiară în Dorna

IV

Gospodăria munteluĭ

Gospodăria Vetreĭ Dorneĭ şi a tuturor satelor ce se ţin de ea, este acea a munteluĭ. Cultura grînelor este aproape cu neputinţă, din causa mareĭ înălţimĭ la care se află locul deasupra măreĭ, aproape 1000 de metri.

---

4 Aflu cu durere că acest eminent învăţător şi Romîn, a murit în urma uneĭ răcelĭ El era în floarea vîrsteĭ, de o statură şi sănătate erculeană

Numaĭ orzul şi secara se fac în unii anĭ, cînd căldurile sunt maĭ marĭ Pe alocurea se văd şi plantaţiĭ de cartofe Toată exploatarea pămîntuluĭ constă în imaşurĭ şi fîneţurĭ, care sunt de o bogăţie şi frumuseţă nespusă Ele se întind pe coastele şi pînă pe piscurile munţilor, în pajiştĭ înverzite de iarbă mirositoare, presurată cu florĭ de munte, înaltă pînă la brîŭ şi une-orĭ aşa de deasă, de împedecă mersul Ţăraniĭ hrănesc din ea numeroase cirdurĭ de vite, nu vînd nicĭ-odată iarba saŭ fînul lor, ci îl desfac, prefăcut în carne vie.

Indată ce s-aŭ desprimăvărat, eĭ pleacă cu vitele lor spre munte, pentru a le păşuna Locurile cele păşunate întîiŭ le lasă să otăvească, şi cînd anul este bun, adese-orĭ le cosesc către toamnă Acele de prin văĭ saŭ de lîngă aşezările lor în sat, unde iarba este maĭ deasă, le apără de vite prin o îngrăditură, şi adunînd fînul de pe ele, îl păstrează pentru iarnă, pe cînd iarba de pe munte o pasc cu turmele lor în decursul vereĭ Numărul vitelor este însemnat în raport cu cel al poporaţieĭ In Vatra Dorneĭ, comuna cea maĭ săracă în animale sunt, la 750 de familiĭ de ţăranĭ, peste 5000 de vite cornute, vre-o 800 de caĭ şi aproape 9000 de oĭ In Cándrenĭ şi Poiana Stampeĭ, care împreună nu numără de cît 400 de familiĭ, sunt peste 8000 de vite cornute, se înţelege că numărul animalelor ce le are fie-care locnitor, variază după starea luĭ de bogăţie Aproape fie-care familie are cel puţin o vacă şi 10—15 oĭ Multe aŭ cîte doĭ boĭ şi un cal Majoritatea însă maĭ mult de atîta, între 4 şi 10 boĭ, şi 10 pînă la 30 de oĭ, şi aşa maĭ departe pînă la fruntaşiĭ satelor, precum *Vasile Nichituş* din Vatra Dorneĭ saŭ *Pintilie Vleju* din Căndrenĭ, carĭ au de la 150 pînă la 200 capete vite albe şi maĭ bine de 1000 de oĭ, o avere întreagă Oile sunt proporţional cu vitele cornute, în număr mic, din cauza multelor mlăştinĭ care le umple de gălbază S-ar părea curioz cum să se afle mlăştinĭ în munte Lucrul se explică, din nenumăratele izvoare, care udă pămîntul în toate părţile

Vara, poporaţia romînească este maĭ toată strămutată la munte, lîngă turmele şi cirezile sale Satele sunt aproape deşerte de locuitorĭ, afară de Duminicĭ şi sărbătorĭ, cînd vin de-şĭ văd de cîte o treabă în sat, oră-

șel, saŭ la primărie De pe piscurile maĭ înalte se văd în văĭ, adăpostite după o creastă de pămînt saŭ o limbă de pădure, o pînză întreagă de stîne saŭ de cirezĭ Tălancele răsună din toate părțile, și sunetul lor amestecat cu mugetul vitelor saŭ zbieratul oilor și cu strigătul oamenilor, care se poartă în toate părțile, daŭ munteluĭ o viață neobicĭnuită în acele regiunĭ înalte, unde în deobște domnește liniștea și tăcerea Toamna, vitele se cobor treptat, de pe înălțimĭ, în vaile cele maĭ adăpostite, unde unele cîrdurĭ petrec chiar lunga iarnă, în preajma stogurilor de fîn din care se hrănesc Acest anotimp, de și rece și îndelungat, este însă lipsit de elementul săŭ cel maĭ supărător, vînturile și viscole care bîntue cîmpul.

De și muntele este mult maĭ puțin productiv de cît cîmpul, și decĭ ne-am putea aștepta ca viața aicĭ să fie maĭ grea, și oameniĭ maĭ săracĭ, lucrul stă tocmaĭ din protivă, și țăraniĭ din munte sunt în deobște bogațĭ Carnea fiind hrana cea maĭ scumpă, se înțelege ușor cum se face ca munteniĭ care o produc, să întreacă în bogăție pe producătoriĭ de grîne aĭ șesuluĭ Vitele avînd preț bun în Austria și Germania, maĭ ales de la închiderea granițelor romîne, țăraniĭ crescătorĭ de vite găsesc o bogată resplătire a uneĭ muncĭ, relativ lesnicioasă în prețul urcat al vitelor lor Vaca se vinde de la 100—150 fiorinĭ, iar boul de la 150—200, adică prețul uneĭ vite, variază între 200 și 500 leĭ De aceia adese-orĭ întîlneștĭ țăranĭ carĭ aŭ în chimirul lor 3—4000 de fiorinĭ în banĭ, afară de gospodăriile lor întemeiate și de numeroasele lor cîrdurĭ de animale

Pe lîngă creșterea vitelor, locuitoriĭ munteluĭ se maĭ îndeletnicesc cu lucrarea cheresteleĭ Ceĭ maĭ săracĭ din eĭ lucrează iarna la tăietul și pregătitul arborilor. In primăvară, cînd apele vin marĭ, se întocmesc plutele de *galioane*, adică catargurile cele marĭ, adese-orĭ pînă la 40 de metri lungime și așa de groase, că nu se pot lega maĭ mult de treĭ în o plută. După aceea pleacă *catargurile*, apoĭ *catargelele* și maĭ tirziŭ, cînd apa scade, grinzile și scîndurile tăiate de numeroase ferestrae Tot locuitoriĭ maĭ săracĭ fac pe plutașiĭ, carĭ duc plutele adese-orĭ pînă la Piatra Ceĭ care aŭ boĭ, cară lemnul de la pădure la rîŭ Coborîrea arborilor la vale cu boiĭ,

este adese-orĭ periculoasă acestora Arborele răpit de repeziciunea văeĭ în care coboară, se prăvăle peste animale şi le frînge picioarele Locuitoriĭ ceĭ maĭ coprinşĭ aŭ eĭ singurĭ pădurĭ în proprietate—uniĭ din eĭ pînă la 500 de fălcĭ — şi fac comerţul cheresteleĭ, posedînd şi ferestrăe.

De şi bogaţĭ, ţăraniĭ duc aicĭ tot traiul lor modest şi cumpătat. Mobilarea în casele lor e simplă Numaĭ la cîţĭ-va din fruntaşiĭ ceĭ marĭ aĭ satuluĭ — oamenĭ de 50,000 de leĭ avere — am văzut oglinzĭ maĭ marĭ în păreţĭ De obiceiŭ mobilele sunt de lemn alb, rare orĭ lustruite, în jurul odăieĭ se întinde un şir de laviţe acoperite cu scorţurĭ fără saltele, şi care laviţe slujesc şi de paturĭ E destul de curioz că nu se prea întîlnesc perne, fiind acestea înlocuite cu haine îndoite puse sub cap

Mîncarea lor este în primul loc mămăliga, nedespărţită de suflarea romînească, pregătită din făină cumpărată în Moldova Ca udătură, întrebuinţează maĭ ales lăptăriĭ de tot felul brînză, lapte dulce, acru, unt, smîntînă etc Ca mîncare maĭ de lux au *balmeşul*, un fel de mămăligă pregătită în smîntănă, în loc de apă Maĭ mănîncă apoĭ şi carne, arare orĭ de vită, maĭ des de mascur sau cîrlan. Adese-orĭ taie păsărĭ, cu deosebire raţe şi gîşte, care de alt-felŭ duc viaţa cea maĭ fericită în sînul apelor ce le întălnesc în toate părţile Hrana este prin urmare, în deobşte, bună şi întăritoare

Drept băutură, întrebuinţează maĭ ales vinul, de şi acesta e de o calitate proastă şi cam scump, fiind importat în Bucovina, unde nu creşte via, din cauza înălţimeĭ locurilor Afară de vin, se maĭ bea *mied*, pregătit din miere, precum şi *burcut*, apă minerală feruginoasă plină cu acid carbonic, care izvoreşte pretutindenea în munţiĭ Dorneĭ Ast-felŭ se află afară de Vatra-Dorneĭ în Căndrenĭ, lîngă Poiana-Negriĭ, la Şarul-Dorneĭ şi în alte locurĭ. Rachiul este foarte puţin căutut şi se bea numaĭ spre a aţîţa pofta de mîncare.

Indestularea în hrană, băutura întăritoare a burcutuluĭ pe care o întrebuinţează toţĭ locuitoriĭ, şi aerul cel viŭ al munteluĭ, săturat cu miresme de brad, fac de traiul oamenilor este în deobşte lung Am întîlnit maĭ mulţĭ bătrînĭ, bărbaţĭ şi femeĭ de peste 90 de anĭ. Lucru ce

poate părea destul de nefiresc, este că o poporaţie aşa de sănătoasă procreează puţinĭ copiĭ Rar se văd maĭ mult de treĭ copiĭ la casa Romînuluĭ In această privinţă samănă Dorneniĭ cu Saşiĭ nu că ar întrebuinţa mijloace măiestrite pentru a împedeca înmulţirea odraslelor Vina de căpitenie a slabeĭ lor reproducerĭ, stă în însurarea de tot tîrzie a tinerilor, după vrîsta de 30 de anĭ, cînd puterile le sunt istovite printr-o viaţă coruptă, căreia moravurile muntenilor nu opun o stavilă îndestulătoare

Am spus maĭ sus că, una din ocupaţiunele productive la care se dedă poporaţia Dorneĭ, este lucrarea cherestelei De vre-o cîţĭ-va anĭ, anume de cînd societatea *Goetz* a luat în exploatare munţiĭ din Bucovina, ea a deschis cu capitalurĭ marĭ exploatarea pădurilor, pînă acolo unde nu ajunsese nicĭ-odată maĭ înainte Pentru a uşura transportul din locurile cele maĭ retrase şi maĭ neumblate, au construit nişte uluce de lemn ce se cobor din vîrful munţilor pînă în vale, pe care braziĭ tăieţĭ alunecă în jos Romîniĭ numesc aceste uluce *jilipurĭ*, nume corupt din germanicul *Schleppe* Tot în acest scop, numita societate a maĭ făcut, aproape de obîrşiile riurilor Dorna şi Bistriţa, nişte iezăturĭ în care se adună apa într-o mare cîtime, şi apoĭ i se dă drumul deodată, în cît umflă apa rîuluĭ şi îl face plutitor chiar înlăuntru munţilor Plutele ce staŭ gata înşirate pe rîŭ, luate de apele umflate cu acest meşteşug, se cobor la vale pînă cînd ajung acolo unde Bistriţa unindu-se cu Dorna, apa devine îndestul de mare pentru a transporta plutele, chiar şi în timpul seceteĭ Aceste iazurĭ se află, pe cursul Dorneĭ, sub muntele *Piatra-Dorneĭ*, nu departe de izvoarele rîuluĭ, iar pe Bistriţa lîngă satul *Cîrlibaba* Ele se numesc în gura ţăranilor *haiturĭ*, cuvînt ce pare a veni de la germanicul *Halte*, de şi numele lor german întrebuinţat în localitate este acel de *Klause* Slobozirea apelor din haiturĭ fiind, după ce mi se spunea, ceva foarte interesant de văzut, mă hotărîiŭ să fac pînă acolo drumul tot prin munte şi padure, maĭ ales că puteam să maĭ descopăr cîte ceva din viaţa munteluĭ, cea atît de bogată şi de variată

V

Excursiunea la Haiturĭ

Plecarăm din Dorna cu trăsurile cătră Căndrenĭ, unde gustarăm din minunatul burcut ce iesă dintr-o stîncă şi se scurge prin un jghiab [5] într-un avuz Ne oprirăm puţin la preotul din Căndrenĭ, Iliuţă, de la casa căruia, aşăzată lîngă biserică, se vede cea maĭ frumoasă cîmpenie Dîmbul pe care sunt clădite casele şi biserica este înconjurat, ca un arc regulat de cerc, de rîul Dorna care pare a-l încinge cu un „braţ desmierdător“. Peste rîu se întinde o cîmpie colorată cu cele maĭ bogate nuanţe ale verdeluĭ, ea este dominată de două dîmburĭ maĭ apropiate, acoperite cu o rarişte de brazĭ, şi totul este încununat, ca fund de tabloŭ, de nişte munţĭ înalţĭ acoperiţĭ cu pădurĭ de brazĭ secularĭ. Din coloarea acestora care se preface pe nesimţite, din verdele închis şi aproape negru, într-un albastru suriŭ care odihneşte privirea, trecĭ pe nesimţite la vînătul orizonuluĭ Din Căndrenĭ plecarăm maĭ departe, prin Pilugani, cătră Poiana-Stampeĭ Pe cît orizonul este restrîns din Dorna pînă în Căndrenĭ, cum ajungĭ la Podul-Alunuluĭ, el se desface de odată într-o panorama din cele maĭ măreţe. In stînga, se înalţă Ouşorul la maĭ mult de 1000 de metre, de formă conică regulată, ca aceea a vîrfuluĭ unuĭ oŭ, acoperit cu brădet pe poalele luĭ, iar corpul şi creasta luĭ aşternute cu o iarbă deasă, pe care de jos se văd mişcîndu-se nişte puncte albe, vitele ce pasc pe el In dreapta, se întind dincolo de dîmburĭ forme curioase de munţĭ, unul ascuţit ca o suliţă care şi poarta numele de *Ascuţitul* , alţiĭ în formă de turnurĭ, şi dindărătul tuturor, sămănînd maĭ mult a nor de cît a munte, *Piatra Dorneĭ*, ţinta călătorieĭ noastre, prezentînd două gheburĭ curmate prin o imensă *prisloapă* [6].

Cînd ajunserăm în Pilugani, vizitarăm biserica rîdicată de Pintilie Vleju din Căndrenĭ Din turnul clopot-

---

5 Ulucul de lemn prin care curge apa dintr-un izvor

6 *Prisloapă* saŭ *prislop* se numeşte curmătura pe spatele unuĭ munte, în forma uneĭ tarniţe

niţeĭ privirea este impunătoare Ochiul cuprinde de o-dată un orizon imens, mărginit în stînga de Ouşorul care, văzut din depărtare, desvoltă toată măreţia proporţiilor sale, învălite într-o ceaţă strevăzie Din faţă, cîrdurĭ de munţĭ, aruncaţĭ unul peste altul, în mijlocul cărora Piatra Dorneĭ se coboară şi ea din cerul vaporos pe pămînt, între fraţiĭ săĭ, pierde maiestoasa eĭ înălţime şi aproape nu se maĭ deosebeşte de ceilalţĭ munţĭ, iar departe în spre dreapta, alţĭ munţĭ puternicĭ par a arunca pînă în cerurĭ goalele lor titve, asemenea cupolelor u-neĭ imense catedrale E *Măgura* de la hotarul Ardealuluĭ, *Stînişoara* ce pare a fumega din dosul eĭ

Bisericuţa zidită de Vleju în această poziţie încîntătoare este un monument îndestul de măreţ, între modestele case presurate în cale pînă la ea Construcţia eĭ a costat pe acest locuitor aproape 2000 de galbenĭ

După vre-o două oare de cale ajunserăm la Poiana-Stampeĭ, unde trebuea să petrecem noaptea Inainte de culcare, facurăm o preumblare înainte pe şoseaua care duce spre Măgura, şi pe care era să o părăsim a doua zi, pentru a apuca spre Haiturĭ, pe un drum lateral. Era o lună ca ziua, învălind în blînda eĭ lumină fermecătorul tabloŭ ce se desfăşurase sub ochiĭ noştri, la lumina scînteietoare a soareluĭ Şoseaua apuca cătră o vale, unde intra într-o pădure de brazĭ înalţĭ şi deşĭ ca un perete, care pădure se întindea la oare-care îndepărtare de şosea, lăsînd pînă la dînsa un tăpşan de iarbă Cătră fundul acesteĭ văĭ, descoperirăm un echo foarte frumos Unul din noĭ strigă cu o puternică voace de bas *Lupu*, şi după cîte-va secunde glasul pădureĭ reproduse, în liniştea deplină a sereĭ, aceste două silabe cu un ton a-dînc, trist şi melancolic care părea că iesă din măruntaile pămîntuluĭ Fără de voie tresărirăm ca cuprinşĭ de o tainică groază, cînd de odată auzirăm pare că şoptite de vîrfurile brazilor, ca lina adiere a unuĭ vînt, iarăşĭ cele două silabe, reproduse cu un ton dulce, desmierdător şi pare că şagalnic Traserăm un pistol Efectul fu extra-ordinar După ce-ĭ răspunse din fundul pădureĭ un bubuit ca al unuĭ tun, începu o părîitură straşnică a tuturor munţilor, în care păreaŭ că se rup pădurĭ întregĭ sub un orcan îngrozitor, apoĭ urmâ o clocotire din ce

în ce maĭ întunecată, ca şi cînd o mare saŭ un fluviu puternic ar fi repezit valurile sale în văile din ce în ce maĭ îndepărtate Zgomotul se părea une-orĭ că se pierde, şi numaĭ cît îl auzeaĭ umflîndu-se în altă parte, şi abea după trecerea uneĭ întregĭ minute, el se stînse, şi pădurea intră iarăşĭ în liniştea eĭ obicĭnuită

A doua zi dimineaţa, ceva după răsăritul soareluĭ, apucarăm cătră Haiturĭ Inainte de a coborî valea ce duce în pădurea prin care eram să mergem pînă acolo, văzurăm încă odată tabloul cel frumos al munţilor sub un aspect cu totul noŭ Soarele străbătuse prin vălul gros de ceaţă ce-ĭ acoperise lumina, rupîndu-l în maĭ multe locurĭ, şi frămîntîndu-l în toate părţile, pentru a-l alunga de pe pămînt Ceaţa îşĭ strîngea necontenit mantia eĭ forfecată, trăgînd-o cînd într-o parte, cînd în alta, descoperind unele puncte ale tablouluĭ şi învălind pe altele, încît dădea ochiuluĭ necontenit surprinderĭ noue Pe dealurile îndepărtate, pîcla oprindu-se puţin, lua de departe aspectul unor straturĭ de zăpadă, care acopereau pămîntul, atîrna în fulgĭ de pe arborĭ, umplea văile, se desprindea de pe înălţimĭ, încît aveaĭ în mijlocul vereĭ privirea înşălătoare a ierneĭ.

Prin pădure, calea merge necontenit pe malul rîuluĭ Dorna care, fiind pe aicĭ maĭ aproape de obîrşie, curge mult maĭ repede şi maĭ viŭ Drumul prin pădure nu era de loc monoton, din protivă tablourile se schimbaŭ la fie-ce pas Cotiturile munţilor făceaŭ de treceam necontenit din amfiteatre în amfiteatre, cînd înguste, încît piscurile munţilor păreaŭ că se ating, cînd largĭ şi spaţioase, dînd o deplină intrare bogatelor raze ale soareluĭ Une-orĭ mergeam pe lîngă un părete înalt de brazĭ suprapuşĭ care acopereaŭ cu totul muntele pe care eraŭ înfipţĭ. Alte orĭ vedeam, pe o culme, o pădure tînără de molizĭ şi de jnapînĭ [7] peste care se înălţaŭ, rarĭ presuraţĭ, nişte brazĭ uriaşĭ, părinţiĭ copiilor ce se grămădeaŭ la picioarele lor. Une-orĭ treceam printre doĭ păreţĭ de brădişorĭ tinerĭ, care împiedecaŭ cu totul privirile, fiind deşĭ ca o perie Se luptaŭ între dînşiĭ cît-va timp, crescînd pe întrecutele, pînă ce aceĭ maĭ puternicĭ, eşind învin-

---

7 Un soiŭ de conifer cîrcit şi neregulat

gătorĭ în lupta pentru viață, înădușeaŭ pe tovarășiĭ lor, iĭ uscaŭ, și iĭ faceaŭ să putrezească, îngrășînd pămîntul la picioarele lor Și aicĭ ca în lumea întreagă vedeam reproducîndu-se legea fatală a natureĭ, care cere ca ceĭ micĭ și slabĭ să slujească de hrană celor tarĭ și puternicĭ Ieșind din aleea cea îngustă, se deschide de odată o priveliște întinsă peste o coastă de munte care producea însă, în loc de veselie, o impresie întristătoare. Era o pădure căzută sub securea omenească Leșurile arborilor morțĭ și desgoliți de ramurile lor eraŭ trîntite în toate părțile, uniĭ întinșĭ lîngă ceilalțĭ, alțiĭ căzuțĭ peste frațiĭ lor, cărora părea că le dăduse ultima îmbrățișare Așa trebue să zacă morțiĭ pe un cîmp de războiu Maĭ înainte lăuntrul munteluĭ era ferit de asemenea pustiirĭ Cu progresul civilizațieĭ, securea destrugătoare se urcă tot maĭ sus către inima lor, și acuma braziĭ bătrînĭ de sute de anĭ aud cu îngrozire sinistrul eĭ sunet, cum aruncă din viață în moarte pe frațiĭ cu care aŭ trăit atîta timp împreună.

Dar nu numaĭ omul este dușmanul pădureĭ. Altul, maĭ puternic, maĭ cumplit de cît dînsul, este vîntul Efectele sale în pădurile de brazĭ, ale căror rădacinĭ nu sunt pătrunzătoare, ci se lățesc împrejur, este îngrozitor O pădure, bântuită de furtună, înfățoșază o încurcătură ne maĭ pomenită copacĭ bătrînĭ răsturnațĭ în cale, uniĭ din eĭ întorșĭ cu rădăcinele în sus, trunchiurĭ groase rupte în două, ca o vărguță, prin puterea cădereĭ, copacĭ tinerĭ străbătînd prin trunchiurile putrezite a celor căzuțĭ, și totul învălit în o rețea nedescurcată de plante agățătoare, de frunzele cele late ale ferigelor și de mușchiul cel moale și verde, toate acestea îțĭ fac efectul ca și cînd vîntul ar fi amestecat pădurea cu pămîntul O asemenea pădure vrăvuită se numește *căzătură*, cînd căzătura este maĭ vechie și este acoperită de huceag, spinĭ și tufiș, iea numele de *smidă* Prin smide maĭ ales se găsește zmeură, cînd atuncĭ locul unde ea se află, se numește *zmeuriș*

Și natura lucrează decĭ la propria eĭ distrugere Alt-feliŭ, unde ar maĭ rămînea loc pentru atîtea viețĭ, dacă moartea nu ar veni să le maĭ rărească Totușĭ este o deosebire între destrugerea făcută de natură și

acea provenită din mînă de om Natura îndreaptă ca singură ceea ce a stricat Trunchiurile răsturnate putrezesc şi hrănesc cu corpul lor nouele odrasle. Pe unde omul a tăiat, pădurea dispare, şi cu timpul pînza verde a fînaţuluĭ acopere rădăcinele rămase din arboriĭ căzuţĭ Locul unde a fost o pădure ce s-a tăiet se numeşte în popor *schelbe*, probabil cuvînt înrudit cu *chelbe, chelbos*, adecă lipsit de părul pămîntuluĭ, copaciĭ

După vre-o patru oare de călătorie prin pădure, ajunserăm la Haiturĭ Un iaz întins, ca de vre-o doĭ chilometriĭ patraţĭ, iezit în o parte îngustă a văieĭ Dorneĭ şi adînc de vre-o 30 de metri, întinde la soare suprafaţa luĭ sclipitoare. El era cu desăvîrşire plin şi devărsa peste iezătură Cum ajunserăm, se dădu ordinul de deschidere a opustuluĭ Acesta era prins în un şurub de fer, care se rîdicâ în sus, învîrtit prin un drug ce era purtat de doĭ oamenĭ Cu cît se înălţa opustul şi se lărgea deschiderea, cu atîta apa ţîşnea maĭ voluminoasă, sub enorma presiune căreia era supusă Canalul de scurgere era plin de o spumă albă care se înălţa une-orĭ pînă la noĭ, sub forma unuĭ abur umed Vuetul era asurzitor, ca acela al uneĭ marĭ cascade Puternica iezătură se cutremura Repejunea cu care apa ţîşnea din opust era aşa de mare, că maĭ mulţĭ bolovanĭ greĭ eraŭ duşĭ plutind la suprafaţă, cale de 15 metri, pînă îĭ aruncă în bulboana, săpată de apă, la capătul canaluluĭ Apa este lăsată treptat din iaz, pentru a nu se umfla de odată şi a nu apuca pe plutaşĭ nepregătiţĭ. Scurgerea eĭ totală ţine vre-o opt oare, în care timp rîuleţul devine spumos şi umflat, capabil de a purta plutele pe dînsul

Intorcîndu-mă la Poiana-Stampeĭ, mă hotărîiŭ, înainte de a mă înturna acasă, a vedea şi muntele *Măgura*, hotarul între Bucovina şi Ardeal, de pe care mi se spusese că privelıştea este din cele maĭ măreţe După puţin timp ajunserăm la piciorul munteluĭ, peste piscul căruia trece şoseaua Cu cît ne urcam, cu atîta se desfăceaŭ munţiĭ încunjurătorĭ, unul după altul, şi orizonul se lărgea necontenit De odată după o cotitură se arătară la privirile noastre toţĭ munţiĭ Bucovineĭ spre nord , puţin după aceea la o altă cotitură apărură aceĭ aĭ Ardealuluĭ care se întindeaŭ spre sud Maĭ rămăseseră numaĭ

apusul şi răsăritul închişi privirilor noastre prin dîmburile dealului După ce mai urcarăm cît-va timp, începură a se desface întîiŭ culmele cătră răsărit, şi apoi iarăşi cu încetul acele cătră apus, încît cînd ajunserăm pe culme, întreg orizonul se întindea ca o roată imensă a căreia centru eram noi Munţii se întindeaŭ sub ochii noştri, ca valurile încremenite ale unei furioase mări, cu atît mai apropiaţi unul de altul, cu cît eraŭ mai depărtaţi ei de noi Pe marginea extremă a cercului, se apleca bolta cerească, ca un dom nemărginit, în centrul caruia stătea, pare că neclintit, strălucitorul soare.

Pe vîrful muntelui era o *ciuhă*, cum numesc Bucovinenii punctele trigonometrice înălţate pe piscurile munţilor lor, tot acolo eraŭ doi stîlpi care însemnaŭ hotarul Bucovinei de Ardeal

Cînd mă întorceam spre casă, o ploaie repede ne cuprinse şi, pînă să ajungem în Pilugani, tot cerul era acoperit de nouri Regiunea întreagă părea muiată în apă. Ploile căzute pe pădurile încălzite de razele soarelui, se prefăceaŭ imediat în aburi, care se înălţaŭ fumegînd peste arbori şi hrăneaŭ, cu puteri noue, norii desfundaţi Aceştia turnaŭ iarăşi apa cu cofa, şi ploaia hrănită de cer şi de pămînt, părea că nu are să se mai sfîrşască, şi că un noŭ potop trebue să înghită această frumoasă natură.

VI

Cîte-va observaţii

Cît am stat în Dorna, am fost faţă la o mulţime de petreceri ţărăneşti Lucrul ce părea extra-ordinar, dar care este un fapt neîndoelnic, este că în tot timpul de mai bine de o lună cît am petrecut acolo, *nu am văzut nici un singur ţăran beat*, şi cu atît mai puţin vre-o femee Cu toate aceste, cele mai multe petreceri care se întîmplă aici Duminica şi sărbătorile, se fac la cărciume, unde se încinge danţul între cei tineri, pe cînd cei mai stătuţi se aşază la masă în jurul paharului Se bea şi la Dorna, dar cu cumpătare şi nu cu abuz, cel mult se ameţeşte unul saŭ altul, devine cu chef, dar nici-odată

n-am avut privelıştea desgustătoare de a vedea pe om coborît maĭ pe jos de animal Nu am văzut nicĭ un Romîn oborît de beţie, căzînd prin şanţurĭ, cum îĭ întîlneştĭ Duminicele prin satele noastre „Dacă nu se îmbată oamenii pe acolo, cum pot să petreacă ?“ mă întreba un ţăran de la noĭ, căruia îĭ povesteam impresiunile mele din Vatra Dorneĭ

Iată cum petrec eĭ vin Duminica (căcĭ în zilele de lucru nicĭ vorbă nu poate fi de petrecere) din munţĭ, unde staŭ toată săptămîna, în orăşelul Dorna, şi după ce şi aicĭ îşĭ caută de trebĭ, la preot, la primărie saŭ pe la dughenĭ, se opresc grupurĭ, grupurĭ, pe stradă în toate părţile şi staŭ de vorbă glumind, saŭ spunîndu-şĭ veştile ce le-aŭ aflat pe unde aŭ fost Uniĭ se pun pe băncile ce se află dinaintea magazilor, alţiĭ intră în ele pentru a tîrgui cele de trebuinţă la vre-o nuntă saŭ vre-un botez ce s-a brodit în timpul săptămîneĭ

Duminica se sfîrşeşte, şi a doua zi răsăritul soareluĭ trebue să le lumineze drumul înapoĭ spre munte

La ospăţul pe care-l dete primarul, pentru a-şĭ serba realegerea luĭ, stăturăm pîna la două din noapte, şi cu toate că era vin îndestul, nicĭ un ţăran nu eşi ameţit Veselia era însă foarte mare Se jucară diferite danţurĭ, însoţite de chiuiturĭ caracteristice, cele maĭ multe glumeţe şi pline haz In ele se deosebea maĭ ales un fruntaş din Dorna, *Ioan Nacu Odochianu*, om ce are peste 140 de vite şi o întindere mare de pădure şi de fineţe Printre danţurĭ, lăutariĭ intonară o doină, pe versul careia, jalnic şi trăgănat, hazliul poet potrivea nişte strofe comice, care contrastaŭ de minune cu melancolia cînteculuĭ Pe întorsătura finală el întocmi versurile următoare

Căcĭ zăŭ baniĭ de pe muncă,
Unde pot eĭ să-mĭ ajungă ?
Iar din ceĭ de pe hoţie
Beaŭ şi-mĭ maĭ rămîn şi mie!

Un rîs general izbucni în sală, şi însuşĭ poetul nu şi-l putu stăpîni, cînd ultimul vers se termină

Am spus că la cârciumele din Dorna se află puţin rachiŭ, care nu prea este întrebat de locuitorĭ Adese-orĭ

crâșmarii nici nu mai țin rachiu prin cârciumele lor Imi aduc aminte că într-o zi, am trecut granița în România și am dat, în Dorna românească, peste o cârciumă, unde cerînd puțin vin, Evreul ce o ținea îmi răspunse că nu are, ci numai rachiu, căci vinul nu se întreabă Ca dovadă vie a spuselor Evreului, văzui cîți-va țărani cu femeele lor în ultimul grad de beție, turnînd încă în ei băutura otrăvitoare. Atunci mi-am adus aminte că pe hotarele vechei Atice, mîndrii Atenieni pusese un stîlp, pe fața căruia ce venea spre patria lor, ei scrisese cuvintele „aici este Atica și nu Peloponezul“ Tot așa ar putea scrie Bucovinenii pe hotarul ce ne desparte de ei „aici este Bucovina și nu România“

Am observat îndeobște, în satele din Bucovina, că starea lor de prosperitate este în tot-deauna legată de lipsa beției La noi s-a discutat mult asupra întrebărei *dacă beția este cauza sărăciei, saŭ sărăcia cauza beției* Se crede chiar a se fi descoperit o explicare fiziologică a acestui viciŭ, anume hrana săteanului sarac fiind neîndestulătoare, el ar fi nevoit să suplinească lipsurile ei, prin introducerea alcoolului Această explicare este patronată mai ales de unii din medicii noștri, și noi înșine am admis-o în *Studiile economice*, pe cînd nu vizitasem încă Bucovina Acuma am revenit cu totul de la acea părere, și sunt convins că moralul joacă un rol mult mai însemnat în lățirea sau restrîngerea acestei patimi. Intr-adevăr, dacă beția ar fi o urmare a unei nevoi fiziologice, atunci ea ar trebui să se întîlnească la toți acei ce nu se hrănesc cu alimente puternice Cu toate aceste este cunoscut că sunt mulți țărani săraci chiar în Bucovina, care nu pun rachiu în gură, și care cu toate aceste nu sunt mai lipsiți de putere decît acei ce-l întrebuințază. Apoi clasa săracă a Evreilor nu se hrănește mai bine decît acea săracă a poporului nostru, cu toate aceste beția între Evrei este o rară excepție In sfîrșit călugării, care postesc mai toată viața lor, hrănindu-se deci în modul cel mai neigienic, sunt în cele mai multe cazuri sănătoși, muncitori și trăesc foarte mult, deși nu întrebuințază băuturi alcoolice La aceste excepțiuni ar trebui să se gîndească acei ce vor să facă din beție urmarea

uneĭ legĭ fiziologice, care ca lege naturală nu poate suferi nicĭ o singură excepție

După informațiunĭ pozitive culese în Bucovina, am aflat că maĭ multe sate, adîncite în patima bețieĭ, aŭ fost vindecate pe deplin, prin spornica lucrare a preoților care adese-orĭ pun pe țăranĭ să jure în biserică, că nu vor maĭ bea Ast-feliŭ cităm satul *Liteni* lîngă Suceava, scăpat de beție prin preotul *Berariu*, de asemenea *Horodnicul de jos*, din care țăraniĭ alungară cu puterea pe un Evreu ce vroia să deschidă o cărciumă, lucru ce ar fi în România maĭ mult decît o minune Cînd poporul din un asemenea sat vrea să bea, își aduce o balerca cu vin în casa unuĭ Romîn, la care se adună aceĭ ce vor să ia parte, și beaŭ cît le trebue Cînd eraŭ cufundate în patima bețieĭ, aceste sate eraŭ sărace și păcătoase, cu aspectul murdar și mizerabil Astăzĭ, ele înfloresc și ajung tot maĭ mult a se apropia de starea acelora în care beția este străină Iată *decĭ dovadă evidentă, că nu sărăcia este cauza bețieĭ,* de oare-ce vedem că niște sate sărace, sub influența unuĭ exemplu moral, s-aŭ lăsat de beție si se îmbogățesc Chestiunea este atît de interesantă, încît ar trebui să se rînduească din partea statuluĭ nostru o anchetă care să o studieze la fața loculuĭ

Lucru îndestul de extra-ordinar, poporația cea maĭ puțin supusă din toată Bucovina vițiuluĭ bețieĭ este toc maĭ cea românească, pe cînd cea maĭ bîntuită de dînsul este acea ruteană, care este îndeobște și mult maĭ săraca decît cea romînă Să nu se creadă că numaĭ țăraniĭ romînĭ de la munte în Bucovina, sunt bogațĭ și cumpătațĭ Am văzut maĭ sus starea înfloritoare a satelor ce se întind de la granița romînă pînă la Cîmpul-Lung In ținutul Rădăuțuluĭ, țăraniĭ staŭ de minune, mulțĭ din eĭ aŭ maĭ mult de 5000 de fiorinĭ avere, și cîțĭ-va întrec în bogăția lor pe fruntașiĭ din Dorna

Cauza acesteĭ stărĭ maĭ bune a țăranuluĭ romîn din Bucovina, stă în atmosfera morală, care îl înconjură și care este determinată prin treĭ elemente *preotul, școala* și *legile ocrotitoare* Să le examinăm pe rînd.

Preotul în Bucovina nu este numaĭ un servitor al religieĭ, căcĭ dacă ar fi numaĭ atît, este probabil, că nu ar avea o înrîurire atît de mare asupra sătenilor, căci

şi în Bucovina ca pretutindenĭ, Romînul nu este bigot M-am informat că posturile ar fi ţinute maĭ mult de femeĭ şi prea puţin de bărbaţĭ Apoĭ chiar Duminica la biserică, nu am văzut o grămădeală aşa de mare de popor Cu toate aceste, slujba bisericească este făcută aşa ca să poată interesa maĭ mult pe popor La biserica din Dorna am auzit, într-o Duminecă, o frumoasă cuvîntare ţinută de protoereul Balmuş şi un cor de ţăranĭ înlocuia cîntarea dascalilor la strană Preotul este înainte de toate centrul de lumină al comuneĭ, omul superior prin cultura luĭ care ajută săteanuluĭ, prin sfaturĭ, la nevoile sale, persoana cu moralitate exemplară, care slujeşte de model turmeĭ ce este chemat a păstori Aceştĭ preoţĭ din Bucovina sunt, în satele romîneştĭ, toţĭ doctorĭ în teologie de la Universitatea din Cernăuţĭ Fie-care absolvent al Facultăţeĭ este numit preot în o comună din cele maĭ micĭ, şi după ce şi-aŭ făcut încercarea, sunt înaintaţĭ în comunele cele maĭ marĭ Dintre aceştia, se aleg cu timpul ceĭ maĭ destoinicĭ care sunt înălţaţĭ la rangul de protoereĭ Această înălţare se face, luîndu-se în privire capacitatea combinată cu vechimea Este de observat că îndeobşte, toţĭ funcţionariĭ în Bucovina, precum în toată Austria, capătă înaintărĭ numaĭ după acest sistem Imĭ aduc aminte că pe cînd eram în Dorna, se întîmplă să moară preşedintele Tribunaluluĭ local, şi eŭ crezînd că şi pe acolo cu ceva stăruinţă poate dobîndi cine-va un post, felicitaiŭ pe membrul Tribunaluluĭ de viitoarea sa înaintare El rîse şi-mĭ spuse că, la vîrsta luĭ (era de vre-o 35 anĭ), nu ajunge cine-va preşedinte, că maĭ sunt vre-o 18, maĭ bătrînĭ decît el, care-şĭ aşteaptă rîndul Pentru a reveni la preot, maĭ observ că poziţia materială a luĭ este din cele maĭ bune Pe lîngă că are tot-deauna o locuinţă foarte îndemănatică, el maĭ primeşte aproape la 1000 de fiorinĭ leafă pe an (ceea ce face cam la 200 de leĭ pe lună) Leafa însă alcătueşte partea cea maĭ neînsemnată a venituluĭ săŭ Poporeniĭ săĭ fiind bogaţĭ, preotul încasază de la eĭ sume însemnate pentru fie-care slujbă religioasă De îngropăminte ieaŭ adese-orĭ 40, 60 şi pînă la 120 de leĭ, după puterea ţăranilor care bine-înţeles daŭ din bună voia lor asemenea sume, fiind-că aŭ de unde. In deobşte ţăranul bucovinean, deşi nu

bigot, iubeşte mult a dărui preotuluĭ şi bisericeĭ Cu aceasta el se crede că şi-a îndeplinit datoria luĭ de creştin, şi că popa e obligat să se roage pentru el care nu prea are timp să o facă De aceea mulţĭ ţăranĭ lasă la moartea lor o parte din pămînt bisericeĭ, de productul căruia, fînul, se foloseşte tot preotul Poziţia acestuia fiind din cele maĭ bune, se înţelege cum de tinerĭĭ ceĭ maĭ distinşĭ se grăbesc a îmbrăţoşa cariera preoţească, încît în Bucovina, tot ce e maĭ bun, maĭ distins, devine preot La noĭ cum staŭ lucrurile în această privinţă, ne vine greŭ a o spune, pentru respectul ce, şi aşa, suntem datorĭ să arătăm servitorilor religieĭ

Preotul fiind învăţat, moral şi bogat, înţelegem înrîurirea luĭ atît de puternică în comună Fie-care ţăran se întreabă, la fie-ce faptă a luĭ, ce va zice preotul, şi o dojană a acestuia face maĭ mult decît o pedeapsă a judecătorieĭ Preotul însă, deşi om cu o cultură în totul deosebită de acea a ţăranuluĭ, a rămas tot în sînul poporuluĭ, ia parte la toate petrecerile şi durerile sale, aducînd o măsură în cele dintîiŭ şi o mîngîiere în cele de al doilea Casa luĭ, deşi mobilată dupa sistemul apusan, deşi auzĭ adese-orĭ resunînd din ea un piano, este condusă în chip patriarhal Fiica preotuluĭ, ştie să execute un vals saŭ o fantazie pe clavir, dar se duce şi cu servitoarea în tîrg, cumpară cele necesare, ordonă de bucate şi îngrijeşte îndeobşte de toată gospodăria, chiar la vîrsta unde fetele noastre se joacă încă cu păpuşele Cînd sunt maĭ multe fete la un părinte, ele conduc gospodăria cu săptămîna Cultura minţeĭ le este dată de guvernante ţinute în casele preoţilor, dar ele fiind deprinse nu numai cu o cultură de salon, ci cu una serioasă şi muncitoare, devin în deobşte nu dame strălucite, ci bune şi oneste gospodine

Fără a critica sau a lăuda această sistemă, deosebită după moravurile ţăreĭ în care se află constatăm numaĭ că clasa cultă în Bucovina este reprezentată în primul loc prin preoţime, şi că această clasă nu s-a înstrăinat de corpul poporuluĭ, cum s-a întîmplat cu clasa cultă de la noĭ, care nu maĭ are nicĭ moravurile, nicĭ apucăturile, nicĭ limba, nicĭ portul, într-un cuvînt nimic aproape comun cu masa poporuluĭ Preotul romîn din

Bucovina este *coborîrea culturei în straturile de jos ale societăței*, sub figura vie a uneĭ persoane, cea maĭ sacră, maĭ ascultată și maĭ respectată

Aceĭ care combat religia la noĭ, ar trebui să meargă în Bucovina pentru a vedea efectele salutare ale influențeĭ preotuluĭ asupra poporuluĭ, bine-înțeles vorbim de preotul adevărat, instruit, inteligent și moral, nu de negatiunea tuturor acestor calități, îmbrăcată în haine lungĭ Dar dacă preoții la noĭ sunt departe de a corespunde delicateĭ lor menirĭ, vina este, în primul loc, a tristeĭ lor pozițiĭ materiale de pînă acum Religia și preotul, servitorul eĭ, ar trebui nu combătuțĭ și despreţuițĭ, cum fac la noĭ uniĭ vîntură-țară, ci ar trebui rîdicată știința și moralitatea lor, începînd prin a le îmbunătăți starea materială Știm că în Bucovina se găsesc maĭ multe neajunsurĭ preoților Este însă știut că nicĭ-odată nu eștĭ mulțumit cu ceea ce aĭ, și apoĭ și preoțiĭ nu sunt decît oamenĭ Ar trebui însă să cunoască Bucovineniĭ starea preoților din România, spre a prețui, după dreapta lor valoare, pe aceĭ din țara lor

Să cercetăm starea școlilor Acele româneștĭ nu sunt vechĭ în Bucovina Sunt abea 30 de anĭ, ele eraŭ necunoscute, pe cînd acuma nu există comună românească fară școală poporană In deosebire de școalele din România, copiiĭ țăranilor *sunt ținuțĭ să viziteze școala iarna și vara,* încît se jertfește, pentru interesul cultureĭ, acel material al locuitorilor, de a-șĭ avea vara copiiĭ lor la îndămînă, spre a-ĭ ajuta la lucrările cîmpuluĭ. Această dispoziție supărase întîiŭ pe țăraniĭ romînĭ, și eĭ căutau să fugă de școală Guvernul însă stărui în exacta îndeplinire a acesteĭ obligațiunĭ, și cu încetul țăranul se deprinse el însușĭ a prețui bine-facerile învățătureĭ, ast-feliŭ că astă-zĭ școalele româneștĭ sunt foarte vizitate

Am văzut maĭ sus părerea primaruluĭ din Dorna asupra bunătăților aduse de învățătură, și să nu uităm că acea aprețuire eșea dintr-o minte neștiutoare

Fiind casele foarte rășchirate, copiiĭ din fundul satuluĭ aŭ adese-orĭ de făcut o lungă cale, spre a ajunge la școală Iarna sunt pușĭ într-un car saŭ o sanie și aduşĭ la școală, sub paza unuĭ om în vîrstă Este lucru îndestul de însemnat că copiiĭ și anume fetele de la ca-

pătul satuluĭ Vatra-Dorneĭ, din spre Căndrenĭ, care sunt mult maĭ aproape de şcoala din Căndrenĭ decît de cea din Dorna, vin cu toate aceste la aceasta din urmă, din pricină că este maĭ bine organizată. In şcoala romănească se învaţă toate materiile în limba romînă, şi pe lîngă aceste şi limba germană Mulţĭ ţăranĭ care au trecut prin şcoală, cunosc această limbă îndestul de bine, pentru a se sluji cu ea, şi toţĭ fără excepţie ies din şcoală cu cunoştinţă de carte, de oare-ce dînşiĭ nu uită vara cele ce învaţă iarna La şcoala superioară primară din Vatra-Dorneĭ există o mică bibliotecă, care bine-înţeles este maĭ bogată în cărtĭ germane pentru folosul ţăranilor decît în cărţĭ romăneştĭ Totuşĭ acele puţine cărţĭ romăneştĭ ce se află în ea, sunt adese-orĭ împrumutate de copiĭ, pentru a le citi

Nu maĭ puţină înrîurire bine-făcătoare asupra moralulul ţăranuluĭ, au şi legile care caută să-l ferească de exploatarea din partea elementelor străine ce trăesc în sate alăturea cu el Dintre aceste, în primul loc ar fi cîrciumariĭ Evreĭ care, în Bucovina ca şi la noĭ, se dedau la acest negoţ In Bucovina, unde Evreiĭ au drepturile politice, nu se poate împedeca aşăzarea Evreilor prin sate Lucrarea lor ce ar putea fi dăunătoare, este însă împedecată prin legile relative la cîrciume Se ştie într-adevăr că înrîurirea pierzătoare a Evreilor asupra poporaţieĭ rurale din Romănia, provine maĭ ales de la rolul cîrciumaruluĭ în sate Pentru a cîştiga cît maĭ mult, el are interes a favoriza beţia, la care locuitoriĭ noştri se dedaŭ cu atît maĭ uşor, cu cît eĭ nu sunt reţinuţĭ prin nicĭ o putere contrară Cu cît sărăcesc, cu atît se dedaŭ maĭ mult acesteĭ patimĭ degrădătoare, şi cu atît maĭ mult se îmbogăţeşte Evreul Guvernul austriac a căutat să impedice această speculă, prin legĭ severe în contra beţieĭ Insă să nu se creadă că guvernul loveşte numaĭ în cel ce bea, ci *maĭ ales caută să pună un friŭ celuĭ ce-ĭ dă de băut*, cîrciumaruluĭ Aşa legea pedepseşte cu închisoarea de la 4 zile pînă la 3 lunĭ, în caz de recidivă întreită, pe tot omul găsit beat pe stradă Acel individ ce a suferit maximul pedepseĭ, este *afişat în comună*, şi nicĭ un cîrciumar nu maĭ are voe să-ĭ dea nicĭ un singur pahar de băutură, sub pedeapsă de amendă,

şı la caz de recıdıvă, închısoare Pe lîngă aceasta, cîrcıumarul nu poate da ţăranuluĭ băutură pe datorıe, sub pedeapsă de a nu putea reclama; el nu poate cumpăra în tımp de ıarnă producte de la locuıtorĭ, pe un preţ maĭ mıc decît cel curent, nu are voe să ıea de la ţăran maí mult decît procentul legal, pentru împrumuturĭ de banĭ Ceea-ce este însă ımportant, este că aceste legĭ *se aplıcă*, că nu sunt scrıse numaĭ pe hîrtıe La noĭ a voıt să se ıea o măsură maĭ radıcală contra elementuluĭ evreesc, aceea de a împedeca chıar aşezarea luĭ în sate Ce folos, dacă aplıcarea acesteĭ legĭ nu se face cu strıcteţă şı în mod statornıc! Chıar dacă ızgonırea Evreılor e ordonată de autorıtăţıle superıoare, încă sunt lăsaţĭ de ceĭ maĭ mıcĭ a ţınea cîrcıumĭ, fie eĭ înşıĭ, fie prın persoane ınterpuse, şı găsesc mıĭ de alte mıjloace de a încunjura legea, cînd nu o lovesc în faţă Credem noĭ oare că vom putea vreo-dată să închıdem cu desăvîrşıre satele noastre elementuluĭ evreesc? Noĭ nu sperăm aceasta, şı de aceea, pe lîngă legea relatıvă la oprırea aşezăreĭ Evreılor în sate, credem că ar fi bıne să se adaugă nışte dıspozıţıĭ prıvıtoare la ımpedecarea exploatăreĭ ţăranuluĭ de către cîrcıumarĭ, orĭ de ce naţıonalıtate ar fi eĭ Bıne-înţeles că legıle noastre în această prıvınţă ar trebuı să fie mult maĭ amărunţıte şı maĭ aspre, căcĭ pe cînd în Bucovına ele tınd a apăra pe locuıtorĭ contra uneĭ jăfuırĭ posıbıle, la noĭ trebue desrădăcınat un abuz ce străluceşte în toată floarea luĭ Nu înţălegem argumentul că această exploatare a patımeĭ beţıeĭ, să nu poată fi înfrînată prın legĭ Tot aşa s-ar putea spune de toate celelalte abaterĭ, şı nu am maĭ avea nevoe de legıurĭ penale

VII

De la Dorna la Suceava

Muntele pe lîngă tot farmecul care îl înconjoară, are şı o parte foarte neplăcută ploıle cele dese care cînd se încıng, par că nu ar voı să se maĭ ıstovească Apoĭ adese-orĭ ele cad, pentru a zıce ast-felıŭ, dın senın, încît nu poţĭ fi sıgur, decît foarte arare-orĭ, pe o zı întreagă de vreme frumoasă. In tımpul petrecereĭ mele

la Dorna, avuĭ prilejul a primi adese-ori de aceste băĭ luate pe îmbrăcatele De cîte orĭ plecam de acasă cu un soare frumos, neavînd nicĭ măcar grija de a lua cu mine o umbrelă, şi mă întorceam udat pînă la oase, după cîte-va oare de preumblare prin înconjurimi De la excursiunea făcută la Haiturĭ, cînd furăm botezaţi cu ploaia cea atît de îmbelşugată, soarele nu se maĭ văzu răsărind deasupra Dorneĭ.

O perdea nestrăbătută de norĭ, ceaţă şi apă, îĭ acoperea strălucitoarea faţă Din eĭ se revărsa de dimineaţă pînă în seară o ploaie bogată, care în răstimpurĭ numaĭ se domolea cîte puţin, pentru a începe iar cu o nouă furie Orizonul se închidea tot maĭ tare, sub negurile care învăleaŭ munţiĭ, şi în curînd abea se maĭ zărea numaĭ baza celor maĭ apropiaţĭ. Dorna şi Bistriţa creşteaŭ mereŭ, umplînd patul lor în toată lărgimea luĭ, fără a putea să se reverse, fiind restrînsă matca lor între dealurile ce le însoţesc cursul Orăşelul se nămolise cu totul prin scursorile de apă care se coboraŭ, din dealurile împrejmuitoare, pe stradele cele nepăvăluite şi prevăzute numaĭ cu nişte trotuare de scîndurĭ Locul cel atît de mîndru cu cîte-va zile în urmă, devenise o mocirlă noroioasă, cu neputinţă de străbătut Era timpul de a fugi din el, şi toţĭ vizitatoriĭ plecaŭ pe întrecutele

Eram hotărît a mă întoarce cu pluta, pe cursul Bistriţeĭ pînă la Piatra, şi de aceea aşteptăĭ încă cîte-va zile, sperînd în îndurarea cerească. Dar noriĭ se tot adunau, în loc de a se desface, şi une-orĭ, cînd soarele izbutea a răzbate prin eĭ, pentru a furişa cîte o rază de căldură pe natura înecată, atuncĭ pădurile fumegaŭ cu o nouă putere, trimiţînd către el valurĭ groase şi închise de negurĭ care, desfundîndu-şĭ coastele, lăsaŭ să cadă din ele puhoae de ploaie, decît care maĭ marĭ nu cred să fi fost nicĭ pe vremile potopuluĭ Se încinse o luptă cumplită între norĭ şi soare, între apă şi foc, şi era zadarnic a aştepta rezultatul eĭ, maĭ ales că apropierea toamneĭ slăbise puterea soareluĭ şi făcea cam neprobabilă o izbîndă pe partea luĭ

Mîhnit în adînc şi considerînd călătoria aproape ca zădărnicită, mă hotărîiŭ să plec iarăşĭ pe unde venisem Dar pentru a varia măcar întru cît-va călătoria apucăĭ

calea prin Suceava Pînă la Gura-Homoreĭ, revăzuĭ toată acea frumoasă natură, care mă încîntase atît de mult la venire, deşi acum era lipsită de farmecul strălucitor al soareluĭ Totuşĭ şi acuma văzută prin perdeaua de ploaie şi acoperită în parte cu mantiele zdrenţuite ale negurilor şi norilor, nu înceta de a avea frumuseţile eĭ, căcĭ aceasta este darul frumoaseĭ naturĭ, de a rămînea atare în toate timpurile şi în toate împrejurările

De la Gura-Homoreĭ, intraĭ pe o cale ce-mĭ era necunoscută, acea spre Suceava Regiunea este maĭ plană, orizonul maĭ întins Pe alocurea cîmpia se întindea cît coprindea ochiul, acoperită adese-orĭ cu porumb, plantă ce nu văzusem în partea munteluĭ. Adese-orĭ străbăteam prin pădurĭ care, deşi marĭ şi umbroase, eraŭ departe de a avea caracterul măreţ şi impunător al celor de la munte

A doua zi seara ajunserăm în vechea capitală a Moldoveĭ, Suceava. Oraşul e mic, aşezat pe ultimele ramificărĭ ale Carpaţilor, care se pierd în şesul Siretuluĭ. Suceava este aşternută pe maĭ multe dîmburĭ, care îşĭ scaldă picioarele în rîul cu acelaşĭ nume şi, de cea parte de case, se întinde un şes nemărginit, închis de orizon Interesul acesteĭ localităţĭ stă în zidirile vechĭ, parte păstrate încă, parte în ruină, ce se întîlnesc aicĭ Dintre bisericele vechĭ cităm acea a Sfîntuluĭ Dumitru, zidită de Ştefan cel Mare, care conţine între altele şi portretul întemeitoruluĭ eĭ, reprezentat cum s-a constatat şi la biserica Sft Nicolae din Iaşĭ şi aiurea încă în timpurile din urmă, blond, cu musteaţă, barbă prea puţină, încît se vede că era spîn şi smead la faţă. La această biserică se află un aer dăruit de Mihail sin David, neguţitor bucureştean, în 3 Noembrie 1764. Altă biserică foarte veche este acuma părăsită şi întrebuinţată ca magazie, încît nicĭ n-am putut pătrunde în ea Acoperemîntul eĭ spart prin maĭ multe locurĭ, lasă să pătrundă apa în zidurĭ, şi cu toată extraordinara soliditate a bisericilor vechĭ, este probabil că nu va putea sta mult timp în picioare, faţă cu neîngrijirea în care e lăsată Şi cu toate aceste în Germania şi Austria ştim că ruinele sunt întreţinute spre a înfrumuseţa locurile şi a păstra în mintea poporuluĭ amintirea timpuluĭ trecut Oare pentru ce

sunt lăsate în părăsire monumentele şi ruinele româneştĭ? Pentru a stînge în poporul romîn amintirea neamuluĭ şi origineĭ sale? Aceasta putea să fie maĭ înainte, pe timpul pe cînd germanizarea era maxima politiceĭ urmată de guvernul austriac faţă cu naţionalităţile imperiuluĭ De cînd însă această politică a fost părăsită, de cînd guvernul central a găsit chiar în Romînĭ un element întăritor contra preponderenţeĭ slavismuluĭ în Bucovina, bine şi înţelept este oare de a lucra pentru stîngerea conştiinţeĭ româneştĭ pe calea istorică? Credem că în această privire este încuibat numaĭ un spirit de rutină, moştenit din epoca anterioară în aceasta de faţă, în care el nu maĭ are motivul de a fi Ne aşteptăm decĭ în curînd, ca guvernul să iea măsurĭ pentru a se scăpa de peire şi vechile monumente româneştĭ

Ruina cea maĭ însemnată a Suceveĭ, este acea a cetăţuieĭ, aşezată pe un deal, despărţit de acel pe care se întinde oraşul prin o rîpă adîncă, încît pentru a te urca pe, el trebue să facĭ un incunjur îndestul de îndepărtat De pe acest deal se dominează şesul Suceveĭ şi al Siretuluĭ, pînă se pierde din vedere în negurosul orizon De cîte-orĭ nu a privit Romîniĭ de aicĭ spre acel şes răsăritean, din care atîtea nenorocirĭ a venit peste eĭ! Stînd aicĭ pe o fărămătura deslipită, ca un bloc uriaş, din uriaşul zid, priveam spre văzduhul neguros, pare că vedeam izvorînd necontenit din fîntăna nesecată a acestuĭ orizon fără fund, roiurĭ de popoare care se repezeau ca nişte lupĭ flămînzĭ pe frumoasele ţărĭ locuite de Romînĭ Şi acuma chiar negurile îndepărtăreĭ luase în formele lor fantastică chipul unor armate care înaintaŭ cu pasul greoiŭ iarăşĭ spre a noastră moşie Vuetul vag şi indefinit al vîntuluĭ ce sporea necontenit, părea a aduce tot maĭ aproape acele vedeniĭ ameninţătoare O piatră însă desfacută din scobitura în care stăteam, mă trezi iarăşĭ la realitatea lucrurilor.

Incepuĭ a explora ruinele, însă lucrul nu era de loc uşor Recunoscuĭ în curînd că numaĭ un studiŭ amăruntit şi nişte săpăturĭ ar putea determina forma preciză a cetăţuieĭ

In cele maĭ multe părţĭ, maĭ ales în acele ce privesc spre şes, zidurile sunt dărîmate pînă în faţa pămîn-

tuluĭ şı dărămăturıle lor pe de o parte, pe de alta ıarba ce le acopere, fac cu neputınţă recunoaşterea lınieĭ zıduluĭ Totuşĭ în această parte atît de ruınată, se văd rămăşıţele paraclısuluĭ de pe maĭ multe figurĭ de sfinţĭ, aĭ căror urmă se deosebeşte încă în colorĭ pe o surpătură ceva maĭ adăpostıtă Partea ce vıne spre deal este mult maĭ bıne conservată Se află aıcĭ încă în pıcıoare o bună parte dın zıdurıle cetăţeĭ construıte dıntr-un amestec de pıatră şı cărămıdă prınse într-un cıment atît de consıstent, încît par a fi devenıt o sıngură bucată Zıdul are o înălţıme de aproape 8 metrı, grosıme de 2 la bază şı de unul la vîrf, încunjurat de un şanţ lat de vre-o 10 metrı şı maĭ tot atît de adînc In partea cea maĭ întreagă a zıduluĭ, spre apus, se vede locul unde era poarta care dădea în şanţ şı peste care conducea probabıl un pod mışcător Pe la mıjlocul şanţuluĭ se află o cărare rîdıcată, lată numaĭ cît ar călca un om, care slujea pentru comunıcarea obıcînuıtă Intărıturıle cetăţuıeĭ fac un efect ımpunător şı se arată ca nışte lucrărĭ puternıce pentru acele tımpurĭ în care atacul era mult maĭ slab decît astăzĭ Inţelegem cînd le vedem, cum de o cetăţuıe atît de mıcă, comparatıv cu enormele întărıturĭ dın zılele noastre, putea să reţınă lunĭ întregĭ armate duşmane înaıntea eĭ şı să scape de atîtea-orĭ neluată de ele

Dın ceea parte a Suceveĭ, dın partea opusă cetătuıeĭ, spre nord, se află o mănăstıre şı dînsa întărıtă, numıtă *Zamca* Această bıserıcă este astăzĭ armenească şı această împrejurare pare a lăsa neexplıcată întărıturıle eı Letopısıţele noastre conţın însă cheıa acesteĭ ghıcıtorĭ, anume: mănăstırea aceasta armenească pare a fi exıstat maĭ de mult tımp în Suceava, poate de la prıma aşezare a Armenılor în Meldova Pomenırea eĭ se întîlneste însă pentru prıma oară la domnıa luĭ Constantın Cantemır Voevod (1685—1691) despre care ne spune *Neculcea*, că întorcîndu-se craıul Sobıeskı de prın Moldova de mıjloc, unde fusese pînă la Iaşĭ, înapoĭ în Polonıa, spre a nu-l apuca ıarna în ţară străină, a lăsat oaste în cetatea Neamţuluĭ şı în Suceava, în *mănăstırea armenească* şı în mănăstıre în Agapıa şı în Secul şı în Cîmpu-Lung şı în Hangu (Letopıseţele, edıţıa Cogălnıceanu Iaşĭ, 1853, II, p. 264) Cauza pentru care Sobıeskı nu a lăsat oastea

luĭ în cetățuia Suceveĭ, ci în mănăstirea armenească ne-o arată Néculaĭ Mustea, care ne spune că atuncĭ cînd s-a întors Sobieski din Moldova către Polonia, s-a dus la Neamț și l-a luat în țăria sa, și de acolo s-a dus la Suceava, *iar fiind cetatea Suceveĭ stricată, pus-a de a făcut șanț la biserica armenească,* punînd întrînsa o sumă de oaste să-ĭ fie de pază și fiind vremea cam despre iarnă, s-a dus craiul la țara luĭ (Letopisețele idem III, p 27) Acest loc explică întăriturile mănăstireĭ armeneștĭ de lîngă Suceava

Suceava ar merita a fi studiată maĭ cu deamăruntul Suntem convinșĭ că în vechia capitală a Moldoveĭ se ascund încă multe secrete ale Istorieĭ țăreĭ

Dar timpul grăbea și mă împingea fără de voie să mă despart de aceste interesante lucrurĭ și să caut iarășĭ, în viața reflexivă, compensarea frumusețelor ce le gustasem în această neuitată vacanță

O călătorie în Sviţera

De cum începe a adia vîntul de primăvară, un dor nesfîrşit se aprinde în sufletul meŭ, dor straniu şi neînţeles, care pare la început a nu avea o ţintă hotărîtă Pieptul mi se umflă şi resuflu din adînc, de cîte orĭ mă aflu in sinul frumoaseĭ naturiĭ Ochiĭ mi se pierd în văzduhul azuriu, în curînd mă prind a urmări noriĭ călătorĭ ce plutesc pe bolta cerească, şi cînd văd cîte un cîrd de cocorĭ saŭ de rândunele cum vin de la orizon şi rîdică tot maĭ sus zborul lor, cu cît se apropie, atuncĭ pare că aş voi să am şi eŭ aripĭ, să mă ieaŭ după acele fericite vietăţĭ care pot stretăia imensitatea numaĭ cu propriile lor puterĭ. Paserile îmĭ lămuresc însă năzuinţa, înţeleg dorul care mă munceşte Este dorul de ducă, dorul de a mă pierde şi eŭ în lumĭ necunoscute, străine de a mea

Călătoriile care aŭ devenit în vremurile noastre atît de obicĭnuite, mulţămită înlesnirilor de strămutare, aduc fără îndoială o mare schimbare în monotonia vieţeĭ de toate zilele Nu este numaĭ curiozitatea care impinge pe om la călătorie, ci altă îmboldire maĭ înaltă, deşi maĭ ascunsă, de care el poate nu-şĭ dă samă aşa de uşor. Este dorinţa de a părăsi pentru cît-va timp traiul de toate zi-

lele, de a se zmulge din roatele fărămătoare ale vieţeĭ practice, a uita, odată cu căutarea mijloacelor de existenţă, şi această existenţă însăşĭ, a scăpa de grija proprieĭ persoane, într-un cuvînt este dorinţa de a se uita pe sine şi de a se cufunda în marele tot, din care nu suntem decît o parte desfăcută.

De aceea orĭ-ce călătorie întreprinsă în acest scop, întăreşte puterile, reînvie mintea, dă iarăşĭ zbor închipuireĭ, reînoeşte într-un cuvînt toată fiinţa noastră

Şi dacă vre-odată acest mijloc de reimprospătare a sucurilor vieţeĭ a fost trebuincios, apoĭ fără indoială că în veacul nostru, acel în care lucrarea pentru susţinerea existenţeĭ a devenit atît de grea, atît de încordată

De cum învie primăvara, cîrdurĭ tot maĭ dese de oamenĭ părăsesc oraşele şi se afund în sînul natureĭ Codriĭ, dumbrăvile, munţiĭ şi văile se umplu de eĭ

Drumurile de fer, vapoarele, diligenţele şi căruţele nu maĭ încap de numărul lor, cu toţiĭ se duc insetaţĭ, hemesiţĭ după un colţ liniştit, unde să poată gusta, fie şi numaĭ o clipă, fericirea de a trăi

Cacĭ, orĭ-ce ar zice pesimiştiĭ asupra valoareĭ vieţeĭ, este un ce netăgăduit toată natura, atît acea de sine mişcătoare, cît şi acea maĭ puţin vie a vegetalelor, voieşte să trăiască, şi un mare filosof a văzut chiar in această tendinţă aprigă, cumplită după viaţă, una din cheile înţelesuluĭ acesteĭ lumĭ Dacă in vălmăşagul vieţeĭ de toate zilele, omenirea caută mijloacele de a o susţinea, nicăierĭ iubirea pentru traiŭ nu se manifestează maĭ puternic decît în dorul după călătoriĭ, in dorul acela de a se bucura fără nicĭ o turburare de dragul existenţeĭ

Această tendinţă obştească omenească, işĭ face vînt şi prin sufletul meŭ, de cîte orĭ adie vîntul de primăvară, de cîte orĭ văd cîrdurile de păsărĭ călătoare stretăind văzduhul cu puternicile lor aripĭ Vraŭ să mă pierd în lumĭ necunoscute, străine de a mea

I

Prin Tirol

Anul acesta, (1892) aleseiŭ de la Viena calea ce merge drept spre Salzburg, prin Amstetten Toată regiunea tăiată de

calea ferată, este de o nespusă frumuseţe, împrejurare particulară tuturor liniilor mai însămnate din imperiul austriac, care cu toatele parcurg locuri încîntătoare Trecînd peste Salzburg, pe care-l vizitasem intr-o călătorie de mai inainte, mă oprii la un sătişor mic şi aproape necunoscut călătorilor romini, anume St Iohann in Pongau, în apropierea căruia se află una din cele mai impunătoare minuni ale naturei, anume Guşterul de la Lichtenstein (Lichtensteinklamm) prin care trece părîul Ache Acest guşter este in felul celui de la Ragatz din Sviţera, însă mult mai măreţ şi mai impunător Volumul apei ce-l străbate este mai mare, şi în momentul vizitei mele era încă sporit prin ploi îmbelşugate ce căzuse cu cîte-va zile mai înainte Stîncile ce s-aŭ desfăcut desigur sub o acţiune vulcanică, spre a deschide drum puhoiului, se împreună deasupra capului la o înălţime care une-ori atinge proporţii ameţitoare Văgăuna formată prin această scobire produce un ecoŭ, de o mie de ori repetat, al vuetului valurilor care se prăbuşesc din cascade în cascade, trecînd cu repeziciunea fulgerului pe sub podurile ce tremură, zguduite de ele Cu cît înaintezi mai înăuntrul guşterului, lumina slăbeşte, şi se adaogă, pe lîngă vuetul cel infernal, şi grozăviile întunerecului De abia mai vezi unde pui piciorul, şi cu toate că podul pe care calci este de o neîndoelnică tărie, totuşi un felŭ de groază îţi reţine parcă pasul pe loc Puţini îndrăznesc a face pînă la capătul ei această preumblare, şi cu toate acestea, cu cît mergi înainte, cu atita privelişteа devine mai măreaţă, intipărirea ce o lasă mai sublimă şi neşteársă Ajungi la un pod aruncat deadreptul curmeziş peste un loc, unde apa face deodată o săritură de 10 metri De pe toţi păreţii curg şiroae care se prăbuşesc în furioasa cascadă, şi te fac să iei fără voie o deplină duşă de apă rece Cum ai trecut puntea, dai de un tunel îngust şi jos, prin care trebue să te pleci pentru a putea trece şi care are lungimea îndestul de însemnată de 30 de metri Minunată este această văgăună mică cuprinsă în pîntecele văgăunei celei mari In sînul tunelului e o întunecime deplină şi cînd te încumeţi a-ţi băga capul in el, fără să vrei, îţi revine în minte inscripţia pusă de Dante pe poarta Infernului „Lăsaţi ori-ce speranţă voi ce intraţi“ Cu toate acestea, o slabă rază tot licăreşte, de lumină şi de speranţă,

trimisă de deschiderea cealaltă a tunelului Cu cît te apropiĭ de ea, te loveşte în faţă ca o bură de ploaie, şi un vuet asurzitor îţĭ copleşeşte creierii Cînd puĭ piciorul afară din tunel, deodată fără voie facĭ un pas îndărăt Un munte de apă pare că vra să ţi se prăbuşască peste cap Apa face aicĭ o săritură uriaşă de 50 de metri Intrucît tocmaĭ deasupra cascadeĭ stîncile se maĭ desprind şi lasă să pătrundă albastrul ceruluĭ şi razele din soare, ţi se pare că puternicul sul de apă se revarsă chiar din cer in acea prăbuşitură, prin vranele luĭ, deschise ca in vremile potopuluĭ

Cînd eşĭ din cumplitul guşter, crezător saŭ ateŭ, îţĭ facĭ din deprindere o cruce, că aĭ scăpat iarăşĭ teafăr la luminile zileĭ

Cu totul altă intipărire îţĭ lasă drăgălaşul lac de Zell, aşezat la cîte-va ore depărtare de St Iohann! Blînd şi dulce, işĭ leagănă molatecele luĭ unde, sub poalele unor dealurĭ acoperite cu iarbă şi arbori E aşa de mic că-ĭ facĭ înconjurul în treĭ sferturĭ de oară, pe un vaporaş şi el în miniatură, pe cînd încunjurul laculuĭ de Geneva se face în 11 oare! Nimic măreţ, nimic impunător, nimic sălbatic, însă aşa de frumos, aşa de incîntător!

Pentru a mă bucura de toată frumuseţea luĭ, mă urcăĭ pe un dîmb de pe coastele luĭ, de pe care puteam privi de sus pe a luĭ suprafaţa Soarele se coboria după dealurĭ, şi umbra lor se lăţia tot maĭ mult pe icoana laculuĭ Numaĭ prin ştirbătura unuĭ colnic se maĭ furişa o rază pe valurile luĭ Şi cum se jucaŭ valurile cu dînsa! O făcea să scapere în toate părţile, răsfrîngînd o cînd unul cînd altul, după cum treceaŭ crestele lor prin zarea eĭ cea arzătoare, cînd o dungă lungă de lumină ca un fulger fără tunet, cînd o ploae de stele saŭ apoĭ ca nişte licuricĭ se păreaŭ că fug pe suprafata apeĭ, fie-care cu cîte o stea în frunte Tot maĭ slab insă sălta jocul de luminĭ, cu cît se micşora raza ce le dădea fiinţă Fulgerul devenia tot maĭ scurt, stelele maĭ puţine, licuricii maĭ rarĭ Deodată fulgerul se rupse în două, apoĭ în treĭ se prefăcu el însuşĭ în stele, — înlocuind pe acele ce dispăruse, apoĭ acestea se stînseră la rîndul lor una după alta Din cînd în cînd un val ce se înălţa maĭ tare, maĭ prindea cîte o fărămătură de rază pe sclipitoare-ĭ frunte Răstimpurile în

care se aprindeaŭ luminele deveneau tot maĭ rarĭ, începeam să aştept, dacă jocul se va maĭ reproduce Une orĭ cînd răstimpul era mare îmĭ spuneam S-a sfîrşit, cînd deodată un val maĭ puternic mă dădea de greş. Veni însă timpul cînd acela pe care-l crezuiŭ fu într-adevăr şi cel de pe urmă!

Jocul de luminĭ se stinsese pe oglinda apeĭ. umbra devenise stăpînă neîmpărţită pe suprafaţa laculuĭ

Lumina dispăruse în sînul întunereculuĭ, cum dispare viaţa în sînul mormîntuluĭ, deosebire era numaĭ că pe cînd jocul de raze era să reînceapă a doua zi, viaţa sfîrşită nu maĭ renaşte, saŭ cel puţin nu în aceiaşĭ formă în care a trăit.

II

In Sviţera

Mă grăbeam însă a părăsi frumuseţile Tiroluluĭ, spre a mă desfata la acele fără seamăn ale Sviţereĭ măreţe, şi de aceea mă oprii la Landeck Aveam de gînd să intru în ţara munţilor, prin partea eĭ cea maĭ impunătoare, prin înalta vale a Engadinuluĭ, în care se poate ajunge numaĭ cu trăsura, între altele şi din orăşelul Landeck Ajuns aicĭ, umblam să tocmesc o trăsură, cind îmĭ căzu in mâinĭ un ziar, în care se spunea că in Engadin căzuse o zăpadă de jumătate de metru (era pe la 5 Iulie), şi că acolo sus (la 1800 de metri, înălţimea Ceahlăuluĭ), ar umbla săniile. Fiind-că nu aveam de loc gustul de a face iarăşĭ cunoştinţă cu zăpada, de care abia scăpasem în ţara mea, am părăsit proiectul de a vizita Engadinul şi m-am indreptat prin tunelul Vorarlberguluĭ către partea maĭ joasă a Sviţereĭ Cind trecusem de Buchs şi ajunsesem în frumosul amfiteatru de munţĭ de la Ragatz, nişte nourĭ groşĭ acopereaŭ văzduhul şi un trăsnet uriaş repetat de zgomotosul răsunet al stincilor, părea că vra a-mĭ spune să mă opresc şi de la acea cale, căcĭ dacă in Engadin era să întilnesc ninsoarea, în părţile pe unde înaintam, era să daŭ peste potop

De abia apucăĭ încă unele urme din razele solare pe

malurile minunatului lac de Wallen, pe care șerpuește calea ferată în tot lungul lui Admiram păretele cel înalt de stînci care închide patul său din spre nord, și care se înalță goale și prăpăstioase pînă la mai bine de 1000 de metri Tot lacul are o priveliște măreață și sălbatecă, undele lui nu sunt stretăiete nici de carena unui vapor, nici de vîslele luntrelor, nici o pasăre nu se vede zburînd peste valurile sale, și nici o locuință omenească nu se oglindește în ele. Nu știu de ce, dar ți se strînge inima, cînd vezi o natură așa de impunătoare, lipsită de formele vieței Pare c-ai avea înainte-ți un frumos mormînt!

Curînd însă priveliștea se schimbă cu totul, cind după ce ai cotigit lacul de Wallen, începi a zbura pe ripa sudică a celui de Zurich Pretutindeni mărginit de colnici puțini înalți, plini de verdeață, iarbă și crînguri, în care se adăpostesc numeroase sate și locuinți singuratice, stretăiat în toate părțile de caice și de luntri, printre care din cind în cînd apare fumul unui vapor, lacul de Zurich este tot atît de viŭ și de plin de mișcare, pe cit de mort și lipsit de ea este acel de Wallen, după mai bine de o oră de desfășurare a lui, pe parcursul căiei ferate, ajungi la orașul ce i-a dat numele

Aici mă aștepta o ploae șvițeriană, bogată și îmbelșugată, ca și cind lacul întreg, urcat d-odată în nori, s-ar fi desfundat, prin un ciur uriaș, asupra pămîntului

Ne avînd nici o speranță ca sa mai înceteze, ba din contra cătră seară luind un caracter de tot amenințător, mă hotărăiŭ să plec din acest oraș, fără a vedea nimic din cele ce conține nici din minunatele sale înconjurimi, și mă îndreptaiŭ către Lucerna, unde trebuia să ajung trecînd lacul de Zug, și apoi urcînd de la Arth peste muntele Righi, spre a coborî la Vitznau pe lacul celor Patru Cantoane

La Zug ploaia încetase, dar nouri groși încă umpleaŭ atmosfera și mai ales muntele Righi își pusese o pălărie apăsată adînc peste urechi, probabil spre a nu se gutunării de timpul cel umed Pe cind Righi însă își pune pălăria numai cînd plouă, vecinul săŭ de dincolo de lac, Pilatus, o poartă mai în tot-d-a-una, chiar și pe timpul cel mai frumos, pază igienică care face desnădăjduirea turiștilor ce voesc a se urca pe el

Cu toate că mă așteptam a nu vedea nimic din splen-

dıdele tablourĭ ce le înfățışează suırea şı coborîrea vestıtuluĭ munte, ajuns fiınd pînă la pıcıorul luĭ, nu maĭ puteam da îndărıt şı mă hotărîıŭ să-mĭ urmez cu statornıcıe calea înaınte. Vagonul cel împıns de locomotıva cu roțıle dınțate sosıse, şı mă urcaĭ pe el împreună cu vre-o alțĭ 30 de nenoıocıțĭ tovarăşĭ de călătorıe La Arth se vındea un zıar în format urıeş care conțınea amărunțımĭ asupra tıruluĭ federal, serbare mare în țara luĭ Guıllaume Tell Cu toțıĭ cumpărarăm cîte una dın aceste foĭ. Ce bıne am fi făcut să fi cumpărat maĭ multe!

De pe la 300 metıı de urcare, sımțıăm o răceală destul de rostıtă făcîndu-se în atmosferă Vedeaĭ pe fiecare mıscındu-se, ca şı cınd nu s'ar fi aşezat bıne pe locul luĭ, cînd se suıse în vagon Pe la 500, unıĭ începură a se încheıa la haıne, alțıĭ a aprınde cıte o țıgară, maĭ sus damele îşĭ înodaıă cîte o batıstă la gıt, exemplu urmat în curînd şı de domnĭ, cu toată lıpsa de estetıcă pentru eĭ a uneĭ asemenea împodobırĭ La o mıe de metrı, începură unıĭ a şuera, alțıĭ a cınta, alțıĭ a bate dın pıcıoare şı a rostı prıntre dınțĭ cuvınte nu prea clare, dar care de sıgur nu eraŭ accente de mınunare pentru frumusețea natureĭ, dın care nu se vedea nımıc Cînd trecurăm de 1400 de metrı, frıgul era de tot sımțıtor, pare că aveaĭ un sloıŭ de ghıață între umerĭ, cu toate că dădusem în jos toate perdelele vagonuluĭ şı ne închısesem în el ca într-o cuşcă neagră De odată venı unuĭ călător o ıdee genıală El desfăcu zıarul cel mare, cumpărat la Arth, şı îndoındu-l în formă de şal, îşĭ acoperı cu el umerıĭ şı gıtul Intr-un moment tot vagonul se prefăcu într-o fabrıcă de şalurĭ care ne ferıră a nu îngheța de tot pînă ce ajunserăm pe culme Aıcĭ era o temperatură de 2 grade Cu neputınță de stat Ne hotărırăm decĭ cu toțıĭ a apuca după 10 mınute pe cel d-întăıŭ vagon coborîtor, spre a părăsı înălțımıle *încîntătoare de vecĭ* ale munteluĭ

Totuşĭ el ne păstra o surprındere Pe cînd tocmaĭ ajunsesem la punctul de unde se poate gusta cea maĭ frumoasă prıvelışte asupra laculuĭ celor Patru Cantoane, ca prın o mınune se desfăcură norıĭ, şı o puternıcă rază de soare pătrunse toată adîncımea de sub noĭ, aprınzîndu-se caldă şı sclıpıtoare în crıstalınele luĭ unde Prın spărtura cea mare făcută în norĭ, de odată apăru înaıntea prıvırılor

noastre înminunate măreața icoană a frumosului lac, costişa cea prăpăstioasă a munteluĭ, pădurile sale seculare oglindite în verzile valurĭ, întregul acel lanț neîntrerupt de frumusețĭ ce se resfira pe malul regeluĭ lacurilor svițerene. Din pepturile tuturor izbucniră strigăte de bucurie şi de înminunare Dar numaĭ cîte-va minute ținu această privelişte încîntătoare, negurile iar se prinseră lanț, şi bucată cu bucată întunecară frumosul tabloŭ, pînă ce iar se întinseră ca o pînză nestrăbătută intre el şi privirile noastre.

In tot timpul cît ținuse suişul şi coborîşul munteluĭ, un Englez stătuse într-un colț al vagonuluĭ, privind prin ochelariĭ luĭ țintă pe paginile unuĭ Baedeker ce ținea in mînă El fu cam necăjit cînd călătorii din partea luĭ dăduse drumul perdelelor, şi căută încă un colț de lumină spre a citi maĭ departe Nicĭ chiar in timpul cît se desfăşurase vederea laculuĭ prin ruptura negurilor, el nu se despărțise de iubitul săŭ călăuz Intrînd cu el în vorbă iĭ observaĭ glumind că foarte bine făcea el de citia în carte descrierea natureĭ pe care noriĭ o răpeau privirilor noastre El îmĭ respunse, cu mare sînge rece, că tot-da-una ar face ast-fel, chiar şi cînd soarele strălucea în toată puterea luĭ, — nu am nevoe de natură, cînd am pe Baedeker cu mine Citesc minunatele luĭ descrierĭ şi inchipuirea mea le vede de sigur mult maĭ frumoase de cum sunt în realitate — Atuncĭ pentru ce maĭ călătorițĭ il intrebaiŭ eŭ ? — Pentru că acasă nu am timp de a mă ocupa cu asemenea treabă, fu englezescul săŭ răspuns

Rămîne de cercetat dacă englezul nu avea dreptate In orĭ-ce caz el nu este expus a suferi desincîntarea uneĭ călătoriĭ prin frumoasa natură, cînd puterile duşmane simțuluĭ estetic şterg de pe ea farmecul ce o acoperi

Ajunseiŭ in Lucerna, pe o ploae ce cădea şiroae Desnădăjduit şi neputînd intreprinde nicĭ o preumblare, luaĭ şi eŭ pe Baedeker în minĭ şi citiĭ cu gust cîte aş fi putut vedea, dacă soarele s-ar fi milostivit a-şĭ arăta fața Maĭ întăiŭ suirea pe înălțimea Gutsch de lîngă Lucerna, de unde privirea îmbrățoşează partea cea maĭ blîndă a laculuĭ, acea care vine către oraş, apoĭ acea pe Burgenstock, pe ambele cu un drum de fer funicular, pe care te suĭ aproape drept în sus prin un vagon tras de o funie de o-

ţel De pe Burgenstock, care are înălţimea însemnată de 800 de metri, privirile se întind asupra părţeĭ centrale a lacului şi se vede maĭ ales crucea pe care o alcătuesc cele patru braţe ale sale E de observat că de pe nicĭ o altă înălţime, nicĭ chiar de pe acea a munţilor Righi (1800 metri) nu se poate vedea de odată toată întinderea laculuĭ celor Patru Cantoane, din pricina formeĭ luĭ celeĭ cu totul neregulate care ascunde cracurile sale, îndoite şi răsucite, după piscurĭ îndestul de inalte Numaĭ Pilatus, de la 2200 de metri, îl desvălue in întregul luĭ Maĭ trebuia să gust nespusa frumuseţă a şoselei Axenuluĭ care cotigeşte pe malul laculuĭ, săpată in stîncile ce-l mărginesc, la înălţimea de aproape 100 de metri, şi dealungul căreia, pe o cale de maĭ bine de două oare, se vede necontenit de la acea înălţime, oglinda lacului întinsa sub picioare In el se răsfring, cu vîrfurile întoarse, pădurile de brazĭ cu munţiĭ ce le port, casele oraşelor şi turnurile bisericilor ce se înalţă pe malurile sale Se vad pe adincimea ceruluĭ albastru, răsfrînt în verdele închis al undelor, pe acea nouă imensitate ce pare a mări incă nesfîrşitul universuluĭ, icoana întreagă a lumeĭ încunjurătoare, resfrîntă de o oglindă măreaţă ca şi dînsa, icoană idealizată în reproducerea ei, prin tremurul undelor care pare a da viaţă chiar şi corpurilor neînsufleţite

Toate aceste frumuseţĭ *ar fi trebuit să le văd* Acum insă făceam şi eŭ ca Englezul, le citeam în Baedeker

Plecăĭ la Interlaken, unde sunt adunate de natură cu o nespusă dărnicie toate frumuseţile, toate incîntările, dar nicĭ aicĭ nu putem vedea absolut nimic, de cît neguri dese, de tăiat cu cuţitul, prin care cu greŭ puteaĭ vedea vîrful propriuluĭ nas, dar incă acel al munţilor Trebuia să părăsesc Sviţera, in care cînd ploile se incuibă, nu este nicĭ un motiv pentru care ele ar maĭ înceta, căcĭ munţiĭ udaţĭ de ape, de indată ce sunt atinşĭ de razele soareluĭ o aburesc îndărăpt, hrănind iarăşĭ nouriĭ cu o nouă provizie de umezeală, si jocul se poate reproduce *in dulce infinitum*, dacă vre un vînt, indurător de nenorociţiĭ călătoriĭ, nu pune un capăt acestuĭ schimb de politeţe între cer şi pămînt

Ajuns la Berna, oraşul urşilor, mă hotărîĭ cel puţin a-mĭ desfăta urechile, dacă ochiĭ trebuiaŭ să fie atît de

înțărcați Un mare concert pe orgă era să fie dat, în catedrala orașului, de unul din cei mai mari organiști ai Europei, de Carol Hess Intre alte bucați, în care, ca de obiceiŭ in muzica modernă, se întilnește mai multă știință de cit inspirație, organistul execută și marșul funebru din o sonată a lui Beethowen Cine n-a auzit această compunere uriașă executată pe orgă, nu poate să-și facă idee pînă la ce adîncimi muzica ajunge să răscolească sufletul omenesc De la cele d-intăiŭ tacte grave și sărbătorești ale marșului, mintea iți este cu totul răpită, nu mai gindești nimic, și ești transportat într-o lume cu totul alta, acea a harmoniilor cerești Este adevărat că muzica oprește lucrarea intelectuală, că în timpul cît ea îți cuprinde auzul, mintea nu mai gindește · dar în locul gîndului își face drum o altă formă de concepție a lumei, mult mai adincă, mai intensivă, formă ce tinde a pătrunde lucrul în sine și nu numai aparențele manifestărei, și de aceea este cu neputință de dat prin noțiuni Absorbirea cea deplină a conștiinței noastre de o frumoasă bucată muzicală nu se poate atribui numai unei paralizări a puterilor intelectuale, de oare-ce nici odată nu le simțim așa de puternic incordate ca la ascultarea unei asemenea Atare pierdere a noastră deplină, în frumosul artistic, se explică numai din faptul, că prin muzică se pătrunde mai adinc și mai d-a dreptul în insuși ființa lucrurilor, în măduva acestei lumi Această întrebare a fost pusă în lumină de Schopenhauer

Cea-laltă bucată era o composiție a insuși executantului *Furtuna*, minunat lucrată și calculată pe un mare efect la care, dacă nu mă înșel, organistul se ajuta și de duruituri de tobe și de țimbale, pentru a imita bubuitul tunetului In alcătuirea ei însă, am observat mai multe neajunsuri însemnate Apropierea furtunei nu este indestul de continuă și răstimpurile între glasurile vijeliei, adese-ori prea mari Pare că uiți, la auzul melodiei vesele, că ceva cumplit are să izbucnească De odată furtuna se deslănțuește in toată furia ei, tunetele și trăsnetele se urmează unele după altele, și apoi de odată ea încetează, fără acea trăgănata slăbire a bubuitului, pe care tunetele trebue să o trimită din depărtare Cu cît mai bine este caracterizată furtuna

in Simfonia Pastorală a luĭ Beethowen saŭ în «Oceanul» luĭ Rubinstein!

Atarĭ petreceri sufleteştĭ, cu neputinţă de gustat în România, mă despăgubiră pînă la un punt de pierderea călătorieĭ mele prin ţara frumuseţilor natureĭ Chiar dacă, intr-o călătorie lungă şi obositoare, ar fi fost singura desfătare estetică, încă sufletul, însetat după frumosul adevărat, ar trebui să fie mulţumit Numaĭ în atarĭ momente te simţĭ într-adevăr om!

III

Lacul de Geneva

Lacul de Leman saŭ de Geneva, este unul din cele maĭ frumoase ale Sviţereĭ, printre cele multe frumoase ce numără această ţară Fie-care însă din ele are un caracter deosebit în tiparul frumuseţilor luĭ Lacul de Constanţa fiind foarte lat, cînd te aflĭ la mijloc, maĭ că pierzĭ din vedere ţărmurile luĭ şi te crezĭ pe ocean, lacul de Wallen este sălbatec şi pustiu, acele de Zurich şi de Zug dulcĭ şi drăgălaşe, lacul celor Patru Cantoane impunător şi măreţ, prin munţiĭ care-l încunjura şi se oglindesc în apele sale. Pe lîngă această caracteristică obştească, fie-care lac are partea luĭ particulară, forma luĭ deosebită ca apă şi ca ţărmuri, încît pe fie-care din ele, îl recunoştĭ îndată după ce l-aĭ văzut

Lacul de Geneva este maĭ întîiŭ foarte mare, măsurînd 85 de chilometri în lungimea luĭ cea maĭ mare de la Geneva la Villeneuve, şi 14 în cea maĭ întinsă a luĭ lăţime, de la Lausana la Morges In partea luĭ dinspre Geneva malurile sunt maĭ joase şi el fiind maĭ îngust, presurat în toate părţile de oraşele, sate şi vile, are asemănare cu lacul de Zurich. De la Lausana înainte, cătră fund, malurile luĭ devin tot maĭ nalte, insă munţiĭ ce-l mărginesc sunt despărţiţĭ prin o oglindă liquidă mult maĭ lată decît acea ce se întinde între malurile laculuĭ celor Patru Cantoane Privileştea luĭ devine, prin această împrejurare, de tot măreaţă şi impunătoare

Aleseiŭ ca aşezare pe malurile luĭ, băile de la Evian

care aŭ căpătat în timpurile din urmă un renume ce sporește, pe fie-ce an, numărul vizitatorilor

Dintre multele preumblări pe uscat, ce se pot face pe malul sudic al lacului, din Evian, voiŭ aminti numai pe acea la castanul cel uriaș, un arbore de proporții cu totul extraordinare, anume 14 metri de jur împrejur Cracii pe care îi formează aŭ ei înșii o grosime de 5 saŭ 6 metri, și întrec pe arborii cei mai groși din pădurile noastre, coroana lui este însă zdrobită, parte prin desele trăsnite ce l-aŭ fulgerat, parte prin putrejune, și întregul luĭ masiv se mai susține numai prin scoarța luĭ, tot lemnul fiind putregăit, și întregul săŭ trunchiŭ potrocolit de scorburi După grosimea luĭ fenomenală, asemănată cu alți arbori groși și ei ce se aflau în împrejurimea luĭ și care fiind tăieți s-a calculat veacul lor după numărul straturilor din trunchiŭ, uriașul castan trebue să aibă o vîrstă de cel puțin 800 de ani dar și el se apropie de sfîrșit, ca toate lucrurile în această lume, și una din generațiile viitoare va mai cunoaște numai locul, în care el altă dată își îmfibgea puternicele rădăcini

Cele mai ademenitoare din preumblări sunt fără îndoială acele pe oglinda apei, în barcă cînd sunt mai apropiate, pe vapoare pentru locurile mai depărtate

Aproape de Evian, se află vila principesei Brâncovanu, al căruĭ bărbat, principele Gheorghe Brâncovanu, fu răpit, nu de mult, dintre cei vii Principele se așezase de mult lîngă Evian-les-Bains, și deveni în curînd unul din patronii orașului, construind între altele, din banii luĭ, un cheŭ și un far Orașul îi ridică un monument cu bustul luĭ, punînd sub el inscripția „Principeluĭ Brâncovanu, orășenii recunoscători“ Și astăzi încă principesa prezidează sărbătorile nautice ce se daŭ, în fie-care an, la Thonon lîngă Evian Pe vila ei fîlfăe steagul românesc Vaporașul ei poartă numele de „România“, și culorile naționale românești împodobesc pălăriile copilașilor ei

Ne întrebăm însă, pentru ce oare aceste amintiri ale foasteĭ sale patrii, cînd s-a înstrăinat de dînsa și cu corpul și cu sufletul, cînd averea toată scoasă din țară o cheltuește în locuri străine, cînd bine-facerile le răspîndește la un popor străin, cînd oasele lor chiar se vor odihni pe

pămîntul străinătăţei? Dacă nu este ironie, este numai o zadarnică paradă.

După ce făcui într-o zi încunjurul lacului superior, admirind din depărtare frumuseţea munţilor care-l închid, mai ales ale celor şepte înalte piscuri ale Dintelui de Miază-zi (Dent du Midi), in alte rînduri, mă oprii la fie-care din staţiile sale cele mai vestite, precum la Bouveret, Villeneuve, Chillon, Montreux, Territet şi altele încă

La Bouveret se aruncă Rhonul în lacul ce nu este decît adunarea apelor sale, în adîncitura ce l-aŭ format. Te minunezi, cînd te gîndeşti cum a putut o vînă atît de îngustă să dee naştere la atît amar de apă s-a calculat că dacă lacul s ar deşerta, ar trebui Rhonului 10 ani pentru a-i umplea din noŭ albia Apele fluviului sunt albii şi tae, cu dunga lor, albastrul închis al undelor lacului

Dar de unde provine tocmai această coloare, albastru de safir, a apelor lacului de Geneva, cînd acea a tuturor celorlalte lacuri, nu numai din Elveţia, dar chiar şi din nordul Italiei, lacurile de Como, de Guarda şi Magiore este verde, în lumina smaragdului? Care să fie pricina acestei deosebiri? O explicare a fenomenului nu s-a putut da încă, deşi a fost încercată de mai mulţi fizici Unii aŭ presupus că pricina coloraţiei albastre a apelor Lemanului ar proveni din materiile minerale, mai ales iodul, conţinute in ele Cred că o asemenea explicare nu este raţională, întrucît apa din lac, luată intr-un vas, pierde albăstrimea ei şi devine necoloră, ca toate apele Apoi albastrul undelor se schimbă odată cu limpezimea atmosferei. El are puterea cea mai mare numai sub razele soarelui, iar cînd cerul se acopere de nori, se închide şi el şi dă în suriŭ Pe alocurea unde fundul e mai puţin adinc, pe un timp schimbător coloarea apelor iea chiar caracterul verziu ce-l aŭ toate celelalte lacuri Dacă însă ipoteza prezenţei iodului trebue înlăturată, şi coloraţia albastră atribuită numai unor fenomene fizice de resfrîngere a razelor solare şi nu unora chimice, atunci care să fie pricina adevărată a deosebirei ei de acea a tuturor celorlalte lacuri europene?

In alt rînd mă duseiŭ la Territet care, împreună cu Montreux şi alte localităţi mai mici, sunt nişte staţiuni de

petrecut iarna, cu clima dulce şi ferită de vînturile nordului. De la Territet, un drum de fer funicular se urcă la o înălţime de aproape 500 de metri, aproape perpendiculară deasupra laculuĭ, la satul Glion, şi unde se află un minunat otel, înconjurat de un parc încîntător, plantat aproape tot cu plante tropicale, aleele sunt toate mărginite cu garduri de lămiĭ pitici, magnolii ceĭ cu florile mari, cactuşii, aloeşii şi palmierii răsar pe intrecutele din straturi mari de flori, îmbătătoare prin mirosul lor De pe înălţimea prăpăstioasă care se coboară deadreptul in lac, privirile îmbrăţoşază toată albia luĭ superioară, cea înconjurată tocmaĭ de munţi înalţi care răsfrîng cu toţiĭ, îndepărtaţi saŭ apropiaţi, în sînul luĭ crestele lor răsturnate O pînză diafană se întinde deasupra oglinzeĭ apeĭ, care pare a tremura sub căldura razelor solare şi, prin mărunta eĭ oscilare, se prevede jos, departe in fund, mişcarea maĭ rostită a nestatorniceĭ unde Crestăturile munţilor oglindite în valurĭ, sub îndoitul joc al aeruluĭ şi apeĭ, par a se mişca şi ele in adîncimĭ nemărginite, şi însufleţesc natura răsfrîntă, cu mişcarea care lipseşte aceleĭ aievea Nimic maĭ frumos decît să petrecĭ dupa amiaza întreagă, pe terasa de la Glion, adăpostit la umbra unor brazĭ seculari de arşiţa dogoritoare a soareluĭ, şi să observĭ treptata schimbare a coloraţieĭ întreguluĭ tabloŭ cer, nourĭ, munţi şi apă, pînă ce noaptea le cufundă pe toate în nedeosebita eĭ umbrire Cît timp soarele este în toată puterea luĭ, deasupra sus pe orizon, umbrele sunt scurte, şi lumina luĭ puternică umple aproape toate văile, toate scobiturile Intregul pămînt pare învălit intr-o mantie de aur, aşternută ca o gază străvezie peste albastra hlamidă a laculuĭ De cum începe a se apleca astrul zileĭ spre asfinţit, umbrele încep a se lungi, ele umplu întîiŭ văile maĭ joase, pentru a izvorî apoĭ din ele tot maĭ sus, către văile superioare Cînd soarele s-a coborît după un pisc maĭ înalt, care-l ascunde privirilor noastre, vezĭ razele luĭ străbătînd cu putere de ambele luĭ laturĭ şi atingînd ca nişte săgeţĭ rotocoalele de lumină, în care ele se opresc Cu cît soarele se coboară şi lumina începe a se stînge pe firmament, cu atîta acesta iea o coloare albăstrie, care bate tot maĭ în suri, pe cît e maĭ îndepărtată Intretăiată întîiŭ de vircile galbene ale razelor solare, după ce toate aceste s-aŭ stins, lumina

se întroloacă tot maĭ mult într-un vînăt din ce în ce maĭ dulce care pare a se tot îngroşa, ascunzînd treptat ochiuluĭ amănunţimele lumeĭ încunjurătoare Curînd după aceia, prin văzduhul înegrit, maĭ zăreştĭ numaĭ departe, departe, umbra maĭ neagră a munţilor marĭ, şi în fund, dedesubt, la o adîncime ce pare nemăsurată, vezĭ sclipind încă din cînd în cînd cîte un val maĭ nebunatec care, în goana luĭ pe suprafaţa laculuĭ, a putut fura pentru o clipă lucirea uneĭ stele

De la Teritet poţĭ merge şi pe uscat cu un tramvaiŭ mişcat cu electricitate la castelul Chillon Stranie întipărire îţi lasă acest noŭ sistem de mişcare, care se face fără întrebuinţarea niciĭ uneĭ puterĭ aparente Cu trăsura vezĭ caiĭ care trag, cu barca vîsla care împinge, cu vaporul şi locomotiva, aburul care arată puterea ascunsă în pîntecele lor Maşina electrică nu lasă prin nimic să se vadă geneza putereĭ Vezĭ efectul producîndu-se oare-cum fără cauză, şi rămîĭ pentru un moment uimit, chiar cînd ştiĭ şi îţĭ daĭ samă de lucru.

Castelul Chillon este aşezat pe o stîncă ce răsare din lacul de Geneva la cîţĭ-va metri de mal, de care este legată prin un pod Zidit pe la 1328, el slujea de reşedinţă ducilor de Savoia Este rîdicat în felul castelelor medievale, avînd în caturile superioare camere de locuit, în acel de jos temniţĭ şi închisorĭ pentru oameniĭ urgisiţĭ de stăpînire Se văd în acest cat de jos odăile, unde prinşiĭ stăteaŭ, ferecaţĭ cu lanţurĭ de fer, de uriaşiĭ stîlpĭ aĭ bolţeĭ

O cameră înfăţişază un pat săpat în stîncă, cu o parte maĭ rîdicată, pentru aşezat capul, aicĭ odihneaŭ ceĭ osîndiţĭ, cea de pe urmă a lor noapte, după care eraŭ spînzuraţĭ în o cameră de alăturea şi apoĭ corpurile lor, îngreuiate cu lanţurĭ, spre a nu maĭ apărea la suprafaţă, eraŭ aruncate, pe o deschidere, în lac

Astăzĭ deschiderea aceea este zidită Intr-o altă parte se află uitătoarele (oubliettes), în care se coboraŭ alţĭ osîndiţĭ, spunîndu-li-se că pe acolo vor eşi din închisoare, şi după cîte-va trepte, călcaŭ pe un pod fals, de pe care cădeaŭ asupra unor cuţite pentru a face apoĭ, rupţĭ şi sfîşiaţĭ, un salt în apa ce trebuia să pună un capăt suferinţelor lor

Aşa se trata omenirea în vremurile de demult

Castelul Chillon a căpătat renumele său de la lordul Byron, care prin vestita sa poemă *Prizonierul din Chillon* cîntă suferințele de 6 ani ale primului apărător al reformei religioase din orașele svițeriene, Bonnivard.

Prins de ducele Filip de Savoia după stăruințele episcopului Genevei, Ioan, el fu aruncat in închisoarea castelului, unde petrecu, legat cu lanțul de un stîlp, timpul uriaș de șese ani. Se arată încă în stinca, frămîntată de el, urmele picioarelor lui. Cind tocmai i se pregătea sfîrșitul fatal, cetățenii din Geneva și unii din Berna asediară castelul, îl luară cu puterea și liberară pe prins din ghiarele călăilor.

Intr-o seară aflîndu-mă la Lausana și prins fiind în o discuție infocată cu mai mulți cunoscuți, scăpăi ultimul vapor ce mergea la Evian. Nevoind să las pe ai mei îngrijiți, mă hotărîi să trec peste lac în barcă. Pînă să aflu luntrașii, inoptase.

Trecerea peste lac trebuia să ţină aproape de două oare, ceea ce nu este de mirat, de oare-ce cu toate că luasem doi luntrași, barca nu înainta la fie care lovitură de vîsla decit cu 4 metri și îndepartarea fiind de 12,000 de metri, trebuia 3000 de aruncături spre a parcurge îndepărtarea dintre Lausana și Evian. Cind pusei piciorul în barcă, luna se rîdica de după orizon, închis dinspre partea ei, de lungimea lacului. O dungă de lumină din ce în ce mai puternică, se așternea sclipitoare de la țărm pînă aproape de barcă. Pe lac, la acea oară tirzie, nici un vas nu se mai întîlnea.

Barca mea streTăia singură undele diafane, ce păreaŭ a fi de cristal negru topit. Imprejurul meŭ o liniște deplină, se auzea numai bătaia cadențată a vîslelor și sfîrîitul valului, rupt la fie-care opintire a barcei. Noaptea acoperise întreaga natură cu vălul ei dulce și vaporos, și luna ce se ridica tot mai sus pe orizon, presura pe el ca o pulbere de aur. Era în natura ce mă inconjura o măreție uimitoare, cînd mă gindeam că de desubtul subțirei coaje ce mă ţinea pe lac, se cobora o adîncime de 300 de metri, că pretutindeni mă încunjura la o mare îndepărtare unda „perfidă“, și că nu eram decît o viață, atîrnată de un fir de păr, asupra unui abiz, un fior îmi străbatea prin creștet. Curînd însă, acest simțimînt de teamă

dispăru înaintea rațiunei, care-mi spunea că în puterea legilor fizice, eram mai sigur in barcă, de cît în o trăsură pe mal, și mintea mea se lăsa în voia ochilor, zburînd către țărmurile îndepărtate ale lacului, ce păreau mai mult un joc de umbre încremenit, de cît forme aievea Chipurile fantastice ale dealurilor și munților se desfăceau tot mai limpezi sub lumina lunei și, cînd mă aflam la mijlocul lacului, păreau ca se țin de mînă gata a începe o horă uriașă împrejurul pînzei licvide.

Luna se urcase îndestul de sus, pe tăria cerurilor, și vîntul căzînd cu totul, pînza apei luase forma unei oglinzi nemișcate In ea se răsfringea astrul ceresc încunjurat mai în depărtare, de cortegiul lui de stele Imi adusei atunci aminte de o poezie făcută de Eminescu pe cind era în Viena, actriței Baudius, scrisă de el in limba germană și pe care el îmi-o dăduse, împreună cu taina sufletului lui, dar pe care o mai posed numai în o traducere romînă făcută de mine. Poezia, una din cele mai frumoase ce aŭ eșit din pana poetului, nu a fost nici odată publicată pînă acuma Pentru a gusta toată adincimea frumuseței ei, ar trebui ca să resune pe un lac ca acel al Genevei încunjurat de tot farmecul unei nopți liniștite, luminată de al «nopților monarc» Iat-o

In pară fierbinte ard stelele sus
Pe-albastrul întins al tăriei,
Adînc îns-în mare
Lin tainic apare
A lunei figură-argintie

Așa în al meŭ suflet, pe cerul înalt,
Ca stele, gindiri multe, blînde,
In taină profundă,
Ca luna rotundă,
Icoana ei palid s-ascunde

Din originalul pe care l-am pierdut, îmi aduc aminte numai de cele 4 versuri finale

Wie Sterne viel Gedanken mild,
Im tiefen Grund,
Wie Mondenrund,
Ihr theures, bleiches Bild

De odată cînd trecusem de jumătatea lacului, simţiĭ că barca se leagănă în curmeziş, şi unul din luntraşĭ îmĭ arătă gonind, nu departe de noĭ, altă barcă mare şi încărcată „Sono i contrabandieri“ îmĭ spuse el surizînd Aplecîndu-mă în partea arătată, deosebiĭ şase oamenĭ care visleaŭ cu o furie ne maĭ pomenită, făcînd aproape să salte pe val greoiul lor vas Eĭ duceaŭ marfă de contrabandă de pe malul sviţeran pe acel francez De sigur că eĭ nu se ocupaŭ de frumuseţea tabloului, şi că suirea tot mai înaltă a luneĭ pe orizon care-l făcea tot maĭ încîntător, li se părea foarte urîtă, de oare-ce îi expunea a fi descoperiţi Pentru eĭ frumos nu exista, nu putea să existe, de oare-ce numaĭ interesul le umplea gîndul Dar chiar luntraşii meĭ, oamenĭ foarte cinstiţĭ, stăteaŭ oare maĭ sus pe scara estetică? Şi cînd le curgea şiroaele de sudoare pe frunte, aveaŭ eĭ ragazul a se entuziasma de frumuseţa prin care treceaŭ? Trebue atîtea condiţiunĭ pentru a gusta frumosul, in cît nu este de mirare dacă percepţia luĭ rămîne păstrată numaĭ atitor de puţinĭ Imensa majoritate a omenireĭ este osîndită a trece prin această splendida lume, atinsă numaĭ de ascuţişurile eĭ, şi nu legănată de dulcele val al încintăreĭ

Intr-o zi mă duseiŭ la Geneva, la acel mărgăritar mare care încheie şiragul acelora ce înconjoară lacul, oraş care pare menit maĭ ales pentru căutarea odihneĭ şi în care cu toate acestea se munceşte atît de mult Intre alte lucruri interesante, vizităiŭ şi Grădina Engleză, aşezată pe marginea lacului, în care grădină se află o miniatură a reliefuluĭ masivuluĭ intreg al Munteluĭ Alb (Mont Blanc) Urmăriĭ pe el toate căile ce conduc in deosebitele sale părţĭ, şi tot ce citisem în conducătorĭ îmĭ apărea în o realitate mică şi uşoară de îmbrăţoşat Văzuĭ drumul pe care trebuia să-l apucĭ, spre a face urcarea pe piscul săŭ, de asemenea acela care conduce la marele St Bernard, nu maĭ puţin şi calea maĭ lungă, de 6 zile, pe care se poate înconjura întregul masiv, una din cele maĭ frumoase şi maĭ uşoare de intreprins din întregiĭ Alpĭ Păzitoarea care intrase în camera reliefuluĭ îmĭ atrase luarea aminte asupra formeĭ pisculuĭ munteluĭ Alb, şi mă întrebă cu ce se asamînă. Privind maĭ cu băgare de seamă, văzuĭ că piscul înfăţoşază două tăeturĭ, din care una, prin adîncimea eĭ pare a forma

săpătura unuĭ ochiŭ iar cealaltă chipul unuĭ nas. Deasupra celeĭ dintăiŭ, se întinde o formă lată ca o frunte mare, acoperită de o pălărie Cu cît priveam maĭ mult chipul de om ce se desfăcea de pe relief, cu atita iĭ găseam o asemănare maĭ mare cu o figură, pe care nu mi-o puteam reaminti Nu găsiţĭ că este chipul luĭ Napoleon cel Mare, mă întrebă femeea? Şi inti-adevăr că aşa era Figura luĭ Napoleon, cea frumoasă şi plină de energie se desemna pe creasta muntelui în miniatură ce-l aveam înaintea mea Mă gîndeam că poate geograful ce sapase acel relief, şi al căruia nume l-am uitat, accentuase el acele liniĭ care aduceaŭ asemănarea Care nu fu însă mirarea mea cind putuĭ adeveri, că însuşĭ muntele aevea înfăţoşa acelaş chip, în uriaşele sale liniĭ! Plecasem din Geneva către Evian pe la patru ore după amiază şi pînă să ajungem la Morges înserase de-abinele Luna era să se scoale maĭ tîrziŭ şi o întunecime îndestul de adîncă acoperise lacul Numaĭ văzduhul in partea luĭ superioară era încă muiat în o zare luminoasă, ultimul reflex al razelor solare ce se urcaŭ tot maĭ sus, spre regiunea eteree din care ele se coborise De odată prin deschiderea a doi munţĭ ce mărgineaŭ lacul din spre miază-zi, văzui în depărtare ca o grămadă mare de zapadă roşiatică Era muntele Alb ce ardea încă în para asfinţituluĭ, celuĭ stins de mult pentru restul pămintuluĭ Incintat de măreaţa privelişte ce aveam înaintea mea, mă uitam ţintă la impunatorul munte, cînd de odată figura luĭ Napoleon se desfăcu din liniile sale, maĭ clară, mai asemănătoare încă de cum era reprodusă de miniatura din Grădina Engleză. Stranie întîmplare! Cel maĭ mare om al veacului să fie închipuit de cel maĭ înalt munte al continentuluĭ Pàrea că doarme somnul de vecĭ, pe postamentul celuĭ maĭ uriaş mormînt!

O călătorie prin Austria, Svițera și Nordul Italiei

I

Semmeringul.

De la Viena apucăĭ, pe la gara de sud, pe frumosul drum către Semmering Dupa ce mergĭ, cale de maĭ bine de o oră, prin o cimpie deschisă, in care orășelele și satele par a se ține de mînă, și pe suprafața căreia lanurile înverzite se preschimbă cu fabricĭ de tot soiul ce inegresc orizonul cu noriĭ lor de fum, ajungĭ la Glognitz, unde calea ferată începe a urca. Aicĭ trenul se oprește ceva maĭ mult, spre a schimba mașina, înlocuind pe cea obicĭnuită, prin o puternică locomotivă de munte, de o greutate aproape îndoită de a celor ordinare care, prin apăsarea eĭ maĭ mare asupra șinelor, să facă cu putință urcarea clineĭ

De aicĭ până la Murzzuschlag, trenul urmează un drum cu totul accidentat, croit prin stîncĭ și prăpăstiĭ, peste care, înainte de a fi el construit, aĭ fi putut crede că numaĭ vulturiĭ și șoimiĭ ișĭ pot duce sborul, dar pe care spornica activitate a omuluĭ a așternut o măreață punte ce leagă acuma, fără nicĭ o greutate, ambele laturĭ ale munteluĭ Tunelurile urmează după tunelurĭ, și intervalurile dintre ele sunt legate prin viaducurĭ, din care unele se înalță din adîncimĭ atît de marĭ, in cit a trebuit ca ele sa fie construite pe două saŭ chiar pe treĭ rîndurĭ de bolțĭ

suprapuse Unul din tuneluri, mai lung de cît cele-lalte, înfățișează un deosebit interes, prin deschizăturile ce le are asupra văei, și care fac să pătrundă, de-odată cu lumina, în întunerecul prin care treci, încântătoarele priveliști ale frumoasei cîmpenii, încadrate pare că de negrele bolți, ca niște feerice tablouri De la un timp, bolțile se schimbă în niște arcade, despărțite una de alta numai prin un puternic pilastru, așa că, în repeziciunea mișcărei ce te duce, lumina și umbra, tablourile și paretele alternînd în chip regulat, îți fac efectul unei puteri magice ce ar chiema necontenit încîntătoarea vedenie, spre a-o cufunda iarăși în nimicul din care pare că izvorește

In tot timpul urcărei, ochiul nu se poate sătura de frumuseța naturei înconjurătoare Cu cît trenul înaintează în munte, cu atîta se deschid perspective din ce în ce mai mărețe, amfiteatre de munți înalți, coronați unul cu un castel locuit, precum este acel al principelui de *Lichtenstein*, altul cu o ruină a Veacului de Mijloc, precum acea de la *Klamm* Valea remâne tot mai jos, zărindu-se în ea, din ce în ce mai departe, orășelele și satele ce se ascund ochiului, la numeroasele cotituri. La fie-ce moment tabloul se schimbă, devenind cînd dulce și blînd, cînd măreț și impunător Minunat se desface mai ales, adînc în fundul vaei, șoseaua ce leagă între ele deosebitele așezări omenești pe care valea le adăpostește

Cu cît urci mai mult, cu atîta te coprinde răcoreala muntelui Un aer mai dulce, mai fin, îți umple plămînii Te apropii de puntul culminant care este stațiunea Semmeringului, unde ajungi după eșirea din un scurt tunel Pe locul ceva mai larg de cît acel al celor lalte stațiuni de pe această cale, se află ridicat un monument inginerului ce a construit-o, cavalerul de *Ghega* Acest drum de fer este cea întâi îndrăsneață incercare de-a străbate, cu locomotiva, neumblatele regiuni ale munților De atunci, cîte drumuri de fer de acest feliŭ nu s-aŭ construit, care aŭ lăsat cu totul îndărăt creațiunea lui Ghega, prin greutățile technice ale executărei! Voiŭ avea prilejul, în aceste amintiri, a mai vorbi despre alte două drumuri de fer, unice în felul lor, acel al Vorarlbergului și acel al muntelui St Gotthard

De la stația Semmeringului, urci vre-o jumătate de

oară, până la vestitul otel ce a fost ridicat pe punctul cel maĭ înalt al munteluĭ, şi care adună astă-zĭ în el, pentru timpul vereĭ, o sumă de persoane doritoare de-a petrece acest anotimp, la răcoare Numeroasele camere ale oteluluĭ sunt toate reţinute de maĭ înainte, în cît în lunile luĭ Iulie şi August nu se găseşte nicĭ-odată vre-una liberă

Maĭ toţĭ vizitatoriĭ sunt Evreĭ din Viena, bogataşĭ carĭ nu se tem de preţurile urcate ale vieţeĭ pe Semmering

De pe esplanada ce se întinde înaintea oteluluĭ, vederea este intr-adevĕr minunată, şi privelıştea poate fi gustată cu atita maĭ bine, cu cît nimic din cele trebuincioase vieţeĭ nu-ţĭ lipseşte pe Semmering Masa şi băuturile sunt foarte bune, şi aceste nevoĭ ale vieţeĭ materiale nu sunt de despreţuit într-un loc, unde aerul cel ascuţit al munteluĭ face asupra stomahuluĭ efectul celuĭ maĭ puternic stimulent Orĭ ce s-ar zice, frumosul este o trebuinţă de lux a omenireĭ, şi el nu poate fi gustat in toată deplinătatea luĭ, până cînd nevoile inferioare ale vieţeĭ nu aŭ fost potolite, şi de aceea desfătarea la frumosul natureĭ creşte în proporţia îndămnărilor ce o mijlocesc Privelıştea cea frumoasă exista acolo şi înainte de spargerea drumuluĭ de fer, şi înainte de zidirea oteluluĭ Cîţĭ insă eraŭ aceia ce se desfătaŭ la vederea eĭ! Şi apoĭ chiar aceĭ ce puteaŭ ajunge cu greoiul picior pe aceste luminate piscurĭ, aveaŭ eĭ tot răgazul şi toată linıştea trupească şi sufletească trebuitoare spre a gusta, în deplină mulţămire, frumuseţa natureĭ? De aceea să nu se spună că industria omuluĭ, că drumurile de fer aŭ alungat poezia munteluĭ Şi oare, ce tabloŭ maĭ poetic se poate, de cît acela ce-l dă neagra locomotivă, tirînd după ea corpul de balaur al trenuluĭ, prin cotiturile ascunse ale unuĭ munte, maĭ înainte pustiŭ şi neumblat, şi ce sunet a incîntat vre-o dată maĭ mult urechea, de cit ecoul repercutat de zecimĭ de orĭ, al şueratuluĭ maşineĭ!

II

Drumul de fer al Vorarlberguluĭ

Neputînd găsi nicĭ un adăpost pentru noapte pe Semmering, petrecuĭ noaptea la Murzzuschlag, localitate ĭarăşĭ renumită în Viena, ca loc de petrecere pentru vară, dar

care este lipsită de toată îndămănarea ce de obiceiŭ se întîlneşte în asemenea locurĭ Otelurĭ proaste, toate de a treia mănă, şi o mîncare desgustătoare, atît prin pregătire cît şi prin modul cum este servită, iată ce aşteaptă pe nefericitul călător ce se opreşte în Murzzuschlag De aceea a doua zi, des-de-dimineaţă, mĕ grăbiĭ a părăsi oraşul, îndreptîndu-mă către Innsbruck, unde ajunsăĭ, după o călĕtorie de şepte oare cu trenul expres Tot percursul între Semmering şi Innsbruck este din cele maĭ interesante, prin natura pe care o străbate. Calea ferată merge fără încetare prin văĭ, trecînd din aceea a unuĭ riuşor in aceea a unuĭ altuia, pănă la Worgl, unde dă in bogata vale a Innuluĭ, unul din puternicele afluente ale Dunăreĭ Aceste văĭ sunt toate mărginite, de ambele laturĭ, cu dealurĭ înalte, cele maĭ multe păduroase saŭ coperite cu frumoase şi bogate fineţe, în cît tot timpul parĭ a trece printr-o adeverată grădină Nicĭ nu ştiĭ cind ajungĭ în capitala Tiroluluĭ, stind tot timpul cu capul la fereastră şi admirînd frumuseţa tablourilor ce se desfaşoară înaintea ochilor, ca o lungă, nesfirşită, panoramă Inainte de a ajunge la Zell-am-See, o plăcută surprindere adaogă încă la încîntarea de care eştĭ cuprins De-o dată după o întorsătură, daĭ cu ochiĭ de un frumos lac, acel de Zell, închis între dealurĭ înalte, care oglindesc, în adîncimea luĭ, vîrfurile lor răsturnate Tocmaĭ cînd ajunsesem pe marginile luĭ, soarele se apleca spre asfinţite, aruncînd puternica umbră a dealurilor peste valurile sale Insa repejunea mersuluĭ abia te lasă să guştĭ frumuseţa unuĭ tabloŭ, şi în curînd el trece in cîmpul amintireĭ, şi nicĭ aceasta nu este libera, fiind necontenit întunecată prin alte vedeniĭ ce-ţĭ zboară pe dinaintea ochiuluĭ Trebue să treacă cît-va timp, să te opreştĭ pe loc, să ţi-se întimple ca mie, a fi ţintuit, vre-o treĭ sĕptĕmănĭ de ploaie continuă, în mult de Dumnezeŭ adapatele baĭ de la Ischl, pentru ca mintea sa reîmprospăteze cu putere şi vioiciune întipăririle primite, pentru ca întregul lanţ al tablouluĭ să se reproducă viŭ şi frumos înaintea gîndireĭ odihnite.

La Innsbruck mĕ opriĭ pentru o zi. Oraşul este prea plăcut, aşezat la baza unor munţĭ înalţĭ şi udat de frumosul curs al Innuluĭ Poziţia cea frumoasă a oraşuluĭ şi aerul cel viŭ al munteluĭ ce-l însufleţeşte, fac din el un loc de petrecere vara. De şi numără numaĭ 20,000 de locuitorĭ,

posedă nişte otelurĭ splendide prin luxul şi întreţinerea lor, care sunt tot deauna pline în timpul vereĭ Insbruckul este însă interesant, nu numaĭ prin încântătoarea luĭ aşăzare. El maĭ are şi colecţiunĭ vrednice de a fi vĕzute, între altele muzeul oraşuluĭ, care conţine antichităţĭ din Tirol, galeria de tablourĭ care cuprinde maĭ multe pinze de maeştri vestiţĭ, precum Rembrandt, Tintoretto, Rubens şi Tenier şi, ceea ce poate părea maĭ neaşteptat, cîte-va din cîmpeniile cele maĭ frumoase ale mareluĭ peisagist francez Claude Lorrain. Lucrul cel maĭ interesant de văzut în Innsbruck, este mormîntul împăratuluĭ Maximilian I (mort în 1495), aşăzat în mijlocul bisericeĭ Franciscanilor. El constă din un sarcofaj de marmoră, împodobit cu 24 de frumoase basoreliefurĭ, şi este încunjurat de 28 de statuĭ colosale, in bronz, reprezentind deosebite personagiĭ, bărbaţi şi junĭ de la curtea luĭ, îmbrăcaţĭ în costumul timpuluĭ, lucrate toate cu multă măestrie. Te apucă un soiŭ de groază respectoasă, cînd te vezĭ în mijlocul aceleĭ societăţĭ împietrite a trecutuluĭ.

De la Innsbruck înainte, începe vestitul drum de fer al Vorarlberguluĭ, una din construcţiunile cele maĭ uriaşe ale timpurilor noastre. El străbate maiestoasa vale a Innuluĭ, vestită prin îngrămădirea frumuseţilor naturale, mărginită de ambele eĭ părţĭ de munţĭ înalţĭ, din care ceĭ din fund poartă gheţurĭ vecinice pe goalele lor titve. Formele cele maĭ fantastice desfătează privirea, şi pretutindene cascadele spumegînde daŭ viaţă până şi coastelor celor de piatră moartă, lipsite de vegetaţie. Din cînd în cînd se deschide câte o vale laterală, lăsînd sa se întrevadă, în adîncimele eĭ, piscurĭ uriaşe, coperite cu mărĭ întregi de ghiaţă scînteietoare la lumina soareluĭ. Ele ne fac a întrevedea, ce trebue să fie întinsele masivurĭ ale Elveţieĭ, a căreia poartă o deschid cu măreţie.

După ce drumul de fer a lungit această vale, până la Landeck, începe a urca, pregătindu-se ast feliŭ a trece ultimul şi cel maĭ greŭ pas al săŭ, muntele Arlberguluĭ pe care, neputînbu-l urca, îl sparge prin un tunel colosal al treilea din lume prin lungimea luĭ, după acele ce străbat munţiĭ Cenis şi St. Gotthard. De cum începe calea a se urca pe deal, minunile facute, pentru a aduce la îndeplinire această urcare, maĭ că te fac a uita frumuseţele natureĭ

prin care treci Aproape totalitatea drumului este așăzată pe lucrări uriașe Mai nicăeri trenul nu lunecă pe pămînt firesc, și toată calea lui este productul sirguinței omenești Iți vine pare că a zice, că concepțiunea drumului nu a fost grea, și că ori-care inginer ar fi putut-o efectua, de oare ce, unde calea întîlnește un munte, îl sparge prin un tunel, unde dă de o prăpastie, o trece pe un pod, unde întîlnesce o adîncime, o umple cu un viaduct, așa că întregul drum între Landeck și tunelul cel mare este numai o succesiune aproape neîntreruptă de tuneluri, viaducuri și poduri, din care nu știi a cărora construcțiune s-o admiri mai mult.

Calea ferată urmează in tot parcursul acesta, de aproape 60 de kilometri, rîpa dreaptă a Innului, urcînd necontenit pe coasta muntelui, pe care pare acățată, și lăsind tot mai jos cursul Innului și valea în care el curge. Natura devine din ce în ce mai măreață, cu cit te apropii de Arlberg, de la o vreme lampele se aprind în vagoane, și de odată lumina zilei dispare Ai ajuns in tunelul cel mare, și te afunzi în măruntaele pămîntului pentru timpul de vr o 20 de minute

Acest tunel are o lungime de 10 270 de metri, cale deci de o oră și jumătate până la doue cu trăsura. El este construit în linie dreaptă, în cît, de la un capăt al lui, vezi deschizătura cea-laltă

Enorma îndepărtare face însă să apară lumina, ce pătrunde prin bolta cea mare a tunelului, croit pentru 2 rînduri de șine, ca o stea de a doua mărime Lucru care abia ne poate da o idee despre lungimea tunelului, este că, după 10 minute de mersul iute al trenului expres, fundul lui este încă atît de departe, în cît steaua nu s-a mărit de loc Abia după aceea, ea începe a deveni mai mare și crește apoi tot mai repede, spre a ajunge, cînd te apropii de ea, proporțiile bolței Această stea minunată pare, văzută de la capătul de dincoace al tunelului, nu mai puțin îndepărtată ca acele de pe firmament, și cind soarele strălucește pe orizon, înșelarea optică este așa de deplină, în cît ți se pare intr'adevăr a vedea sclipind, în noaptea întunecoasă, un astru luminos

După eșirea din tunel calea ferată apucă coborîșul ei, nu mai puțin interesant de cit suișul, până ajunge la

Frıdkırch, de unde o ramură laterală duce la staţia Buchs, la hotarul Elveţiei

III

Ragatz, Pfeffers, Via-Mala

La *Buchs* mă oprii ceva mai lung, timpul cit trebuia pentru o mai mult formalnică cercetare a bagajelor, la vama elveţiană După aceea apucăi catră *Ragatz*, una din băile cele mai noue şi mai la modă ale Elveţiei Luindu-mě după *Baedeker*, vestitul călăuz al celor mai mulţi călatori, am tras la hotelul cel mai bun din aceste băi, la Quellenhoff, unde însă, după trei zile, am vězut că sunt despoiat cam peste măsură, luîndu-mi-se 16 lei pe zi numai pentru odae Ast-feliŭ făcui cunostinţă cu renumita eftinătate elveţiană Şi nu remâne indoială, că Elveţienii ar fi vrednici de rîs, daca nu ar despoia pe cît le stă prin putinţă pe călătorii care aleargă cu droaia, cerind, rugîndu-se să fie despoiaţi. Dacă ei nu ar şti să se folosească de asemenea împrejurări, ar merita să fie luaţi drept proşti şi nepricepuţi. Dar această ştiinţă nu le lipseşte de loc, şi cine îşi închipue că poate călători în Elveţia cu te miri ce, va fi aspru pedepsit pentru zadarnica lui închipuire Să se mai adaugă imprejurarea, că locuitorii acestei ţări aŭ fost stricaţi prin Englejii cei cu punga groasă, şi acuma ei sunt deprinşi a vedea tot Englejı în toţi vizitatorii munţilor lor

Ori-cît de scump ar veni călătoria în Elveţia, fie că merită Ţare e aşa de frumoasă, aşa de încîntătoare, in cît banii cheltuiţi sunt resplătiţi cu prisosinţă Aceasta iarăşi o experimentăi, cum puseĭ piciorul pe pămîntul clasic al frumuseţelor naturei Chiar la Ragatz este de văzut ceva ce iar işi întîlneşte părechea în lume anume, giturile *Taminei* (ce se află linga băile de la *Pfeffers*), pîrăŭ năprasnic ce se aruncă în Inn Această văgăună, despre care nici o pană în lume nu va fi în stare a-i descrie grozăvile, se află la o jumětate de oară de Ragatz, în munţii ce domineazǎ baia din spre sud Drumul ce duce într-acolo, aşternut pe la baza unor stînci şi mărginit în partea cealaltă, prin cursul de şivoiŭ al Taminei, străbate o vale din

ce în ce maĭ îngustă, în care stîncile goale se înalță drept în sus perpendicular, pănă la 400—500 de metri, și în care lumina soareluĭ nu poate străbate de cît 2—3 oare pe zi, atuncĭ cînd astrul se află în zenit Ele se maĭ îndepărtează însă puțin, pe locul unde a fost construită, în timpul Veacului de Mijloc o mănăstire (care acuma este prefăcută într-un stabiliment de băĭ), pentru a se apropia apoĭ din noŭ și maĭ tare și a forma îngrozitorul gușter, pe unde, spumegătoare și sălbatecă, rostogolește Tamina urlătoarele eĭ valurĭ.

Să-șĭ închipue cine-va niște pěrețĭ de stîncă uriașă, înalțĭ pe alocurea pănă la 100 de metri, prăvălițĭ unul către altul, și sprijinindu-se parcă mutual, spre a nu cădea pe capul îndrăznețuluĭ călător ce se avîntă în pîntecele lor In jos, la o adîncime de alțĭ 100 de metri, sub galeria pe care te afli, vuetoasa Tamină se repede turbată, din cascade în cascade, spre a eși, cît maĭ în grabă, din îngrozitoarea prinsoare in care a întrat

Răsunetul zgomotuluĭ, lovit și resfrînt de părețiĭ închișĭ aĭ stîncilor, este atît de puternic, in cît orĭ-ce încercare, de a comunica prin vorbă, devine zadarnică Vezĭ numaĭ buzele mișcîndu-se, iar un sunet din ele pare că nu iesă. După ce aĭ mers prin această văgăună înspăimîntătoare vre o cîte-va minute, vezĭ de-o dată niște aburĭ groșĭ eșind pe gura uneĭ găurĭ negre, și cînd te apropiĭ, o căldură ca de la fierberea uneĭ căldărĭ te lovește in față Eștĭ înaintea gureĭ iaduluĭ, căreia văgăuna de pănă aci a slujit de pridvor Un om ce stă lîngă această deschizătură, îțĭ aprinde o lumănare și te poftește liniștit in lăuntru De și cu oare-care sfială, îl urmezĭ in peșteră, unde domnește o căldură de vre-o 30 grade, produsă prin puternicul izvor de apă termală ce esă din fundul eĭ Călăuzul îțĭ scoate cu un fel de mare polonic o porție de apă care este cu totul lipsită de orĭ-ce gust saŭ miros și, după ce aĭ băut din această aghiasmă, te grăbeștĭ a eși, căcĭ orĭ cît de sigur aĭ fi pe trăinicia părețilov stînceĭ în pîntecele căreia aĭ întrat, tot te gîndeștĭ că aĭ fi destul ca pămîntul să se scuture puțin, pentru ca nicĭ-odată să nu maĭ revezĭ lumina zileĭ. Cînd părăseștĭ văgăuna cea ferbinte și eșĭ deodată, cu fața aprinsă și înădușită, în aerul cel rece alungat de Tamina pe sub boltele stîncilor, îțĭ face efectul uneĭ dușe de apă rece, după o bae de aburĭ

De la Ragatz, luăĭ trenul pentru a merge la Coire, unde se sfîrşeşte calea ferată şi trebue, pentru a trece în Italia prin pasul Splugenuluĭ, să călătoreştĭ cu trăsura. Tocmiĭ o trăsură privată care în 7 oare trebuia să me pună în satul Splugen, la piciorul munteluĭ peste care trebuia să trec.

La început, drumul merge prin o vale maĭ largă, foarte bogată în vederĭ frumoase, precum sunt in genere toate căile prin Elveţia. Ajuns la *Thusis* mă folosiĭ de popasul cailor, spre a vizita in grabă frumoasă ruină *Hohe-Raetia*, care se inalţă pe un pisc singuratec ce dominează valea Rinuluĭ. De pe vîrful pisculuĭ, pe care se vad încă puternice rămăşiţĭ de zidărie, privirea se întinde plină de măreţie, de-o parte asupra văeĭ deschise prin care curge Rinul, şi care pare a se sfîrşi la o mare îndepărtare in păreţiĭ riposĭ aĭ unuĭ munte acoperit de zăpadă, de alta asupra strîmtoareĭ din care esă tînărul fluviu, celebră intre frumuseţile natureĭ, şi cunoscută sub numele de *Via-Mala*, adecă drumul cel rĕŭ. Numele acesta nu maĭ este de loc corespunzător stăreĭ de astă-zĭ a căeĭ de comunicaţie care este o şosea din cele maĭ frumoase şi maĭ bine întreţinute. El aminteşte însă timpurĭ cînd lucrurile stăteaŭ alt-feliŭ, şi cînd călătoriĭ, zdrobiţĭ de obosală prin străbaterea unuĭ drum zgrunţuros, maĭ eraŭ răşluiţĭ, la eşirea din el, de seniorĭĭ cuibăriţĭ în castelul de la Hohe-Raetia.

Nu credem că pe atuncĭ să fi venit multor, din ceĭ ce străbăteaŭ prin Via-Mala, gustul de a admira frumuseţile pe care natura, cu o aşa de bogată mînă, le-a sămănat în această vale, căcĭ eĭ aveaŭ alt ceva de făcut de cît de a se minuna de mindrele priveliştĭ. Acum însă, cînd industria omenească a prefăcut Via-Mala intr-un drum pe care călătorul, molatec legănat de mersul cel dulce al trăsureĭ, lasă să-ĭ plutească privirea pe tablourile ce se desfăşură fără încetare înaintea ochilor, astă-zĭ, zicem, călătoria prin această strîmtoare poate fi privită ca una din cele maĭ înalte desfătărĭ la frumuseţile natureĭ. Şi într'adevăr cine ar fi in stare să descrie bogăţia cea nesfîrşită a formelor sale, care schimbă tabloul la fie-care cotitură.

Orĭ de unde, un peisaj luat pe Via-Mala întrece tot ce pictura a putut închipui ca ideal în domeniul frumosuluĭ natureĭ. Pretutindenĭ rămăĭ încîntat, uimit de mîndreţa

pe care natura e în stare să o desfăşoare, şi te gîndeştĭ oare pentru cine a pregătit ea atîtea frumuseţĭ, dacă numaĭ culmea sîrguinţeĭ omeneştĭ poate face cu putinţă gustarea lor?

Cu toate acestea să nu se creadă, că Via-Mala este o văgăună în felul aceleĭ de la Pfeffers, şi după cum pare a o descrie Baedeker, care de sigur nu a văzut-o Este o vale îngustă, însă luminată de soare al căruĭ lumină tocmaĭ frîntă şi impiedecată la fie-ce pas de colţurile şi increstăturile stîncilor, umple valea pe care cade, cu acel joc nesfîrşit de bogat de lumine şi de umbre, care adaugă farmecul săŭ la acel al formelor pe care se resfrînge

Cu deosebire impunătoare devine valea Rinuluĭ la aşa numitul *Pod-al-Diavoluluĭ* care trece peste Rin, la înălţime de aproape 80 de metri peste patul acestuia, strîns între doĭ păreţĭ de stîncĭ, care pe alocurea par că voesc să-l acopere Apa luĭ constrînsă de îngustimea patuluĭ, şi impinsă de prăvălişul săŭ cel cu totul repede, ţîsneşte ca dintr-o pompă, se frămîntă, spumegă şi se aruncă furioasă, pare că ar vrea să restoarne piedicele stîncilor

Aĭ zice că undele sale viforoase sunt chemate de o putere magică către marea în care trebue să dispară, că stîncile ce se opun nepăsătoare la izbiturile lor, ar voi să reţină cu blândeţe pe nebunatecul fluviŭ de a nu alerga el singur la propria luĭ peire, dar el trebue să asculte de puterea superioară care-l împinge înainte «N-am vreme, n-am vreme, lăsaţi-mă să mă duc,» iată ce pare că spun necontenit frămîntatele sale valurĭ.

Intrarea şi eşirea din această vale admirabilă încunună toate frumuseţile eĭ Pătrunzĭ în ea prin un tunel, la eşirea din umbra căruia, vezĭ de odată desfăşurindu-se acel lanţ de tablourĭ, care maĭ de care maĭ mindru şi maĭ impunător, ce pare că nu o să se maĭ sfîrşască La eşirea din ea, după maĭ multe oare de mers, trecĭ prin o frumoasă arcadă naturală de peatră, poarta unuĭ splendid salon format de un părete rotund de stîncĭ colţurate şi fantastice prin formele lor Soarele strălucea tocmaĭ în zenit, cînd trecuĭ peste umbra proiectată de arcadă Mă gîndeam atuncĭ, ce trebue să fie aicĭ, cînd luna cuprinde toată această feerie în blînda şi armonioasa eĭ lumină!

IV.

Şoseaua Splugenului

De la Splugen înainte luăĭ diligenţa, un fel de arca luĭ Noe, în care încap aproape 10 persoane şi bagaj la nesfîrşite, trasă de 4 caĭ, ghemuiţĭ, dar puternicĭ Avuĭ norocul a putea ocupa locul pe banchetă, cum s-ar zice la noĭ în coada trăsureĭ, afară, de unde vederea este liberă şi nu împedicată ca în cupea De la Splugen, sat german la confluenţa rîuluĭ Splugen cu Rinul şi care este aşezat la o înălţime de 1000 de metri asupra măreĭ, maĭ urcĭ încă timp de vr-o treĭ oare peste muntele cu acelaşĭ numire, pînă ce ajungĭ creasta gîtuluĭ, la 2117 metri, regiune în care am găsit zăpadă pe la sfîrşitul luneĭ luĭ Iulie La puntul cel maĭ nalt, unde se află granița italiană, zăpada se întindea de ambele laturĭ ale şoseleĭ prin şanţurile ce o mărginesc. De pretutindenĭ se aruncă cascade spumegînde provenite din topirea întinselor grămezĭ de zăpadă sub razele soareluĭ Aerul era viu şi răcoare, însă nu rece, în cît să fiĭ nevoit a te învestminta maĭ gros Ce e drept, era pe la mijlocul zileĭ In spre sară saŭ dimineaţa, trebue să fie rece de a binele De şi urci către culme un piept de deal, care de jos îţĭ pare aproape vertical, totuşĭ şoseaua face atîtea cotiturĭ în cît caiĭ o urcă fără greutate, cu tot urieşul car ce-l trag după eĭ Aproape de culme, intri într-un soiŭ de tunel, care este însă o apărătoare contra căderilor de zăpadă ce se întîmplă foarte des în primăvara, şi care ar putea împedeca circulaţia

Partea interesantă a drumuluĭ incepe insă la coborîşul luĭ, pe coasta italiană Aicĭ problema de deslegat era din cele maĭ grele Muntele Splugen, care urcă maĭ încet pe partea Elveţieĭ, se răpede prăpăstios şi drept către Lombardia şi şoseaua trebuia să coboare un părete aproape perpendicular, de o înalţime de maĭ bine de 2000 de metri Cum să aşternĭ o şosea pe un asemenea tărîm ? Intr-adevăr, dacă mintea şi iscusinţa omenească a fost pusă vre-odată la încercare, este de sigur la aşternerea acestuĭ drum, cel maĭ extraordinar din toate căile de comunicaţie, afară

poate de linia de drum de fer de la St Gotthard Şoseaua trebuind să coboare o clină aproape verticală, ea nu putea face aceasta de cît folosindu-se de aşchiile neregulate ale stîncilor, ale căror interval fu umplut cu construcţii de zidărie, pentru a aşterne apoi, pe acest pat măestrit, culcuşul şoselei, învîrtită şi răsucită în nenumărate zig-zaguri Cînd apari d-asupra prăpăstiei şi vezi de odată fundul văei în care ai să te cobori, nu-ţi vine a crede, nici măcar un moment, că greoaia trăsură în care te afli va fi în stare să îndeplinească acest pogoriş, şi te aştepţi la vre-un drum ascuns cotit în lăuntrul muntelui, o vale îndepărtată care să lasă iar la şoseaua ce o vezi albind în fundul prăpăstiei, în grosimea unei funii Cu cît însă înaintezi, cu atîta vezi că şoseaua coboară de a dreptul clina prăpăstioasă a muntelui Unde nu poate face alt-fel, sparge muntele prin tuneluri, unde dă de o rîpă peste putinţă de umplut, o trece prin un pod atîrnat şi aşa, invingînd toate greutăţile, ajunge încet încet a se tiri ca un şarpe pînă în fundul văei, neavînd nicăieri o înclinare mai mare de 6%, cea mai potrivită pentru urcatul şi coborîtul cu trăsura De la un timp, unde muntele devine cu totul prăpăstios, vezi de pe bancheta diligenţei sub tine o serie de balconaşe atîrnate de coasta muntelui Prin toate acele balconaşe ai să treci, căci nu sunt decît cotiturile şoselei prevăzute cu parapete de o solidilate foarte mare, neapărate pentru a înlătura nenorocirile După ce a coborît îngrozitoarea clină, alt soiŭ de tabloŭ aşteaptă pe călător Abia intrat in vale, treci prin un loc acoperit de sfirămăturile unui munte Un potop de stinci, de o coloare neagră închisă, unele de o mărime aşa de uriaşă încît cred că toate maşinele de aburi ale pamintului, n-ar fi în stare, unindu-şi puterile lor, să le misce din loc nici de un centimetru, staŭ rostogolite în toate părţile, unele urcate în două caturi peste altele de violenţa căderei Brazi şi fagi seculari cresc printre ele, drepţi şi neatinşi, ceea-ce arată că sfărămătura muntelui este mult mai veche decît răsărirea arborilor Şoseaua, de şi ar putea urma aici o cale mai dreaptă, este nevoită să se încolăcească pe după piedicile nenumărate pe care împrăştierea stîncilor i le opune, şi ea urmează înainte a face numeroase cotituri, spre a eşi din dedalul de stinci, du-

pă cum făcuse maĭ inainte, spre a eşi din acel al munteluĭ

După alte 7 oare puse de diligenţă, spre a coborî coasta meridională a Splugenuluĭ, ajungĭ la *Chiavenna*, unde ieĭ iarăşĭ drumul de fer care, într-o oară şi jumătate, te duce la Colico, pe marginile lacului de Como

V

Lacul de Como

Cum aĭ eşit din omnibusul ce te transpoartă de la gară la debarcaderă, vezĭ înaintea ochilor o pînză albastră de o apă limpede şi prevăzie Munţĭ înalţĭ, prelungirile Alpilor prin care aĭ trecut, o înconjoară de ambele părţĭ, răsfrîngînd in adîncul eĭ oglinda vîrfurilor lor răsturnate In curînd clopotul vaporuluĭ chiamă pe trecătorĭ spre îmbarcare, şi vuetul cadenţat al roţilor sale te deşteaptă din uimirea în care te pune sublimul spectacol al uneĭ mărĭ în miniatură, ascunsă între piscurile munţilor. Cotiturile laculuĭ fac că tablourĭ se schimbă necontenit, care de care maĭ mîndru şi maĭ incîntător Toată intinderea marginilor laculuĭ este presurată de locuinţĭ omeneştĭ: maĭ pe jos vile singuratice, sate şi orăşele, maĭ pe sus locuinţele proprietarilor de viĭ, ce se aştern în trepte, adese-orĭ pînă la culmea pisculuĭ ce le adăposteşte Căldura atmosfereĭ, stîmpărată numaĭ prin adierea aeruluĭ, pus în mişcare de mersul vaporuluĭ, te face să simţĭ că te-aĭ coborit în calda Italie După treĭ oare de o incîntătoare preumblare, ajungĭ la *Bellagio*, orăşel aşezat la bifurcarea laculuĭ de Como in cele două braţe sudice ale sale. lacul de Como propriŭ zis şi lacul de Lecco

Aicĭ mă opriĭ vr-o şese zile, petrecînd tot timpul în preumblărĭ pe lac, saŭ în vizitarea splendidelor vile ce sunt aşezate în acest raiŭ pămîntesc Chiar în Bellagio sunt două vile vrednice de văzut Vila comiteluĭ de *Melzi* şi aceea a comiteluĭ *Serbelloni*, acum dată în arendă şi prefăcută în otel Aceasta de pe urmă este aşezată chiar pe vîrful promontoriuluĭ ce desparte cele două braţe ale laculuĭ Frumuseţa parculuĭ ce se coboară de ambele părţĭ către cele două lacurĭ, este maĭ presus de orĭ ce descriere

Din desișul cel maĭ nepătruns, se deschide de odată o privire asupra laculuĭ, ce se întinde maiestos și tăcut la poalele înălțimeĭ Pe alocurea pînzi maĭ subțire a frunzișuluĭ lasă să se prevadă ca prin vis argintiile unde Aiurea nisce bolțĭ regulate de verdeață, formate de ramurile îmbinate ale unor brazĭ secularĭ, plîntațĭ, cine știe de cînd la o egală îndepărtare, împarte cîmpenia în tot atîtea mărețe și încîntătoare tablourĭ Nimic nu este maĭ frumos decît suprafața liniștită a unuĭ lac, văzută de la o înălțime oare-care Cu cît te urcĭ maĭ sus peste nivelul luĭ, cu atît unda devine maĭ diafană, cu atîta contururile devin maĭ molatice, stratul de aer ce se îngroașă mereŭ între lac și privitor aruncă pe întregul tabloŭ o nuanță albăstrie, o poezie nemărginită, provenită din indefinitul liniilor, se adaogă la frumuseța formelor și rîpeşte cătră nesfîrșit ochiul încîntat

De cîte-orĭ n-am admirat, în scurtele zile petrecute pe marginile sale, frumusețile acestuĭ rege al lacurilor! Dimineața, cînd soarele rĕsărea din dosul munților și ilumina de odată adîncimele luĭ cu splendoarea foculuĭ săŭ, la amiază, cînd căldura pare că tremură pe unde, sara maĭ ales, cătră asfințitul soareluĭ, saŭ maĭ frumos încă după ce dînsul dispărea și-ĭ lua blînda luĭ soră, argintia lună, locul pe firmament Maĭ tot-d-a-una cătră sfîrșitul zileĭ se ridică un vînt, care zbîrceste întîiŭ fața apeloi, după aceea, întărindu se, o rîdică în valurĭ, din ce în ce maĭ pronunțate, care poartă fie-care pe fruntea luĭ cîte o creastă, argintată de alba lumină a astruluĭ nopțeĭ Atuncĭ, legănat de mersul uneĭ bărcĭ, mă duceam fara scop pe undele luĭ și, ajuns la mijloc, unde privirea se poate afunda în cele treĭ ramurĭ ce-l alcătuesc, spuneam vislașuluĭ să-șĭ retragă vislele și, legănat în mijlocul apelor, gustam într-adevăr fericirea de a trăi

Eram așa de departe de tot ce poate aduce în viață turburele orizoane Nicĭ o grijă, nicĭ o teamă, nicĭ o neliniște Oamenii, pe care îĭ văzusem ziua îmĭ eraŭ indiferențĭ Orĭ-ce legăturĭ cu eĭ se mărginaŭ saŭ la schimbarea unor relațiunĭ de politeță, saŭ la acele ale unora de interes, însă un interes ușor de deslegat, prin numărarea precisă a uneĭ sumĭ de banĭ cunoscută de maĭ înainte. Lipseaŭ intrigile, clevetirile, scandalul, ipocrizia,

falşele protestări de amiciţie saŭ semnele de duşmănie văzute şi pe faţă care-ţĭ însoţesc fie-ce pas pe care-l facĭ în ţara ta, cu oamenii pe care îĭ cunoştĭ şi cu care staĭ în necontenite legăturĭ Acesta este adevăratul farmec al călătoriuluĭ în ţărĭ străine, că te îndepărtezĭ tot maĭ mult de elementul omenesc şi te apropiĭ de natură saŭ de artă, ambele nepersonale, ambele neînteresate, ambele dîndu-ţĭ totul, fară a-ţĭ cere nimica în schimb Te simţĭ pentru cîte-va zile, cîte-va săptămînĭ, *tu însuţĭ* Eştĭ neatîrnat, eştĭ liber Iată adevărata libertate, iar nu acea garantată numaĭ pe hîrtie, care ascunde adese-orí cea maĭ cumplită robie!

Cea maĭ frumoasă din vilele ce se oglindesc în lacul de Como este fără îndoială *Villa Carlotta*, aşa numită de la proprietara eĭ, princesa Carlotta de Prusia Aşezarea eĭ nu este aşa de romantică ca aceea a Vileĭ Serbelloni Bogăţia artistică şi raritatea arborilor gramădiţĭ în parcul ce o înconjoară, fac însă din ea un obiect de curiozitate pentru toţĭ vizitatoriĭ laculuĭ de Como Printre operile de artă, voiŭ enumera reliefurile în stil antic făcute de vestitul sculptor svedez Thorwaldsen, care reprezintă triumful luĭ Alexandru-cel-Mare, şi aŭ fost cumpărate pentru suma însemnată de 400,000 de leĭ, apoĭ statuele originale cele maĭ frumoase ale luĭ Canova. Amor sărutînd pe Psihe şi Magdalena in rugăciune

Parcul este ceva cu totul extra ordinar Intîlneştĭ în el o vegetaţie tropicală în toată puterea cuvîntuluĭ pădurĭ de oleandri, amestecaţĭ cu cameliĭ arborescente, mult maĭ nalte de un stat da om Ciparoşĭ, aloeşĭ, palmierĭ, dominaţĭ de înaltele trunchiurĭ ale magnoliilor cu frunzele marĭ şi catifelate şi cu florile urieşe, marĭ cît tîtva unuĭ copil, albe şi îmbătatoare prin mireazma lor Intre rarităţile cele maĭ marĭ, am observat un arbore de papirus.

Timpul însă în care eu veniam la lacul de Como, nu era cel maĭ potrivit pentru călatoria in aceste regiunĭ Era prea cald şi de aceea nu putuĭ sta maĭ mult de o septămînă, hotărîndu-mă a mă întoarce în munţiĭ Elveţieĭ care, în orĭ-ce caz, sunt un adăpost mult maĭ răcoros pentru petrecerea vereĭ, decît cîmpia inundata de soare a Lombardieĭ

Fiind însă că eram aşa de aproape de Milan, mă ho-

tărîiŭ, chiar cu rizicul de a fi prăjit, a nu părăsi Italia, înainte de a fi vizitat acest frumoş oraş

VI.

Milanul. Lacul Magiore

De la Bellagio luăĭ batelul pînă la *Como*, avînd astfel prilejul a vedea cu deamăruntul şi frumuseţile braţeluĭ de lac ce se întind cătră acel oraş, şi pe care le întrevăzusem de pe inălţimele Vileĭ Serbelloni De la Como, într-o oră şi jumătate cu drumul de fer, ajunseĭ la *Milano* Cum intrăĭ in otelul Rebechinno, unul din cele maĭ frumoase ale oraşuluĭ, mă lovi decoraţia cea minunată a săleĭ de mîncare, întocmită în stil pompeian, cu un gust deosebit, in alegerea şi combinarea colorilor Recunoştĭ îndată că aĭ intrat într-o ţară de artiştĭ, unde arta se întîlneşte la fie-ce pas, unde cele maĭ micĭ obiecte îmbracă o formă plăcută ochiuluĭ A doua zi des de dimineaţă mă duseĭ să vizitez oraşul Cel maĭ insemnat monument care, dacă ar exista singur in Milano, încă ar face din el unul din oraşele cele maĭ interesante din lume, este *domul*, adică biserica catedrală Productul cel maĭ pur al stiluluĭ gotic, această zidire, începută în 1386, abia a fost terminată pe timpul luĭ Napoleon cel Mare, pe la începutul secolului nostru, după 414 anĭ de construire a eĭ Mărimea eĭ este colosală 8500 de metri pătraţĭ suprafaţă liberă in lăuntrul bisericeĭ care este formată din 5 bolţĭ susţinute de 54 pilastriĭ de o grosime de aproape 2 metri în diametru şi de o înălţime de cel puţin 30 de metri Aceştĭ 54 de stîlpĭ împart biserica în un-spre-zece compartimente în direcţiunea transversală boltelor Fie-care compartiment este de mărimea mitropolieĭ celeĭ nouă de la Iaşĭ, cea maĭ mare biserică din Romîni , incît încăperea domuluĭ din Milano răspunde la de 11 orĭ acea a mitropolieĭ ieşene !! Intr-o parte a aceşteĭ urieşe zidirĭ eraŭ ocupaţĭ vre-o cincĭ-zecĭ de oamenĭ la nişte reparaţiunĭ, cea ce nu jignea întru nimic serviciul religios care se făcea în altă parte a eĭ Cupola cea mare de la mijloc, înaltă de 49 de metri, este, lucru de admirat, lucrată în ajur, în cît învoeşte lumineĭ a pătrunde prin ea în lăuntrul

domului Pe din afară biserica e nu maĭ puţin minunată. E lucrată toată ca în filigrantă, greutatea pietreĭ pare a se nimici, şi impresia ce-ţĭ o face pare a suprima materia din care este alcătuită, spre a-ţĭ lăsa numaĭ întipărirea formelor eĭ elegante şi uşoare, ca şi cînd ar fi un castel forfecat din hîrtie. Şi cu toate acestea poate nu există pe pămînt o construcţie maĭ solidă decît această catedrală Lucrată toată din marmoră albă pîna şi acoperemîntul, care este format din lespezĭ de acelaşĭ material, îmbinarea pietrelor şi alipirea lor una de alta este aşa de desevărşită încît îţĭ pare că întregul monument e turnat dintr-o singură bucată, din creştet pînă în temelie Pentru a cuprinde cu ochiul într-un chip maĭ amărunt construcţia domuluĭ pe din afară, e neapărat sĭ te urcĭ în turnul său, din care poţi vedea de odată toată nesfîrşita bogăţie de forme ce face să treacă treptat imensa masă a catedraleĭ în turnul său subţire şi elegant Inălţimea luĭ este de 109 metri şi te urci în vîrful luĭ pe 492 trepte, toate de marmoră La început, cît timp suĭ în lăuntrul edificiului, simţĭ oare-care oboseală, de îndată însă ce aĭ trecut de acoperemîntul corpuluĭ principal şi începĭ a urca în regiunile superioare, de unde descoperiĭ una cîte una toate părţile clădireĭ, uiţĭ de oboseală şi o înminunare din ce în ce maĭ mare te cuprinde, cu atît maĭ mult că orizonul mărindu se necontenit, aĭ dincolo de biserică o privire tot maĭ întinsă asupra oraşuluĭ, a înconjurimeĭ sale şi pănă în crestele acoperite cu vecĭnice zăpezĭ ale Alpilor Nu ştiĭ ce să priveştĭ maĭ mult, frumuseţea monumentuluĭ saŭ aceea a tabloului măreţ pe care înălţimea ţi-l desvăleşte. Dar singur faptul că catedrala este în stare să-ţĭ detragă asupra eĭ ochiĭ de pe întinsul orizon ce se desfăşură în jurul turnuluĭ, dovedeşte cît de măreaţă trebue să fie această construcţie, ca dînsa să poată lupta, şi chiar învinge în luptă, frumosul tabloŭ al natureĭ încunjurătoare

Afara de dom maĭ sunt de însemnat în Milano, între monumentele arhitecturale, pasajul coperit cu sticlă de lîngă strada Vittore Emmanuele, cel maĭ măreţ din lume. Apoĭ arcul de triumf ridicat de Napoleon cel Mare la Poarta Simplonuluĭ, precum şi maĭ multe palate private.

Pe la 10 oare vizităĭ galeria de tablourĭ de la Brera, bogata în producţiĭ ale şcoalelor italiane, daĭ aproape cu totul lipsită de acele ale altor şcolĭ

Fiind-că pictura italiană a fost aproape exclusiv religioasă, apoĭ întipărirea Breieĭ este ceva monotonă Prea mulţĭ sfinţĭ, pentru timpurile noastre cele atît de puţin cucernice Această inferioritate a muzeelor de pictură italiană asupra celor din Germania şi Franţa, cred că se poate întinde chiar şi la cele maĭ bogate colecţiunĭ din această ţară, precum la cele din Roma saŭ Florenţa Pretutindenĭ nu întâlneştĭ de cît pe Isus Hristos, fecioara Maria, apostolĭ, îngerĭ, sfinţĭ, aproape nicăirĭ lumesc ceva afară decît în tablourile mitologice ale luĭ Corregio saŭ Rafael Cu cît maĭ bogată ca varietate, este galeria din Munich saŭ acea din Dresda, unde pe lingă tablourile religioase ale maeştrilor italienĭ, întilneştĭ admirabile creaţiunĭ atît religioase cît şi profane ale celor olandezĭ şi flamanzĭ, scene de janru, cimpeniĭ, pictură istorică şi nu tot una şi aceeşĭ temă, repetată la nesfîrşite până la obosirea privitoruluĭ. Brera însă posedă cîte-va nepreţuite giuvaeruriĭ de Tiţian, Tintoretto şi maĭ ales vestitul tabloŭ al luĭ Rafael *Logodna Marieĭ cu Iosif*, într adevăr admirabil prin ordonanţa cea atît de armonioasă a figurilor şi coloritul seŭ cel dulce şi caracteristic.

Alta celebritate a Milanuluĭ este mănăstirea sf Maria della Grazia, în care se află tabloul luĭ Leonardo da Vinci, *Cina cea de taină*, zugrăvită de vestitul pictor pe păretele săleĭ de mincare, spre desfătarea sfinţilor părinţĭ din această mănăstire

Tabloul care după cum se ştie a fost foarte daunat prin mai multe împrejurărĭ, este încă un obiect de admiraţie prin măestria compoziţieĭ luĭ şi expresiunea cea atît de variată a celor 13 figurĭ ce conţine Aş maĭ fi putut vizita încă multe lucrurĭ în vechiul oraş italian, dacă căldura tropicală care mă alungase de pe marginile laculuĭ de Como nu m-ar fi îndemnat să-mĭ iaŭ cît maĭ curînd înapoĭ calea spre Elveţia

Mă îndreptaĭ cu drumul de fer cătră Arona la capătul inferior al laculuĭ Magiore, de unde luăĭ batelul spre a străbate in toată lungimea luĭ acest lac care, ca mărime, întrece pe acel de Como, şi în frumuseţe nu-ĭ stă mult îndărăt Ba chiar pe alocurea, precum pe la insulele Boromee, este maĭ măreţ şi maĭ impunător decît fratele săŭ oriental. După cincĭ ore de o încîntătoare călătorie ajunseĭ la *Locarno*, unde petrecuĭ noaptea in splendidul otel Lo-

carno, pentru ca a doua zi să apuc pe drumul de fer prin tunelul sf Gotthardului, care să mă ducă înapoĭ în ţara munţilor

VII

Drumul de fer al St. Gothardulu

Dintre toate minunatele construcţiunĭ industriale ridicate de timpul nostru, nicĭ una nu se poate măsura cu drumul de fer ce străbate muntele St Gotthardului, care s-ar putea numi cea maĭ îndrăzneaţă concepţiune a geniuluĭ omuluĭ din cele realizate pînă acuma de mina luĭ Masivul St Gotthardului, de şi foarte înalt, este rîpos de ambele sale părţĭ şi nu înfăţişază o desvălire de cline aşa, ca să facă cu putinţă trecerea peste el cu calea ferată El a trebuit să fi străbătut prin un tunel, cel maĭ lung din lume, 14,912 metri, al căruĭ construcţiune a ţinut aproape 10 anĭ de zile, costînd numaĭ perforarea luĭ fără lucrările de zidărie şi cele-lalte, 2,800 de leĭ de metru, adecă în total 41,853,600 de leĭ

Să nu se creadă însă că partea cea maĭ grea a lucrăreĭ a fost spargerea vîrfuluĭ munteluĭ Toată chestiunea era tocmaĭ cum să ajungă la el, pe un loc aşa de puţin desvălit ca ambele laturĭ ale sale, păstrînd totuşĭ înclinarea neapărată pentru mersul trenuluĭ ? Suişul era aşa de repede pe alocurea în cît era peste putinţă de îndeplinit această condiţiune esenţială Se recurse atuncĭ la următoarea ingenioasă construcţiune pentru a urca părţile de tot abrupte, se închipuiră nişte tunelurĭ în spirală, care învîrtind suişul pe loc, putură să lungească clina şi să o domoale Aceste tunelurĭ în spirală produc efectul cel maĭ curioz Ele se rîdică une orĭ chiar perpendicular asupra puntuluĭ de intrare în munte, şi într-un loc chiar se vede repetat lucrul de două orĭ, în cît trenul îţĭ face efectul de a fi suit la catul al treilea, cel întîiŭ şi cel al doilea pe unde aĭ trecut, văzîndu-se adinc sub acel superior Vezĭ cu ochiĭ şi nu crezĭ, cum aĭ putut urca cu greaua maşină muntele deadreptul ca pe o scară, ba incă nu numaĭ odată, ci de două orĭ! Explicarea se găseşte în drumul subteran, construit în spirală, şi care

esĭ tocmaĭ deasupra punctuluĭ de intrare, dar de care neavînd conştiinţă, din cauza întunereculuĭ prin care străbaţĭ, vezĭ deodată rezultatul, fără a-ţĭ da samă şi de mijlocul întrebuinţat spre a-l aduce. Greutatea acestor lucrărĭ şĭ o poate cine-va închipui, fiind vorba de a lucra în întunerecul munteluĭ fără nicĭ un mijloc de orientare, o spirală incolăcită asupra eĭ însăşĭ, în care bolta tuneluluĭ trebue să se încalece şi să iasă tocmaĭ la punctul insemnat de maĭ înainte de traseul căeĭ ferate Putem spune că în aceste construcţiuni neasemănate, ştiinţa inginerească a desvălit întreaga eĭ înălţime Işĭ închipue cine-va uşor ce trebue sa fie podurile aruncate peste prăpăstiile munteluĭ din care poate nicĭ unul nu înfăţişază maĭ multe şi maĭ înspăimîntătoare prin ameţitoarea lor adîncime de cît St Gotthardul Podurile aşternute pe asemenea prăpăstii sunt cele maĭ multe atîrnate, unele sprijinite la mijloc cu cîte un stîlp de fer care se razămă în partea luĭ inferioară pe vre o muchie de stîncă Călătoriĭ din tren n-aŭ conştiinţă de locul prin care trec, căcĭ repejiunea cea mare a mişcăreĭ de abia le învoeşte a zări prăpastia, apoĭ eĭ nu pot vedea pe ce soiŭ de pod trec eĭ peste o asemenea desfundătură Acela însă care vede zburînd trenul ce duce în el atîtea vieţĭ omeneştĭ, pe acele podurĭ, aĭ putea zice aeriane, nu poate înăbuşi un simţimînt de groază ce-ĭ strînge inima, de şi numaĭ pentru o scurtă clipă

Natura prin care trecĭ este de o impunătoare măreţie Tablourile ce le înfăşişază sunt aproape toate saŭ sălbatice saŭ sublime, şi trebue să te apropiĭ de-o parte şi de alta de vale, pentru ca peisajele sà îmbrace o frumuseţă maĭ puţin fioroasă Eştĭ în inima chiar a Alpilor, unde natura desfăşură pe întrecutele toate bogăţiile sale, înadins pare că spre a pune în uimire pe călătorul ce îndrăzneşte a pătrunde în aceste taine

Şi atît e de măreaţă şi de splendidă natura în aceste locurĭ, in cît ea întrece orĭ-ce putere a închipuireĭ Orĭ cit ţi aĭ incorda dinainte imaginaţia, spre a-ţĭ închipui impunătoarele privileştĭ ce te aşteaptă pe St Gotthard, cînd le vezĭ în realitate, răspîndite în toate părţile cu cea maĭ mare dărnicie, trebue sa recunoştĭ că imaginaţia cea maĭ bogată rămîne stearpă faţă cu bogăţia natureĭ

Imaginaţia noastră departe de a putea întrece mă-

surile şi propoirţiile naturei, nici nu este în stare să le a-junga. Să se încerce cine-va a-şi închipui mărimea pămîntului şi va vedea cît trebue să rămînă concepţiunea sa îndărătul dimensiunilor luĭ! De aceea închipuirea omenească trebue sĭ-şĭ aleagă alt tărîm unde poate întrece natura, nu prin mărimea formelor, ci prin armonia lor, şi acest tărîm este arta care, într-un cadru restrîns, dă minţeĭ noastre o tot atît de deplină hrană estetică, ca şi imensa natură şi vastele eĭ tablouri. Natura şi arta aŭ două tărîmurĭ cu totul deosebite, şi de aceea frumosul natureĭ şi acel al arteĭ se vor distinge tot-d-a-una puternic unul de altul. Precum natura nu poate fi artă, aşa şi arta nu poate fi natură şi în această deosebire stă condamnarea definitivă a realismuluĭ în arta.

Dar să ne întoarcem la calea St. Gotthardului. Acest drum minunat, care leagă acuma ambele laturĭ ale Alpilor, maĭ că era să rămînă numaĭ cît o pripită încercare. Ca tot-d-a-una aşa şi aicĭ socoteala din tîrg şi cea de acasă nu se potriviră şi, după ce lucrările se începură, se văzu că devizul fusese greşit numaĭ cu suma de 102,000,000 de leĭ!! De unde să se ea această sumă colosală, cu atîta maĭ ales că maĭ multe intrigĭ locale se opuneaŭ săvîrşireĭ întreprindereĭ, intrigĭ puse în lucrare de diversele companiĭ de drum de fier, care aveaŭ interes de a croi trecătoarea peste Alpĭ în regiunile deservite de drumurile lor de fier, şi anume una trăgînd în spre Splugen, alta în spre Lukmanier. Suma de 102,000,000 care lipsia, fiind peste putinţă de adunat, compania St. Gotthardului era în ajunul de a da faliment, dacă nu ar fi fost sprijinită de statele interesate la crearea linieĭ. Totuşĭ nicĭ Italia, Germania şi Sviţera nu eraŭ dispuse a acorda subsidiĭ aşa de marĭ care nu puteaŭ nicĭ odată să fie acoperite prin veniturile linieĭ. Se numi un noŭ inginer-şef, d. *Bridel*, care prin suprimarea maĭ multor liniĭ laterale sviţeriene, şi prin o reducere însemnată în cheltuelele construcţiuneĭ, reduse deficitul numaĭ la 40,000,000, din care 10 eraŭ să fie date de Italia, cîte 8 de Germania şi de Elveţia, iar restul de 12 trebuia să fie găsit de companie. Ast-felŭ deslegarea greutăţeĭ financiare înlătură pierderea nespusă pe care omenirea europeană ar fi încercat-o, dacă linia St. Gotthardului ar fi trebuit să rămînă numaĭ cît o

zadarnică încercare Astăzi ea este terminată și călătorul poate să treacă, prin pîntecele Alpilor, pe molaticele canapele ale vagoanelor

VIII

Lacul celor Patru Cantoane. Lucerna.

Drumul de fier al St Gothardului se sfîrșește la Fluelen, în coada lacului celor Patru Cantoane Aici luăi vaporul, spre a vedea în toată liniștea frumusețile acestui lac, celui mai renumit dintre lacurile elvețiane Pentru a avea în toată puterea ei întipărirea acestor frumuseți, s ar fi cerut două condițiuni pe care eŭ nu le îndeplineam, întîiŭ să nu fi văzut lacurile italiane și al doilea să fi început străbaterea lacului de la Lucerna spre Fluelen și nu ast-felŭ precum o făceam eŭ, căci părțile cele mai splendide ale sale se află către fundul săŭ, unde încep masivurile de munți și nu către orașul Lucerna așezat mai in spre locurile șese Cu toate aceste condițiuni defavorabile, în care mi se înfățișa lacul celor Patru Cantoane, pot spune că întipărirea ce mi-a lăsat-o va rămînea ne ștearsă cel puțin alăturea, dacă nu chiar deasupra celei produse de lacurile Lombardiei Ceea ce face farmecul săŭ deosebit este neregularitatea formelor sale, poate cele mai capricioase din toate lacurile pămintului De nicăirea nu-i poți descoperi întreaga lui întindere, vederea fiind împiedicată de numeroasele sale cotituri, de promontoriile ce se înaintează adese-ori pînă la o mică îndepărtare de malul cel-lalt și care de departe par a-l închide De la fiecare cotitură se desfășură însă alt tabloŭ, fie-care mai frumos decît cel-lalt Grupurile de munți ce însoțesc malurile sale se adună tot mai compact la fie-care întorsătură formînd apelor o tot mai bogată cingătoare oglindită in ele Pe tot lungul malurilor, e așternută o șosea minunată și deasupra șoselei trec pe partea stingă, cum vii de la Fluelen, drumul de fier. Adesa-ori întîlnești două tunelurĭ suprapuse saŭ alăturate, unul prin care trec trăsurile și altul prin care zboară locomotiva Aceasta contribue nu puțin a da viață lacului, al căruĭ malurĭ de alt-felŭ, cel puțin în partea lui superioară, sunt departe de a

fi așa de bogate în așezări omeneștĭ ca acele ale lacurilor italiene. Cu cît te apropiĭ de Lucerna, cu atît malurile se coboară și munțiĭ se retrag maĭ în fund, mărind orizonul și micșorînd însemnătatea pînzeĭ de apă ce nu se maĭ poate măsura cu el. O singură dată lacul pare a face o silință de-a domina înconjurimea luĭ, la așa numita cruce, de unde se văd deodată cele patru brațe ale sale. Dar aceasta ține numaĭ un moment. In curînd promontoriile micșorează iarășĭ întinderea luĭ, și ochiul părăsește strălucitoarea luĭ oglindă, zburînd către culmile munților Righi și Pilatus, ceĭ doĭ stîlparĭ colosalĭ, care par a deschide porțile lumeĭ munților călătoruluĭ ce vine din cîmpiĭ.

Lacul celor Patru Cantoane este renumit nu numaĭ ca frumuseță naturală. El maĭ are și o însemnătate istorică. Pe malurile luĭ s-aŭ petrecut cele maĭ mîndre din scenele nepieritoare, care aŭ întemeiat libertatea pe clasicul pămînt al republiceĭ în Europa. Lîngă orașul Brunnen, se află vestita piatră solitară, Mythenstein, ce se înalță în mijlocul apeĭ ca un con ascuțit și pe care republica puse să se graveze o inscripție colosală în litere aurite, în memoria luĭ Friderich Schiller, nemuritorul cîntăreț al luĭ Wilhelm Tell, eroul libertățeĭ elvețiene. Ceva maĭ departe, se întîlnește cîmpia sîntă, *Grutli*, un mic tăpșan de cîte-va sute de metri pătrațĭ, încunjurat de malurĭ rîpoase, unde tradiția pune întîlnirile capilor conjurațieĭ din 1307. Fiind locul potrivit pentru construirea unuĭ otel, speculațiunea îșĭ pusese ochiul pe el, cînd un strigăt de indignare se ridică în toată Confederația, se făcu îndată o colectă bănească, cu care locul fu răscumpărat și dăruit națiuneĭ întregĭ, spre a-l păstra tot-d-a-una neatins și neprofanat. Maĭ încolo întîlneștĭ o mică capelă ridicată în amintirea luĭ Tell, pe locul unde el, sărind din barca luĭ Gessler, în timpul furtuneĭ, o respinse cu piciorul în valurile înfuriate. Dacă te abațĭ puțin de la Brunnen către malurile miculuĭ lac de *Lowertz*, daĭ de orășelul *Schwitz*, capitala cantonuluĭ de aceeașĭ nume, cel maĭ mic din toate cantoanele Elvețieĭ, însă acela ce avu onoarea a strămuta numele săŭ asupra întregeĭ confederații ce-șĭ urzise începuturile sale pe frumosul săŭ pamînt. Nu numaĭ numele, dar și armele confederațieĭ, crucea albă pe

un fund roş sunt tot acele ale sîmburelui din care ea a eşit

Astfeliŭ pretutindeni frumuseţile, grămădite de natură cu o nespusă dărnicie pe pămîntul Elveţiei, staŭ în legătură cu vre-o însemnată împrejurare istorică a poporului săŭ. Cum deci să nu-şi iubească poporul elveţian ţara sa cea bine-cuvîntată, cînd din ea radiază pe lumea încunjurătoare nu numai splendoarea munţilor săi, dar şi lumina vie a unei libertăţi de mai multe ori seculară! Ferieit este poporul care, fiind aşa de mărunt, a putut să apese atît de greŭ în cumpăna progresului, şi pe dînsul ar trebui totdauna să-l aibă în vedere popoarele mici El le poate convinge, că mărimea lucrurilor omeneşti nu se numără, ci se cîntăreşte

Ajuns la Lucerna, găsiĭ cu mare greutate o cameră, de oare-ce, fiind în dricul anotimpului, afluenţa călătorilor în acest oraş era uriesă. Presimţii aceasta încă de pe batel, când vedeam la fie-ce staţie coborîndu-se şi urcîndu-se în el călătorii cu sutele Lucerna este un orăşel de oteluri care toate împreună pot conţine respectabila cifră de 20,000 de persoane şi încă ele nu ajung de aceea se fac în fie-care an construcţiuni noue Monumentul principal de văzut aici este vestitul săŭ leŭ Acest monument a fost rîdicat de oraş, în amintirea celor cîte-va sute de Elveţieni care formaŭ garda personală a luĭ Ludovic al XVI-lea, şi care periră aproape cu toţii spre a-l apăra El reprezintă, prin o frumoasă alegorie, un leŭ dîndu-şi sufletul, rănit de o săgeată Este sculptat în păretele unei stînci de sculptorul Thorwaldsen şi încunjurat de o inscripţie comemorativă La marginea oraşului se află pensiunea Gutsch, aşezată pe o înălţime, din care se desfăşură o privire minunată pe oraş, pe lac şi pe ambii munţi ce-l domină, Pilatus şi Righi Urcarea la această pensiune se face pe un drum de fer funicular, în formă de roată, cu două lanţuri, din care unul urcă cînd celalalt coboară Clina este foarte repede, de 53 la sută

IX

Muntele Rigi şi drumul său de fer

După ce stătuiŭ cîte-va zile în Lucerna, apucăĭ într-o dimineaţă cu batelul spre *Vitznau*, de unde pleacă calea ferată, care urcă în vîrful munteluĭ Righi, 1800 de metri Clina linieĭ este mult maĭ repede de cum aĭ putea-o urca o trăsura, pe alocurea pînă la 27% şi pentru a face cu putinţă o asemenea urcare locomotiveĭ, ea este înzestrată cu o roată cu dinţĭ, care se prind în crestăturile uneĭ şine, aşezată la mijlocul celor-lalte două, pe care merg roţile cele ordinare Fie-care locomotivă duce un singur vagon încăpător pentru 60 de persoane, pe care-l împinge la deal pe din dărăt, iar la vale îĭ merge înainte, şi vagonul este aşa întocmit, în cît la caz de pericol să poată fi desprins de locomotivă şi să se oprească pe loc Astfeliŭ s'a luat toate măsurile, spre a înlătura cu totul teama pentru siguranţa personală, care ar putea jigni gustarea admirabiluluĭ tabloŭ ce se desfăşură sub privirile călătoruluĭ în tot timpul de maĭ bine de o oară cît ţine suişul

Problema suişuluĭ era însă maĭ uşor de dezlegat de cît acea a coborîşuluĭ, cînd trebue împedicată tocmaĭ o prea repede pornire a trenuluĭ Şi aceasta fu rezolvată prin întrebuinţarea aeruluĭ comprimat, care trebuind să fie alungat alternativ din cele două compartimente ale pistonuluĭ, regulează învîrtirea roţilor şi le menţine într-o repeziciune normală Este de admirat uşurinţa cu care ţi se pare că maşina împinge înaintea eĭ greoiul vagon, pe un pept de munte, ce adesa-orĭ se arată maĭ curînd ca o pedică de cît ca un drum

De cum părăseştĭ malul laculuĭ şi începĭ a urca, tabloul cîştiga necontenit proporţiĭ maĭ marĭ şi devine maĭ frumos Cotiturile laculuĭ se desfăşură cînd una, cînd alta, după acele ce le face trenul în a luĭ urcare La unele punte ele se împreunează în un tot maĭ întins, şi apoĭ iarăşĭ se rup şi se fragmentează, pentru a se întruni iarăşĭ maĭ sus într-un corp şi maĭ mare Cu cît creşte lacul sub picioarele călătorilor, cu atîta îndepărtarea tot

maĭ mare de el, îl micşorează, în cît cînd dobîndeştĭ întregimea tabloulu̅ĭ său, acest întreg este poate redus la maĭ mult de jumătate Indepărtarea maĭ are însă şi de efect a şterge toate unghiurile cele prea răsăritoare, a le da un contur molatic şi dulce, a cuprinde întreaga natură, peste care te înalţĭ, intr o atmosferă vaporoasă Albastrul aer care colorează prin adîncimea luĭ bolta cerească, interpunîndu-se între ochĭ şi tabloul îndepărtat, albăstreşte puţin intregul ton al coloritulu̅ĭ Munţiĭ, apele, padurile, de şi fie-care cu coloarea lor particulară, par a îmbărca o mantie comună, străvezie, ţesută în urzală de undele subţirĭ ale albastrului aer şi în bătătură de galbenele raze de foc ale ferbintelui soare După vre-o jumătate de oră de urcare, trecĭ printr-un mic tunel şi la eşirea din el daĭ de o punte, ce şi dinsa este înclinată, şi care este sprijinită de două poprele aşa de subţirĭ şi uşoare, cît nu-ţĭ poţĭ închipui cînd o vezĭ de jos că va putea duce greutatea ce trece peste ea Sub punte se deschide tocmaĭ o vale prăbuşită ce cade aproape perpendicular în lac Inălţimea fiind foarte mare, peste 1000 de metri, te apucă ameţala cînd priveştĭ direct in prăpastia pe lîngă care trecĭ, şi de sigur că impresiunea ar fi şi maĭ mare, dacă aĭ putea avea conştiinţa, şi de uşurătatea punţeĭ peste care te avînţĭ Cuînd după trecerea punţeĭ ajungi la *Righi-Kaltbad*, unde este un mare stabiliment de idroterapie După aceea ajungĭ la *Righi-Staffel*, staţiunea din care se desface a doua ramură a linieĭ drumuluĭ de fer ce coboară către *Arth-Goldau* de cea parte a munteluĭ Righi lîngă lacul de *Zug*, şi în sfîrşit in vîrful munteluĭ la *Righi-Kulm* Aicĭ este un otel foarte mare, unde se grămădesc toţĭ aceĭ ce voiesc să aştepte răsăritul soareluĭ Fiind-că barometrul căzuse de tot şi muntele Pilatus îşĭ purta brîul său cel aducător de ploaie de aceea nu petrecuiŭ noaptea pe Righi, ci mă coborîĭ către Arth

Nu ştiŭ, saŭ condiţiile atmosferice nu eraŭ de tot favorabile, saŭ vederea de pe Righi nu este aşa de frumoasă cum i-a făcut-o reputaţia luĭ, saŭ maĭ bine reclama, eŭ cred că, in orĭ-ce caz, această vedere nu poate fi din cele maĭ frumoase ale Alpilor şi iată pentru ce Este cunoscut că farmecul cel maĭ mare al uneĭ priveliştĭ de pe munţi constă în desfăşurarea orizonuluĭ, care se intin-

de ca o roată împrejurul privitorului, care roată este cu atîta maĭ mare, cu cît puntul este maĭ urcat. Regularitatea formeĭ orizonuluĭ nu jigneşte de loc impresia estetică, din pricina variaţieĭ tablouluĭ conţinut. Linia sferică regulată a orizonuluĭ face efectul unuĭ cadru al tablouluĭ, limitează în mod precis bogăţia formelor conţinute, şi le dă unitatea fără de care nu poate impresiunea frumosuluĭ. Pe Righi tocmaĭ această linie sferică a orizonuluĭ pare a fi ruptă, pentru motivul că, pe de o parte, vederea este mărginită de inalţiĭ munţĭ aĭ Alpilor ce se-ntind către Sud, dinspre Nord, ea se-ntinde asupra părţeĭ şese a Elveţieĭ ce vine către Zurich. Vederea fiind maĭ limitată către Sud de cît către Nord, rupe continuitatea şi unitatea tablouluĭ. Aceasta nu împiedică ca privirea asupra lanţuluĭ de munţĭ schinteitorĭ la soare prin titvele lor purtătoare de zăpadă, să fie într-adevăr măreaţă. Pentru a o avea însă, nu este de nevoie a te urca pe Righi. Nenumărate alte punte din Elveţia deschid perspectiva asupra munţilor săĭ precum din Berna, din Geneva, şi chiar din Lucerna pe înălţimea de la Gutsch. Cer iertare vestituluĭ Righi, că eŭ poate cel întîiŭ, îndrăznesc a arunca îndoială asupra reputaţieĭ sale, dar nu m-am putut împiedica de a resimţi o desilusie cind m-am văzut pe culmea luĭ. Pe cît de încintător fu suişul până in vîrf, pe atita, odată sus, tabloul perde din farmecul sĕŭ. Mĕ aşteptam la mult maĭ mult, de cît ceea ce vedeam, lucru ce de obiceiŭ nu se întâmplă cu tablourile natureĭ, unde realitatea întrece în tot-d-a-una cea maĭ bogată închipuire. Pricina acesteĭ nemulţumirĭ de care nu-mĭ dăduĭ pe deplin samă atuncĭ, însăşĭ limpede în mintea mea maĭ tîrziu cind mĕ urcăĭ pe Pilatus[1]). Tot atit de puţin interesant este coborîşul pe partea din spre Arth-Goldau, in cotro mergĭ maĭ tot timpul prin o pădure ce nu învoeşte nicĭ o vedere maĭ îndepărtată. Numaĭ către vale, unde începĭ iarăşĭ a vedea ambele lacurĭ, acel al celor Patru Cantoane şi acel de Zug, începe iarăşĭ frumosul a te coprinde.

Aicĭ la Arth mă opriĭ puţin, spre a vedea urmele cumplitei surpărĭ a munteluĭ *Rossberg* care, de şi s-a întâmplat tocmaĭ in 1806, aŭ lăsat urme ce nu se vor maĭ

1) Vezĭ *O suire pe Pilatus*, maĭ la vale

şterge in veci din acea localitate In fie-care an la 2 Septembrie se face o slujbă în biserica din Arth în amintirea ingrozitoareĭ catastrofe, care dărîmă aproape tot oraşul şi aruncă în mormînt vr-o 500 de oamenĭ Se vede foarte bine de jos partea munteluĭ care s-a rupt şi nămolul de pietre şi de bolovanĭ rostogolițĭ este înspăimîntător Spre a da o idee de puterea ciocnireĭ, ne mărginim a relata că coloana de aer, dislocată prin violența cădereĭ, ridică pe lacul de Lowertz un val atît de puternic, în cît el acoperi cu totul oraşul Sween ce vine tocmaĭ la cel l-alt capăt al laculuĭ

X

Lacul de Zug. Căderea Rinuluĭ.

De la Arth luaĭ vaporul spre a merge la Zug Lacul de aceeaşĭ numire este unul din cele maĭ dragalaşe ale Elveţieĭ. Este o miniatură pe lîngă cele-l-alte, însă lucrat de meştera natură cu o deosebită măestrie El nu înfăţişează frumuseţile măreţe ale laculuĭ celor patru Cantoane, ci este dulce şi blînd ca o gingaşă idilă Şi cu toate acestea, nicĭ o dată să te increzĭ în perfida undă Acest lac atît de graţios a provocat sunt acuma cîţĭ-va anĭ, o mare nenorocire pe malurile sale O parte din oraşul Zug s-a surpat şi a fost înghiţită, cu maĭ mulţĭ locuitorĭ, de valurile sale Malul lingă Zug este foarte adinc şi rîpos Se vede că apa s-a infiltrat in nişte straturĭ de pămînt poroase, care i-aŭ rupt consistenţa şi l-a făcut a se prăbuşi în lăuntrul apeĭ Locul unde s-a întimplat sinistrul, înfăţişează o îngrozitoară privelişte De la cheiul, ce este rupt, apa laculuĭ a înaintat ca la 50 de metri în lăuntrul uscatuluĭ E partea unde s-a întimplat surparea Casele de prin prejur sunt toate maĭ mult saŭ maĭ puţin răsturnate şi chiar cele maĭ îndepărtate sunt pustiĭ şi nelocuite.

De la Zug apucaĭ direct către Şafuza, spre a pune cununa tuturor frumuseţilor văzute prin acea a cădereĭ Rinuluĭ

Tocmaĭ in sara cînd ajunseĭ la Dachsen, staţiune de lingă Şafuza, unde se află căderea, mi se spuse că în acea noapte cataracta era să fie luminată cu focurĭ ben-

galice. Luaĭ îndată omnibusul spre a merge într-acolo. Un lucru îmĭ părea neexplicabil, anume faptul că, de şi ajunsesem aproape de locul unde se afla cascada, nu auzeam de loc vuetul pe care mă aşteptam să-l facă. Cînd ajunseĭ la castelul de Laufen, mi se spuse să maĭ aştept ceva în otel, căcĭ uşa încă nu-ĭ descuiată. Fiind noapte nu-mĭ putuĭ da seama despre această ghicitoare, ca să aĭ nevoe de a trece printr-o uşă pentru a vedea maiestoasa cascadă. Intr-aceste suna un clopoţel, şi toată lumea care era adunată se repezi, îmbrăncindu-se uniĭ pe alţiĭ, spre a vedea iluminaţia, a căreia foc începuse a se zări. Trecurăm dintr'o curte închisă într'un coridor lung, de acolo într-o odaie din care, coborînd cîte-va trepte, eşirăm într-un balcon cu ferestrele înguste, şi acele închise. Lumea se repezi la ele deschizîndu-le cu violenţă, şi numaĭ aceia apucară să vadă ceva, care prinseră maĭ înainte locul la ele, saŭ care eraŭ înzestraţĭ de natură cu o talie maĭ presus de comunul muritorilor. Din cele ce putuĭ vedea nu-mĭ facuĭ o mare idee despre frumuseţea cascadei, şi într-adevăr mă întorseĭ cam desilusionat de la această priveliştе. Insă fuĭ nedrept, căcĭ a doua zi îmĭ dăduĭ samă despre toată frumuseţea eĭ, cînd putuĭ s-o contimplez la lumina soareluĭ în toată întinderea eĭ, şi nu numai în parţile acele pe carĭ cădea lumina artificială în sara de maĭ înainte.

A doua zi trecuĭ iarăşĭ prin aceleaşĭ încăperĭ pentru a ajunge la cascadă, şi atuncĭ avuĭ esplicarea porţei prin care trebue să trecĭ şi a franculuĭ ce trebue să-l plăteştĭ pentru a vedea cascada. Nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puţin, oameniĭ aŭ pus stăpânire pe acest admirabil spectacol şi aŭ făcut din el un obiect de speculaţie, lucru care jicneşte mult impresiunea frumosuluĭ, cînd ea se imbinează cu asemenea mizeriĭ omeneştĭ. Frumuseţa cascadeĭ este însă stinghirită şi din altă împrejurare: anume cascada este împrejurată pe ambele sale malurĭ de zidirĭ, fără de care exploatarea eĭ ar fi fost peste putinţă. Ea pare a curge decĭ într-o casă, şi înconjurimea cea frumoasă a natureĭ libere şi neîncătuşate lipseşte splendiduluĭ fenomen.

Cu toate aceste neajunsurĭ, efectul produs de cataractă este uriaş, maĭ ales cînd te coborĭ la piciorul eĭ şi priveştĭ apa cum se prăbuşeşte în jos cu o putere şi un zgomot infernal. Acest vuet este împedicat a pătrunde

maĭ departe din causa înaltelor zidirĭ carĭ înconjoară cascada Şi aicĭ se găseşte mijlocul de-a scoate din punga călătoruluĭ 50 de banĭ, prin oferirea unuĭ mantel impermeabil, care să-l ferească de stropiturile cascadeĭ In asemenea momente, cînd mintea-ţĭ este perdută şi inima îţĭ bate cu o repejune îndoită în faţa răpitoruluĭ spectacol, a vîrî mîna în buzunar este atît de deprimătoi, în cit îţĭ vine să daĭ draculuĭ pe toţĭ Elveţieniĭ. Dar ce să le facĭ? Sunt oamenĭ, şi caută să tragă folos din toate priveliştele pe care le înfăţişază frumoasa lor ţară

De la Dachsen, după 10 minute de călătorie cu drumul de fer, ajungĭ la Şafuza, de unde poţĭ merge la Constanţa şi pe batel Aleseĭ acest mijloc de transport, însă călătoria pe Rin nu presenta in aceste părţĭ nicĭ un interes, cu atît maĭ puţin pentru mine care văzusem tablourile admirabile desfăşurate de lacurile de Como, Maggiore, al celor Patru Cantoane şi de Zug Tot atît de palidă este străbaterea mareluĭ lac de Constanţa, care nu se deosebeşte prin nimic alt ceva, decit prin insemnata luĭ intindere, care pe la mijlocul sĕŭ, unde ambele sale malurĭ se pierd aproape din vedere, îţĭ face efectul uneĭ mărĭ Acest efect fu cu atît maĭ pronunţat cu cit ridicîndu-se un vînt puternic, avuĭ pe vapor şi spectacolul nu prea producător de apetit a boaleĭ de mare In sfîrşit după multă scuturătură, ajunseĭ la Lindau, de unde în 7 ore trenul mă puse in München

Aicĭ stătuĭ cîte-va zile spre a vizita bogatele galeriĭ de pictură şi de sculptură, şi după acea plecaĭ la Ischl pe care il părăsiĭ după zece zile de ploae aproape continuă, spre a mă întoarce în ţară

Lacul celor Patru Cantoane

Văzusem în maĭ multe rîndurĭ Lacul celor Patru Cantoane, supranumit nu fără cuvînt regele lacurilor svițerene, dar în tot-d'a-una maĭ mult din fugă, fără a putea gusta cu deamăruntul înaltele luĭ frumusețĭ. In anul 1893 găsiiŭ răgazul trebuitor spre a da ființă uneĭ dorințĭ de mult hrănite. Vroisem întâĭ să mă așez pe Burgenstock, poziție înalțată ca de 600 de metri deasupra laculuĭ, pentru a-mĭ putea sătura privirea de întinsa oglindă a apelor sale, dar negăsind acolo nicĭ o locuință, mă hotărîiŭ a rămânea în Lucerna. Aicĭ însă făcînd centrul preumblărilor mele, nu lăsam să treacă o zi, fără a întreprinde cîte una în încîntătoarele luĭ împrejurimĭ. Dimineața, puțin după răsăritul soareluĭ, apucam cu piciorul pe drumurile saŭ cărările ce șărpuesc pe malurile apeĭ, iar după gustare, cînd căldura începea să ardă maĭ viŭ, luam vaporul spre a cerceta stațiunile înșirate pe încunjurul luĭ, saŭ trăsura pentru a mă afunda în frumoasele cîmpeniĭ ce-l încunjoară. Sara o preumblare în barcă saŭ cu un vaporaș în miniatură, încheia o zi plină de neuitate întipărirĭ. Fie-care din aceste modurĭ de strămutare avea farmecul săŭ, și din fie-care am cules cîte un șir de amintirĭ ce lucesc și vor luci de a pururea, ca niște icoane luminoase, în întunericul viețeĭ de toate zilele.

Cum să spun eŭ însă, cele ce am văzut, cum să descriu, în cuvintele sărace, minunata bogăție a vieĭ realităţĭ? Limba are doar în primul loc de ţintă a transmite ideĭ, şi dacă ea trezeşte icoane, aceste trebuie să se afle de maĭ înainte in conştiinţă. Ideile nefiind decît o răsfrîngere a lumeĭ din afară în mintea aceluĭ ce le încheagă, cu cît maĭ palidă trebue să fie această răsfrîngere în mintea aceluĭ căruia le transmiţĭ, şi cît de slăbit trebuie să fie acest al doilea răsunet al aeveĭ celeĭ mîndre şi împunătoare! De aceea simt că, de şi gîndul meŭ înfierbîntat pare că vrea să sfărîme îngustele forme în care ĭe nevoit să se înghezuiască, reţeaua de fier a limbeĭ îl ţine pe loc şi nu-ĭ dă voie să desfăşure largile şi puternicile sale aripĭ.

Dar e aşa de dulce a reproduce prin scris gîndurile ce-ţĭ frămîntă mintea! O cugetare scrisă te priveşte par-că de sub umeda cerneală, cînd o ştergĭ, o refacĭ şi o poleeştĭ, ea samănă a lua o formă tot maĭ deplină, şi cînd în sfîrşit o vezĭ tipărită, ea pare a-ţĭ surîde ca portretul unuĭ prieten din privazul ce-l cuprinde. Cînd vor trece aceste rîndurĭ, pe sub ochiĭ acelor ce aŭ văzut lucrurile descrise, se va întîmpla poate ca un cuvînt fericit, o înlănţuire de gîndurĭ potrivită, să recheme, ca prin lovitura uneĭ vărguţĭ năsdrăvane, în mintea cetitoruluĭ, încîntătoarele tablourĭ ce aŭ lucit cînd-va sub ochiĭ luĭ la lumina soareluĭ, saŭ aŭ licărit pe sub genele luĭ, la zarea amurgitoare a visătoareĭ lunĭ. Cel ce nu a avut fericirea de a le vedea, va fi adus cel puţin a visa frumuseţile descrise, şi de cîte-orĭ visul nu ţine el în viaţă, chiar locul lumeĭ aevea!

I

Intr-o dimineaţă apucaiŭ pe coasta stîngă a laculuĭ, peste podul cel mare, pe drumul ce mergea spre Kastanienbaum, una din staţiunile cele maĭ apropiate ale vapoarelor ce merg prin braţul de Alpnach. Şoseaua, netedă ca palma, se aşternea acoperită cu un praf alburiŭ, între două tapşane, de un verde de smaragd, zmălţuite cu florĭ de cîmp şi presurate cu pîlcurĭ de copacĭ de deosebite soiurĭ, maĭ ales brazĭ saŭ pinĭ, care pe partea dinspre lac îşĭ dădeaŭ mîna în o pînză aproape neîntreruptă. So-

şeaua cotigea lacul, cînd maĭ pe mal, cînd maĭ pe departe, şi sclipirea valurilor, luminate de soarele ce se urca necontenit, pătrundea cînd maĭ viŭ cînd maĭ slab, prin desişul frunzişuluĭ Nu este maĭ frumoasă privelişte decît vederea uneĭ ape prin pînza uneĭ pădurĭ Tremurul undelor, însoţit de scînteierea soareluĭ pe gingaşul lor joc, se strecoară prin mreaja ţăsută de frunze, ca prin un painjiniş interpus între ochiŭ şi tabloul la care priveştĭ Formele ast-feliŭ zărite parcă ar fi din altă lume şi ar trimite numaĭ resfringerea lor, în aevea ce ne incunjură, pare că le-am visa, de şi le videm cu ochiĭ, saŭ maĭ bine, pare că am privi, în zarea minţeĭ noastre, icoanele unuĭ trecut cu atîta maĭ îndepărtat, cu cît mreaja e maĭ deasă Cînd pînza de pădure se îngroşea, ripindu-mĭ cu totul vederea laculuĭ, pare că dragile icoane, ce fusese cînd-va, dispăreaŭ in întunericul uităreĭ, şi apoĭ ĭar se făcea o lumină prin ţăsătura frunzelor, şi acele icoane ĭar păreaŭ că se arată pe orizonul minţeĭ mele Dar cu cîte alte amintirĭ adevărate nu impoporam eŭ vedeniile dintre frunze? Trecutul întreg se trezea in mine, maĭ apropiat saŭ maĭ îndepărtat, tot-d'a-una însă plin de acel farmec de melancolie răspîndit peste lucrurile ce aŭ fost cînd-va — şi care nu aŭ să maĭ fie Dulceaţa amintireĭ şi durerea pierdereĭ se amestecaŭ în suflet in o măeastră îmbinare, dînd naştere unuĭ simţimînt nedefinit, al căruia cumpănă însă atîrna maĭ mult pe partea tristeţeĭ.

Ast-feliŭ pierdut în gîndurĭ, eram dus de picioare, fără cuget şi fără voinţă, şi numaĭ prin o îmboldire instinctivă, rodul voinţeĭ iniţiale

Ajungînd la Sanct-Niklausen, fost sat de păscarĭ, prefăcut în o impreunare de vile pentru călătoriĭ ce doresc singurătatea, drumul aicĭ eşia chiar pe marginea laculuĭ, apucînd pe o limbă de pămînt ce înainta puţin în el, lăsînd în dreapta pînza de pădure Se desfăcu de odată înaintea mea o vedere de o nespusă măreţie, care mă opri pe loc In faţa mea se întindea lacul, de o coloară galbănă aurie, răsfrîntă de undele sale din văzduhul întreg ce părea scaldat în o pară arzătoare Soarele cu cît se urca, cu atîta lăsa să cadă pe pămînt o ploaie de raze dogoritoare Intreg orizonul era aprins, şi nesfîrşita întindere părea un cuptor uriaş ce avea, drept boltă, rotunda tărie De ceea parte de apă

se ridica o grămadă nesfirşită de coline, dealurĭ şi munţĭ ce se urcaŭ, unele după spetele altora, ca nişte trepte urieşe ce duceaŭ cătră ceriŭ Ceĭ de pe marginea laculuĭ, acoperiţĭ cu păduri de un verde catifelat şi înfibgînd parcă adîncile lor rădăcinĭ pănă în fundul apelor în care se răsfringeaŭ, păstraŭ aspectul viŭ al nemijlociteĭ realităţĭ Cu cît însă se îndepărtaŭ, cu atita formele lor deveneaŭ maĭ vaporoase, maĭ aeriane trupurile lor se arătaŭ ca invălite în o uşoară gaza de aburĭ luminoşĭ, iar piscurile ce pluteaŭ pe deasupra, păreaŭ ţesute din o urzală de raze din ce in ce maĭ străvezie ce se perdea cătră orizon, în oceanul de lumină ce inunda totul

Pămîntul întreg se părea prefacut in arătărĭ ale văzduhuluĭ, totul era aşa de limpede, aşa de uşor! Munţi urieşĭ, pădurĭ întunecoase, prăpăstiĭ înfiorătoare, gheţarĭ recĭ, cascade spumoase, totul era învălit în una şi aceiaşĭ mantie de lumină tremurătoare, păreaŭ nişte fine închegărĭ aeriane ce trebuiaŭ să dispară la cea d'întîiŭ adiere, desfăcîndu se în eterul din care ele se ţesuse

In stinga, departe, muntele Righi se rîdica lin şi trăgănat, iar in dreapta, Pilatus desemna pe cer capricioasele luĭ crestăturĭ, drept în faţă înălţa Stanserhorn cătră soarele ce ardea de-asupra-ĭ, conul luĭ cel ascuţit Lacul trimitea cătră ceriŭ aburul undelor sale, munţiĭ îşĭ descopereaŭ capul învălit pănă atuncĭ în comanacele de negurĭ care se desprindeau de pe eĭ în forme fantastice Unul părea că încunună un pisc, ca fumul unuĭ vulcan altul ca se clatină la vint, ca uriaşa pană a uneĭ uriaşe pălăriĭ altul parea o luntre mare ce se desprinsese de pe un vîrf pentru a luneca spre un altul Şi nu apucaĭ bine a prinde pe una cu ochiĭ, că cele l-alte se schimbau, se prefăceaŭ în miĭ de chipuri, tot atît de repede pe cît de nesimţit, pentru a se stînge apoĭ şi a se topi în noianul fără fund al lumineĭ. Sub căldura învietoare a soareluĭ, braziĭ de pe lingă lac păreaŭ că pîrîie sub năvălirea seveĭ ce-ĭ hrănia, auziaĭ parecă cum creştea iarba de pe marginea drumuluĭ In întreaga natura sus in cerul depărtat ca şi jos pe pămîntul pe care stăteam, viaţa circula cu o putere uriaşă, grăbindu-se a trăi măsuratul traiŭ al vereĭ De şi nicĭ o frunză nu se mişca pe arburĭ, de şi nicĭ un val nu plesnea pe lac, de şi nicĭ o pasere nu ciripea în crenguşĭ, totuşĭ

credeam că aud tăcerea șoptindu-mi în urechi, și din întregul imens orizon pare-că se ridică o mare simfonie pentru a serba pe Dumnezeul a tot ce există, pe dătătorul binelui, al luminei și al vieței pe pămînt, strălucitorul soare

O răcoare adiere venita de pe ape umplu văzduhul cu mireasma îmbălsămată a brazilor printre al cărora frunziș se răsfira Sufletul era transportat in regiuni superioare, se desprindea de trup, pentru a zbura către acele sfere limpezi și curate, unde se zămislea lumina, părăsind greoiul lui înveliș de carne și de oase, și devenind numai suflare curată, țăsătura de rază, căldură invietoare. Uitam că trăiam, ființa mea se făcuse una cu totul ce mě încunjura, și cu toate aceste, în adînca urmire, simțiam răsunînd o notă melancolică: simțeam o dorință nelămurită, ceva care îmi lipsia, ca o durere ascunsă

Prin o reacțiune firească, conștiința existenței mele proprii se desfăcea din sinul naturei, în care pentru un moment se afundase, o notă zbîrnăitoare răsunase in armonia naturei, ca o coardă ce s-ar rupe la o harfă Tocmai cind mai puternic bate valul vieței, simți ca prin instinct și fără a te gîndi, că totul pentru noi este trecător, că în curind se va așterne o pătură de țărnă pe ochii inminunați de frumusețile naturei, că moartea va veni să stingă pentru noi strălucirile ce ne încîntă Simțeam mai mult de cît îmi dădeam limpede samă, că acei munți frumoși, acele dîmburi colțorate, acea pinza de apa în care se oglindiaŭ, acea țesătură de aer și lumină, vor remănea pentru vecie, pe cînd ochiul ce le resfringea se va cufunda în noianul mormintului Se trezise în adincul ființei mele, simțimîntul nimicniciei omului față cu formele vecinicei naturi

Trebui însă să mă zmulg din contemplarea tabloului fermăcător, căci carnea care și ea părea a fi fost inlăturată din alcătuirea ființei mele, incepu a cere cu putere dreptul ei la traiŭ Preumblarea în aerul curat al dimineței avuse efectul săŭ neapărat și asupra stomahului Cu toată rușinea mea, trebui să-mi mărturisesc că-mi era foame Văzînd la fereasta unei case, pe care nu ințeleg pentru ce am luat-o drept un birt, o fetiță scuturînd cu mare putere niște covoare, o întrebaiŭ dacă nu mi-ar putea da un păhar

de lapte? „Cum nu, zise ea, rog să aşteptaţĭ puţin pe acea bancă“. Mă aşăzaiŭ jos cu privirea pe lac, în adăstarea băutureĭ răcoritoare După vr-un şfert de oară, văzînd că nu maĭ vine, întrebaiŭ o femee din casa de alăturea Ea îmĭ respunse că degeaba aşteptam, căcĭ acolo nu ar fi os pătărie, ci o vilă particulară Ea imĭ arată unde aşĭ putea găsi ceea ce doriam Cînd mă depărtam înspre locul arătat, văzuĭ pe diavolul de fată impreună cu o altă, rîzind din toată inima, după o poartă şi arătindu-mă cu degetul „Eĭ dar laptele, o întrebaiŭ?“ — Nu aŭ venit încă vacile, — rĕspunse ea, şi o rupse de fugă pe nişte scărĭ în sus, împreună cu tovărăşiţa eĭ, de părea că se năruesc casele sub picioarele lor Tinereţa fericită, îmĭ ziseĭ eŭ surizînd!

II

Altă dată, apucăiŭ pe malul stîng al lacului în spre Meggen In loc însă de a merge pe drumul ce lungeşte chiar marginile luĭ, luăĭ un altul ce ducea maĭ pe deal şi care, cind urca, cînd coboria, trecînd pe la deosebitele vile presurate pe malurile apeĭ Schimbarea necontenită a înălţimeĭ de la care cătam la tabloul ce se desfăşura înainte-mĭ, dădea privelişteĭ un caracter necontenit schimbător. Cind urcam pe un dîmb, lacul părea că se coboară şi împreună cu el şi dealurile ce-l mărgineaŭ din partea cea-l-altă, pentru a se sui iar, cind eŭ mă coboriam Cu cit mă inalţam, cu atita coloraţia apei se schimba, luînd un ton maĭ albăstriŭ, priveliştea părea că pierde din via sa natură, pentru a îmbrăca formele închipuireĭ, ale uneĭ lucrărĭ de artă. Nu maĭ auziam clăpocitul valurilor, nicĭ sfîrîitul roatelor vapoarelor ce strătăiaŭ suprafaţa apeĭ, nu maĭ videam peştĭ saltind în văzduhul inflacarat, pentru a se juca oare-cum cu moartea şi apoĭ a cădea iar în elementul ce le dădea viaţa, nu maĭ urmam cu ochiĭ mişcarea braţelor şi a corpurilor luntraşilor, în leganarea eĭ cadenţată, cu care împingeaŭ spintenul lor vas Zariam numaĭ dunga lăsată in urmă-le de vapoarele ce păreaŭ luntri, de luntri ce sămănaŭ cojĭ de nucĭ, din săritura peştilor sclipea numaĭ o ploaie de scinteĭ pe suprafaţa lacului, iar legănarea mută a valurilor se insamna numaĭ prin răsfrîngerea ra-

zelor solare pe jocul vecinic acelaş al crestelor lor Lăsam pleoapele să se apropie unele de altele şi prin tremurul genelor, priviam la încântătorul tabloŭ ce lua tot maĭ mult forma uneĭ vedeniĭ zărite prin vis, apoĭ închideam ochiĭ de tot, pentru a-ĭ redeschide numaĭ prin clipite Părea că-mĭ străfulgeraŭ prin minte dragele icoane, pentru a se ascunde apoĭ iarăşĭ sub întunerecul pleoapelor mele Nu este mijloc maĭ minunat de a te bucura de frumuseţile uneĭ priveliştĭ, de cît a o face să treacă în aşa scurte răstimpuri prin lumina conştiinţeĭ Acelaş metod aplicat la lucrările de artă, le face să învie înaintea minţeĭ, de oarece formele lor înţăpenite par a executa într-adevăr, in scurta clipită, mişcarea ce o înfăţişază, schima pare a se îndeplini, piciorul a păşi, gura a suride Contrastul între mişcarea arătată şi încremenirea formeĭ dispare pentru un moment, şi crezĭ a vedea forma aevea, în loc de reproducerea eĭ fixată pentru vecie Acuma căutam însă, prin privirea întreruptă, să ajung la un rezultat tocmaĭ opus, să fixez pentru un moment natura vecinic schimbăloare, să statornicesc pentru o clipă formele eĭ cele pururea in mişcare, să prefac natura in tabloŭ, după cum alte daţĭ înaintea conceptiunei artistice, vroiam, prin acelaş mijloc, să prefac tabloul in natură

Intre artă şi natură e o apropiere atît de mare, incît amestecarea uneia cu cealaltă ne pare lucrul cel maĭ firesc Arta nu e frumoasă decît atuncĭ cînd poate fi luată drept natură, dar nicĭ natura nu e frumoasă decît atuncĭ cînd îmbracă forme artistice Trebue oare decĭ ca arta să fie realistă? Ce vra să zică aceasta? Să culeagă ea toate murdăriile acesteĭ vieţĭ şi să le incorporeze in formele sale, spre a scoate din ea tablourĭ? De sigur că nu ci după cum natura, nu poate tot-d'a-una să ne dee întipărirĭ plăcute, aşa nicĭ arta nu trebuie să reproducă din natură, decît acele părţĭ ce pot îmbrăca forme estetice

In curînd, altă privelişte a laculuĭ me întări încă şi maĭ mult în această cugetare de gîndirĭ Ajunsesem la un loc, unde drumul lungea pe o îndepărtare destul de mare, marginea laculuĭ pe sus Şoseaua era plîntată de ambele eĭ părţĭ, cu nişte puternicĭ arborĭ de teiŭ, aşezaţĭ la o egală îndepărtare uniĭ de alţiĭ, şi aĭ căror coroane aproape atingîndu-se, tăiaŭ în spre partea laculuĭ, nişte bolţi sime-

trice, prin care se prevedea priveliștea lui Bolțile cuprinse între arbori alcătuiau niște adevărate privazuri, care, țărmurind nesfîrșitul măcar pe laturi, adîncea încă frumuseța încunjurată. In mărginirea din care resărea împunătoarea natură, ea părea mai vie, mai frumoasă, mai strălucitoare Ingustarea era răscumpărată prin tăria întipăririi Par-că vedeam tablouri uriașe, atîrnate de cuie nevĕzute, pe nesfîrșitul tăriei

III

In o zi plecaiŭ spre Fluelen, stație din capătul opus al lacului, cu scopul de a rămînea acolo peste noapte Cu mine se sui pe vapor, un englez bogat cu care făcusem cunoștință la Sweizerhof, cel mai mare și mai vestit otel din Lucerna După el mergea un groom purtînd pe braț o încărcătură, de care nu-mi dădui samă ce putea sa fie Pe vapor adiea un vînt cam răcoare Cum puse piciorul pe vas, Englezul grăi cîte-va cuvinte către sluga lui Acesta scoase un termometru din buzunar și îi răspunse ceva Văzui pe Englez căutînd în buzunar un portofel și după ce il răsfoi, spuse grabnic către sluga lui alte vorbe, pe care nu le auzii bine, dar pe care chiar dacă le-ași fi auzit, poate nu le-ași fi ințăles. Văzui pe groom punînd încărcătura pe o bancă și căutînd cu răpejune în ea In acest răstimp Englezul se desbrăcase de haina lui de deasupra Sluga desfăcu un morman de paltoane, blănĭ și pardesiuri și căuta cu mare grăbire, dar nu găsia, repetînd mai multe *goddammuri* neapărate Englezul meŭ începu de-odată a strănuta, și întorcîndu-se către mine, îmi spuse cu amărăciune „Toate mijloacele le întrebuințez spre a menținea în jurul meu o temperatură statornică și a nu răci, și mă vezi că am căpătat iarăși un afurisit de guturaiŭ !“

Cum ajunseiŭ la Fluelen, mĕ hotărîiŭ ca să fac pe jos o preumblare pe șoseaua Axenului, care se întinde pe malul lacului înapoi spre Brunnen Cum ieși pe ea din Fluelen, începe a urca, trece *peste* un pod, *pe sub care* curge un șivoiu de munte ce da în lac, zburînd înspumat *peste* un tunel, săpat *pe sub* fundul lui ! Drumul pe aici, apropiindu-se mereŭ de lac, începe a fi apărat dinspre el, cu niște bîrne, mai apoi cu stîlpi de piatră, care de la un timp se

prefac într un meterez neîntrerupt, clina rîpeĭ dinspre lac devenind din ce în ce maĭ înaltă şi maĭ prăpăstioasă De la o vreme ajungĭ la un colţ ce esă asupra laculuĭ, ca un balcon uriaş. Drumul e tăiet, aicĭ în pîntecele stînceĭ, a căreia cap pare a se pierde în nourĭ, iar picioarele se afundă adinc dedesupt în lac Cind te întorcĭ spre păretele de piatră, te apucă groaza, văzind acele turnurĭ uriaşe ce se ridică sus, tot maĭ sus, şi care numaĭ, prin tăria materialuluĭ lor, se maĭ ţin în picioare, căcĭ după legile greutăţei, ar trebui să se prăbuşască peste îndrăzneţul călător, ce se încumătă să se apropie de ele, şi să-l îngroape sub dărămăturile lor. Aplecĭ capul pe spate, pănă ce te apucă ameţala, şi nu parviĭ a vedea crestele stincilor. Trupul gol al pietreĭ iesă pretutindene la iveală, lipsit de cămaşa de iarbă, cu atît maĭ mult de haina, maĭ acoperitoare încă, a arborilor Unde şi unde vr-un biet brad rătăcit şi-a găsit locul să crească pe un colţ maĭ răsărit, din cremenea cea moartă Cum aĭ întors spetele de la această privelişte îngrozitoare şi te uiţĭ spre lac, te cuprinde o încîntare fără de samăn. Adinc sub locul pe care staĭ, se aşterne ca o oglindă, apa cea mindră. Munţiĭ se prevăd în fundul eĭ, colorindu-ĭ pînza cu cele maĭ bogate răsfrîngerĭ Liniştea eĭ atît de deplină se coboară şi în suflet, par-că o mină iubită te-ar desmierda pe frunte De-o parte frumosul, în toată a luĭ strălucire, de alta sublimul cu împunătoarea luĭ măreţie Şi-ţĭ stă pe deplin în voie să trecĭ de la o simţire la alta, să aducĭ în suflet saŭ tremurul saŭ incîntarea N-aĭ decît a-ţĭ strămuta ochiĭ, cind pe munte, cînd pe apă

La colţul întorsătureĭ, cade stînca aşa de drept în lac, încit a trebuit ca şoseaua s-o spargă prin un tunel, spre a-şĭ urma calea Tunelul înfăţoşază spre lac, marĭ deschizăturĭ în formă de uriaşe bolţĭ care prind iarăşĭ, ca şi în arcurile dintre teĭ, frumuseţa nehotărită a natureĭ în privazul unor măreţe tablourĭ. Stătuĭ acolo pină în sară Aruncam pietre în lac şi măsuram timpul ce trecea intre vederea roţilor de valurĭ, provenite din atingerea apei, şi sunetul ce-mĭ lovea urechea Il găsiiŭ în mijlociŭ egal cu 5 secunde Imĭ aduseiŭ aminte de formula matematică, pentru calculul înălţimelor din căderea corpurilor, care este $S = \frac{R}{2} t^2$, adecă spaţiul este egal cu repejunea mijlocie,

înmulţită cu pătratul timpului, şi aducîndu-mi aminte că, iepegiunea în prima secundă, este apronpe 10 m, şi aplicînd-o, aflăi că stam de-asupra lacului, la înălţimea de 125 de metri Oare de cit de sus priveaŭ la mine vîrfurile stîncilor? Iată lucru ce de sigur niminea nu l-ar putea măsura, prin metoada întrebuinţată de mine, căci picior de om pămîntean nu cred să fi atins saŭ să atingă vre-o dată feciorelnicele lor înălţimi

Puntul în care stam deasupra apei imi părea cu atita mai înalt, cu cît adăugeam în gînd la a lui îndepărtare, adîncimea cea însămnată a apelor, care în acest loc întrece 300 de metri Şi cu toate aceste hăul înfricoşat era acoperit şi tăinuit de un învăliş atît de fermecător! Afundurile eraŭ ascunse sub valul cel moale al apelor, colţurile stîncelor dispăreaŭ sub perdeaua ce le acoperea Vedeam o oglindă lucie ce, ca un ochiŭ plin de magnet, te fermeca şi te atrăgea spre el, auziam numai tactul liniştit al valurilor ce se frîngeaŭ de mal şi ca o voace dulce străbătea în sus, monotonul lor cînt, îmbiindu-mă par-că îndată să cobor în răcoroasele lor adîncimi Păreaŭ că îngînă draga cîntare a zînei apelor lui Goethe.

Ah! wusstest du wie wohlig's ist
Dem Fischlein auf dem Grund
Du stiegst herein so wie du bist
Und wurdest erst gesund.

—

Ah! de ai şti tu ce desfătat
Stă peştele pe prund,
Te ai cobori aşa cum eşti
Spre sănătate-n fund

Şi într-adevăr, ce ar trebui pentru a pune un capăt şi frumuseţilor, dar şi zbuciumului acestei vieţi? Un salt peste meterezul apărător Cite-va secunde te-ai învirti prin aer apoi o clăpocire în apa ce s-ar deschide, spre a te primi, ciţi-va stropi aruncaţi în sus şi recăzuţi înapoi Peste cite-va minute şi cercurile trezite pe suprafaţa lacului s-ar stinge cu încetul, valurile, o clipă stingherite în legănatul lor, ar reîntra în el, şi totul ar fi zis! Şi lucru curioz, cînd te uiţi mai mult timp spre adîncime în lac

îţî vine par-că aceasta poftă îngrozitoare, şi cu toate că te reţine tremurul fricoasei cărnĭ, mintea par-că te împinge a face pasul cel fatal De unde să provină oare această atragere a abizuluĭ, fenomen atît de cunoscut, dar atît de puţin explicat? Este o îndepărtată urmare a legeĭ gravitaţiunei A sta sus, nu este o aşăzare fireascā pentru corpurile grele Ele trebuie să tindă tot maĭ mult spre părţile joase, spre a se apropia de centrul pămîntuluĭ Materia neconştientă se supune orbeşte acesteĭ legĭ neinduplecate, în sufletul conştient ea trebue să se prefacă în o tendinţa intelectuală, care nu poate fi altă ceva de cît vroinţa de-a executa ceea ce corpurile brute îndeplinesc fără de vroinţă, şi dacă raţiunea nu ar veni să reţină pe om el ar trebui chiar să ascultă de acea fatală lege

Inoptase şi tot nu mă puteam deslipi de farmecul ce mă cuprinsese O pinză tot maĭ groasă de umbre se aşternea pe toată natura Lacul părea că dispăruse spre a lăsa in locu-ĭ o groapă cumplită, o prăpastie in a căreia neagră văgăună se stingeaŭ silinţele vedereĭ. De-odată zăriĭ sub mine o stea, apoĭ alta, şi alta, constelaţiunĭ intregĭ, apoĭ calea robilor, ba o stea chiar tăia o dungă pe cerul subpămîntean ce se întinsese la picioarele mele Lacul refleta, in limpedea luĭ oglindă, spaţiurile fară fund, şi eu nemernicul, fiul de năsip, stăteam cuprins între două nesfiuşiturĭ

De odată nişte sunete armonioase părură a-mĭ atinge auzul. Ce să fie? Eraŭ aşa de dulcĭ şi păreaŭ că vin de la o aşa de mare îndepărtare! Par-că se suiaŭ de pe lac spre mine, şi iarăşĭ pare că se coboriaŭ din înălţimele văzduhuluĭ Un moment avuĭ iluziunea că era *armonia sferelor*, răsunetul noatelor adîncĭ şi a acoardelor ce rasar din invărtirea milioanelor de corpurĭ cereştĭ ce umplu spaţiul nemărginit! In curind însă mă convinseiŭ că acele sunete aveaŭ o origină pămintească Un punt luminos apărea pe lac din spre Brunnen Mergea iute, apropiindu-se şi crescînd mereŭ în proporţiunĭ Era ultimul vapor ce venea din Lucerna spre Fluelen şi care aprinsese fanarele luĭ in intunerecul nopţeĭ. Pe el se afla o bandă de muzicanţi rătăcitori ce desfataŭ pe călători, cu bucăţile cintate de eĭ Lucru curios, mi se păru că bucata ce o executaŭ, tocmaĭ cînd treceaŭ pe sub înaltul balcon, unde eŭ mă aflam,

avea un caracter romănesc, şi cu toate acesta, era un vals Cunoscuĭ îndată însă, că era *Gangurul* luĭ Schelety, care se cîntă la Viena şi în Austria, şi fusese învăţat şi de muzicanţii de pe vapor.

Cu cît vaporul se apropia, cu atîta se facea în jurul luĭ o sferă maĭ mare de lumină Vazut întăĭ prin cap, el arata tot maĭ mult coasta pe care se înşiraŭ fanarele luĭ colorate deosebit. galbăn, roş, albastru, verde Cu cît înainta maĭ spre mine, cu atîta se desfăcea cîte o lungă dîră de lumina corăspunzătoare, în valurile peste care trecea Cînd fu drept în faţă, se coboraŭ din el pînă la adîncimĭ ce păreaŭ nesfîrşite fâşiĭ de lumină colorată, pe care neagra luĭ cutie părea că luneca înaripată Muzica atuncĭ lovind în plin urechile şi ochiĭ fermecaţĭ de încîntătoarea privelişti, stăteam pe deplin sub imperiul frumosului, ce mă cuprindea pe ambele caĭ pe care el poate străbate către suflet, prin vĕz şi auz Eram subjugat de puterea întipăririlor simţurilor. De gîndit nicĭ vorbă nu era, tot ce era abstract în mine dispăruse, şi mă prefăcusem par-că în o maşină foto şi fono grafică ce răsfrîngea în ea vedeniile şi înregistra sunetele, cu deosebire numaĭ ca era o maşină vie, care pricepea şi simţia ca frumos întipăririle din afară

Cînd mă întorceam, fuĭ ajuns din urmă de o companie întreagă de velocipedişti ce coboraŭ clina şoseleĭ, ducîndu şi de căpestre caiĭ lor de frie. Al diaculuĭ Romînĭ! îmĭ ziseiŭ, nicĭ muntele nu scapă de eĭ Şi apoĭ pare că nu văzusem într-o zi un velocipedist pe apă Pe apă? Cum se poate Prea bine Era calare pe un velociped, care în loc de a mişca roata cu cauciuc, învîrtea o roată cu lopeţĭ ce, batînd în apă ca acele a le unuĭ vapor, făcea să înainteze barca cu o mare repegiune Se înţelege că ea maĭ mică aplecare a luĭ în o parte saŭ în alta, putea să răstoarne calăria, făcîndu-l pe el cal şi pe luntre călăreţ, nu spre maĭ marea luĭ mulţămire, daŕ harba de om se ţinea ţapin, ca şi cînd ar fi înghiţit o frigare şi zbura pe lac ca un tricoliciŭ

IV

A doua zi, după ce trecuĭ încă-odată tunelul munteluĭ St Gotthard, şi luăĭ dejunul la Airolo, mă opriĭ spre a lua

prînzul la Goschenen şi ajungînd la Fluelen înapoĭ, mă urcăĭ pe cel de pe urmă vapor, care trebuia să mă pună noaptea în Lucerna

Puţin timp după plecare, soarele se cobori după munţii ce veniaŭ pe dreapta Umbre din ce în ce maĭ lungĭ se aşterneaŭ pe apă, până ce treceaŭ din colo de ea, şi se urcaŭ pe clina maluluĭ opus, ca nişte balaurĭ mîncătorĭ de lumină De şi vaporul nostru mergea în umbră, sus în văzduh, se vedea că soarele era încă deasupra orizonuluĭ, căcĭ razele luĭ strălucitoare îl umpleaŭ încă Căldura luĭ se simţea că pătrundea încă din înălţimĭ cătră noĭ, prin pătura interpuselor umbre Piscurile de pe malul din partea răsărituluĭ înotaŭ incă, până la jumătate, în roşietica luĭ lumină care părea că lupta cu valul necontenit crescător al umbrelor ce se urcaŭ din adîncile văĭ Ca o apă neagră, ele păreaŭ de-odată că se înalţă şi acopăr un colnic însorit, ştergînd de pe a luĭ frunte strălucirea ce-l învălea, şi acolo unde umbra pusese piciorul, nu maĭ da îndărăpt Urmăriam cu interes această luptă între lumină şi întunerec, luptă ce trebuia să se sfîrşască prin izbînda celuĭ din urmă, pentru ca a doua zi dimineaţă să fie la rîndul luĭ răpus, alungat şi silit să ascundă prin peşterĭ şi văgăunĭ Trecusem colţul de la Brunnen, cînd şi piscurile cele maĭ îndepărtate şi înhobotau în negru Soarele asfinţise nu numaĭ pentru lac, ci şi pentru toată lumea din acele regiunĭ. Numaĭ în văzduh, sus, cătră bolta învineţită, se maĭ vedea un stol de raze auriĭ pierzîndu-se cătră înălţimele cereştĭ Eraŭ să dispară şi ele, aprinzînd par-că pe cer mulţimea stelelor ce izvoriaŭ tot maĭ numeroase din noianul nesfîrşit

Inoptase

Vaporul îşĭ urma calea cu repejune bătînd apa cu roţile sale, cum bate paserea aerul cu aripele eĭ Cu cît se stinsese lumina, cu atîta părea că se strîng maĭ la o laltă călătoriĭ de pe vapor Se formaŭ tot grupurĭ cunoscuţĭ între eĭ saŭ necunoscuţĭ închegaŭ convorbirĭ, schimburĭ de ideĭ Eŭ stăteam la partea dinainte a corăbieĭ, singur, dus pe gîndurĭ Auziam în liniştea nopţeĭ sforăitul maşineĭ, lovirea repede a lopeţilor de la roţĭ şi clocotirea apeĭ tăiată de ele Imĭ părea că mă duc cătră altă lume, că în curînd vaporul o să se prăbuşască în o văgăună fără fund, cît acea ce-mĭ apăruse de pe şoseaua Axenuluĭ în sara de

maĭ înainte Nu știŭ pentru ce, dar acest mers iute și sforăitor al vaporuluĭ, pe unda înegrită de funinginele nopțeĭ, avea ceva înfiorător Omul însă cu toate se deprinde și dela o vreme scăpăiŭ de aceste cugetărĭ apăsătoare și lăsam să-mĭ rătăcească ochiĭ prin întunerecul ce mă încunjura De și noaptea era adîncă, totușĭ era prevăzie, și prin zarea eĭ, se răsfira întreaga natură înconjurătoare Dar ce priveliște stranie oferea ea ochilor ce sorbiaŭ cu lăcomie slăbite licărirĭ ale stînseĭ luminĭ? Bogăția formelor dispăruse, umflăturile și colorația deosebită a stîncelor, aspectul și văpselele vegetației, deosebirea între aproape și departe— totul se ștersese, pentru a lăsa numaĭ liniamentele mărginitoare ale rîdicăturilor pămîntuluĭ pe zarea maĭ prevăzie a cerіurilor Figura malurilor părea desemnata cu cărbunĭ pe o lungă pînză, ce se întindea de ambele părțĭ ale laculuĭ Aspectul ce-l avea dispăruse odată cu bogăția și coloarea care-ĭ dădea viața Rămînea numaĭ scheletul formelor architectonice, fără nicĭ o poboabă înviețoare Toate dealurile, toțĭ munțiĭ, chiar și in depărtare colțoratul Pilatus pierduse proporțiile lor eraŭ cu toțiĭ maĭ micĭ, maĭ neînsemnațĭ, pare-că treceam prin o decorație maestrită, tăietă din carton negru, alipită pe un fund maĭ deschis

De-odată mi se păru că crestăturele desemnate de maluri pe vinețala pînzeĭ văzduhuluĭ se întunecaŭ tot maĭ tare și că fundul pe care ele răsăriaŭ, devenia maĭ limpede, maĭ străveziŭ Incepură să se zărească pe firmament jărbiĭ de raze, ce izvoraŭ din un centru nevăzut încă, dar care umpleaŭ tot cu maĭ mare vioiciune bolta cerească Ințelesăiŭ că luna trebuia să răsară, și de-odată la un colț maĭ puțin înalt al maluluĭ, care lăsa să se deschidă o adîncă perspectivă asupra lumeĭ munților, văzuĭ în prisloapa a două piscurĭ coperite cu ghiață, o lumină scînteitoare ce părea a-șĭ trage focul pe de-desubt Puțin timp după aceea o geană ca de flacărĭ apăru în fundul prisloapeĭ, care geană se tot mări, rotunzindu-se, până de-odată ea sări din lumea cea-l-altă, de unde venia, pe orizonul acestuĭ pămînt. Luna răsărise, umplînd întregul firmament cu blînda eĭ lumină. Ea se inălță destul de repede asupra munților din care se desfăcuse, mulțumită par-că de a se fi desprins din coaja pămîntuluĭ Se rîdică tot maĭ sus, legănată de

propria sa cumpenire, uşoară ca un glob de foc, ce ar zbura cătră nefirşit. De cum apăru astrul nopţeĭ, tot aspectul naturei se schimbâ ca prin minune. Malurile printre care trecusem pînă atuncĭ ca printre nişte decoraţiĭ zugrăvite întunecat, luară iarăşĭ formele lor depline, aeve, de dîmburĭ, colnicĭ şi munţĭ, coperiţĭ cu verdeaţă, coloraţia stîncelor plîntate cu pădurĭ se desemnâ din noŭ ochiuluĭ, obosit pănă atuncĭ de umbra cea adîncă, natura reluâ iar formele sale depline, cuprinse de treĭ dimensiunĭ, in locul uneĭ crestăturĭ de umbre maĭ negre pe umbra maĭ clară a cerului, ea recîştigâ iar trupul său firesc, ce apăsa asupra uneĭ temeliĭ şi nu maĭ părea numaĭ nişte jocurĭ ale fantazieĭ, croite în văzduh.

Toate aceste forme însă, de şi aevea, greoae şi pline, luaŭ, sub lumina dulce şi misterioasă a luneĭ, un aspect fantastic, ele păreaŭ maĭ mult visate decît văzute, şi în visul cel treaz sub imperiul căruia te aflaĭ, ţi se părea că o lume din altă timpurĭ se strămutase în ale noastre. Mă apropiam de partea laculuĭ unde puternicile metereze ale Burgenstockuluĭ înaintează în el. Cîmpenirile închipuite din vremile geologice păreaŭ că se intrupează înaintea ochilor. Animalele uriaşe ce împoporaŭ pe atuncĭ pămîntul, le vedeam îngrămădite în jurul frumosuluĭ lac. Malurile luĭ, capricios îngheboşete, luaŭ sub pînza de lumină, pe jumătate străvezie, aspectul unor mamuţĭ, mastodonţĭ saŭ vierĭ uriaşĭ ce venise din lumea munţilor să-şĭ ude labele în undele adîncĭ şi se umple vastul lor pîntece cu apa răcoritoare. Parcă-ĭ aşteptam, la apropierea vaporuluĭ, să-şĭ ridice în aer uriaşele lor trompe, şi dînd nişte ţipete înfiorătoare, s o rupă de fugă înapoĭ spre creştele munţilor, făcînd să se cutremure pămîntul sub tropotul copitelor lor. Dar cu cît mă apropiam de formele incăntătoare, imbrobodirea lor fantastică dispărea, pentru a redeveni ceea ce era întradevăr, blocurĭ uriaşe de piatră fixe şi nestrămutate, plîntate in adîncimea laculuĭ. Apoĭ vaporul se indepărta de ele, iar le invălea lumina visătoareĭ lumĭ, iar se inhobotaŭ de negura nopţeĭ, şi aspectul lor fantastic copleşia iarăşĭ mintea înmărmurită de atîta frumuseţă, de atîta încîntare.

Cînd mă apropiam de Lucerna, un vuet şi o mişcare neobicinuită îmĭ lovi auzul. Se dădea o sărbătoare nautică. Lacul era cutrierat în toate părţile de o mulţime de

bărcĭ şi de vapoare pline de luminĭ de deosebite colorĭ, malurile luĭ, încovăete în forma de potcoavă, de la un capăt la altul, păreaŭ o pînză bătută de fanare, lămpĭ, lampioane şi focurĭ bengalice Toate otelurile, aşezate pe munţĭ, de pe Gutsch, Burgenstock, Stanserhorn, Righi şi Pilatus aprinsese cîte un soare electric ce luminaŭ din depărtare ca nişte marĭ luceferĭ coborîţĭ pe pămînt Pe Stansehorn al căruia drum de fier funicular trebuia să fie deschis chiar zilele acelea, întreaga cale de sus pînă jos, era iluminată, şi tremurul flacărilor se părea corpul unuĭ lung balaur ce se zbătea pe coasta munteluĭ Lacul răsfrîngînd în sinul luĭ, aceste luminĭ de deosebite colorĭ, putere şi apropiere, părea a aprinde sub marea de apă, o alta de foc

Şi aşa treceaŭ zilele una după alta simţeam repedea lor curgere, tot maĭ prăpăstioasă, cu cît se apropia timpul cînd trebuia să părăsesc acest izvor vecinic de nesfîrşite emoţiunĭ De şi vremea părea că se opreşte cît timp stăteam sub farmecul lor, ea pleca şi maĭ repede la goană, după aceea, de îndată ce mintea mea reîncăpea sub imperiul cugetăreĭ Frumosul are doar acest efect minunat asupra sufletuluĭ, de-a face sa dispară concepţia timpuluĭ cu care e imbinată curgerea şi sfîrşitul, şi a face să apară lucrurile in formele lor vecinicĭ şi neperitoare Cugetarea raţionala din potrivă îţĭ readuce aminte lumea aevea ce nu stă nici un moment pe loc, ci se schimbă şi se preface necontenit, îmbrăcînd să fie la moment o formă, spre a face din ea să învie altele Dar frumosul este numaĭ o înşălare şi un vis In curînd realitatea se insărcinează să te deştepte din el

---

O suire pe Pilatus

Pilatus este un munte, aşezat aproape de Lucerna, pe malul Lacului celor patru Cantoane E maĭ înalt de cît Righi cu vr-o 400 de metri, mult maĭ drept însă şi maĭ rîpos decît el De cît-va timp s-a făcut pe Pilatus un drum de fier cu roţĭ dintate, spre uicare în vîrful luĭ, aici se află un otel incăpător şi prea bine întocmit, unde poţĭ sta peste noapte şi chiar petrece maĭ mult timp, dacă te prinde gustul a privi la nouri şi pe partea lor de deasupra

Drumul de fier care te urcă pînă în vîrful munteluĭ, este mult mai repede decît acel de pe Righi, clina luĭ ajunge adese orĭ plecarea maximală de 48%, maĭ pe jumătate apropierea de verticală, construcţie de o indrăzneală ne maĭ pomenită Calea este tăiată maĭ toată in stincă, şi adese orĭ nu este maĭ largă decît a fost de nevoie pentru aşezarea şinelor, cuprinsă fiind între un părete urieş de piatră şi prăpăstiĭ infricoşate, cu adincimĭ ce trec une-orĭ peste 1000 de metri Vagonul, fiind maĭ lat decît osiile roţilor îmbucate in şine, cint te afli în el, nicĭ nu vezĭ pămîntul ce te susţine, ci prin fereştile vagonuluĭ privirea se cufundă de odată in noianul prăpastieĭ Tot timpul aĭ întipărirea că străbaţĭ o punte, aşezată la o a-

meţitoare înălţime deasupra văeĭ peste care treci, şi viind nevrînd, trebue să ţĭ pierzĭ liniştea sufletească Cu toate aceste, nicĭ un pericol real nu te ameninţă, căcĭ maĭ întăĭ roţile cu dinţĭ se îmbucă orizontal în scripetele de oţel, şi nu vertical, aşa că fac cu neputinţă o eşire a vagonuluĭ din şine, apoĭ la cea maĭ mică scrintire a maşineĭ, nişte popritorĭ puternici stavilesc vagonul pe loc Increderea deplină a călătorilor în siguranţa căeĭ şi face de asemenea suişuri pe roţĭ dinţate se răspindesc pretutindene, atit în Sviţera cît şi pe aiurea De la 1871, cînd s-a deschis pentru prima oară un drum de fier cu dinţĭ pe Righi şi pînă astă-zĭ, nu s-a întîmplat nicĭ aicĭ, nicĭ nicăirĭ aiurea vre-un accident Ba numaĭ odata s-a întîmplat aşa ceva, cu ultimul tren ce coboria de pe Righi în Octombrie 1883, şi care ducea spre vale maĭ multe obiecte de la otelurile de pe culme, ce trebuiaŭ inchise în timpul ierneĭ Vagonul fiind prea încarcat, peste greutatea regulamentară, se rupseră frinele, şi vagonul cu locomotiva apucară la vale cu o răpejune furtunoasă, se dădură peste cap, sărind din şine în prăpastie, unde se zdrobiră în miĭ de bucăţĭ de ascuţişurile stincilor Maşinistul avu timpul să sară Numai un bucătar sărmanul ce aducea pojijia casnică de la otelurĭ, îşĭ pierdu viaţa în această nenorocire

Suişul pe Pilatus ţine maĭ mult de o oară, urcarea ne făcîndu-se decît cîte un metru pe secundă, şi tot aşa şi coborîşul Puţin timp după ce aĭ părăsit staţiunea Stanstadt, aşezată pe marginea laculuĭ, pierzĭ din vedere pînza de apă, întrînd în lăuntrul munteluĭ, pe unde singur a fost cu putinţă a se tăia calea Rar numaĭ şi pe apucatele se maĭ zăreşte cite puţin umeda cîmpie, peste care te inalţĭ, şi in tot timpul suişuluĭ nu vezĭ aproape decît stincĭ uriaşe, prăpăstiĭ ameţitoare, pădurĭ seculare saŭ trecĭ prin tunelurĭ—şepte în totul din care unul in destul de lung In deobşte, drumul îţĭ face o întipărire cam apăsătoare, fiind că aĭ înainte numaĭ grozăvia munteluĭ, fără ca ea să fie întovărăşită, ca în calea de pe Righi, de desfăşurarea uneĭ privelişti încîntătoare pe faţa laculuĭ şi pe cîmpenia maĭ îndepărtată Acolo sufletul ţi-e impărţit între teama instinctivă a urcăreĭ în aparenţă primejdioasă, şi încintările aduse prin intipăririle frumosuluĭ. Pe Pilatus

drumul părînd mult maĭ primejdios, simţimîntul conservăreĭ individuale este maĭ adînc răscolit, el ar ţigni probabil chiar intipărirĭ frumoase, dacă ele s'ar arăta ochiuluĭ îngrijit, acesta neavînd înainte-ĭ decît partea infiorătoare a munteluĭ, fără al săŭ farmec liniştitor, nu se naşte în suflet o luptă între frumos şi frică, ci întipărirea grozavuluĭ adăugîndu-se către acest din urmă simţimînt, toropeşte mintea şi o nemulţămeşte. Cînd aĭ ajuns sus răsufli cu puteie şi, dacă eştĭ credincios, îţĭ facĭ o cruce ascunsă, că aĭ scăpat teafăr. Suişul pe Pilatus nu are nimic fermecător, şi după ce îţĭ mulţămeşte curiozitatea, nu doreştĭ să-l reîncepĭ.

Otelul este intors cu faţa spre valea închisă prin care aĭ urcat, aşa că vederea din el este ţărmurită de nişte stîncĭ urieşe şi goale şi de nişte prăpăstiĭ ce par fara fund. Aceiaşĭ intipărire întristătoare apasă asupra sufletuluĭ, şi după ce te aflĭ în siguranţă la ferestrile camereĭ. Numaĭ din dosul oteluluĭ se află o terasă, de pe care se deschide un orizon nemărginit şi de unde ochiul poate să se afunde deodată şi aproape vertical în jos spre baza munteluĭ, la o adîncime cam de 1500 de metri. Une orĭ un nour maĭ leneş se trîie trăganat pe sub ochi, înterpunîndu-se între ei şi valea adîncă, şi apoĭ incet, încet, trăgîndu-şĭ mantia zdrenţuită de vînt, descopere cînd icĭ, cînd colea, cîte o parte a tablouluĭ ascuns de el. Drumurile ce şerpuesc la baza munteluĭ prin verdele cîmpieĭ, par nişte fire de aţă şi dacă trec pe ele cară, caĭ saŭ oamenĭ, aceştia samănă a fi numaĭ nişte puncte mişcătoare.

Privind in jos de pe ameţitoare înălţime, mi am pus o intrebare. Pentru ce oare lucrurile văzute de sus în jos, de la înălţimĭ, par maĭ micĭ decît privite la aceiaşĭ distanţă în plan orizontal? Acesta este un simţimînt obştesc, şi nu se va intîlni un om care, urcat la o înălţime chiar nu prea mare, bună-oară un turn să nu să mire de cît de micĭ îĭ par lucrurile de sub el.

Chestiunea nu poate fi explicată numaĭ pe calea fizică a opticeĭ, prin aceea că unghiul vizual sub care se văd obiectele s-ar micşura, cînd privim la ele în direcţiunea de sus in jos, căcĭ aceasta poate să se întîmple numaĭ pentru obiectele ce staŭ vertical faţă cu pămîntul, nu pentru acele ce aŭ o întindere paralelă, orizontala, şi pen-

tiu ca e privirea de sus nu micşorează unghiul vizual Se înţelege bună oara, ca un copac văzut din înălţime să ne pară maĭ mic, decît văzut de pe planul pe care el se află, întru cît îl videm tot maĭ mult prin creştetul săŭ, dar nu înţălegem pentru ce am vedea maĭ mic un car, o grindă, un om culcat, şi aşa maĭ departe

Credem că explicarea acestuĭ fenomen trebuie căutată şi în partea psichologica, şi nu numaĭ în cea fizică a întipăririlor Ochiul nostru este deprins a măsura proporţiile obiectelor de la distanţe orizontale, şi cînd e adus a o face pe linie verticală, este strămutat pe un cîmp pe care nu e deprins Dar nu numaĭ atîta omul e învăţat să trăiască pe pieptul pămîntuluĭ, şi orĭ-ce depăşire a niveluluĭ obicĭnuit este întovărăşită de o întipărire de nelinişte, chiar în cazul cînd înălţimea nu s-ar putea îmbina cu teama pentru conservarea individuală Din această cauză se explică ameţala de care sunt cuprinşĭ aceĭ nedeprinşĭ cu urcarea înalţimilor, chiar ale celor maĭ sigure Orĭ ce înălţime, pusă sub un om, îl scoate din siguranţa sa personala şi-ĭ inspiră teama, fie ea cît de neraţională, că ar putea cădea Distanţa de sus în jos inspiră omuluĭ frică Acest simţimînt are însă de efect mărirea cauzeĭ ce l produce, în cazul nostru, distanţa pare mult maĭ mare decît este în realitate, şi, ca o urmare, obiectele văzute la acea distanţă se par maĭ micĭ.

In curînd însă, cugetarea mea fu răpită către un alt curs de ideĭ ce se raportaŭ maĭ mult la o interesantă întrebare estetică, anume la efectul pe care-l are înălţimea, de unde staĭ, asupra frumosuluĭ natureĭ

Este de netăgăduit că o înălţime moderată sporeşte farmecul uneĭ cîmpeniĭ, şi nu este anevoie să ne dăm samă pentru ce Maĭ întăĭ, orĭ-ce înălţare din regiunea unde se desfaşură viaţa omenească, te subtrage de la a eĭ înfiurire, te pune în faţa natureĭ ca o oglindă ce răsfrînge numaĭ razele frumosuluĭ, fără a se împărtăşi oare cum la viaţa pămîntuluĭ, şi-ţi dă acea linişte şi acea seninătate sufletească ce te fac maĭ în stare a gusta întipăririle estetice Aceasta pe partea subiectuluĭ.

Pe acea a obiectuluĭ, cîmpenia privită de la o înălţime oare-care, se desface într-o maĭ mare întindere, părţile deosebite din acăror întrolocare frumosul se alcătu-

este, se grupează maĭ deplin spre o totală întipărire, și cele maĭ depărtate ieaŭ rolul de *cadru pentru cele maĭ apropiate*, un privaz el însuș frumos Cîmpenia văzută de sus ie aspectul unuĭ tabloŭ zugrăvit, maĭ mult decît acel al uneĭ vedeniĭ aevea. Se adaugă către frumosul neasămănat al natureĭ și acel farmec al frumosuluĭ artistic care are puterea de a prinde cerul, luna, stelele, marea și chiar infinitul în privazul îngust din părete Cu cît decĭ maĭ puternic, maĭ impunător, trebue să ne atingă însuș natura, cu proporțiile eĭ cele vaste și mărețe, cînd ea însașĭ este prefăcută în un imens tabloŭ înaintea ochilor noștri?

Lucrul se schimbă cu totul de pe înălțimele cele maiĭ, precum de pe Righi, maĭ mult încă de pe Pilatus Lacul celor patru Cantoane, regele celor sviterene, cea maĭ frumoasă îmbinare cu putință de munte și apă, ne apare de pe uriașa statură a luĭ Pilatus ca o baltă lățită, în mijlocul unor moșinoaie și încunjurată de un tufăriș de ierburĭ apatice. Forma luĭ cea atît de frămîntată și care încînta ochiul prin neașteptatele schimbărĭ de întipărirĭ, văzută din o singură ochire și desbrăcată de privazul cel frumos al munților ce o încunjură, iea aspectul uricios al uneĭ cracatițe desmădulate Orașul Lucerna și toate încunjurimile, atît de încîntătoare cînd trecĭ prin ele, se prind în monotona uniformitate a unuĭ șes ce nu maĭ înfățoșază maĭ nicĭ o variație în formele sale. Frumosul s-a șters cu totul de marea îndepărtare și, din regele laculuĭ sviterene, a rămas numaĭ o caricatură.

Pricina pentru care frumosul trebue să dispară la o îndepărtare maĭ mare, este iarășĭ ușor de găsit Intipărirea frumosuluĭ provine maĭ ales din bogăția formelor și din contrastul armonios între tonurĭ și colorĭ, într-un cuvînt din nesfîrșita varietate a natureĭ. Aceste elemente ale frumosuluĭ nu pot fi însă percepute, dacă îndepărtarea din care sunt privite, întrece o margine oare-care

Pe cînd aceste cugetărĭ se resfiraŭ în gîndul meŭ, auziam necontenit pe lîngă mine înminunărĭ asupra frumusețeĭ tablouluĭ ce se desfășura la picioarele noastre Căruia simțimînt răspundeaŭ oare aceste exclamațiuni, și cine avea dreptate, eŭ saŭ mulțimea? Cred că aceĭ ce admiraŭ privelíștea, amestecau două simțiminte cu totul

deosebite, dar care pentru minţile nedeprinse cu caracterizarea maĭ fină şi maĭ preciză a cutremurilor sufleteştĭ, pot uşor fi luate unul drept celalalt. Cugetele maĭ pe de a întregul nu vor deosebi decît simţimintele cu totul protivnice, bună oară nu vor amesteca nicĭ odată ura cu iubirea, dar invidia saŭ dorinţa de răzbunare va fi uşor luată drept ură, şi de aceia cu atita maĭ uşor vor amesteteca ele simţimintele maĭ nepersonale, de îndată ce vor înfaţoşa afinităţĭ şi asămănărĭ. Simţimîntul frumosuluĭ era amestecat de aceĭ ce se înminunaŭ de *frumuseţa* tablouluĭ, cu alt simţimînt analog dar cu toate aceste cu totul deosebit, acel al sublimuluĭ. Căcĭ cine poate tăgădui, cu toată disparitia formelor incîntătoare ale Lacululuĭ celor patru Cantoane, că privirea de pe Righi saŭ de pe Pilatus nu produce cea maĭ puternică întipărire asupra sufletuluĭ, şi pentru a putea judeca în toată întinderea eĭ această covirşitoare întipărire, voĭ încerca să schiţez un răsarit de soare văzut de pe Esel, o stîncă uriaşă ce se inalţă încă cu 300 de metri peste locul unde este aşezat otelul de pe Pilatus.

Noaptea începea a şi retrage mantia eĭ de umbre, de peste cercul intins al orizonuluĭ şi într-o parte a luĭ, spre răsărit, ţesătura intunericuluĭ era parcă spartă de un sul de raze necontenit crescător. De sub cupola imensă, răzamată de marginea pămintuluĭ, izvoraŭ tot maĭ departe, cu cît lumina inainta, cîrdurĭ nesfîrşite de munţĭ, grămădiţĭ unul peste altul, care păreaŭ că inaintează spre răsărit, indesindu se tot maĭ mult spre porţile lumineĭ. Unii din eĭ apăreau, din umbra ce-ĭ acoperea încă, îmbrobodiţĭ cu o maramă de zăpadă ce albea chiar din întunerec, alţiĭ, lipsiţĭ de atare podoabă, stăteaŭ maĭ negri şi maĭ posomorîţĭ lîngă fraţiĭ lor. O grupă de nourĭ, cu formele fantastice ale unor zmeĭ din poveştĭ, stăteaŭ de straja la poarta raiuluĭ, pe care era să iasă, din adîncimile in care era cufundat, strălucitorul soare. Pînza de lumină se ţesea tot maĭ bătută pe tăria ceriurilor, învălind in albeaţa eĭ străvezie, pinza umbrită a nopţeĭ. De odată colţul unuĭ nour sus aşăzat se colorâ cu o vie roşaţă. Era prima săgeată aruncată de arcaşul zileĭ, prevestitoare apropieteĭ sale sosirĭ. Curînd gurile bălaurilor nouroşĭ se acoperiră cu carmin şi cu ocru, ca şi cînd ar fi lăsat din

corpul lor cel plin, să le curgă sîngele cu care se hrănise, apoi trupul lor întreg începu a arde, ca in o văpae din ce în ce maĭ fierbinte

Pe partea opusă a ceruluĭ, departe, mult departe, la marginile Apusuluĭ, începură unul cîte unul munţiĭ a se colora, maĭ întăĭ în galbăn, apoĭ se aprindea pe fruntea fie căruia din ceĭ înhobotaţĭ cu năframe de ghiaţă cîte o stea strălucitoare ca un diamant ce şi l-ai fi pus în frunte, spre a saluta pe astrul zileĭ. De şi mult maĭ îndepartaţĭ decît noĭ — maĭ departe cel puţin pentru noĭ, căcĭ pentru soare ce deosebire era? — eĭ il văzuseră maĭ întăĭ, căcĭ eraŭ maĭ înalţĭ decît piscul pe care stăteam, şi-l salutaŭ cu o scînteire, in solemna lor muţie Făşii marĭ de lumină începură a aprinde întregul răsărit şi curînd după aceia izbucni clocotirea uneĭ mărĭ de foc ce părea că via să se reverse peste orizon Peste cîte-va momente globul de aur topit işĭ arată muchea în prislopa unuĭ munte, apoĭ se desfăcu repede de pămîntul ce voia să-l reţină, şi se înălţă în ceruri, strălucitor şi mîndru. Soarele răsărise, lumina se revărsase pe pămînt

Asemenea întipăirĭ nu aparţin domeniuluĭ frumosuluĭ. Insoţite de o teama, de un cutremur al întregeĭ noastre fiinţi, ele trezesc în noĭ, prin contrastul intre măreţia fireĭ şi nimicnicia noastră, conştiinta personalităţeĭ care tocmaĭ dispare în contemplarea frumosuluĭ. De şi această trezire se face într-un chip întunecat şi de care nu ne putem da bine samă, ea nu există maĭ puţin puternică şi vie, omul se simte zdrobit faţă cu măreţia privelişteĭ ce se desfăşură inainte, şi prin instinct el simte cutremurîndu-se în el legătura adîncă care l uneşte cu totul ce-l încunjură Pe cînd frumosul te face să uiţĭ personalitatea, să te cufunzĭ desăvîrşit in a luĭ contemplare, uitînd chiar că maĭ trăeştĭ sublimul încordează pînă la gradul cel maĭ extrem simţimîntul existenţeĭ personale, nu însă ca existenţa egoistă, în practica aceşteĭ lumĭ, ci ca un element transcendental in sinul natureĭ insăşĭ Omul răsfrîngînd neînţăleasa natură, se răsfrînge asupra proprieĭ sale neinţălese fapturĭ, el se simte ca făcînd parte din totul acel imens pe care în zadar se frămîntă cu mintea ca să-l pătrundă. Se cutremură fiinţa luĭ inaintea necunoscutuluĭ, dar în loc de a se cutremura de groază se cutremură de farmec.

Acest simțimînt al sublimuluĭ ne cuprinde și atuncĭ, cînd cerul inflăcărat, brăzdat de mii de fulgere, străbătut de trăsnete ale căror sunet se repercutează de immiitul ecoŭ al norilor, revarsă un potop de apă pe pămîntul innecat, saŭ cînd privim pe fața liniștită a oceanuluĭ fără margini, acăruĭ valurĭ moĭ și cadențate vin să mîngîie nisipul de pe mal, saŭ cînd de pe stînca inaltă ce-l domină videm acelaș element înfuriat de biciuirea vîntuluĭ, izbind cu uriașa luĭ putere stavilele ce ĭ pun hotar In liniște ca și în furie, natura înfățoșază adese orĭ privelişti ce trec peste marginile frumosuluĭ și, îmbinînd încîntarea sufletuluĭ cu teama de necunoscut, prefac acest simțimînt în acel maĭ adînc al sublimuluĭ

Cînd mă coboram de pe Pilatus, văzuĭ o floare de măzeriche ce creștea pe marginea drumuluĭ Intinzind mîna din vagon, o culeseiŭ Uscată, ea imĭ va aminti pentru totdeauna momentele petrecute pe Pilatus De ce este oare viața omuluĭ atît de scurtă, cînd sunt atîtea lucrurĭ frumoase de văzut pe pămînt!

In vâile înalte.

Părăsind Lucerna, am vrut înainte de a mă despărți de Svițera, să daŭ un ocol prin regiunea eĭ cea maĭ inaltă, spre a indeplini o lipsă ce știrbise tot-deauna tabloul zugrăvit in mintea mea de întipăririle acesteĭ neasămănate țărĭ Planul călătorieĭ ce-mĭ propusesem să fac, era următorul să ies întăĭ cu trenul la Airolo, de ceea parte a munteluĭ St Gothard, și de acolo, luînd o trăsură, să trec înapoĭ peste acel munte pînă la Hospenthal, apoi să mă abat la Furca și să vizitez ghețarul Ronuluĭ, să revin la Hospenthal și de acolo prin Andermatt la Goschenen, la intrarea tuneluluĭ celuĭ mare De aicĭ apoĭ era să schimb trăsura iarășĭ pe balaurul înaripat, ce ne duce peste pămînt cu repegiunea fulgeruluĭ, spre a mă întoarce in țară

Trecuiĭ pentru a patra oară, pe calea cea admirabilă ce urcă din Fluelen cătră tunel, și o revăzuĭ poate cu maĭ mare interes, decît în dățile anterioare, căcĭ cunoscînd-o, așteptam la fie ce pas să reapară înaintea ochilor

meĭ minunile neasemănate ale acestuĭ drum Aicĭ găsiŭ prilejul a face cîte-va observaţiĭ asupra repetăreĭ impresiunilor Se spune adese orĭ, că reproducerea uneĭ întipăririĭ ce a fost primită odată de suflet, produce maĭ puţin efect decît atuncĭ, cînd pentru prima oară îl atinge Se rosteşte ca de obiceiŭ într-un chip prea obştesc, un adevăr relativ şi aplicabil numai în oare care împrejurărĭ Cînd impresiunea primită nu are vre o însemnătate deosebită, este învederat că reproducerea eĭ este percepută cu maĭ puţină plăcere decît întăia oară Aşa vedem o operetă saŭ o comedie de intrigĭ saŭ o farsă comună este nviderat că nu vom ţinea mult a asista la o a doua reprezentaţie, chiar după ce un timp maĭ îndelungat ar despărţi pe cea de a doua de cea d'întăĭ Ea a aţiţat numai curiozitatea noastră şi, odată aceasta mulţumită, nimic nu ne maĭ atrage spre a o videa din noŭ

Cu cît însă valoarea estetică a întipărireĭ e maĭ mare, cu atita se va toci maĭ puţin simţul nostru pentru ea, şi de cîte orĭ se va înfăţoşa prilejul de a reimprospăta în cuget icoanele ce ea le deşteaptă, îl vom îmbrăţoşa cu plăcere Cine poate spune, că de şi a văzut pe Hamlet, pe Misantropul, aŭ auzit o simfonie de Buthoeren, uvertura din Tannhauser, saŭ a cetit o poezie de Eminescu, n-ar vroi să le maĭ audă, să le maĭ vadă, să le maĭ citească încă odată şi încă odată, şi de 10 orĭ şi de 100 de orĭ? Pentru ce? Pentru că aici nu maĭ e in joc numaĭ mulţămirea curiozităţeĭ noastre, dorinţa de a cunoaşte ceva necunoscut, ci acea a unuĭ simţimînt mult mai adînc, maĭ vast şi maĭ puternic, simţimîntul frumosuluĭ care nu are nimic a face cu acel al curiozităţeĭ

Bucurarea sufletuluĭ nostru cînd vine in atingere cu el, nu provine numaĭ din aceia că, videm ceva ce pînă atunci nu cunoscusem, incît *memoria* să poate inlocui actualitatea intipăreĭ Ea işĭ are pricina in mulţumirea simţurilor noastre, în plăcerec nemijlocită, deşteptată in suflet prin intipăririle văzuluĭ şi ale auzuluĭ, saŭ prin trezirea icoanelor închipuireĭ, şi aceste efecte nu pot fi nicĭ odată înlocuite prin facultatea maĭ mult sau maĭ puţin abstractă a memorieĭ, ba din potrivă, memoria aicĭ in loc de a mulţămi mintea, o aţiţă şi o zădăreşte, şi palîdele figurĭ ce le putem revoca cu ajutorul eĭ din fundul con-

științeĭ, se grăbesc a-șĭ împrospăta și a-șĭ reînvia puterea la atingerea cu pricina lor zemislitoare

Ajuns la Airolo de ceia parte de tunel după ce înserase, petrecuĭ noaptea acolo La cină mi se servi o butelcă de minunat vin italian *Asti moscato spumante*, ce împroașcă ca și șampania și aduce cu ea la gust Dimineață, la 6 oare, plecarăm cătră regiunile înalte Trăsura ce trebuia să mă ducă era trasă de un cal de munte mic, dar vînjos, caruцierul era un Italian inteligent și vorbăreț care în tot lungul drumuluĭ îmi atrase luarea aminte asupra maĭ multor lucrurĭ interesante, pe care de altfeliŭ le aș fi putut trece cu vederea

De și eram în August și soarele strălucea în toată puterea luĭ pe un ceriŭ limpede ca cristalul, totușĭ aerul era îndestul de rece Vîntul ce aluneca pe coastele gheţurilor, în jos cătră vale, aducea pe aripele luĭ răceala peste care sufla. Apucarăm spre munte, care înalță deasupra tuneluluĭ puternicile sale straturĭ de stîncă. Suișul era lin și trăgănat, încovăindu-se drumul în toate părțile, spre a nu depăși clina hotărîtă de 6% pe care o păstrează în tot cursul suișuluĭ pe cît și a coborîșuluĭ pe cealaltă parte a munteluĭ

Airolo așezat la 1100 de metri, este încă încunjurat de pădurĭ puternice de brazĭ, dar maĭ sus, pe la 1700 de metri, vegetația începe a se micșura, apoĭ a dispărea în formele eĭ maĭ înalte, numaĭ ierburĭ și florĭ singuratice maĭ impodobesc pe icĭ pe colea sălbateca stîncă Mă opream, din cînd în cînd, pentru a culege cîte un exemplar maĭ frumos, maĭ interesant, din plîntele alpestre Unele din ele eraŭ de o delicateță de structura uimitoare, și te minunaŭ cum putea natura să se întîrzie a lucra așa de bogate încrestăturĭ în frunze sau a așterne atîta delicateță de colorit pe petale, acolo unde traiul vereĭ este așa de scurt și moartea ierneĭ atît de lungă! Natura devine din ce în ce de o sălbătăcie maĭ impunătoare, nicĭ un vuet datorit vieţeĭ, afară de calcatul greoiŭ și suflarea puternică a caluluĭ și din cînd în cînd cîte o pocnitură a biciuluĭ și o încurajare din partea căruceruluĭ Cît despre mine eram așa de tăcut, că auziam parecă în lăuntrul meŭ cum furca vieţeĭ torcea firul eĭ din caerul morțeĭ Toate sunetele ce atingeaŭ urechea nu provineaŭ decît de

la puterile mecanice ce se deslănțuiaŭ neoprite și libere în această lume supra-pămîntească. Vîntul vîjia peste muchile stîncilor, tăindu-se ca un șuer de ascuțișurile lor; pare că era o coasă ce fîsia în ierburile uscate. Ce glas sinistru! Ce departe era el de a produce dulcea melancolie ce te cuprinde cînd îl auzĭ foșnind prin frunzarul pădurilor! Acolo este plin de armonie, aducător de gîndurĭ, trezitor de simțiri, aice pe recele înălțimĭ, pe golătatea creștetelor descoperite ale munților, el uscă parecă totul, și natura și gîndire și simțire. Din cînd în cînd câte o detunătură, repercutată de ecourile însutite, ascunse în văgăunele văilor adîncĭ, dădea o notă maĭ gravă în sălbatecul concert. Eraŭ bucățĭ de stîncă ce se rupeaŭ din înălțimĭ și se prăbușaŭ în prăpăstiĭ, ridicînd în căderea lor lungĭ coloane de fum, datorite prafuluĭ dislocat de ele. Păreaŭ niște ghiulele slobozite cătră iad de giganțiĭ ce-l părăsise.

Sălbateca natura prin care trecĭ, coboară în suflet o adîncă tristeță. Munțiĭ ce închid privelиștea din toate părțile, par a fi împietrirea unor forme monstruoase, ce aŭ stăpînit cînd-va aceste locurĭ neumblate. Unul pare un urieș așternut cu fața în sus, de a lungul crestelor pe care stă culcat, căscînd un ochiŭ orbit către spațiurile nesfîrșite, altul samănă cu un vultur ce ar fi fost prins de stîncă în momentul cînd deschidea aripele, spre a se înălța în văzduh, un al treilea, cu un urs puternic, a căruia labe ar fi lipite de pămîntul învîrtoșat pe ele. Maĭ departe se înalță, pe creștetul unuĭ pisc, o cetate măreață întărită prin puternice bastioane, cu ferestĭ și ușĭ marĭ boltite în stînca vie, pare că așteptaĭ să iasă pe acele deschizăturĭ largĭ, popoare întregĭ de ființĭ fantastice, din alte lumĭ care să se prindă la jocurĭ și danțurĭ pe tăpșanele goale ale munților, să-șĭ răcorească drăceasca lor fire în recele ape ce se scurg din ghețare, să trezască apoĭ prin atingerea lorĭ ărmecată ființele împietrite din stîncile munților și cu toțiĭ să înceapă o horă uriașă, călcînd și sfărămînd blocurile de piatră, sub puternicele lor copite. Câte nu-țĭ trec prin minte la vederea formelor capricioase ce le îmbracă goalele piscurĭ la fie-ce pas! Și cu toate acestea, nicĭ o așteptare nu se îndeplinește, formele încremenite rămîn astfeliŭ, lipsite de viață, și numaĭ mintea

trezindu-se cu milioane de anĭ înapoĭ, împoporează aceste pustietățĭ cu ființĭ dispărute acum, ce s-aŭ desfătat odată pe scoarța pămîntească

Ajunserăm la un loc (2200 de metri) unde poposirăm spre a odihni calul Pe partea din stînga se desfacea un mare tăpșan așternut cu un mușchiu verde și des. In fundul tăpșanuluĭ se rîdica o stîncă mare ce părea căzută acolo din un pisc înalt ce o domina pe din dărăpt Călăuzierul îmĭ spuse să mă cobor, ca să-mĭ arăte ceva Il urmaiŭ Calcam pe covorul de mușchiŭ, ca pe o saltea din cele maĭ moĭ, unde și unde cîte o mică floare de munte, tăia monotonia frumosuluĭ verde Ajunșĭ la picioarele stînceĭ, călăuzul meŭ îmĭ arătă o inscripție săpată în ea și care începuse a se șterge Descifrăĭ următoarele: «1806 VIII Suvarovii victoriis»

Pe aice decĭ cu vr o 90 de anĭ în urmă, vestitul general rus trecuse Alpiĭ Și cînd te gîndeștĭ, că pe atuncĭ nu se așternea minunata șosea ce șerpuește astă-zĭ pe coastele lor, că natura era încă în toată a eĭ sălbătacie, că Suvaroff trebuise să urce cu puterea brațelor soldaților săĭ tunurile sale peste creștele munților, ramiĭ înmărmurit înaintea uneĭ îndrăznelĭ atît de supraumane De aceea și ce rarĭ sunt generaliĭ care aŭ îndrăznit să-șĭ conducă oștirile prin aceste neumblate văgăunĭ! Annibal, Napoleon cel Mare, Suvaroff, iată singurele nume pe care istoria le pomenește.

Intreagă această vale a Ticinuluĭ este presurată cu întăriturĭ pe care confederația le-a rîdicat în protiva Italieĭ Ce păcătoase îțĭ par lucrările omeneștĭ, forturile și bastioanele rîdicate de eĭ față cu acele rîdicate de natura și ce ușor este de a întări o poziție așa de tare prin ea însășĭ?

Poposirăm la ospițiŭ, unde prînziĭŭ și mă maĭ încălziĭŭ puțin și apoĭ plecarăm spre vale

După ce coborîiŭ o bună parte din muntele St Gotard, ajunseiŭ la Hospenthal, de unde însă, în loc de-a urma maĭ departe către Andermatt și Goschenen, apucăiŭ iar la deal în direcția munteluĭ Furca, al căruia pisc domină ghețarul Ronuluĭ, una din minunile Șvițereĭ Calea străbate iar prin un șir de cotiturĭ pe marginea munților și se urcă încet dar statornic către regiunile superioare După

vr-o douĕ oare de mers, ajunseiŭ la Realp, mic sat de munţĭ, aşezat în mijlocul unuĭ tapşan de un verde închis şi dulce Pină să adăpe calul, apucăiŭ pe jos înainte, nu pe soşea, ci deadreptul prin iarba deasă şi mirositoare, presurată cu floriĭ de munte din cele maĭ rarĭ şi maĭ interesante In capătul tapşanuluĭ, unde se prăbuşea de-odată o vale adîncă şi rîpoasă de stîncĭ prăpăstuite, pe marginea căreia şărpuia maĭ departe şoseaua, se rîdica un pisc în formă de con drept şi ascuţit, de pe care viderea se adînceşte pînă in fundul văeĭ aşternute la poalele luĭ De sus se vedea, in adînca îndepărtare, un rîu format din apa gheţarilor, dar valurile luĭ nu se zăreaŭ mişcindu-se, păreaŭ îngheţate, luciu pe care eraĭ plecat a-l crede şi din pricina receleĭ temperatureĭ Cascadele ce se repeziaŭ de pe coasta opusă a largeĭ şi adînceĭ viĭ, păreaŭ şi ele încremenite, vuetul făcut de undele lor nu se auzia, încit mişcarea apeĭ nu maĭ era percepute nicĭ prin văz, nicĭ prin auz Numaĭ la o privire maĭ aţintită vedeaĭ din cînd în cind cîte o umflare a unuĭ val maĭ puternic şi ţi se părea ca intreagă dungă de un alb cam suriŭ se mişcă asemene unuĭ balaur „cu capul luĭ în vale, cu coada între stîncĭ"

Cu cît urcam, cu atîta iar se sălbătăcia natura şi mă apuca ïar acea tristeţă şi teamă ascunsă, de care eram aprins pe creştetul St Gotarduluĭ Vintul sufla din ce in ce maĭ vijelios, cerul se cam înourase şi mă aşteptam, de şi era în August, să fiŭ surprins de vre-un viscol cu zăpadă. Din cînd în cind întîlniam cîte un turist cu băţul lung de munte în minĭ, cu pălăria împodobită cu pene la ceafă Faţa tuturora era îngrozitoare Nasurile roşĭ şi umflate, obrazul beşicat, ochiĭ ascunşi după nişte mariĭ sticle verzĭ le dădea un aspect uricios şi răspingător In aşa stare iĭ adusese recele vînt al gheţarilor, care are proprietatea de a ataca epiderma, ca o materie corozivă Şi cu toate acestea, iĭ vedeaĭ coborînd clinele prăpăstioase, sărind peste crăpăturiĭ, dindu-şĭ drumul pe povîrnişele răpezĭ ale prapăstiilor, de te cuprindea groaza pentru primejdia vieţeĭ lor Unul din eĭ stătea pe un pisc înalt deasupra şoseleĭ, cu mantia fluturată de vint, răzămat pe băţul săŭ, în contra putereĭ orcanuluĭ deslănţuit Părea că era zĕul munteluĭ ce chema la el vinturile şi furtuna Admiram pe aceştĭ oamenĭ ce-şĭ expun chiar viaţa, numaĭ pentru plăcerea de-a domina na-

tura, de-a pune piciorul lor aco'o unde nicĭ căprioarele nu îndiăznesc a-l pune pe al lor, numaĭ pentru plăcerea de a şĭ măsura puterea lor mărginită, cu acea a natureĭ cea mare şi nesfîrşită

După vre o alte patru oare de suiş trăgănat, ajunseiŭ la otelul de la Furca, un mic otel de munte, destul de îndemănatic pentru locul unde e zidit, cu multe camere, însă micĭ şi joase, pentru a încăpea cît de multe în proporţiile luĭ restrînse. Ceruĭ să-mĭ fiarbe două ouĕ proaspete· mi se răspunse că nu sosise transportul cu ouele, şi «la noĭ la munte ştiţĭ găinile nu trăesc şi apoĭ, chiar dacă ar trăi, nu s-ar oua, din cauza frigului Ceruĭ un biftek Mi se răspunse „la noĭ la munte nu se află tot-d a-una muşchiŭ". Cearşaful era cam întrebuinţat, ceruĭ un altul maĭ curat: „la noĭ la munte nu se pot spala rufele aşa de des" La fiecare observaţie saŭ cerere, mă aşteptam cu vecinicul refren „la noĭ la munte " şi renunţăĭ de-a maĭ arăta vre-o pretenţie, hotărîndu-mă a mă mulţumi cu ce mi se va da. Şi într-adevĕr, cînd te gîndeştĭ că otelul este aşezat la vre o 3000 de metri şi într-un loc aşa de depărtat de ori-ce aşezare omenească, trebue să fiĭ mulţămitor, că nu eştĭ nevoit să staĭ afară, să dormĭ în văgăuna vre-uneĭ stîncĭ şi să mànîncĭ bureţĭ şi ciupercĭ Noaptea mi se păru că otelul întreg trebuia să zboare din loc, sub puternica suflare a vîntuluĭ In vis mi se păru că se desprinsese de pe stînca pe care e aşezat, şi că se ridica in chipul unuĭ balon înaripat peste munţĭ şi peste văĭ Vedeam sub mine spectacolul cel maĭ măreţ Mi se părea că pluteam, la o mare înălţime, peste lumea minunată ce o văzusem la răsăritul soareluĭ de pe muntele Pilatus O mare întreagă de munţĭ, cu valurile incremenite în formă de piscurĭ, se aşterneau sub mine Văĭ de adîncimĭ incomensurabile se afundaŭ între prapăstioasele lor înălţimĭ Vedeam sub mine lacuri ca nişte ochiurĭ de apă, riurĭ ca dungĭ de matasă şi înălţimea tot creştea mereŭ, mă urcam maĭ sus, tot maĭ sus, treceam de nourĭ, care, cînd îmĭ acopereaŭ, cînd îmĭ descopereaŭ incîntătorul tabloŭ, dar şi înfiorătoarea prăpastie De-odată arca ce ne transporta se lovi de ceva, poate de-o planetă saŭ de vre-o stea, şi începurăm a cădea cu o repejune din ce in ce iute, maĭ ameţitoare Mergeam întîiŭ ca vîntul, apoĭ ca glonţul, în sfirşit ca gîndul. O straşnică

ciocnire, și mă trezii drept în picioare, în mijlocul camereĭ. Oblonul de la fereastra se desprinsese și, izbit de vînt, spărsese geamul și împrăștiase fărămăturile pînă pe patul unde dormeam. Mă gîndii, de și trezit în chip năprasnic, la fenomenul psichologic, nicĭ astă-zĭ încă pe deplin explicat, al legătureĭ înapoĭ cu un lanț întreg de gîndurĭ armonice, al celuĭ adus încă în viața neconștință a somnului, prin o puternică zguduire din afară.

Emoțiunea fusese așa de mare, că nu maĭ putuĭ adormi, apoĭ era chiar ziua mare. Erau 6 oare. Avînd de gînd a vedea ghețarul Ronuluĭ și a mă întoarce tot în aceea zi pînă la Goschenen, m-am sculat. Găsii pe căruțașul meŭ înhămînd calul. Puțin timp după aceea, urcam iarășĭ în pas între o cotitură de care îndată ce trecuĭ, se desfășura înaintea ochilor meĭ partea de deasupra a ghețaruluĭ, din care Ronul își ia obîrșia. De la cotitură, apucarăm la vale spre a ne apropia de un punt pe unde puteaĭ să te coborĭ chiar pe ghețar. Acesta pare a fi o mare ce a înghețat în clipa celeĭ maĭ strașnice a eĭ înfuriere, atît e de colțorată, de ruptă și de frămîntată a luĭ suprafață. Un Italian scobise în pîntecele unuĭ uriaș darab de ghiață, o peștere măestrită, de care ne apropiarăm pe o cărare stretăieta de o mulțime de pîrăiașe provenite din topirea stratuluĭ de deasupra al ghețarului, atins de razele soareluĭ. Miile de scurgerĭ se întrunesc toate la capătul luĭ de jos în una singură, care ia numele de Ron, și e menită a duce în caldul azur al Mediteraneĭ, unda rece desprinsă din vîrfurile munților. Poate se va întreba cine va, că vara înțelege ca ghețarul să dee naștere unuĭ rîu prin topirea luĭ dar iarna, cînd apa se solidifică, cum maĭ poate ea curge și hrăni matca luĭ? Raspunsul stă în o minunată chibzuire a natureĭ. Se știe anume, că apa are cea maĭ mare densitate la 4° deasupra punctuluĭ eĭ de înghețare și că gheața se dilatează și este maĭ ușoară decît apa. De aicĭ urmează, că apa, maĭ caldă decît ghiața, dar maĭ grea decît ea, cade la fund, iar ghiața, maĭ rece dar maĭ ușoară, se urcă la suprafașă. Apoĭ ghiața fiind răŭ conducatoare de căldură, alcătuește ca o haină pentru apa de desubt, nelăsându-o să i se coboare temperatura și să înghețe și ea. De aceea, rîurile și în deobște apele maĭ întinse, în care răceala nu poate pătrunde și prin

coastă, îngheață numai la suprafață, iar în lăuntrul lor rămîn tot licvide Dacă natura n-ar fi făcut excepție cu singură apa, la regula că toate corpurile se contrag la frig, viața întreagă a planetei noastre ar fi fost periclitată, apa ar fi înghețat în întregimea eĭ iarna, rîurile n-ar maĭ fi curs, elementul licvid s-ar fi împuținat pe pămînt: peștiĭ n-ar maĭ fi putut trăi în fundul apelor, toate ființele ar fi fost lipsite de elementul neapărat al apeĭ și existența animalelor și a vegetalelor ar fi fost pusă în cumpănă Ce minunată prevedere a naturei, de a infringe ea însășĭ legile eĭ—contragerea la frig—pentru a face cu putință întreținerea vieței

Cînd ne maĭ amintim de cel-alalt mare fenomen tot așa de minunat al armoniei între nutrirea plîntelor care înghit acidul carbonic și daŭ din ele oxigenul și respirația animalelor care înghit oxigenul și leapădă acidul carbonic, ne vine foarte greŭ de a primi teoria oarbeĭ desvoltări a puterilor natureĭ, și nu putem face altfeliŭ decît a admite o finalitate în lume, o creațiune făcută de o mare inteligență care toate le a facut în chip ințălept spre a se ajuta și menținea viața pe pămînt

După o jumătate de oară de colorue a șoseleĭ pe lînă ghețar de care te apropiĭ prin partea luĭ mijlocie, la o cotitură se desfăcea de odată dintre munțĭ marea luĭ făptură. Era un strat de ghiață gros de vr o 30 de metri deasupra pămîntuluĭ, pe o lățime de aproape un chilometru și o lungime de vr-o 5. Obîrșia luĭ se ascundea în prisloapa adîncă formată de munțiĭ Gatterstock și Furca, și de acolo se cobora ca o limbă urieșă către valea care se prelungea departe sub noĭ, lăsind să se scurgă din vîrful eĭ un pîrîŭ ce nu era altceva decît fluviul Ron copil aicĭ, barbat la Geneva, bătrin lîngă Marsilia. Stăteam și mă gîndeam cît timp trebuie oare valuluĭ ce se desfăcea din ghiața, pentru a ajunge la marea către care pleca cu grăbire și pare că cu plăcere Poate că-l atrăgea căldura Mediteraneĭ, peste care trece așa de des fierbintele vînt al pustiuluĭ Știea el doară că unda luĭ va fi prinsă acolo de suflarea însătată a deșertuluĭ, spre a zbura iar către cerul cel înalt, spre a colinda iar văzduhul și a se duce să cadă cine știe unde, și apoĭ iar să se piardă în sinul mameĭ comune a tuturor rîurilor—marea— Dar u-

nele picături sunt nefericite. Prinse de gheţarĭ şi duse prin tirîrea lor in unele părţĭ umbrite, nicĭ odată atinse de privirile soarelui, ele incremenesc acolo pe vecie şi nu maĭ revăd nicĭ oceanul cel vecînic mişcat, nicĭ urcă înapoĭ treptele văzduhuluĭ. Este nedreptate pănă şi în natura neînsufleţită!

Gheţarul are un aspect frămîntat, compus din blocurĭ adese orĭ urieşe de ghiaţă, rupte, sfărămate, întoarse şi răsucite in formele cele maĭ stranii, sub urieşa greutate ce-l coboară necontenit maĭ jos către vale, unde căldura maĭ mare îl topeşte şi-l preface în apă. Arătarea luĭ nu este albă, strălucitoare, ci necurăţită adese-orĭ de lut orĭ de pămînt, rupt de el din frecarea luĭ de muchile stîncilor. De vegetaţia mare nicĭ vorba, ierburĭ însă de o nespusă frumuseţă cresc prin crăpăturile stîncilor ce-l mărginesc: ades piciorul lor e udat de apa cea rece care le dă insă viaţa, în loc de a le omorî.

Mă coborîiŭ, spre a vizita grota artificială de ghiaţă a Italianuluĭ, ce a găsit acest mijloc, spre a scoate ceva banĭ de la călătoriĭ ce vin pînă acolo. După o ultimă — poate chiar in deplinul înţăles al cuvîntuluĭ, căcĭ cine ştie dacă voĭ maĭ revedea acele locurĭ — zic după o ultimă privire asupra măreţeĭ priveleştĭ a gheţaruluĭ, mă urcăĭ înapoĭ în trăsură şi, după ce ne întoarserăm iarăşĭ la otelul Furca, apucarăm spre vale. In maĭ puţin de 3 oare ajunserăm la Andermatt.

Nu mă aşteptam ca cele ce eram să văd aicĭ, să întreacă în sălbătăcie măreaţă şi in măreţie sălbatecă uriaşa natura prin care trecusem, dar in Svitera te poţĭ aşetpta în fie ce moment la surprinderĭ noue. Cetisem anume in Baedeker—însă nu ca Englezul, cînd treceam chiar prin acele minunĭ, ci inainte de a incepe călătoria, măsrură ce ar trebui îndeplinită de tot acel ce nu vra să piardă timpul saŭ să scape nevăzută o mulţime de lucrurĭ interesante —cetisem zic, sfatul, că trebue facută pe jos călătoria de la Andermatt la Goschenen prin vestita vale a riuluĭ Reuss ce hrăneşte lacul celor Patru Cantoane, intrînd în el pe la Fluelen. Valea aceasta e de o măreţie nemaipomenită. Ingustată din ce in ce maĭ tare, între doĭ păreţĭ urieşĭ de o stîncă neagră şi posomorîtă, în care soarele nu se vede de cît o oară saŭ două pe zi, ea pare a strînge în braţele eĭ vîna

de apă ce se zbate şi ţişneşte furioasă, vroind să iasă din lumea întunecată către soare şi lumină Un vînt puternic stîrnit de curentul vijelios al apeĭ, te împinge dindărăt cînd coborĭ a eĭ clină, saŭ te opreşte pe loc cînd vraĭ să o urcĭ La un loc trebue să trecĭ o punte pentru că drumul se strămută pe ceea parte a rîuluĭ „Mîna la pălărie" îmĭ strigă caruciorul care vinea după mine cu calul în pas, dar era prea tîrziŭ pălăria mea zburase şi, după ce se legănase cît-va timp in văzduh, ca şi cum i-ar fi părut răŭ a părăsi ţitva ce o umbrise atîta timp, îşĭ luâ ca fulgerul zborul, către fundul adînc al văeĭ în care fierbea clocotitoarea apă „*Der Hutschelm*" adecă furul de pălăriĭ îşĭ pusese industria luĭ în lucrare asupra unuĭ nevinovat călător ce-i încăpuse în capcană Până la Goschenen trebui să merg cu capul gol, nu e vorba că mergeam la umbră, ceea ce însă nu împiedeca pe turiştiĭ maĭ experienţĭ ce mă întîlneaŭ în cale şi care toţĭ saŭ îşĭ ţineaŭ pălăriile cu mîna saŭ le prinsese cu o panglică, să mă salute cu haz şi să rîdă de mine .

Ajuns la Goschenen, vizitaiŭ până la sosirea trenuluĭ maĭ multe prăvăliĭ cu colecţiĭ de pietre de munte, care de care maĭ frumoase şi maĭ straniĭ prin formele lor Una maĭ ales nu-mĭ va eşi nicĭ odată din minte Era un adevărat castel medieval cu turnurĭ şi bastioane, alcătuit de natură din o stîncă de bazalt neagră şi strălucitoare.

Interlaken

Unul din cele maĭ vestite centre de petrecere ale Sviţereĭ este Interlaken Pentru a ajunge aice din Lucerna, ieĭ calea ferată peste muntele Brunnig, una din cele maĭ frumoase aşternute pe înălţimĭ Maĭ în tot timpul parcursuluĭ, aĭ în stînga un munte ripos, în al căruĭ stîncă a fost sapată calea, în dreapta o vale incîntătoare care se tot adînceşte cu cît urcĭ cu trenul către creasta munteluĭ, pentru a se urca apoĭ îndărăpt la nivelul ochilor, cu cît te coborĭ

Interlaken este aşezat între cele două lacurĭ, de Thun şi de Brienz, aşezare care i-a dat şi numele, nicĭ una din cele două ape nu se vede chiar din localitate, şi numaĭ

dacă te suĭ pe vre o înălţime, aĭ vederea cînd pe una cînd pe alta, cînd chiar pe amîndouă. Renumele cel mare al Interlakenuluĭ i-a venit maĭ ales de la muntele Jungfrau (Fecioara), care înalţă statura luĭ acoperită de zăpadă din creştet aproape pînă la poale, drept în faţa îngrămădireĭ de otelurĭ şi vile ce alcătuesc orăşelul.

Mărturisesc însă că dimineaţa, cînd deschizînd fereastra de la pansionul Beau-Site (ajunsesem sara), mi-am aruncat privirile asupra Fecioareĭ, frumuseţa eĭ fu departe de a mă fermeca, după cum mă aşteptam. Albul cel nu prea curat al zăpezeĭ eĭ face, în mijlocul verdeluĭ celuĭ atît de puternic al munţilor şi colnicilor ce-l precedează, un efect cam deprimător; apoĭ, lucru curios, de şi nu e departe şi are înălţimea uriaşă de 4000 de metri, nu pare înaltă, nu domina restul natureĭ cu o impunătoare măreţie, pare maĭ mult un fund de tabloŭ, decît un element de căpitenie al frumuseţilor loculuĭ.

Care să fie pricina acesteĭ desiluziuniĭ? Nu este alta decît împrejurarea că după cele cetite şi auzite despre minunele acestuĭ colţ de pămînt, mi-l închipuisem maĭ frumos de cum îl vedeam şi ciocnirea între vedeniile minţeĭ şi formele realităţeĭ trebuia să provoace o nemulţămire estetică. Imĭ aminteam atuncĭ de Englezul, cu care coborîsem de pe muntele Righi şi care nu vroia să se uite la frumuseţile natureĭ încunjurătoare, spunînd că gustă maĭ mult descrierea lor în Biedecker, decît în vederea formelor lor aevea. Poate că avea dreptate: mintea noastră întrece adese-orĭ cu icoanele închipuireĭ, frumuseţile fireştĭ. Şi într-adevăr pentru ce nu ar fi aşa? Este nătăgăduit, ca arta reproduce frumosul maĭ deplin de cum îl crează natura care nu pare a fi avut ca scop producerea formelor frumoase. Apoĭ dacă aceasta este adevărat pentru figura omenească, pentru ce nu şi ar păstra valoarea şi pentru formele natureĭ? La figurĭ, cu elementele date de natură: ochĭ, nas, gură, păr, forma feţeĭ, alcătuim tipurĭ de frumuseţă, precum natura nu ni le poate oferi. Pentru ce adecă nu am face tot ast-felĭŭ cu munţĭ, pădurĭ, apă, cer, nourĭ, lună şi soare? Dacă tăgaduim putinţa minţeĭ omeneştĭ de a crea forme maĭ depline decît natura, atuncĭ tăgăduim existenţa arteĭ însăşĭ, întru cît aceasta, dacă are o raţiune de a fi, este numaĭ în superioritatea frumuseţeĭ for-

melor eĭ asupra celor ale natureĭ; de alt-felŭ, lipsită de viaţă, trebuie să-ĭ rămînă tot-dea una inferioară

Imĭ explicasem întipărirea produsă de neprihănita Fecioară. Zugravul intern al conştiinţeĭ mele înjghebase în mintea mea, sub îmboldirea fantazieĭ, un tabloŭ atît de fermecător al frumuseţelor Interlakenuluĭ, în cît viderea realităţeĭ se arăta maĭ pe jos de concepţiunea intelectuală, de aice decĭ desiluziunea şi desîncîntarea !

Cu toate aceste este o margine în întrecerea natureĭ de către închipuirile inteligenţeĭ Aceasta din urmă nu poate crea nimic prin ea însăşĭ, ci poate numaĭ combina în modul cel maĭ variat şi maĭ neaşteptat, formele percepute din natură. Materialul decĭ cu care lucrează trebue să fie dat de lumea din afară, cel mult poate mintea să mărească şi să micşureze, până la un punt peste care nu poate trece, dimensiunile formelor existente. Aşa bună-oară pe cînd raţiunea ne spune că împărţirea unuĭ corp poate fi dusă până la infinit, viderea acesteĭ împărţirĭ cu ochiul intern al inteligenţeĭ, dă îndată de o limită peste care nu poate trece. Orĭ de cite-orĭ ne-am închipui că se repetă impărţirea particelelor corpuluĭ, aceste vor pastra o mărime anumită, pe care cu toate sforţările inteligenţeĭ, nu vom ajunge a o maĭ putea micşura, căcĭ la fie-care tăietură din noŭ închipuită, va reapărea aceeaşĭ mărime ca ultima rostire a subimpărţireĭ De asemene şi cu dimensiile în mare După cele maĭ marĭ distanţe văzute, omul îşĭ face o închipuire a uneĭ distanţe maxime, peste care nu poate trece, orĭ-cit s-ar opinti a-o face, şi dacă vrea sa o lungească în minte prin partea eĭ dinnainte, se scurtează din dărîpt De aceea bună-oară, de şi putem avea ideia distanţeĭ a 1, 10, 100 de chilometri chiar, va fi peste putinţă a ne închipui în minte pe acea a 1000, 10,000 saŭ 100,000 ! Dacă avem în minte, văzută bună-oară de pe Domoglet, munte de lingă Mechadia, întinderea judeţuluĭ Mehedinţĭ, va fi absolut cu neputinţă a ne închipuĭ pe acea a Romănieĭ, cu atîta maĭ puţin a Franţieĭ, a Rusieĭ, a Europeĭ Ideea acestor intinderĭ se poate căpăta numaĭ pe cale raţională prin rostirea cifrelor, nu pe cale intuitivă, prin icoanele imaginaţieĭ. De aceea bună-oară mintea noastră, cu toate sforţările eĭ, nu va fi în stare a-şĭ închipui un corp maĭ mare ca pămîntul, de oare-ce despre însuşĭ volumul

acestuia nu poate să-şĭ facă nicĭ cea maĭ mică idee Distanţele ce ne despart de astre sunt văzute nesfîrşit de mult maĭ micĭ de cît cum sunt într-adevăr. Cum am putea să ne închipuim o lume maĭ maĭ mare decît acea ce ne încunjură, cînd infinitul eĭ ne zdrobeşte şi ne reduce la nimic? Se poate decĭ ca în sfera frumosuluĭ, mărginit tot-deauna de raza vizuală, închipuirea să întreacă natura, nicĭ odată însă acea a sublimuluĭ pe care infinitul îl pătrunde din toate părţile şi nu poate permite slabeĭ minţĭ omeneştĭ o concepţiune superioară De aceea bunăoară, de şi închipuirea ce-mĭ făcusem despre frumuseţile munteluĭ Jungfrau era maĭ pe sus de realitate, nicĭ-odată n-aşĭ fi putut ajunge cu simpla putere a închipuireĭ să-mĭ zugrăvesc un tabloŭ aşa de măreţ, ca acel văzut de pe Righi saŭ de pe Pilatus saŭ acel al măreĭ nesfirşite, vecĭnic legănate de jalnicul eĭ cînt.

Interlaken este însă şi fără muntele ce, cu saŭ fără drept, i-a făcut renumele, o localitate din cele maĭ plăcute pentru a pierde în ea două lunĭ pe an A le pierde? Ce rostire nepotrivită! Dar cînd pierdem noĭ timpul cel atît de preţios al scurteĭ noastre vieţĭ? Fără îndoială că nu atuncĭ, cînd, fărmecaţĭ de frumuseţile natureĭ, gustăm într-adevăr fericirea de a trăi, atuncĭ cînd fie-ce clipă trecută o regreţĭ şi pare c-ai vra să se întoarcă iară! Nu atuncĭ cînd valul vieţeĭ umple până în gură albia în care curge. O nu! atuncĭ nu pierdem timpul, ci de sigur că-l pierdem şi cu el şi viaţa noastră, cînd luptăm cu greutăţile eĭ, cînd simţim cum fie-ce ascuţiş ne brăzdează sufletul, cum fie-ce cotitură ne face să ne cutremurăm de teama necunoscutuluĭ!

MEHADIA

I

In o zi din luna luĭ Cuptior mă urcaĭ în trenul ce era să plece din Bucureștĭ cătră Vîrciorova. După ce cornul șefuluĭ trenuluĭ trîmbiță răgușit de două orĭ, locomotiva-i răspunse prin un șuerat scurt și ascuțit că e gata a se pune pe goană, și la al doile trîmbițat, deslegîndu-i-se frînele, ea începu a sufla din greŭ, ca și cînd i-ar fi trebuit opintelĭ deosebite pentru a pune în mișcare lungul șir de vagoane anînat de dînsa. Rapejunea trenuluĭ însă sporì pe nesimțite și în curînd el alerga cu toată iuțeala, străbătînd întinsa cîmpie ce se așterne la apusul Bucureștilor. Concertul amețitor de vuete combinate ale deosebitelor elemente mișcătoare din care se alcătuește un tren, ajunse în curînd la *fortissimo*. Pe basul constant al duruituluĭ roatelor se auzea trăncănitul regulat al vagoanelor ce se legănau pe osiile lor, iar deasupra, ca în chip de melodie, scîrțîitul încheiturilor zmuncite de răpejune, întovărășit din cînd în cînd de șueratul asurzitor al mașineĭ. Trenul se legăna nesuferit, și această legănare însoțită de muzica de care am vorbit, și de o căldură de 36 de grade centigrade, mă făcea să plătesc dinain-

te cam scump, petrecerea pe care așteptam să o gust la băile de la Mehadia

Scoseĭ capul pe fereastră spre a primi răcoreala vîntuluĭ, dar acesta era maĭ fierbinte decît aerul liniștit. Monotonia cîmpenieĭ prin care treceam nu dădea apoĭ ochiuluĭ nicĭ un soiŭ de hrană, pretutindenĭ, încotro îmĭ îndreptam privirile, numaĭ șes și iar șes, fără nicĭ o pedică la întinderea vedereĭ, decît oboseala însuși a organuluĭ ce o slujește, nicĭ un arbor, nicĭ o apă, o cîmpie aproape goală și pustie, lipsită și de sămănăturĭ, acoperită cu o iarbă așa de rară și de uscată ca rariĭ perĭ de pe titva unuĭ om chel. Din cînd in cînd vedeam pe drumul ce cotigea pe lîngă calea ferată cîte un car cu boĭ, mînat de un țăran, cu pălăria cît o roată de haraba, instrument neapărat în aceste regiunĭ nemilostive, imboldindu-șĭ vitele, care cădeaŭ de căldură și oboseala sub arșița dogoritoare a soareluĭ. Sate maĭ nu se vedeaŭ nicĭ chiar în zarea cea maĭ îndepărtată, într-un cuvînt, călătoream prin un pustiu care de sigur nu se va fi deosebind mult de acele ale Arabieĭ.

De la un timp însă începu a se arăta cîte o ridicătură, cîte o urmă de pădure, semn că ne apropiam de orașul Piteștĭ, care fiind așăzat maĭ spre Nord, este incunjurat de ultimele ramificărĭ ale Carpaților Munteniei.

La o stație de maĭ înainte se suise în vagon o damă tînără, elegantă și cu o figură din cele maĭ atrăgĕtoare. Era cam palidă și părea nu prea sănătoasă, din convorbirea ce avuse cu persoanele ce o insoțise pînă la gară, înțăleseĭ că mergea în Svițera, spre a petrece vara la Interlaken și de acolo peste iarnă era să treacă în Italia. Schimbarăm cîte-va vorbe, care, bine-înțăles, nu puteaŭ începe decît cu căldura de care suferеam, cu lipsa de ploaie și cîte-va observațiĭ asupra primejdieĭ în care s-ar afla recolta. Doamna îmĭ spuse că pe moșia eĭ n-ar fi ploat de două lunĭ, de unde înțăleseĭ că aveam a face cu o proprietăriță. De la ploaie și soare trecurăm la Svițera, unde tovărășița mea de drum fusese în maĭ multe rîndurĭ, și aicĭ, materia devenind maĭ bogată, maĭ scurtarăm puțin din cale.

Neavînd ce face și sub înrîurirea căldureĭ ameţitoare, care dezleagă cu încetul încordarea gîndireĭ logice și

dă avînt zboruluĭ fantazieĭ, mintea mea începu să croească un roman întreg, acăruĭ eroină era frumoasa visătoare ce amîjea într-un colţ al canapeleĭ. Imĭ plăcea a crede că suferinţĭ morale ştersese rumeneala de pe obrajiĭ săĭ, că o iubire nenorocită apropiase de mormînt această frumoasă floare a pămîntuluĭ nostru, şi că de aceea se ducea ea în Sviţera şi Italia pentru a căuta acolo alinarea suferinţelor sale, care începuse a trece din suflet cătră inimă, din regiunea imaterială cătră aceea a corpuluĭ. Fiind-că un militar o însoţise până la gară, îmĭ închipuiam că ea fusese logodnica unuia din braviĭ noştri ostaşĭ, acăror trupurĭ zac acuma în cîmpiile Bulgarieĭ De aicĭ mintea tot maĭ obosită zărea parcă bombardamentul Vidinuluĭ, in care cădea acel brav soldat, vuetul trenuluĭ se prefăcuse în bubuitul tunurilor, părea că eram şi eŭ tunar şi puneam ghiulele în gura tunurilor, comandat de un căpitan ce purta nişte colosalĭ ochelarĭ albaştri . Mă furase somnul şi viaţa neconştiută a sufletuluĭ, împrumutînd de la acea conştiută cîte-va din gîndirile sale, le înlănţuise după propria lor afinitate, fără a se ocupa de logica realităţeĭ

Redeşteptaţĭ prin oprirea trenuluĭ, ne puseserăm iar vorbă despre Sviţera şi despre frumuseţile eĭ

Trenul zbura în acest timp cătră marginile ţăreĭ El străbătea Oltenia, ţară accidentată, care-mĭ amintea Moldova , dealurĭ variate, unele goale, altele acoperite cu secerişuri acum strinse in snopĭ, pe alocurea cu peticĭ de pădure ce se arătaŭ în depărtare ca nişte umbre de norĭ pe faţa pămîntuluĭ. şesurĭ întinse, dar nu nemărginite, cutrierate de numeroase vite, fînaţe bogate cu iarba până în brîŭ, gîrle de apă şi cite alte lucrurĭ felurite odihneaŭ privirile obosite de monotonia cîmpieĭ muntene. Totuşĭ mi se păru că pămîntul este in deobşte maĭ puţin lucrat de cît la noĭ Pare că era maĭ multă sălbătăcie. maĭ mult loc sterp şi neroditor. Şi această observaţie fu adeverită maĭ în urmă prin convorbirea pe care o avuĭ cu persoane din Oltenia, care-mĭ spuseră că lipsa de braţe face de lucrarea pămîntuluĭ e mult maĭ puţin îngrijită decit la noĭ in Moldova Şi cu toate aceste Oltenia este partea de ţară în care poporaţia sporeşte maĭ numeros, dar Olteniĭ în mare parte nu rămîn în ţara lor, eĭ cutrieră toată Mun-

tenia şi-ĭ întîlneştĭ în toate oraşele, până la Brăila şi cîţĭ-va aŭ venit chiar până în Moldova, încît sporul de poporaţie e absorbit de emigraţiune

Ajunsesem la Turnu-Severin, şi de acolo începe valea cea răpede cătră cea de pe urmă staţiune a ţăreĭ noastre, Vîrciorova. Calea ferată coboară aicĭ o coastă lungită prin cotiturile pe care a fost silită a le face Clina *) e foarte prăvălită, ast-felĭŭ că trenul merge în cea maĭ mare parte a parcursuluĭ fără aburĭ, coborînd numaĭ cît prin propria luĭ greutate La părţile cele maĭ răpezĭ se strîng pedecile roţilor, aşa că trenul lunecă ca o sanie, producînd un scîrţîit nesuferit Răpejunea ameţitoare cu care coboară trenul, îţĭ psoduce o impresiune de frică, care te cam împedecă de a te bucura de frumuseţa priveliştei ce se desfăşură pe valea Dunăreĭ De la un timp, măreţul fluviŭ începe a se vede cînd la dreapta, cînd la stinga linieĭ, după întorsăturile coborîşuluĭ, cătră sfîrşitul văieĭ, trenul apucă direct spre Dunăre cu un zgomot asurzitor, produs de natura pămîntuluĭ petros pe care trece. El pare a vroi să se prăbuşască în valurĭ, şi nicĭ o putere omenească nu samănă a împedeca această catastrofă, cînd de odată face o cotitură şi începe a alerga maĭ domol, reîntrat iarăşĭ sub stăpînirea aburuluĭ, pe malurile fluviuluĭ care curge în sens invers cu o liniştită măreţie Peste cîte-va minute eştĭ în Verciorova.

De aicĭ înainte calea ferată cotigeşte pe lîngă Dunăre până la Orşova, unde se face revizia bagajelor şi se arată paşpoartele Sălbătăcia drumuluĭ percurs de tren te lasă în uimire Maĭ tot timpul trecĭ pe lăngă nişte munţi din o singură stîncă în care calea a fost croită cu ajutorul dinamiteĭ, şi care a lăsat păreţĭ urieşĭ în partea eĭ dreaptă, pe cînd în stînga curge Dunărea aşa de aproape încît se vede une-orĭ umbra trenuluĭ fugind pe valurĭ.

Răpit de frumuseţa acesteĭ naturĭ, mă răzămasem pe fereastă gustînd, împreună cu farmecul priveliştei, şi răcoreala înserăreĭ.

Peste puţin timp conductorul strigă Hercules-Furdo, numele unguresc al staţiuneĭ Mehadia saŭ Băile luĭ Hercule

*) Pentru Romîniĭ-Franceji, traducem acest cuvînt romînesc prin „pantă"

II

Cînd coborîĭ treptele găreĭ pentru a mă urca în trăsura, ce trebuia să mă depună în treĭ-zecĭ de minute la băĭ, soarele se coborise după munţĭ, care-l ascund aice mult maĭ de timpuriŭ ochilor omeneştĭ Numaĭ piscurile lor străluceaŭ în lumina luĭ roşietică De alt-feliŭ, toată valea era înecată în o umbră cu atîta maĭ adincă, cu cit era maĭ apropiată de fundul eĭ, şi care devenea maĭ străvezie, cu cît se înălţa. Părea că izvoreşte din pămînt pentru a cuprinde cu încetul, munţiĭ întăĭ, apoĭ văzduhul, locaşul stelelor Inainte de a pleca din gară, aruncaĭ o privire asupra clădireĭ sale, care este de un gust deosebit Zidită in stil renaissance, cu un turn rotund la mijloc şi încunjurată de ambele părţĭ de nişte marĭ verande acoperite de verdeaţă, ea are un aspect de tot romantic, care-ţĭ lasă o întipărire plăcută şi rivalizază, întru cît poate să o facă o lucrare omeneasca, cu frumuseţa natureĭ încunjurătoare

De la gară pănă la băĭ, calea e încîntătoare, croită prin o vale îngustă mărginită de ambele părţĭ de munţĭ inalţĭ în formă conică, pare că ar fi nişte urieşe moşinoae de cărtiţă Maĭ toţĭ sunt acoperiţĭ cu pădurĭ de fagĭ secularĭ, care ascund sălbătăcia tărămuluĭ pe care cresc, sub mantia lor cea dulce Numaĭ cît pe unde calea a trebuit să spargă munţiĭ pentru a străbate înainte, se vede apărĕnd la lumină stînca vie cu luciul eĭ galbăn, vrăstată cu negru saŭ roş, peste care se vede aşternut un subţire strat de humus, în care se împlîntă rădăcinile arborilor In fiecare moment ţi se pare că se opreşte calea înaintea unuĭ munte urieş ce samănă a o închide, dar ea se încovoaie ca un şerpe ocolind piedica şi pătrunde prin gîturile munţilor, tot maĭ departe cătră inima lor

Ajungind la un loc, vezĭ că valea se lărgeşte de odată, orizonul se întinde înălţîndu-se tot maĭ sus munţiĭ ce o mărginesc, puţin după aceea trecĭ un frumos pod de fer atîrnat peste rîul Cerna şi întri în hotarele băilor După ce laşĭ în urmă un birt cîmpenesc, numit *Meierhoff*, valea se îngustează din noŭ, de abia rămîne destul loc pentru a primi clădirile ce s-aŭ ridicat aice, şi in dosul

căroia se înalță niște păreți de munți așa de verticalĭ, încît numaĭ stînca din care sunt alcătuiți poate sa garanteze contra năruireĭ lor Această vale este străbătută de părîul Cerna, care și la Romanĭ se numea Zerna, nume ce a fost adaptat de Slavonĭ la limba lor, însemnînd apa neagră, și într-adevăr coloarea valurilor sale e foarte închisă, de un verde aproape negru, provenit pe de o parte din pricina stîncilor negre ce-ĭ presură patul, și de alta din acea a reflexuluĭ vegetațiuneĭ de un verde închis, ce se întinde pe tot parcursul eĭ Curgerea apeĭ e foarte răpede, maĭ pretutindene în formă de șivoiŭ, ce pe alocurea rea chiar forma unor micĭ cascade Vuetul eĭ asămănător aceluĭ produs de frunzele uneĭ pădurĭ mișcate de vînt dă viață acesteĭ văĭ, chiar atuncĭ cînd celelalte mișcărĭ aŭ adormit pe malurile sale Adîncimea apeĭ e cu totul neregulată Sunt părțĭ în care ea poate fi trecută în vad, fără a-țĭ uda piciorul nicĭ pănă la genunchĭ și altele în care adîncimea eĭ se măsoară cu stînjinul, acolo unde valul eĭ umple vre-o crăpătură a munteluĭ De ambele sale părțĭ se înalță munțĭ înalțĭ, care întrec adeseorĭ o mie de metri, rîdicîndu-se pe alocurea drept în sus ca un părete urieș, ce une orĭ chiar se pleacă asupra călătoruluĭ încît te cuprinde un soiŭ de groază, cînd te uițĭ la el Peatra acestor munțĭ, în mare parte granit saŭ peatră văroasă, este însă foarte vîrtoasă și nu se cunoaște incă nicĭ un caz de prăbușitură a munților încunjurătorĭ. Maĭ toțĭ munțiĭ, afară de cîte-va piscurĭ de tot rîpoase, sunt acoperițĭ cu pădurĭ, maĭ în jos de fagĭ, maĭ către vîrf de brazĭ

Vegetațiunea aceasta e de tot extraordinară și alcătuește unul din farmecele cele maĭ minunate ale acesteĭ naturĭ sălbatice și tot-odată încîntătoare Pădurĭ imense de arborĭ urieșĭ se întind pe niște prăpăstiĭ, unde nicĭ capricoarele nu șĭ-ar putea pune piciorul, se înalță pe stîncĭ, înfingînd rădăcinele lor în cele maĭ micĭ crăpăturĭ, pentru a trage de acolo hrana de care aŭ nevoe. Adesa vezĭ un arbor plîntat drept deasupra uneĭ stîncĭ și rădăcinele sale încunjură stînca în aer liber, pentru a se afunda sub dînsa în pămîntul hrănitor, încît te mirĭ, cum a putut să încolțască sămînța căzută pe stîncă pentru a da naștere vieței ce o aĭ înaintea ochilor Aiurea vezĭ un arbore peste care s-a prăbușit o bucată de stîncă și pe care dînsul

a împedecat-o în căderea eĭ susţinînd-o ca un braţ încovoeat Colţul stînceĭ e întrat în coaja arboreluĭ care îngroşându-se a cuprins-o ca o falcă, infingînd in ştirbăturile eĭ dinţiĭ ce i-a crescut în urme In alt loc vezĭ cum un arbore, eşit din crăpătura uneĭ stîncĭ, a despicat-o cu timpul în două, prin îngroşirea sa treptată în curgerea anilor, şi acuma creşte între două bucăţĭ de peatră care, dacă s-ar pune alăturea, ar forma un tot perfect, atît de bine s-ar îmbuca una in alta, şi cîte alte nenumărate forme de aceste, înaintea cărora remâĭ încremenit, admirînd puterea şi nesfîrşita varietate a natureĭ

Lucrul destul de extraordinar pentru nişte munţĭ atît de păduroşĭ, este că sunt maĭ cu totul lipsiţĭ de apă, nu se întîlnesc decît foarte rar izvoare pe eĭ Bogatele scurgerĭ de ape minerale ce se află la rădăcina lor, par a fi absorbit toată apa de pe dînşiĭ pentru a trimite în măruntaele pămîntuluĭ, de unde infierbîntată se întoarce înapoĭ clocotind Există numaĭ un singur izvor maĭ mare pe muntele *Domogled*, de unde s-aŭ adus în băĭ apa de băut.

Dimpotrivă, bogăţia apelor minerale a acestuĭ loc este extraordinară Izvorul luĭ Ercule, feruginos, dă pe oară în timp de secetă până în cîtimea colosală de 5000 de picioare cubice de apă şi pe timp ploios, adesa până la 15000 *) Numaĭ o mică parte a acestuĭ izvor, ce esă din munte de grosimea unuĭ om, se întrebuinţează pentru baĭ, cea maĭ mare se perde în Cerna Toate izvoarele celelalte. în număr de vr-o 8, sunt de asemenea foarte imbelşugate Munţiĭ din care izvoresc aceste ape şi care sunt aşezaţĭ pe malul drept al Cerneĭ, sunt cu toţi potricăliţĭ de peşterĭ saŭ gaure, maĭ mult saŭ maĭ puţin întinse, care de sigur provin toate din acţiunea subterană a aburilor, ci şi-aŭ deschis în timpurĭ prehistorice o cale prin corpul stînceĭ, către lumea din afară Izvorul luĭ Ercule înfăţoşază încă în această privire fenomenele cele maĭ caracteristice El ese din o peşteră, acăreĭ întindere nu se poate socoti, fiind cu neputinţă de pătruns în ea, din cauza căldureĭ celeĭ marĭ, produsă de apa ce curge prin ea (adeseorĭ până la 50° Réaumur) In această peşteră se află un adevărat lac de apă minerală din care esa izvorul, şi după cît s-a pu-

*) *Alexandru Popovicĭ*, Băile luĭ Ercule, Pesta, 1872, p 112

tut cerceta, întinderea acestuĭ lac subteran pare a fi foarte mare Deasupra acestuĭ lac, la înălţime de vr-o 300 de metri, sub piscul numit *Cioareci*, se vede eşind din crăpăturile stîncilor sub boltele unor peşterĭ destul de marĭ, nişte aburĭ ferbinţĭ şi se aude o clocotitură îndepărtată, ca acea a uneĭ căldărĭ.

Grota ce acopere lacul subteran a izvoruluĭ luĭ Ercule, fără îndoială, curiozitatea cea maĭ însemnată a acestor băĭ, s-a găsit de cuviinţă a se astupa, zidindu-i-se deschiderea, nu înţălegem în ce scop O idee despre cea ce poate fi această grotă, o dă o altă grotă miniatură ce se află la cîţi-va paşĭ de izvorul numit Carol, lăngă baia luĭ Ercule Din o gaură scobită în munte se vede eşind o vînă îndestul de groasă de apă minerală caldă, plecîndu-te în acea gaură, vezĭ în fundul eĭ deschizindu-se o peşteră îndestul de adincă, care cuprinde şi ea un lac subteran, ce dă naştere izvoruluĭ

Cea maĭ însemnată din peşterile scobite de aburĭ în munţĭ, este fară îndoială acea numită a *bandiţilor* saŭ *tălharilor*, ce se află puţin maĭ departe decît baia luĭ Ercule Această peşteră, la care te urcĭ pe 130 de trepte, este compusă din două despărţiturĭ legate prin un gît Cea întăĭ este maĭ mică, cea de-a doua, care are şi o fereastă naturală mare către valea Cerneĭ prin care pătrunde lumina, se înfundă întăĭ într-un salon mare rotund, boltit în formă de cupolă, de o regularitate admirabilă Din el trecĭ prin o deschidere cam joasă, prin care e de nevoe să te plecĭ pentru a pute pătrunde către partea întunecoasă a peștereĭ, unde trebue aprinsă lumină Aicĭ se întinde o văgăună ca de 60 de paşĭ de lungă, care merge tot îngustindu-se până la capătul eĭ Păreţiĭ sunt pretutinden acoperiţi cu umezeala, care depune rămăşiţe văroase pe dînşiĭ formind un fel de stalactite aderente Despre această grotă se spune că era în vremurĭ vechĭ sălăşluinţa unor hoţĭ periculoşĭ care prădaŭ pe toţi ceĭ ce se ispiteaŭ a veni în aceste părţĭ Cine ştie, poate că aice eraŭ adăpostiţĭ hoţiĭ aceĭ ce aŭ ucis pe Sergius Bassus decurionul municipiuluĭ Drobeta, de care se vorbeşte în o inscripţie găsită la băile erculeene *)

*) Akner et Muller Rom Inschr in Dakien No 38, „Lucio Iulio, Lucii filio, Sergio Basso decurioni municipii Drobetae quaes-

Ceva maĭ departe de peştera bandiţilor se văd, în păretele uneĭ stîncĭ două găurĭ foarte marĭ, acăror fund întunecos lasă a presupune o adîncime oare-care a peşterelor. Am vrut să mă urc la ele însoţit de un prieten Dar după un suiş cumplit, în care ne acăţam cu mînile de crengĭ şi de colţurĭ de stîncĭ pentru a nu cădea, şi care suiş ţinu maĭ bine de jumătate de oară, văzurăm că era peste putinţă de ajuns la ele, din cauza prăpastiĭ peste care nu se putea trece.

Indată după peştera bandiţilor daĭ de un pod care conduce peste Cerna, pe malul eĭ sting La un loc se deschide o mică poiană, de unde privirea se întinde pe un amfiteatru de munţĭ, de o privelişte impunătoare Poiana se chiamă *Livada luĭ Szechenyi*, şi se află aicĭ un mic birt Maĭ departe pe Cerna în sus daĭ de un al doilea pod, lăngă care se află aşa numita *Cascada*, o cădere de apă ceva maĭ mare ca de un metru şi jumătate, care produce totuş un zgomot îndestul de mare De la Cascadă drumul închis pe partea dreaptă a riuluĭ, urmează numaĭ pe cea stîngă până la un loc numit *Şepte izvoare*, unde se văd iarăşĭ scurgerĭ de apă minerală caldă, eşind de astă dată din malul sting al Cerneĭ. De la Şepte izvoare, suind Cerna tot în sus, se deschide o privèlişte măreaţă cătră munţiĭ care umbresc izvoarele eĭ şi care se pierd în ceaţa îndepărtăreĭ

Pe toţĭ aceştĭ munţĭ care însoţesc cursul Cerneĭ, se află în jurul băilor nişte cărărĭ şerpuitoare, care inlesnesc urcarea pe eĭ Punctele care înfăţoşază o privelişte maĭ întinsă, sunt înzestrate cu chioscurĭ saŭ băncĭ de odihnă Cel maĭ jos din aceste puncte de privelişte este aşa numita *Schnellerhohe* la 120 de metri înălţime, din care se vede o panoramă admirabilă a întregilor băĭ şi maĭ ales o vedere foarte frumoasă a salonuluĭ de cură şi a parculuĭ cu cele două ţîşnitorĭ de apă, care-l împodobesc A doua înălţime, din care vederea e ceva maĭ întinsă este aceea de la *Coronini* A treia mult maĭ înaltă, ca la 400 de metri, este aceea numită la *Cioareci* (deasupra peşterelor

---

tori, interfecto a latronibus, vixit annis XXX, Iulius Iulianus A Bassius patri pissimo et Iulius Valerianus frater, mortem eius consecutus faciendum curaverunt"

unde fierb aburiĭ) şi de unde privirea se întinde de o parte spre vale, cătră satul *Picinişca* şi gară, de alta spre susul rîuluĭ pănă la Şepte izvoare Lanţul munţilor se desfăşură în toată întinderea luĭ, înălţimile se măsoară una prin alta, multe piscurĭ care, de jos, îţĭ păreaŭ înalte se coboară, şi altele nevăzute se înalţă deasupra lor Privelişt-tea se schimbă atît de deplin, incît maĭ că-ţĭ vine a crede că nu maĭ eştĭ în sînul aceleiaşĭ naturĭ Vuetul băilor produs de oamenĭ, amorţeşte, numaĭ vuetul rîuluĭ maĭ pătrunde ca un uşor fremăt de pădure, cătră urechea odihnită Din cind în cînd, un sunet dulce taie liniştea atmosfereĭ, acel al orniculuĭ care numeră în vale oarele ce zboară cătră nesfîrşit Maĭ urcînd deasupra Cioarecilor încă vr-o jumătate de oară, daĭ de capătul cărăreĭ care se sfîrşeşte pe un podiş cu privirea numaĭ spre josul Cerneĭ şi de pe care se văd dealurile ce ascund curgerea Dunăreĭ

Dintre cărările ce s-aştern pe stinga rîuluĭ cea maĭ însămnată este acea care duce la *Cruce*, înălţime de vre o 700 de metri deasupra niveluluĭ bailor Suişul e ceva maĭ răpede şi cotiturile maĭ scurte Se poate însă urca fără oboseală în două oare Cătră partea superioară a munteluı cărarea este tăetă în stîncă prin dinamită şi prevăzută cu un meterez de peatră, astfeliŭ că astă-zĭ nu maĭ înfăţoşază nicĭ o primejdie De la această înălţime, privirea se coboară drept în o înfundătură de peste 500 de metri, în care arboriĭ ceĭ maĭ înalţĭ, apar numaĭ cît ca nişte fire de iarbă Inălţimea prăpăstioasă este în stare să producă ameţeală chiar şi în capetele cele maĭ solide Pe punctul culminant se vede înfiptă o mare cruce de lemn, acăreia origină este legată de următoarea întîmplare

„Pichetul de granită se afla, cam pe la 1820, pe creasta munţilor ce se rîdică de a stînga Cerneĭ, şi fiind-că în acele vremĭ exista încă organizaţia graniţeĭ militare, *) apoi Romîniĭ din satele învecinate făceaŭ slujba păzeĭ hotaruluĭ Doĭ tinerĭ din Picinişca eraŭ împreună cu alţĭ tovarăşĭ, pe munte, unde eraŭ din cind în cînd vizitaţĭ de prieteniĭ lor Eraŭ amîndoĭ logodiţĭ cu două fete din acelaşĭ sat şi aşteptaŭ să li se schimbe rîndul pentru a le

*) La 1872 graniţa militară din Banat fu incorporată în Ungaria în urma compromisuluĭ dualistic din 1866

lua de soţii. Până atunci tinerele fete se urcaŭ adese-orĭ pe munte, pentru a vede pe logodnicii lor şi a le aduce câte-ceva merinde Venise earna care în aceste părţĭ este adese-orĭ îngrozitoare, cărări nu existaŭ în acea vreme, încît trebuia să te urcĭ pe munte de-adreptul peste ripĭ şi ponoare, pe marginile prăpăstiilor, cu primejdia vieţeĭ Inimoasele fete însă nu se temeaŭ să înfrunte primejdia şi, deşi omătul era gros de peste un picior, tot se duceaŭ din cînd în cînd să-şĭ vada pe viitorii lor soţĭ

Intr-un rînd, fiind ele pe munte, se rîdica un vînt ce începu a spulbera omătul de pe titva dealuluĭ Soldaţiĭ le spuseră să nu se dea jos, căcĭ se putea întîmpla să le apuce o furtună Una din ele avea însă acasă o mamă bolnavă, pe care nu o putea lăsa peste noapte singură, îngrijită încă şi de soarta fiiceĭ sale După prînz ele se sculară spre a se intoarce în sat Logodnicii lor, văzind că nu le pot reţine, le lăsară Vîntul se întărise şi sufla maĭ puternic Ele începuse coborîşul, orbite de fulgiĭ de omăt ce le împedecaŭ de a vede primejdioasa cale pe care înaintaŭ De odată vîntul se schimba in o furtună cumplită, valuri de omăt le inväleaŭ şi acopereaŭ îngusta cărare pe care ele mergeaŭ, le impingeaŭ fără voia lor înainte, încît ele trebuiaŭ să se ţie de colţurile stîncilor spre a nu fi răpite de fortună Aceasta creştea insă necontenit, şuerind şi urlînd într-un mod îngrozitor. Apucate de spaimă, ele scoboraŭ tot maĭ răpede prăpăstioasa cărare, cînd deodată la punctul cel maĭ primejdios, unde stă acum o cruce, şi unde cărarea trecea îngustă numaĭ de un pas între paretele uneĭ stîncĭ prerupte şi prăpastia cea adîncă, fata care mergea înainte lunecă şi, dînd un ţipăt desperat, dispăru în spaţiŭ Cea care venea în urmă începu a plînge şi a striga pe iubita ieĭ prietină, dar ea nu maĭ respunse. Zdrobită de stîncĭ, ea zăcea învălită de giulgiul alb al omătului în fundul prăpăstieĭ Furtuna se deslănţuise atît de cumplit, încît era peste putinţă nicĭ de înaintat, nicĭ de intors indărăăpt. Biata fată, îngrozită de poziţiunea în care se afla, căută adăpostire sub o stîncă, unde se ghemui într-o înfundătură, aşteptînd liniştirea vremiĭ Aice fu găsită moartă de frig, peste cîte-va zile. Spre amintirea celor două victime, locuitoriĭ înălţară în acel loc crucea care e menită să păstreze amintireĭ pe cele două copile, moarte

pentru a-şĭ îndeplini datoria lor de logodnice şi fiice

Pretutindene unde se poate scrie, pe coajele arborilor, pe spetezele băncilor, pe feţele netede ale stîncilor se văd o sumă nenumărată de nume însoţite de improvisaţiunĭ în proză saŭ în versurĭ, din care unele aŭ oare-care haz Aşa cetiĭ în chioscul de la Schneller-Hohe, următoarele versurĭ

De hatărul mătăluţă
Suiŭ această căruţă
Z I

Aiurea pe o piatră se află

Aice s-aŭ repaosat I Caraolan şi soţia sa E Caraolan şi fiiĭ lor I V C şi G Caraolan şi nepotul seŭ M Caraolan

Un glumeţ însemnâ dedesupt.

«Să le fie ţărina uşoară»

Nu m-am mirat puţin cînd văzuĭ, în chioscul de la Cioarecĭ, însemnarea

«Ester Solymosi war hier 1882»

Această biată fată este victima ce a dat naştere faimosuluĭ proces de la Tisza Eslar!

Numele care se intîneşte maĭ des înscris în toate ungherele, este acel al luĭ

Ἤλιας Λάζαρις Κεφαλληνέος

care poartă maĭ toate aceeaşĭ dată 13 Iunie 1882, încît acest coborîtor a luĭ Themistocle pare a fi cutrierat în goană toţĭ munţiĭ, sau a fi avut aripĭ.

Dapoĭ în peştera Banditilor, păreţiĭ ieĭ sunt literalĭ coperiţĭ de inscripţiunĭ dintre care unele în susul bolţeĭ, încît nicĭ nu te pricepĭ cum aŭ putut să le scrie pe acolo, afară doară de s-aŭ urcat unul pe umeriĭ celuilalt, căcĭ nu cred să fi urcat cu eĭ scărĭ pentru a-şĭ zugrăvi numele in acele cotloane Ἤλιας Λάζαρις pretutindene şĭ-a scris numele cu tuş şi cu un pamatuf gros, încît mi-l închipuii gonind prin munţĭ cu pămătuful într-o mână şi cu oală de negreală în cea-l-altă, pentru a aminti şi pe stîncile Mehadieĭ că există în lume Chefalonitĭ

— „Le nom des fous se trouvent partout“, zice Francezul

III

Cea maĭ frumoasă primblare ce o făcuĭ însă în timpul şedereĭ mele la băile de la Mehadia, a fost urcarea pe muntele cel maĭ înalt din spropierea lor, *Domogletul* La început, cînd auziĭ acest nume mi se păru că sună Damocles şi me miram ce caută sabia ce amenința pe tiranul din Siracuza în împrejurimile Mehadieĭ Un locotenent romăn ce făcea parte din Institutul militar geografic, îmĭ explică însă, că numele este slavon şi însamnă „privire acasă“, şi într-adevăr că de pe Domoglet vezĭ casa ce ar fi în vale, ca şi cînd aĭ avea-o in palmă.

Aşteptarăm maĭ multe zile pînă să ne putem urca pe munte, căcĭ voeam să fim sigurĭ pe o zi frumoasă, şi pe munte ploaea vine une-orĭ cam cu nepusa în masă Eram vre-o nouĕ persoane ce ne întovărăşisem pentru a intreprinde această suire, societate poliglotă, compusă din Romînĭ, Nemțĭ, Ungurĭ, Slovacĭ şi Croațĭ. Ceata era condusă de un căpitan Ungur, care find un mîncăŭ de frunte, fusese însărcinat cu îngrijirea de provizıunĭ pentru drum, lucru, pe care-l îndeplini spre mulțămirea tuturor Luarăm cu noĭ şi doĭ țăranĭ romînĭ, care să ne slujească de călăuzĭ şi să ne ducă merindele

In ziua de 20 Iulie, la 7 oare de dimineață, toată compania noastră se întrunise la cafeneaua luĭ Otto, în fața statueĭ luĭ Ercules, patronul băilor, unde băurăm cîte o cafea şi apoĭ apucarăm pe din dosul salonuluĭ de cură, pe la restaurantul evreesc, unde se poate mînca şi cuşer şi trif, şi trecurăm părîul ce se coboară de pe Domoglet şi din care am spus că se alimentează băile cu apa de bĕut In părău, maĭ multe femeĭ spălaŭ rufele şi stînd cu picioarele în această apă cu totul răce, bătea cu maiul în nişte cămeşĭ Unul din noĭ le intrebă că nu le este frig să stea aşa de dimineață cu picioarele goale in apa cea rĕce?

— „Ba ne e frig domnule, dar ne încălzeşte sărăcia“, răspunse una din ele.

Poporul e într-adevăr poet El nu poate vorbi de cît în imaginĭ

Urcarăm la început îndestul de iute, în contra comandeĭ căpitanuluĭ nostru, care necontenit striga: „lang-

sam!“ şi peste o oară făcurăm primul popas, pentru a gusta nişte pîne şi cîte o bucată de saleam. Apoĭ apucarăm drumul către Cruce, pe unde te urcĭ pe Domoglet. După o oară şi jumătate eram la ea, de unde se întindea, sub noĭ, o privire încîntătoare Soarele coborea necontenit lumina sa pe munţiĭ din faţă, îngustînd tot maĭ mult latul brîu de umbră ce înfăşura băile Pîlcurĭ de negurĭ se împrăştiaŭ sub razele sale, lăsînd să apară cîte un arbor din mantia lor zdrenţuroasă. Puţin timp după aceea, toată valea era curată, aerul limpede şi străveziŭ, în fundul prăpăstieĭ, ce se întinde sub cruce, se vedeau aşternute clădirile băilor ce păreaŭ ca nişte cutiuţĭ de carton, oameniĭ sămănaŭ a furnicĭ, ĭar caiĭ aveaŭ mărimea şoarecilor,—o lume în miniatură. Toate înălţimele cele-l-alte precum Schneller-Hohe, Coronini, Cioareciĭ, remăsese în jos si o linie orizontală dusă din ochiul nostru atingea culmea dealurilor de cea parte a Cerneĭ

In liniştea cea deplină a munteluĭ se suiră la noĭ două noate uşoare, era jumătatea ce suna la clopotul orniculuĭ băilor Eraŭ nouă şi jumătate Căpitanul strigă „Auf!“ si caravana se puse în mişcare In loc însă de a sui maĭ departe, văzurăm că drumul apuca la vale, printre doĭ păreţĭ de stîncĭ uriaşe, coperite cu fagĭ. Intrasem în *Valea Jilărăuluĭ*, a căruia coborîreţ ținu aproape o oară pînă ce ajunserăm la *Fîntîna*, un izvor de apă foarte subţire, nu prea rece, şi de un gust cam sălciŭ Aicĭ făcurăm al doile popas şi trebuiră după ordinul căpitanuluĭ nostru, care se vede că se urcase pe munte numaĭ pentru a-şĭ deschide pofta de mîncare, să ne supunem la a doua gustare, compusă din cîţĭ-va puĭ fripţĭ, brînză şi cîte-va gărăfĭ de vin, pe care-l îndoirăm cu apă, spre a face economie

De la Fîntîna înainte, începe suişul propriu pe Domoglet, prin o pădure de fagĭ secularĭ de o nespusă frumuseţă Ne opream adese-orĭ in drum, pentru a admira înălţimea şi grosimea arborilor, din care pe uniĭ nu-ĭ putea cuprinde treĭ oamenĭ, înălţindu-se după calculele noastre la peste 40 de metri de trunchiu drept ca luminarea şi de o grosime aproape egală cu acea de la rădăcină, după care se desfăceaŭ sus în cîte-va ramurĭ care ele singure ar fi putut alcătui nişte arbori. Adese-orĭ întîlneam în cale cîte un colos de aceste resturnat şi sfărămat în maĭ multe

bucăţĭ, efect al focului ceresc căzut pe capul săŭ, acuma zăcea în pulbere, prefăcîndu-se cu încetul iarăş în ţărîna din care eşise Din fie-care arbor se putea scoate cîte doĭ stînjenĭ de lemne, afară de valoarea însemnată ce ar fi avut-o trunchiurile întregĭ, dar toată această bogăţie rămîne neexploatată, din pricina lipseĭ unuĭ drum practicabil către centrul pădureĭ La dreapta drumuluĭ, se văd pe alocurea copacĭ de brad, din care cauză s'a dat acesteĭ părţĭ a munteluĭ numele de *Brădetul Domogletuluĭ* Partea din stînga cărăreĭ poartă numele de *Cracul Susculuĭ*, avînd pe creştetul seŭ o poiana numită *Poiana Pogaruluĭ*

După vre-o oară de suiş, ajunserăm la *Poiana Ştiubeelor*, de unde înainte cărarea poartă numele de *Drumul Muşuroanelor*, care se sfîrşeşte în Poiana cu acelaş nume Aici ne aflam la o înălţime ceva maĭ mare decît la Cruce, (780 metri) şi începe suişul mai răpede către piscul Domogletuluĭ Poteca este croită în şerpuire, avînd pe ea un strat de frunzĭ uscate, de maĭ mulţĭ anĭ, şi pe care se calcă ca pe o saltea Ne apucarăm de prăvălit bolovanĭ în valea cea prăpăstioasă şi-ĭ auziam cum pîrîiaŭ prin tufiş, pînă se opreaŭ de vre-un arbore maĭ mare

Cu încetul vegetaţiunea începea a se chirci, semn că ne apropiam de coama munteluĭ In curînd străbătu o zare de lumină prin crengile arborilor din faţa noastră „Iată vîrful,“ strigarăm din toate părţile, deşi obosiţĭ prin o suire de maĭ bine de cincĭ oare, îndoirăm puterile noastre, şi nu trecu mult pînă ce văzurăm tidva munteluĭ goală, purtînd pe dînsa numaĭ cît-o coamă de stîncĭ Iarba cea deasă şi lucitoare, aşternută pe un tărîm plin cu petre ascuţite, îngreuea însă suişul într-un chip neauzit, şi adesa vedeaĭ pe vre-unul din noĭ prinzîndu-se, bine înţăles fără voie, cu mînile de pămînt Sub coroana cea de petre, se vedeaŭ unde şi unde nişte pîlcurĭ de fagĭ, de o creştere cu totul curioază De şi foarte bătrînĭ, eraŭ puţin înalţĭ şi toate crengile lor întoarse către meazā-zi, iar faţa dinspre nord absolut goală, încît se părea că un vînt luase pletele arboreluĭ şi le îndreptase către partea căldureĭ

Ne aflam aice la 1274 metri, înălţime cea maĭ mare din jurul băilor de la Mehadia Fiind punctul cel maĭ înalt, se vedea în jurul luĭ în toate părţile, încît ori-

zonul ce se deschidea înaintea noastră era cel mai întins

Cătră Sud-Vest se vedea Dunărea, eşind din strîmtoarea de la Kazane, printre doi munţi ce din depărtare mai păreaŭ a se uni prin creştetele lor Brîul îndestul de lat al apei după ce sclipeşte puţin la soare, se ascunde în dosul munţilor ce acopăr cursul săŭ cătră Turnul-Severinului, care şi dînsul rămîne în dosul lor. Din josul acestui oraş, uriaşul balaur iarăşi desfaşură la soare solzii săi aurii, îmbrăţoşind în incovăiturile sale judeţul Mehedinţilor, pînă ce se perde în ceaţa îndepărtărei Mare parte din acest judeţ se vede aşternut sub munte, acoperit de dealuri ce alternează cu văi şi şesuri, unele goale, îngălbenite de razele soarelui, altele acoperite cu dumbrăvi şi păduri Pe creasta dealurilor din această parte, se întinde granița romînă despre Banat, alcătuită in faţa Domogletului de piscurile *Prislopului*, *Cucoşului* şi *Relelei* Granița romînă se întindea, în vremi mai vechi, mult mai aproape de Băile Erculeene, şi însuşi piscul pe care mă aflam aparţinea Munteniei care se întindea pînă la hotarul ei firesc, rîul Cerna Dar Austria, care ştie să cucerească mai bine în timp de pace decît în războlŭ, încălca pe fie-ce an graniţele muntene, „plăntînd tot mai departe pajurile sale,“ expresiune oficială consacrată, sub care ea maschează despoierea vecinilor Ast-fel a făcut ea pretutindene pe hotarele romăneşti şi, neputind să ne înghită deodată, se hotărîse să ne rupă cu bucăţica, pînă va ajunge mult dorita ei ţintă, atingerea cu Dunărea Propăşirea Romînilor, care se făcu cu toate uriaşele opinteli protivnice ale imperiului cu o sută de capete, puse însă sfîrşit acestui sistem, şi sunt cîţi-va ani chiar o comisiune numita de ambele state, căută să fixeze, odată pentru tot-deauna, adevărata lor graniţă Nu că doară sperăm a videa reintrînd în stăpînirea noastră cea ce lupul odată a înghiţit, dar cel puţin de acum înainte, să înceteze vecînica cotropire la care am fost expuşi din partea hrăpitoarei noastre vecine

Dacă însă, spre valea Dunărei, pămîntul se lasă în jos, el se urcă în forme înalte cătră Nord-Vest, unde se rîdică munţii Banatului răsăritean, mărginiţi la orizon prin piscul lor cel mai înalt *Sviniacea*, şi cătră Nord-Ost unde se înalţă piscurile ce se leagă cu munţii sudici ai

Transilvaniei prin piscul *Corneievei*, renumit pentru brînzeturile sale.

Aicĭ în vîrful munteluĭ, ne hotărîrăm a face un popas maĭ lung şi a ne întregi puterile, prin un prînz maĭ mănos. Puserăm să frigă carnea adusă cu noĭ, la un mare foc făcut din crengĭ de fag, fin şi iarbă mirositoare, şi pregătirăm o friptură tălhărească pusă pe un lung băţ, pe care-l înfipserăm în pamînt şi de pe care cine apuca maĭ iute desprindea cîte o bucată cu cuţitul, mîncînd-o aproape în acelaş mod ca şi sălbaticiĭ, fără uneltele civilizătoare ale unuĭ prînz european. Trimiserăm pe unul din oamenĭ in o vale îndepărtată după apă, şi astfel stîmpărarăm şi setea care de obiceiŭ este soţia nedespărţită a foameĭ.

După prînz, făcurăm o siestă de vre-o două oare, la umbra făgetuluĭ de sub piscul munteluĭ. Fiecare înţălese a petrece repaosul după felul săŭ. Unul se culcă şi adormi, alţii se puseră într-un colţ şi trecură timpul în schimburĭ de vorbe; un al treilea se lungi pe iarbă, cîntînd ariĭ de dor. Eŭ ma răzămăiŭ cu spata de un trunchiŭ, şi de acolo priveam spre ţara mea, luindu-mă pe gîndurĭ.

Unde nu mă duseră aceste? Părea că vedeam întreaga istorie a neamuluĭ romănesc, desfăşurîndu-se pe acest colt de pămînt, nu istoria abstractă culeasă de prin cărţĭ, ci vie şi văzută, petrecîndu-se sub privirile mele. Vedeam întăĭ pe împăratul Traian trecînd Dunărea pe colo, din dosul dealurilor ce acopăr Turnul-Severinuluĭ, şi trecînd cu trupele sale toate potecele, în care Daciĭ se apărau cu vitejia unor leĭ. In valea pe unde ne suisem, se inălţau apoĭ construcţiunile romane, termele naturale ale băilor de la Mehadia, templele inchinate zeuluĭ vindecăriĭ, luĭ Esculap, şi luĭ Hercul, acel al puteriĭ, vedeam parcă legiunile romane trecînd pe sub stîncile ce ingustează patul Dunăreĭ la strîmtoarea Kazanelor, pe podul de lemn aşternut pe marginea fluviuluĭ, pentru a lărgi drumul săpat in stînca vie. Prin văile aşternute în poalele munţilor, şerpuiaŭ frumoasele şosele romane pe care trecea cîte o legiune cu buccinele in frunte, apoĭ deodată privelıştea aceasta măreaţă şi liniştită făcea loc sălbătăcieĭ. Nişte oamenĭ zdrenţuroşĭ, pişavĭ şi tîritorĭ înaintaŭ ca tălhariĭ în sînul nopţiĭ şi la umbra tufişelor, năpădind în bogatele case romane, pentru a prăda, jăfui şi pune pe fugă pe

pacinicii locuitori ai țării Unii din ei fugiaŭ în trăsuri trase de cai repezi, către Dunăre, pentru a scăpa dincolo de fluviŭ, iar cei mai mulți se urcaŭ în goană, mînînd cîte-va vite înaintea lor, pe piscul unde mă aflam eŭ, căutînd adăpost în sinul pădurilor, saŭ în vizuinile peșterilor, în contra năvăliĭ necontenit crescătoare Apoĭ după aceștĭ barbarĭ blonzĭ și nalțĭ, veniaŭ altiĭ, cu capul pătrat, ochiĭ piezișĭ, nasul turtit, fălcile eșite, spînĭ la față și brăzdațĭ pe ea cu tăeturĭ felurite Veniaŭ ca potopul pe caiĭ lor ceĭ micĭ și iuțĭ, dînd foc pădurilor și orașelor, și ne lăsînd în urma lor decît ruina și desnădăjduirea Apoi trecură și aceștia, dar alte popoare veniaŭ după eĭ, care de care maĭ hîde, care de care maĭ selbatice Munțiĭ se acopereaŭ cu încetul de Romanĭ ce ridicaŭ aicĭ colibĭ și se deprindeaŭ a duce, prin gîturile lor, viața ciobanuluĭ

Cu încetul însă se potolea năvălirea, și Romaniĭ ce începeaŭ a se cobori din cetățile naturale ale munților, apucaŭ iarăș coarnele pluguluĭ și udau iarăș cu sudoarea lor brazdele pămîntuluĭ

Radu-Negru, maĭ în colo spre răsărit, eșia parcă din o vale îngustă, cu un popor întreg de oamenĭ, coborînd către cîmpia ce se scaldă în Dunărea

Apoĭ luptele cu Turciĭ roșiaŭ apele fluviuluĭ ce părea a curge pînă în malurĭ plin de sînge omenesc Înslușit cu încetul viforele ce căzuse asupra frumoaseĭ țărĭ se liniștea ŭ în văzduh, iar soarele, strălucind iarăș pe bolta cerească, deschidea o eră de pace și de înflorire neamuluĭ nostru atît de încercat, grînele se coceaŭ în liniște pe lanurile lor, sub căldura sa cea binefăcătoare

Mă gîndiĭ însă că piciorul meŭ călca tot un pămînt romănesc, că munțiĭ ce slujiseră de adăpost neamuluĭ meŭ în vremurĭ de restriște, n'ar trebui acuma să-l desbine în bucățĭ Și într-adevăr, muntele putea fi o piedecă uniriĭ numaĭ atîta timp, cît împrejurările curat fizice hotărĭaŭ soarta poporuluĭ nostru Dar acum, cum maĭ putea el să se opună avîntuluĭ mințeĭ, nazuințeĭ inimilor? De sigur că încordarea puterilor necesare pentru a prinde în un singur lanț viața noastră ca popor, nu este încă pe deplin coaptă, și că trebue să așteptăm maturitatea roduluĭ, pentru a-l culege Atuncĭ însă nimic în lume nu-l va maĭ pute opri, nicĭ piscurile Carpaților, nicĭ uneltirile neamurilor străine.

La patru oare eram cu toţiĭ în picioare şi, aruncînd o ultimă privire pe frumosul tabloŭ, pe care poate nu era să-l maĭ revedem, întreprinsem coborîrea, apucînd către altă parte a munteluĭ, aşa că după cum ne spuneaŭ călăuziĭ, era să fim în vale pintre satul Picinişca şi Maierhoff

Coborîşul era maĭ greŭ, căcĭ nicĭ o potecă nu era croită pe aice, pe unde de obiceiŭ muntele nu era umblat Iarba alunecoasă de pe pisc ne strămuta adesa centrul de greutate, încît iarăşĭ trebuea să atingem pămîntul, însă acuma in loc de a-l îmbrăţoşa cu peptul, il îmbrăţoşam cu spatele Vedem jos, sub noĭ, gîtul prin care trebuia să trecem, format de *Vîrful Şoimuluĭ* şi *Colăriĭ* din care Germaniĭ aŭ făcut Koller, dînd astfel o aparenţă străină unuĭ nume adevărat romînesc Şi cîte numirĭ vechĭ n-aŭ îmbrăcat această mască, încît cînd studiezĭ o cartă aşternută de străinĭ despre Banat saŭ Transilvania, îţĭ vine a crede că nomenclatura ţăreĭ e intr-adevăr germană saŭ maghiară, cînd este curat românească, şi numaĭ cît schimosită De sus, se vedea acel gît îmbrăcat cu o pădure de fagĭ de un verde închis şi aşa de dulce la privire în cît iţĭ părea că eraĭ să trecĭ prin o grădină umbroasă şi plină de răcoare Nu presupuneam noĭ grozăviile ce le ascundea înşălătoarea strîmtoare, şi de care eraŭ săşĭ amintească mult timp picioarele noastre De la un timp iarba încetă şi ne credeam maĭ singurĭ pe echilibrul nostru, cînd întraiăm pe un soiŭ de pat al unuĭ şivoiŭ, format numaĭ cît de bolovanĭ ce ne alunecaŭ sub picioare Intrasem pe *Podina Alunuluĭ* in pădure , dar aceasta avea un aspect cu totul altul, decît acea prin care trecusem la suitul nostru Arboriĭ micĭ şi zgribulițĭ, frunzişul rar, crengarul neregulat, trunchiurile aspre şi spinoase , apoĭ pretutindene arborĭ şi ramurĭ sfărămate şi împrăştiate în cale, ca şi cînd ar fi trecut pe acolo o trombă care ar fi făcut val-vîrtej prin desiş Işĭ închipue cineva plăcerea de a coborî prin o asemene văgăună, sărind de pe o peatră pentru a căde peste o cracă, incălecind un trunchiu pentru a pune piciorul pe un bolovan, ce apuca la vale de îndată ce se simţia atins Cu toţiĭ blăstemam ideea ce o avusem de a schimba drumul cel atît de indămănatic al suişuluĭ pe acestalalt care nicĭ macar ochiuluĭ nu-ĭ dădea vre o

răsplată, pentru suferințele picioarelor. Dar aceasta era introducerea la o muncă mult mai cumplită ce ne aștepta în gâtul cel înșelător Nici măcar mulțămirea de a dojeni pe călăuzi nu ne era invoită, căci ei, presupunînd lucrul, o apucase înainte

După o oară aproape de acest coborîș îndrăcit, intrarăm în poeana *Pîței*, de unde înainte se întindea o vale liniștită și aproape orizontală, plina de arbori seculari, în care mai puturăm resufla, simțind în sfîrșit centrul de greutate al corpului revenit iarăși în pozițiunea lui normală, și ne mai fiind siliți a-l mănține prin sforțări de acrobați Această vale poartă numele de *Valea Feregarului* După vre o jumătate de oară de primblare, ajunserăm la un izvoraș unde ne puturăm uda puțin gîtul, care începuse parcă a se lipi de ceafa Acest izvor se revarsă pe un loc ce nu permite o scursură a lui către vale și, după ce formează un soiu de mlaștină glodoasă de o coloare neagră închisă, se pierde in pămînt In acest nămol ne arătară călăuzii noștri, ce ne așteptase la izvor, tăvălitura unei ursoaice, avea aproape un stînjen de lungime Mulțămirăm lui Dumnezeu că nu ne pusese față în față cu această mamă a pădurei, care poate fi foarte interesantă de văzut în menajerii, saŭ și mai sigur, împăiată în cabinetele de istoria naturală, dar nu în elementul ei, acasa la dînsa, în regiunea cioatelor și a bolovanilor!

Ajunserăm la o stînă așăzată lîngă cale, niște cîni ne însoțeaŭ de mult lătrîndu-ne din răsputeri, gasirăm stîna nepăzită de nimene și vre-o două doniți cu lapte aninate într'un par Fiindca setea infernală ce ne muncia fusese numai cît zădărită prin apa de la izvor, ne puseiăm s'o stîngem înghițînd la stacane de lapte (luasem cu noi mai multe pahare) După ce furăm adăpați, ne gîndiam cum să resplătim noi această ospitalitate fară gazdă, cînd văzurăm venind înspre noi un cioban tînăr și voinic urmat de toți cățeii lui, care încurajați prin prezența stăpînului, se încumătaŭ mai să facă pe croitorii prin pantalonii noștri După ce ne puturăm înțălege de lătratul cînilor, îi spuserăm despre darnicia cu care împărțisem noi laptele săŭ, oferindu-i mai mulți cruceri fiecare

— Mulțămesc, respunse el, dar nu-i de lipsă, că laptele ăla era pentru cîni

Naivitatea complimentului baciului nostru ne făcu să zimbim şi, întrebîndu-l apoĭ cum hălădueşte cu urşiĭ prin pădure, ne spuse că „iaca şi maĭ deunăzĭ ursoaica cea mare (care se tăvalise în nămol) *îĭ necase* o oae," aratînd cu mîna spre gătul luĭ, spre a ilustra maĭ bine vorbele sale Insemnăĭ această expresiune care îmĭ arăta că verbul latin *necare*, ce însamnă a ucide în orĭ-ce mod, păstrase înca acest înţeles general în gura poporuluĭ din Banat, şi că numaĭ cît în alte părţĭ ale ţărilor romîne el s'aŭ specializat pentru moartea prin apă

Puţin maĭ la vale de stînă, intram pe un noŭ coborîş prin gîtul dintre vîrful Şoimuluĭ şi Colăriĭ, pe care-l văzusem de sus sub un aspect aşa de ademenitor După căţĭ-va paşĭ în jos incepu pe icĭ colea câte un bolovan, însă nu de ceĭ rotunzĭ ca aceĭ cu care ne duceam de-a dura pe Podina Alunuluĭ, ci ascuţit ca nişte aşchiĭ de cremene Socoteam şi speram că maĭ la vale calea va fi maĭ bătută, cind deodată se făcu o deschizătură prin frunziş, şi văgăuna în care ne coboriam se arătâ în toată înspăimintătoarea eĭ măreţie Măreţ pe sus pe unde călătoreaŭ ochiĭ ce eraŭ să transmită adînc intipărit in „lespezile inimeĭ" amintirea aceşteĭ frumuseţĭ selbatice, inspăimîntător pentru picioare care eraŭ să poarte poate tot atîta timp pe „lespezile tălpilor" urmele infernuluĭ pe unde trebuia să trecem

Pietrele cele ascuţite băteaŭ patul văgăuneĭ, trebuia numaĭ decit să calcĭ pe ele, tăindu-ţĭ piciorul cind într-o parte cînd în alta, crîşnind din dinţĭ la fie-ce pas, cu atît maĭ mult că ochiĭ, organul estetic *par excellence*, tot pe sus umbla, după lucrurĭ frumoase, pe cind realitatea cea maĭ simţitoare îşĭ bătea joc de picioarele noastre Ah! ce frumos e? auzeaĭ pe unul, al diaculuĭ drum! pe un al doile „Uitaţi-vă aice, e ceva colosal, neauzit" „Lasă naibeĭ tot, că m am lovit la bătătură' Lupta cea maĭ crincenă se încinsese intre simţimintele impersonale şi acel el conservaţiuneĭ, nu a specieĭ nicĭ a individuluĭ, ci a bietelor picioare Intrasem în *Valea Peşterei* şi într-adevăr că e o peşteră, atîta numaĭ că dinspre ceriŭ vine puţină lumină, prin stîncile ce nu sunt cu totul lipite Adeseorĭ eram nevoiţĭ să ne ţinem cu mânile de o stînca pentru a scoborî nişte trepte fără indoială croite de pe

timpul de pe cind Sfarmă-Peatră și Strimbă-Lemne hălăduiaŭ prin lume

Valea Peșterei se lărgește într'un loc, formind un fel de amfiteatru de stînci urieșe, drepte ca păreții, în care vegetațiunea ce se înalță pe crestele lor reproduce sub forme și maĭ ciudate acea îmbinare între peatră și copac, pe care am observat-o în munții Mehadieĭ Ajunșĭ aice, ni se păru că ne-am înfundat, cînd uitîndu-ne cu luare-aminte văzuirăm înaintea noastră o lungă crăpătură în păretele din față, pe unde drumul coboria maĭ departe Ajunșĭ la gura acesteĭ strîmtorĭ ni se rîdică părul în vîrful capuluĭ cind măsurarăm cu ochiĭ, pe unde trebuea să ne coborîm Să-șĭ inchipue cineva condițiile descrise maĭ sus rîdicate la patrat, ba chiar la cub, coborișul luănd aice o direcțiune aproape verticală Mi se păru că văd scris cu litere de foc pe păretele stînceĭ prin care intram, inscripția pe care Dante o văzu pe ușa iaduluĭ

Per me si va nella cita dolente
Per me si va nell' eterno dolor
Per me si va tra la perduta gente

Eram în *Zgăul Prolazuluĭ* Ce nume!

După două neterminabile oare în care numaĭ neputința de a merge înapoi, ne împingea înainte, ajunserăm la o potecă maĭ puțin selbatica, și curînd după aceea intram în *Poiana Prolazuluĭ*, avînd înaintea noastră de cea parte a Cerneĭ munțiĭ *Ticu* și *Geapîrcea* care se întind pe malul drept al rîuluĭ in fața restaurantuluĭ Maierhoff, de unde luarăm trăsurĭ pentru a ne întoarce în băĭ, căcĭ ajunșĭ aproape de casă, încordarea care ne susținuse pănă acuma făcuse loc uneĭ descordărĭ a puterilor noastre, care amenință să ne lase in drum

Eraŭ șepte oare și jumătate Excursiunea ținuse douăsprezece oare

IV

Așa este natura în această frumoasă țară! Să trecem însă la elementul omenesc, așa cel puțin după cum el era repreezntat la băile luĭ Ercule în anul mînturei 1893. In deobște se pot deosebi treĭ răstimpurĭ la băile de la

Mehadia Acel din Iunie vizitat de Evrei, din cauză că e mai eftin, în care timp restauratorul cuşer din dosul salonului îşi freacă în fie-care dimineaţă mînile de bucurie, căci îi merge bine Al doilea, răstimpul cel mai productiv şi mai scump al băilor, acela în care năvălesc Romînii, care ţine în Iulie şi parte din August, însfîrşit acel unguresc care se întinde pînă în Septemvrie, şi în care se văd mai ales dregătorii mici de prin comitatele învecinate, venind să-şi curarisască reumatismele căştigate prin umedele cancelarii Despărţirea între aceste restimpuri şi felul de oameni ce le caracterizează, nu este însă absolută Sunt mai mulţi magnaţi Unguri care cad împreună cu Romînii, în restimpul lui Iulie, 'şi din cînd în cînd vezi pripăşit cîte un Evreŭ în acest anotimp, ca o fiară antediluviană în mijlocul unei lumi de altfel Dar acesta sigur că a fost reţinut de gheşefturi, pentru a se întărzia aşa de mult, şi a veni la băi, „in die theure Saison“ Deaceea se şi grăbesc pe cît pot, făcînd cîte două, care şi trei băi pe zi Mi s'a spus chiar că unui Evreŭ care venise în acest timp atît de nepotrivit, i s ar fi recomandat de doftor să facă 30 de băi El merse în cancelarie, luă deodată 30 de bilete şi le făcu pe toate în 3 zile, cîte 10 pe zi A patra zi se duce la doftor şi-i spuse că aŭ terminat băile.

— „Dar ţi-am spus să faci treizeci

— Apoi le-am făcut

— „Pe toate ?

— Pe toate In trei zile, cite zece pe zi

— „Şi n'ai crăpat ?

După cum se vede, venitul principal al băilor vine de la Romîni, care fiind şi cam mînă spartă, lasă cei mai mulţi bani în ele Cu deosebire numeroşi sunt Oltenii din Craiova, Tirgul-Jiului, Turnu-Severin Această clientelă este deci foarte preţioasă pentru întreprinzătorul băilor, un Romîn, d-nul Tatarcă, care însă a trebuit să-şi ungurească numele in Tartaczy, pentru a putea dobindi arenda aceasta atît de folositoare Plăteşte pe an 47,000 de fiorini, pe care-i scoate aproape numai cît din taxa de cură care este de trei clase de 9 fiorini, de 6 fiorini şi 3 fiorini, incît mai tot celalalt venit al băilor precum chiria odailor şi cea a restauraţiilor, plata băilor etc , îi remîn ca folos Se socoteşte aproape la 200,000 de franci căştigul netto

a d-luĭ Tatarczy pe an, şi se spune că d-sa ar avea până acuma o avere de 4,000,000 de franci. Toţĭ ţăraniĭ cu care am stat de vorbă spun că e cel maĭ mare proprietar din Banat. O asemene prosperare a unuĭ Romîn este fără îndoială îmbucurătoare, cu atît maĭ mult că d sa se slujeşte maĭ ales de Romînĭ ca servitorĭ la băĭ, care trăesc decĭ pe lîngă dînsul. Codiţa aninată la numele d-sale şi-ar găsi decĭ o scuză binecuvîntată.

A propo de taxa băilor, d-nul M. proprietar mare din oraşul B. din Moldova şi membru al uneĭ din vechile familiĭ de boierĭ aĭ ţăreĭ, pentru a nu plăti taxă decît minimul de 3 florinĭ, declară că ar fi un mic precupeţ din Moldova. Care însă fu mirarea şi desamăgirea d sale, cînd peste cîteva zile se văzu trecut în lista vizitatorilor „Herr G. M. kleiner Kramer aus der Moldau“. Se înţelege că cunoscuţiĭ săĭ i-au făcut zile fripte.

Nu putem vorbi tot în felul avantajos în care am făcut-o despre d. Tatarczy şi despre d. Prepeliczai, citeşte Prepeliţă, poliţaiul saŭ cum se zice pe acolo, inspectorul băilor, un Romîn renegat din ceĭ maĭ periculoşĭ. Acest domn părea a şi face o plăcere de a sîcăi pe Romînĭ în toate felurile, de a-ĭ nemulţămi pe fie-care zi, făcînd apoi la timpul cuviincios retragerile necesare, pentru a nu cădea în respunderi, maĭ ales că d-nul Tatarczy are interesul cel maĭ văzut de a cultiva bănoasa clientelă a Romînilor. De aicĭ provine o vecĭnică neînţelegere între antreprenor şi inspector. Dar sa ilustrăm prin cîteva exemple năzbutiile d-luĭ inspector.

Maĭ mulţĭ tinerĭ Romînĭ se pusese intr-o sară în salonul de cură să joace *préférence* pe banĭ, după cum se face de obiceiŭ. Deodată se trezesc cu doĭ jandarmĭ de-aĭ d-luĭ Prepeliczai, care le confiscă atît baniĭ cît şi *instrumentul* delictuluĭ, cărţile, sub pretext că jocurile de hazard ar fi oprite. Numaĭ cît ameninţarea jăfuiţilor de a se tîngui la Pesta, făcu pe d-nul inspector a le restitui baniĭ. Alţiĭ insă o păţiră maĭ răŭ. D-na G., care este o vizitatoare obicĭnuită a băilor de la Mehadia, spusese kelnerilor de la salon să-ĭ rezerve o masă în fie-care sară pentru dînsa şi familia eĭ. Venind intr-una din sărĭ găsi masa ocupată de cătră nişte ofiţerĭ Ungurĭ, cărora le spuse că masa ar fi rezervată pentru d-sa. Ofiţeriĭ se întoarseră

cu spetele, resucindu-și musteţele. Interveni fiul doamneĭ G care chemă pe kelner și-l mustră pentru că, cu tot bacșișul cel gros pe care-l primia în fie-care sară, nu îngrijise a rezerva masa, după cum fusese ordonat. Kelnerul se jălui inspectoruluĭ, că d-nul G il atacase în *onoarea* luĭ, și a doua zi sosi pe neașteptate un judecător *ambulant*, cu condeiul după ureche, și călămarea la brîŭ, care judecînd cazul, aplică d-neĭ G o amendă de 150 fiorinĭ, fără apel saŭ recurs O companie de Rominĭ se dusese să visiteze satul *Picinișca*, locuit de Romînĭ, ca toate satele din Banat Fiind Duminică, ţăraniĭ eraŭ la cîrciumă unde beaŭ și cîntaŭ Vizitatoriĭ poftiră să facă o horă și de sirg Romîniĭ, chemînd fetele din sat, se prinseră la joc După hora, fură rugaţĭ să joace un *de brăŭ*, dar fiindcă nu-l juca după toate regulele, apoĭ doftorul G. din Brăila prinse fruntea joculuĭ și începu să învirtească figurile cu un foc și un avînt nemaipomenit, însoţind jocul săŭ cu chiuiturĭ caracteristice, precum

Așa joacă pe la noĭ
Si 'nainte și 'napoĭ!

saŭ

Bine calcă fetele,
Maĭ bine nevestele

și învirtea jocul cînd încolăcindu-l ca un șerpe ce s'ar strînge gramada, apoĭ iarășĭ desfacîndu-l în toată lungimea luĭ, cînd trecînd cu șirul întreg pe sub braţele a doĭ jucătorĭ și apucînd indărăt, încît cercul se întorcea pe dos, jucînd spate la spate Romîniĭ toţĭ, văzîndu-l așa de ghibaciŭ, se întreceaŭ care de care, pămîntul răsuna de tropotele călcăilor, văzduhul de chiote, cu toţiĭ rideaŭ împrejur și era o veselie nespusă După horă, vizitatoriĭ cinstiră pe flăcăĭ cu cîte un pahar de vin, cumpărară fetelor și copiilor niște figurĭ de turtă dulce de la un neguţitor ce se află acolo, se închinară sănătăţĭ între care una rostită de un tînăr flăcău din sat „Să trăească Rominiĭ din Bucureștĭ," și apoĭ se despărţiră

A doua zi de dimineaţă doftorul care condusese danţul fu chemat la cancelaria inspectoruluĭ, și d Prepeliczai îndată ce-l văzu iĭ adresă cuvintele următoare, afectînd un accent unguresc foarte pronunţat

— „Domnule, aflat-am că dómnia voastra v-ațĭ încumătat erĭ a túrbura liniștea în acest sfînt stat al coroaneĭ úngurești!

La această întrebare făcută doctoruluĭ care abia intrase, acesta întîmpină maĭ întăĭ

— Vă rog, cu cine am cinste?

— „Cu Prepeliczai, inspectorul băilor.

— Imĭ pare bine de cunoștință, eŭ sunt doftorul G din Brăila

Și vazind că d inspector, nicĭ după prezentare, nu-l poftea să șadă, apropie singur un scaun și se așeză pe el în postura unuĭ om ce via să asculte

— Ziceațĭ d-nule?

— Ziceam că d-voastră și cu alțĭ consorțĭ ațĭ încercat erĭ a túrbura liniștea statuluĭ úngurese, făcind monifestăciunĭ politice în sat la Pícinișca

— D-nule inspector am mîncat acolo niște brînză cu mămăligă și am băut cite un păhar de vin

— „D-nule! nu e vorba de aceasta

— Am jucat încă hora și de brăŭ

D-nul Perpeliczai stătu puțin la gîndurĭ și apoĭ respunse:

— „Și numaĭ atita ațĭ făcut? Nu s-a strigat acolo să trăiască Rómîniĭ din Búcureștĭ

— Și cum, d-voastră ațĭ voi ca noĭ să nu trăim, cum, traiul nostru vă este ceva neplacut, despre care n-ațĭ dori să auzițĭ urări de prelungire? Apoĭ d-nule, noi dacă venim la băile domnilor voastre este tocmaĭ spre a prelungi acest traiŭ, și domnile voastre cînd ne primițĭ aice, este că consimțițĭ la această dorință a noastră. Cred deci că dacă Romîniĭ din Picinișca aŭ rostit cuvintele „trăiască Rominiĭ din Bucureștĭ," eĭ n'aŭ făcut decît a da pe față simțimintele pe care fie-care din d-voastre le avețĭ pentru noi, oaspețiĭ acestor băĭ

D-nul Prepeliczai nu se putu împedeca de a surîde, se prefăcu că dă maĭ multe ordine pe la subalterniĭ seĭ, pentru a face să treacă timpul, eși din cameră de vr'o două orĭ și, cind se așeza înapoĭ in fața doftoruluĭ, se făcu a fi uitat cu totul motivul pentru care îl chemase la cancelarie, și începu a vorbi de vremea bună și de vremea rea, se informă despre starea recolteĭ și alte lucrurĭ de

aceste La sfîrşit dădu mîna doftorului, rugîndu-l să nu spună la nimeni despre această intîlnire. Doftorul însă făcu ca moş Nichifor Coţcarul, se resuflă către unul şi altul, şi aceştia iarăş se resuflară către alţii, pînă ce lucrul ajunse aice unde-l vedeţi scris.

Nu numai d-nul Prepeliczai, ci în genere Ungurii de la Mehadia erau puţin politicoşi faţă cu Românii. Aşa de exemplu în salon, la întrunirile de sară, Ungurii faceaŭ societate a parte, tineri şi dame, fără a se amesteca cu Rominii Aceasta însă nu era decît foarte firesc, întru cît prieten cu de-a sila nu poţi face pe nimene Dar Ungurii formaŭ un cerc a parte, aşa că toţi cavalerii d-nialor întorceau spatele la restul sălei, unde se ţineaŭ damele romine. Mi se pare că nici într-o grădină publică n-ar fi cuviincios a se intoarce canapele cu dosul la public şi a prezenta acestuia cefile în loc de feţe, dar încă intr-un bal? Rominii, văzîndu-se aşa de grav insultaţi în persoana femeilor lor, declarară d-luĭ Tatarczy că, dacă nu s-ar pune un capăt acesteĭ necuviinţi, s-ar vedea siliţi a părăsi cu toţiĭ băile D-nu Tatarczy făcu presiunĭ asupra d luĭ Prepeliczai, care înştiinţă pe Ungurĭ că de acum înainte să aibă in salon o purtare maĭ cuviincioasă Astteliŭ poliţia fu nevoită să arăte regulele cele mai elementare ale politeţeĭ, şi încă cuĭ? tinerilor eleganţi, high-liful uĭ unguresc din Mehadia!

Toate aceste scene aveaŭ de izvor una şi aceeaşĭ cauză, ura Ungurilor în contra Românilor, resplătită bine înţeles cu acelaş simţimint din partea acestora Cît timp stătuĭ în Mehadia, mi se povestiră maĭ multe alte întimplări caracteristice, care arată, ca simptomele uneĭ bolĭ, paroxismul la care a ajuns această stare de incordare Aşa d-nu Klein din Viena, doctor în filosofie şi profesor care are meritul de a fi şi filo-român, şi a se ocupa cu antichităţile Romanilor, venise pe la Grădiştea, pentru a face o excursiune archeologică Văzîndu-l poliţia ungurească că tot e în conferinţă cu ţaranii românĭ, puseră mina pe el şi-l aduseră la Caransebeş, unde după ce l ţinură acolo vre-o săptămină, îl eliberară, recunoscîndu-se că nu era un emisar daco-roman In Tuşnad, un băcan romîn pusese pe băcănia sa o tablă românească, pentru a atrage clientela Rominilor ce sunt în mare majoritate la toate băile un-

gurești De îndată ce poliția zări lucrul, ordonă să dea jos tabla Băcanul puse o alta ungurească și românească, i se impuse numai decît să o scoată și pe aceea Băcanul atunci închise prăvălia luĭ și se duse aiure.

Croații însă s-au însărcinat să răzbune pe băcanul din Tușnad Știe toată lumea ce s-a întîmplat cu însemnele statuluĭ maghiar în Agram și în alte sate și orașe croate, și cum Unguriĭ au fost nevoițĭ să cerșătorească la Viena ajutorul împărățieĭ, pentru a menținea vaza statuluĭ lor

Impunerea fireĭ ungureștĭ tuturor celor ce calcă pe pămîntul unguresc, se putea videa maĭ ales in o împrejurare. In fie-care zi lăsată de Dumnezeŭ, dimineața cît și sara, muzica băilor trebuia să înceapă numaĭ decît și-i ul ariilor ce cînta, prin aceeașĭ litanie ungurească, iar balul se deschidea în fie-care sară prin ciardaș Această repețire necontenită a aceleiașĭ bucățĭ era ceva plicticos, în gradul extrem Chiar Unguriĭ se săturase de ciardașul lor, pe care-l lăsau să treacă, fără a-l maĭ juca. Dar și ce muzică ciudată! Acordurile eĭ dau ideea gemetuluĭ uneĭ furtunĭ, dar nu în felul acela in care e imitat acest fenomen natural în simfonia pastorală de Beethoven sau în Oceanul luĭ Rubinstein, unde accentele natureĭ sunt ridicate la forme înalte, prin intervenirea arteĭ Se vede din contra tendința de a se ținea de imitarea slugarnică a natureĭ, cea ce nu poate produce un efect frumos, căci natura are tocmaĭ în neregula eĭ un farmec pe care arta, ce-ĭ astrînsă la niște regule fixe și neschimbate, nu-l poate nicĭ-odată ajunge Apoĭ caracterul cel eșit din sărite al Ungurilor, se oglindește foarte bine in muzica lor După trăgănirile lungĭ și melancolice ale uneĭ psalmodiĭ aproape orientale, pornește deodată și fără nicĭ o tranzițiune un *prestissimo* atît de furios încît ținerea măsureĭ devine cu neputință și muzica degenerează în o bolmojală neînțeleasă După această goană nebună a instrumentelor unul după altul, deodată iarăș măsura pare a se opri în loc, pentru a reîncepe jalnica sa tînguire, imitată după vînturĭ și urlete de fiare Și să se observe, chiar suprema expresiune a muziceĭ ungureștĭ in producțiunile luĭ Liszt Aceleașĭ caractere o însamnă și pe dînsa, aceleașĭ contraste, aceeași pornire turbată a executiuniĭ, care face să ples-

nească coardele, să se rupă arcuşele sub furia ce trebue să apuce pe executant, pentru a recădea in nişte accente atît de slabe şi de încete, încît nicĭ nu le maĭ auzĭ.

Cît despre vestitul ciardaş, nu vorbim ca muzică, căcĭ aceasta are toate caracterele amintite de noi maĭ sus, ci ca danţ, noĭ credem că nu se poate să existe un danţ maĭ puţin decent Mişcările făcute atît de femee cît şi de bărbat sunt de un caracter cu totul nereţinut In părţile sale lente, atuncĭ cînd bărbatul joacă împreună cu femeea, eĭ par a se gîdili unul pe altul subsuoară şi a ţupăi în sus sub impresiunea reacţiuniĭ nervoase.

Dar să ne întoarcem de la aceste reflexiunĭ, la alte motive maĭ hazliĭ, ce ne le procură tot amintirea vieţeĭ petrecute la băĭ

Intr-o zi mergeam cu o societate de dame şi de bărbaţĭ să mâncăm la Maierhoff, pe partea dreaptă a Cerneĭ Cînd trecusăm abia de fantâna luĭ Iosif, auzirăm o păraitură printre arborĭ şi văzurăm pe un om cu capul gol şi cu chica topor, cu ochiĭ holbaţĭ ca şi cind i-ar eşi din cap, coborind muntele la vale deadreptul peste stîncĭ, cu răpejunea unuĭ bolovan prăbuşit, trecînd printre crengĭ, cu pericolul de a-şĭ lăsa ochiĭ aninaţĭ de ascuţişurile lor şi ţinind in mîna dreaptă jumătate dintr-o canapea, pe care o aruncă în Cerna, peste capetele noastre. Apoi trecu ca un turbat pe lingă noĭ (cucoanele de spaimă o rupseră la fugă) aruncîndu-ne numaĭ cuvintele

—„D-na M şi-a uitat evantaiul Coronini

Ne uitarăm unul la altul, spunînd cu jale

—E nebun sărmanul!

—„Ba nu, întimpină unul din societate E Glycerinus, fiul farmacistuluĭ de aice, cel maĭ straşnic „cavaler servant“ ce a văzut lumea vre-odată Pentru dame e în stare să facă orĭ şi ce stă în puterea unuĭ om. Vedeţi-l aşa cum e, a venit de la Pesta la Mehadia in 10 zile pe jos, pentru că o damă de acolo îĭ spuse că ar zice bravo unuĭ om ce ar fi în stare să facă o asemenea călătorie. Şi se intoarse de la Mehadia la Pesta inapoĭ, numaĭ pentru a auzi acel bravo triumfător resunînd de pe două buze, care nicĭ nu ştiu măcar de vor fi fost rumene Maĭ dăunăzĭ era pe o parte a Cerneĭ şi pe de alta o societate de dame, Glycerinus avea la nastur o frumoasă roză şi o damă

îi răcni din cea parte. „Ce frumoasă floare ai Cînd ai fi cu noi, ți-aș cere-o să mi-o dai“ Nici nu terminase exprimarea acestei dorinți, și Glycerinus sărea Cerna de pe stîncă pe stîncă Ajuns la partea cea mai lată a acestui pod improvizat de natură, bietul Glycerinus cu toată uriașa sa săritură, lunecă cu piciorul și intră cu jumătate trup în baltă, se acăță însă cu o putere de urieș de o creangă ce atîrna în apă și în o clipă depunea, murat ca un șoarece, roza în mănile doamnei ce trebue să numere ea însăși mai bine de 40 de roze Dar Glycerinus are un principiu El se devotează sexului, nu reprezentanților săi, el se jertfește pentru specie, nu pentru indivizi

Ascultarăm aceste destăinuiri asupra d-lui Glycerinus, cum îi spunea unul dintre noi, cea ce pentru un spițer nu era un nume de tot nepotrivit, cînd deodată îl văzurăm gonind in fuga cailor într o birjă, de ceea parte a Cernei Nu înțălegeam pe unde avea să treacă eroul nostru cu birja, pentru a se urca pe înălțimile de la Coronini, cînd deodată il văzurăm că face din trăsură o colosală săritură de cel puțin un stînjen și jumătate, și cade in brînci drept pe podul ce leagă aici ambele maluri ale Cernei, ținînd in mîna sa evantailul ca o spadă triumfătoare și sculîndu-se repede (cucoanele iarăș se ascunsese in huciŭ), ne aruncă cuvintele

—„Sunt 9 minute, am promis in 12

Și apucă o goană îndrăcită printre copaci, pe un suiș drept aproape ca un părete, către Coronini.

—Dumnezeu cu dînsul, spuseră cucoanele cînd le ajunserăm iarăși

Acest domn, Glycerinus, părea a posede mai multe ființi Altfel, cu greŭ îți puteai explica cum de era acum la Maierhoff și peste un sfert de oară facea o partidă de popici tocmai la Livada lui Szechenyi, mai în acelaș moment mînca unt cu ridichi la Coronini și, peste o oară, cobora drumul de la Cruce, toate, bine ințeles, numai cît în societatea sexului frumos, fără a pune în socoteală că dănțuia noaptea pînă pe la două oare neîntrerupt

Il întrebarăm într-o zi, cînd n-avea scripți la picioare, cum poate duce o asemene viață, și el ne dădu un răspuns scurt, dar care conținea o intreagă filosofie·

—„Nu mă voiŭ odihni îndestul în mormînt?

Imĭ maĭ aduc aminte și de un Francez, care avea pasiunea de a moraliza animalele Pedepsise o pisică zece zile, cu piedicĭ la picioare, pentru că-ĭ mîncase brînza de pe-o poliță Cînii luĭ eraŭ, după cum spunea el, modele de cuminție Lucru maĭ curioz însă era, că el aplica principiile sale moralizătoare și la animalele sălbatice Așa într-o zi el prindea cu undița pește din Cerna și construise, pe malurile eĭ, un mic havuz cu pietre, în care punea peștele prins Un șerpe, simțind provizia adunată chiar la nasul săŭ, întinse capul din tufiș și începu a apuca cîte un pește, in măsura în care Francezul îĭ prindea și-ĭ arunca în heleșteŭ Cînd se sculâ Francezul și voi să-șĭ strîngă pe… proaspăt spre a-l duce acasă, nu găsi decît șerpele ca…, de mult ce mîncase, adormise cu capul lîngă baltă Sărmanul șerpe! Cîte martirizărĭ nu i-a impus Francezul nostru Și după ce l-a moralizat bine, i-a dat drumul în locul unde-l prinsese, și s-a pus iarășĭ la prins pește, pentru a vedea dacă șerpele va îndrăzni din noŭ să vină să i-l mănînce

Și acesta era, in felul luĭ, un al doilea Glycerinus

D-apoĭ Italianul cela care pretindea că doftorul i-a recomendat să strănute des în bae, pentru a-șĭ drege glasul săŭ de bariton ce amenința să coboare in basso profundo, ceĭ 5 șchiopĭ, care aveaŭ mania a se primbla totdeauna in tovărășie, încît cele cincĭ nenorocirĭ ale lor, combinate împreună produceaŭ un efect din cele maĭ comice, in loc de milă pe care ți-o insufla fie-care în parte, elegantul Bucureștean pronumit de toată lumea cucoana Pipița Chichiuță ? și cîte alte tipurĭ, care de care maĭ cu haz!

Foarte nostime eraŭ și schimbările de înțăles ce le provoca dialectul local, care deși perfect asămănator în forme cu acel din România, totuș prezintă in vocabular oare-care deosebiri

Așa *odaea* se numește în decomun *sobă*, deși se cunoaște și cuvîntul odae.

Cînd ajunseĭ la băĭ, camera mea nu era gata și trebui să aștept cît-va timp în cancelarie · Peste o jumătate de oară, întrâ o slujnică unde stăteam eŭ și-mĭ spuse că soba era gata, puteam să intru în ea Mă uităĭ la dînsa, aveaŭ oare de gînd să mă prăjască? Rîdeam tot-deauna cînd mi se jăluia pristava otelului că are multe sobe pe

zi de grijit Intr-o zi se sfădise un boer cu o cucoană ce era alăturea cu odaea mea „A tunat în sobă la d-nialor astă noapte“, îmi spuse pristava, ceea ce însamnă că se certase bărbatul cu femeea

V

In ziua de 10 August părăsii Mehadia, hotărîndu-mă însă a mă întoarce pe altă cale, decît pe acea pe care venisem, şi anume pe apă, mergînd cu vaporul pe Dunărea de la Orşova pînă la Brăila. Pentru a cunoaşte locurile, făcui drumul de la băi la Orşova in trăsura, cale mai bine de două oare Şoseaua, destul de bună, şerpueşte intre munţi ca şi acea ce conduce de la Gară la Băi, însă valea e mai largă Printre piscurile saŭ lanţurile de munţi pe lingă care trecui, amintesc cîte-va nume caracteristice: *Clopolea, Susuminul, Stoghirul, Ciobăniţa, Erdăştiţa, Hotarul la Bărza, Lunca Luşiţa* Iar satele prin care trecurăm se cheamă *Topleţul, Coramnicul, Tufanii* şi *Iupance*, după care ajungi la Orşova saŭ, cum îi zic Romînii, Ruşava

Aici aştepta un vapor mic, cu fundul lat, pentru a ne trece prin răpezişurile Porţilor de Fer, şi apoi a schimba călătorii pe un altul la Turnu-Severin De la Orşova la Turnu-Severin, mergi ceva mai mult de o oară, trecind mai întîiŭ printre nişte munţi înşiraţi de ambele părţi ale fluviului, şi care aŭ forma conică pe care am observat-o la acei ce duc de la Gară la Băile lui Ercule, însă mult mai inalţi Ei sunt îmbrăcaţi in partea lor superioară cu pădurI şi tufăriş, lăsînd în cea de jos să iasă la lumină stinca goală care-i alcătueşte, şi prin care am văzut că e săpată calea ferată Aspectul fluviului e măreţ, el curge adese-ori cu mare răpejune, facînd spume pe acolo unde valul săŭ e tăiat de stincile de sub ape, şi ducîndu-şi undele cu un zgomot destul de puternic, care contrastează minunat cu liniştita lui curgere de mai la vale.

De la *Kladova*, mic oraşel aşezat pe malul sărbesc, care are în faţa sa satul romînesc *Schelea Kladovei*, incep malurile Dunărei a se cobori tot mai jos, pînă ce nu mai înfăţoşază decît nişte rîdicături neînsemnate. Pe una din aceste se află aşternut oraşul *Turnu-Severinului* De aice înainte, malul romînesc se arată tot în această formă de

rîdicăturĭ, care însă îndeobşte rămîn maĭ departe înlăuntrul uscatuluĭ, pe cînd coasta adăpată de fluviu este aproape plană Pe alocurea rîdicăturile însă acoperite cu tufarĭ, se apropie de apă, variind monotonia cîmpeniei Malul sărbesc este dinpotrivă cu totul plan, şi numai cît la o mare îndepărtare, acoperite ca de o ceaţă străvezie, se zăresc ramurile sărbeştĭ ale Balcanilor De la Radujewatz înainte, mic orăşel aşezat în o poziţie romantică intre apele Dunăreĭ şi un deal năltuţ, pe care se inşiră casele sale, malul sărbesc începe şi el a lua o formă maĭ accidentată, trimiţînd din cind in cînd cite un colnic să răsfrîngă în valurile fluviuluĭ cite o tufă de arborĭ, saŭ un colţ de pădure. Dunărea curge ca prin o grădină Astfel slabeşte ea cu încetul şi fără răpede schimbare, trecerea de la aspectul măreţ al Porţilor de Fer către monotonia de maĭ la vale Totuş chiar şi pe acest parcurs, malul romînesc e indeobşte maĭ gol, variaţiunea luĭ începe ceva mai departe de cursul apeĭ, pe cînd pe cel sărbesc turburile valurĭ ale fluviuluĭ curg adesa pe sub umbra crengaruluĭ

Puţin maĭ la vale de Radujewatz, vezĭ *Timocul* vărsîndu-se în Dunărea de pe malul drept al eĭ, sămănind cu un copil mic ce s-ar ţinea de poalele mumeĭ sale Aice se sfîrşeşte Serbia şi începe Bulgaria Malul acesteia urmează înainte a înfăţoşa accidentarea de pînă acum, deşi ceva maĭ slabă, pe cind cel romînesc iea tot maĭ mult aspectul unuĭ şes uniform care se va accentua tot maĭ tare, pină a se preface maĭ tîrziu într-o adevărată stepă, udată de fluviu De la Vidin înainte se zăresc la oarecare depărtare, pe malul drept al fluviuluĭ, nişte dealurĭ coperite cu dumbrăvĭ, care oprind ochiul pe ele îl odihneşte de monotonia, neîntreruptă de nicĭ o piedecă, a şesuluĭ nesfîrşit ce se întinde pe malul dinspre Muntenia Numaĭ cit pe alocurea, se vede pe lîngă fluviu cîte o perdea de verdeaţă, care insă se frînge curind pentru a te face să simţĭ cu atit maĭ mare puterea pustiul cel întins Aşa urmează malurile Dunăriĭ înainte pină la Silistria, înfăţoşind vecĭnicul contrast între golicĭunea maluluĭ romînesc si varietatea formelor celuĭ bulgăresc De la Silistria inainte, unde Dunărea intră cu totul in România, ambele malurĭ ale eĭ încep a se arăta sub acel aspect de pustiire,

particular șesuluĭ muntean, și așa urmează pînă ce se varsă în marea Dunărea care la început era restrînsă într-un singur pat, începe din pricina loculuĭ plan a se revărsa în maĭ multe canalurĭ, insule pline de tufariș presoară cursul eĭ neregulat, lățimea eĭ crește necontenit, deși adîncimea eĭ se mănține numaĭ pentru matca fluviuluĭ, brațele eĭ fiind adesa cu fundul aproape de față Curgerea eĭ devine maĭ lină, adeseorĭ nu poțĭ deosebi, maĭ ales cînd vîntul suflă în susul apeĭ, în cotro valurile eĭ se rostogolesc Singurele vuete pe care urechea le percepe sunt lina suzurire a freamătuluĭ undelor și bătaia roților vaporuluĭ, care cadențază și dă o măsură curgereĭ timpuluĭ.

Vederea acesteĭ frumoase ape, pentru care se face atîta vuet în lumea politică, mă împinse și pe mine la cugetărĭ asupra chestiuneĭ dunărene Mă gîndeam că deosebirea cea imensă ce există între pămînt și apă, constă în împrejurarea că unul este fix, pe cînd celalt e vecinic mișcător, de aceea și marea nu aparține nimăruĭ, ci toate națiunile aŭ acelaș drept pe dînsa, acela de a pluti Ce sunt însă rîurile? Tributarele mărilor și dacă ele n-ar adăpa, cu vecinicele lor valurĭ, uriașul vecinic însetat, acesta ar seca prin evaporațiunea sa Această însușire a lor, precum și imprejurarea că apa lor e intr o neîncetată mișcare, le face cu neputință a fi supuse uneĭ dominațiunĭ omeneștĭ Altfel, tot cu atîta drept ar putea omul pretinde să pună stăpînire pe vînturĭ, care nu sunt decît mișcarea celuĭ al doilea mare fluid ce acopere scoarța pămîntuluĭ Cum deci să se poată determina dreptul omuluĭ asupra curgeriĭ unuĭ fluviu saŭ rîŭ? Se întălege, că numaĭ cît după elementul solid care dă naștere rîuluĭ, după malurile sale Cine posede malurile, va posede și apa, dar e cu totul peste putință ca dreptul de stăpînire să fie insușit cuiva asupra apeĭ însășĭ Deosebirea între rîŭ și mare, și care constă în aceea că asupra măreĭ nu încape nicĭ un soiŭ de stăpînire, pe cînd rîurile tot îngăduesc o stăpînire relativă, provine de acolo că pentru mare țermul nu este nimic comparat cu imensitatea eĭ, pe cînd pentru rîŭ malurile sunt totul Ele îĭ daŭ naștere, hotărîndu-ĭ curgerea

Argumentarea mea filosofico științifică imĭ păru destul de întemeiată, dar oare la asemene domonstrațiĭ se

uită statele, personificarea egoismuluĭ omenesc? Interesul la ele primează dreptul, şi, întrucît dispun de putere, îşĭ vor bate în totdeauna joc de adevăr!

La Rusciuc ne oprirăm maĭ mult timp, căcĭ vaporul trebuia să se aprovizioneze cu cărbunĭ şi să incarce o însămnată mulţime de emigranţĭ Turcĭ care părăsiaŭ Bulgaria. Mă puseĭ de vorbă cu un Turc bătrîn care ştia ceva româneşte şi-l intrebaĭ pentru ce părăsiaŭ ţara?

—„Nu de bine o părăsim, răspunse el oftînd, şi iaca d-nule, pentru a mă duce, a trebuit să vind tot. aveam o casă care m-a costat, aşa să-mĭ ajute Allah şi cu Profetul, 200 de lire, şi am trecut-o unuĭ Bulgar cu 20. Noĭ am muncit şi eĭ se folosesc. Aşa vrea cel de sus. Pesemne multe nelegiuirĭ am făcut şi noĭ in lume, de ne pedepseşte Dumnezeŭ cu atîta asprime“!

Il admiraĭ pe Turc pentru dreptatea vorbelor sale şi maĭ că-mĭ venia să cred că ar fi o dreptate in istorie.

—„D-apoi d-nilor şi d-voastră ce ispravă aţĭ făcut că v-aţĭ aliat cu hainiĭ de Muscalĭ. Aţĭ dat o vacă şi aţĭ luat o capră, urmâ el înainte, făcind aluziune la schimbul Basarabieĭ pentru Dobrogia.

Tot Turcul ce poate fugi, se duce. Nu rămine decît pleava societăţiĭ, sărăcimea, care nu poate să emigreze. Aceştia aŭ căzut în starea cea maĭ mizerabilă. Vedeam pe la porturi sute de copiĭ de Turcĭ cerind de pomană, şi părinţiĭ lor alergind negri ca nişte dracĭ şi cu faţa coperită de o sudoare cătrănită, ducînd pe spetele lor coşărcĭ cu cărbunĭ, pentru a umplea cămările vaporuluĭ nostru. Imĭ aduseĭ aminte de zicerea romînească „Săraciĭ Turcĭ“, care altă dată era ironică şi se referea la puterea lor, acuma insă li se putea aplica cu tot dinadinsul. O lacrimă involuntară iţĭ aparea in ochĭ, cînd te gîndeaĭ la nimicnicia mărir--lor omeneştĭ.

Cugetind la asemene lucrurĭ, mă intinsesem pe patul meu in salonul de culcare şi începusem a aminji, cind deodată mi se păru, jumătate prin vis, că aud un concert a uneĭ muzicĭ ingereştĭ, ca şi cînd

Pe-ale cerurilor arfe lunecaŭ mărgăritare

Era ca o simfonie de o dulceaţă şi de o melancolie

nespusă, un soiŭ de doină, dar cîntată de o mulţime de instrumente, care repetaŭ acelaş motiv, umflîndu-l şi variindu-l, după particularităţile lor melodice. Cînd visam maĭ dulce, simţiĭ deodată că cineva toarnă o cofă de apă rece pe mine. Ce se întîmplase? Se ridicase un vînt, care împingînd valurile Dunăriĭ pe oblonul deschis al ferestreĭ aşezate la capul meŭ, sfîrşise într-un chip aşa de puţin poetic visul meŭ plin de încîntare. După ce mă liniştiĭ puţin de impresiunea nu prea plăcută a unuĭ duş în mijlocul somnuluĭ, îmĭ dăduĭ samă de cauza visuluĭ cel cu valurile de armonie. Adormise maĭ toţĭ din salonul de culcare, vre-o 30 de inşĭ, şi maĭ toţĭ dădeaŭ un concert horăitor din cele maĭ poznaşe. Unul horcăia ca un bombardon răguşit, altul şuera pe nas un soiŭ de melodie sui generis, un al treilea pufăea regulat, ca şi cînd ar stînge o lumînare. Alţiĭ cîţĭ-va păreaŭ că ţin isonul la strana uneĭ bisericĭ. Intr-un cuvînt, era ceva de o nespusă nostimadă, care mă ţinu treaz vre-o două oare, neputînd, în tot acest timp, stăpîni un rîs nebunesc ce m-apucase.

Ajunserăm la Brăila, oraşul colbuluĭ par excellence; luăĭ trenul spre casă, unde trebuia să reîncep iarăşĭ viaţa mea obicĭnuită.

„Unsprezece lunĭ de muncă, pentru una de petrecere!“

O excursiune la Karlsbad

În vara aceasta mă aflam cu prietenii mei, Merlescu și Botăș, la băile de la Marienbad Merlescu, cel mai tînăr dintre noi, care tocmai sfîrșea studiile sale matematice, venise spre a să tămădui de o poftă prea mare de mîncare, Botăș, ceva mai mărișor de ani, de una tot atît de rostită pentru băutură—de apă mă rog, nu de cele spirtuoase, iar eu care număram cu aproape o treime mai puțin decît suma anilor ambilor mei tovarăși, venisem pentru a mă mantinea pe cît să putea în *statu quo ante bellum*—nu în privința vrîstei, care curge ca apa printre degete, dar în privirea încunjurului taliei, ce atinsese respectabila dimensiune de un metru încheiet — nu în diametru, ferească D-zeu, ci în circomferență

Trebuie să adaug, pentru înțelesul celor ce aŭ să urmeze, că toți sîntem oameni cu reputație de inteligenți și invățați, fie-care în breasla lui, și dacă Merlescu n-a dat încă dovezi publice despre înalta lui capacitate, cel puțin cu prilejul excursiei a căreia descriere urmează, fără îndoială că el a dovedit cel mai mare bun simț, pe cînd noi ceștialalți doi—Dumnezeŭ să ne aibă în sfînta sa pază!

Pentru a ne duce la Karlsbad, am ales ca mijloc de locomoțiune omnibusul, mai bine decît trenul, ca mult mai poetic și mai interesant, deși mai încet

Plecarăm deci în ziua de 11 August stil noŭ (30

Iulie stil vechiŭ) de la otelul Newyork, din Kaiserstrasse a Marienbadului, spre Karlsbad, cu un car cu bănci, la care eraŭ înhamaţi patru caĭ, din care unul şchiop—amărunţime interesantă pentru decursul împrejurărilor

Ne hotărîrăm să facem excursiunea într-o singură zi, şi anume planul întocmit de Botăş cu o preciziune ce ar fi făcut onoare chiar şi matemateculuĭ nostru, tînaruluĭ Merlescu, era următorul: plecare din Marienbad la 7 oare dimineaţa, ajungere în Karlsbad, după orarul omnibusuluĭ (făcut însă pe cînd animalele ce-l tîrăiaŭ aveaŭ cu toatele integritatea picioarele lor), la 12, vizitarea oraşuluĭ şi a staţiunei balneare pînă la 6 51, plecare cu trenul la Eger; ajungere la Eger la 7.25, vizitare repede în trăsură a Egeruluĭ, plecare din Eger la 8 18, întoarcere înapoĭ în Marienbad la 10 12

Socoteala din tîrg cu cea de a casă nu se potriveşte De această cugetare adîncă, eşită din înţelepciunea poporuluĭ nostru, nu ne adusesem aminte, dar trebuia încă odată să se adeverească în sarcina noastră.

Călătoria fu foarte interesantă pentru noĭ, fiecare gustînd-o însă dintr-un alt punt de videre Eŭ stăteam pe capră, cam strîngînd din umere, din cauza răceleĭ dimineţeĭ (eraŭ numaĭ 9 grade centigrade), dar putînd vedea în toată întinderea luĭ orizonul ce desfăşura înaintea ochilor meĭ bogăţia tot maĭ variată a frumuseţelor sale. Cu toată încîntarea de care eram cuprins, tot mereŭ aruncam către soare căutătura, spre a-l ruga să să milostivească să lepede degremeaua de nourĭ ce-ĭ infăşuraŭ capul şi faţa, spre a-mĭ incălzi ceva ciolanele

De-odată auziĭ tocmaĭ pe capră răsunetul voaceĭ luĭ Botăş care scosese ciasornicul şi observa cu glas tare că

„Acuş sînt 12 şi nicĭ la jumătate de cale nu am ajuns"

— Cîte picioare aŭ patru caĭ, îl întrebăiŭ eŭ?

Botăş, furios despre această glumeaţă întrebare, pentru el fără înţeles, în momentul tocmaĭ cînd el vedea aşa de rău compromis întregul plan al călătorieĭ, îmĭ răspunse răstit:

„Opt cînd sînt bipede, 16 cînd sînt patrupede",

Mă prefăcuĭ că nu înţăleg aluzia şi-ĭ răspunsăiŭ

— Aĭ noştri n-aŭ nicĭ 8 nicĭ 16, ci 15.

„Cum așa?

— Unul e șchiop și e triped, nu e nici biped, nici patruped, de aceia mergem ca cu boiĭ

„Să iee dracul omnibusul, partida e compromisă!

— Nu face nimic, vom merge noĭ maĭ repede prin Karlsbad, vom deveni noĭ patrupede

Pe Botăș îl cuprinsă iar verĭnica luĭ sete, și el recăzu pe gîndurĭ și în tăcere

Tropa, tropa — încet, încet, ajunsesăm la Petschau, unde trebuia să facem popasul Merlescu întrebă îndată după mîncare, iar Botăș să răpezi la burluiul uneĭ cișmele, din care curgea o apă limpede și rece Trebuia să-l tragem cu deasila de la ea, căcĭ ne temuiăm să nu i fie răŭ

— Nu este nimic în lume maĭ presus de apă, spuse cu o adîncă răsuflare Merlescu protestă în tăcere, prin o privire galișă și însemnătoare, către mesele întinse Observăĭ luĭ Botăș că nu cumva să repete la Sprudelul din Karlsbad operația sugativă practicată la fîntîna din Petschau

— Și pentru-ce mă rog, ce crezĭ d-le că mă tem de fierbințeala Sprudeluluĭ? Orĭ cît ar fi de fierbinte, nu poate sa ajungă vulcanul ce-mĭ clocotește în stomah

„Dar dacă te puĭ la băut și din Sprudel ca din această cișmea, atuncĭ cînd naiba maĭ vedem Karlsbadul?

Luăĭ pe Merlescu într o parte și mă sfătuiĭ cu el ce e de făcut Botăș prețuește lumea numaĭ din punctul de vedere *apatic*, și dacă vom trece cu el pe la multe cișmele din Karlsbad, reci, calde saŭ chiar fierbințĭ, se va opri la fie-care, și fiind dată și întîrzierea provenită din pricina gloabeĭ celeĭ cu treĭ picoare, riscăm de a ne întoarce din Karlsbad fără să vedem nimic Evitarea fîntînilor cu orĭce preț fu cuvîntul de ordine ce ni-l dăduiam unul altuia — mă gîndeam însă în mine și acea a restaurantelor!

Merlescu însă conform principiuloi luĭ Horațiu, care amesteca „utile dulci", cu toată încîntarea de care era cuprins, nu uită să îngrijască și de stomahul luĭ, și patru ouă, o porție de jambon, un șnițel, ceva cartofe, un compot, o gărăfioră de vin și o cafea cu lapte cu unt și 7 pinĭ, nu e vorbă micĭ, alinară puțin neastîmpărul fizicului luĭ Botăș căută să să furișeze iar spre fîntînă, dar îl ințăleserăm și il făcurăm să priceapă, că trebue sa con-

sume ceva de la chelner şi nu trebue să să desaltereze gratuit El ceru deci o garafă cu apă, dai fiind că apa nu se plăteşte, apoi mai poftori şi o porţie de zăhar. In tot timpul cît bău garafa, el se uita pe fereastă la sulul cel vecinic curgător al fîntînei, şi de mai multe-ori înăbuşi un dureros oftat

Eŭ întrebăiŭ, pe conducătorul omnibusului, pe unde întram în Karlsbad, şi el spunîndu-mi că prin partea opusă gărei, cazui şi eŭ intr-o îngrijire nu mică, căci cum rămînea atunci cu cunoştinţele mele locale ale Karlsbadului care aveaŭ gara drept bază, iar nu în răspăr? Mă temeam să nu-mi compromit faţă cu prietenii mei reputaţia mea de cicerone pentru Karlsbad, rol cu care mă însăicinasem cam cu sumeţie. Ba nici nu lăsasem pe bietul Botăş să-şi procure un plan al oraşului, spunîndu-i, că planul Karlsbadului sunt eŭ!

II

Ajunserăm la ţinta călătoriei noastre pe la 2 în loc de 12, ceia ce ştergea deodată două oare din puţinele de care dispuneam Coborîndu-ne din omnibus, imi aruncăi ochii în dreapta şi în stînga, spre a mă orienta, dar imi fu peste putinţă a izbuti Făcînd însă pe cunoscătorul, spuseiŭ tovarăşilor mei Pe aici băeţi, să vizităm întai parcul Apucasăm însă tocmai în partea opusă Mergem, mergem, un sfert de oară, douzeci, apoi douăzeci şi cinci de minute, nici urmă de parc, şi timpul trecea Cunoscînd predilecţia amicului Botăş, propun să întrăm într-o cofetărie să ne răcorim puţin, să bem ceva apă *Apă* răspunsă Botăş, şi ochii i se luminară Intrînd in cofetărie, mă daŭ într-o parte şi întreb pe un băiat, unde e parcul, înarmat astfeliŭ cu informaţia dobîndită, fac pe grozavul şi spun tovarăşilor mei fiind-că am cam întîrziat, apoi să tăiem dea-dreptul prin această stradă, pentru a ajunge la parc

„Dar ştii că e mare Karlsbadul spuse Botăş — Cred şi eŭ, cugetăi în mine, dacă ne am învîrtit, ca un cuiŭ într-o căldare, căutînd parcul şi trecînd de două ori prin aceleaşi străzi! Dar ce-mi păsa? Reputaţia mea de vechiŭ cunoscător al Karlsbadului era scăpată!

Din fericire pentru ea, şi ca să nu fie pusă prea des la încercare, întîlnirăm, după cîte-va momente de preumblare prin parc, pe maiorul Plopeanu, ce lua apele în Karlsbad, şi care era un vechiŭ cunoscut al luĭ Botăş şi al meŭ Se oferi cu multă amabilitate să ne conducă el prin oraş, să vedem măcar în grabă ceva, maĭ ales că eraŭ acuma 3, şi trebuia să maĭ pierdem timp şi cu mîncarea Luĭ Merlescu iĭ venea să cadă din picĭoare şi el plecase cu noĭ la Karlsbad, cu anume condiţie, ca să mîncăm îndată ce el ne-o va cere El pretexta că doctoriĭ îĭ recomandase, ca mijlocul cel maĭ bun de a scăpa de boala *mîncăreĭ peste măsură, de a mînca tot* dea-auna înainte de a-ĭ fi foame!

Treceam tocmaĭ pe dinaintea mareluĭ otel şi restaurant Pupp Merlescu numaĭ decît să între acolo Maiorul observă că acolo se duc aproape numai milionariĭ, saŭ aceĭ ce vreaŭ să-şĭ arunce paralele în drum Nu poţĭ da bacşiş maĭ puţin de un fiorin zahlchelneruluĭ, 50 de cruceri servirchelneruluĭ şi 25 de cruceri băieţeluluĭ ce aduce băuturile Merlescu era aşa de flămînd că-i scăpăra ochiĭ El spuse

„Ş-apoĭ dacă e bacşişul mare, şi porţiile trebuie să fie în proporţie

Facuĭ un semn maioruluĭ, care înţelese îndată cum staŭ lucrurile şi răspunse cu linişte

— Da, dar în proporţie inversă

Această rostire *matematică* stîmpără la moment plecarea luĭ Merlescu, şi el, prefăcîndu-se ca şi cum nu ar fi nimic, întrebă cu aceiaşĭ linişte

„Maĭ e departe pînă la Kroch, (restaurantul unde maiorul vroia să să ducă)

— Iată trecem pe la Sprudel şi ajungem numaĭ de cît

Altă poznă acum! căzusem din Charybda în Scylla. Indată ce Botăş auzi cuvîntul de Sprudel, el ciuli urechile, şi întrebă iute pe maior

„Unde-ĭ?

Apucăiŭ repede să şoptesc maioruluĭ *în ureche te rog* de toţĭ Dumnezeiĭ să ne uităm la Sprudel numaĭ pe fereastă, ţi oĭ spune maĭ tîrziŭ pentru ce

Maiorul ne spuse iată Sprudelul, să nu maĭ intrăm

la el, ca să nu perdem timpul, se vede prea bine și pe fereastră.

„Cite grade de căldură are, întrebă Botăș, cu un glas însămnator?

— Șapte zecĭ și două, răspunse maiorul.

„Réaumur saŭ centigrade?

Îi șoptiĭ repede în ureche: te rog Réaumur!

— Reaumur!

„Păcat, e cam fierbinte, ar trebui racit, și cu un oftat, adăogi: să mergem la Kroch. Fața luĭ Merlescu se înveseli.

La Kroch ne puserăm pe mîncate cu toțiĭ, fiecare după capacitatea sa stomahală particulară. Masa ținu maĭ mult de cum ne propusesem, din cauza luĭ Merlescu, care găsi de cuviință să comande încă cîte-va porțiĭ speciale, peste cele luate în comun. Pe la $4^1/_2$ ne sculărăm de la masă; dar fiind oamenĭ cu tabiet, de și ne rămăsese numaĭ vr-o două oare pînă la plecare, trebuia să mergem la o cafenea să luăm cafeaua.

Maiorul ne îmboldea să luăm maĭ repede cafeaua, spre a merge măcar să videm Kaiserbadul o zidire monumentală și o instalație balneară fără păreche în toată Europa, apoĭ Kurhausul cu sala luĭ cea splendidă, pentru ca macar cu atîta să ne alegem din vizita noastră. Cînd plătisem, o pasere, o simplă vrabie, veni să ciupească din o bucată de pîne ce se afla pe un colț al uneĭ mese la care să lua cafeaua, atît era de blîndă. Botăș și cu mine, marĭ admiratoriĭ aĭ natureĭ și ușoriĭ de entuziasmat, chiar și pentru bipede de felul vrăbiilor, căzurăm ca în extaz la această gingașă privelişte. Exclamările nu maĭ încetaŭ. Ce nostimă e! Ce drăguță! Uite! cum trage dărăbul de pîne după ia! Ah! ce pacat că a trecut mitocanul cel de Neamț pe lîngă ea de-a spăriet-o, dar iată-o revine. Țr, ți, țr, pupuico, maĭ ie, presura mameĭ, încă odată și încă odată, așa, prepelița dragă, maĭ încă, măcăleandru iubit—un potop de dezmierdărĭ carĭ eșiaŭ cînd din gura mea, cînd din acea a luĭ Botăș, iar Merlescu se ocupa in acel răstimp cu alte bipede. Maiorul devenise cam nerăbdător și nu se putu împiedeca de a ne spune: dacă vroițĭ să vedețĭ macar ceva în Karlsbad, lasațĭ paserea și să mergem. Ne hotărîrăm cu părere de răŭ a părăsi pe iubita noastră presură, ba chiar avurăm cruzimea, ne

avînd pe aiurea pe unde trece, a o turbura noï înşine în ospăţul eï De abia eşiţi pe strada pe care apucasem spre Kaiserbad, şi deodată Botăş să opreşte în loc

„Ia priveşte incoace zise el

— Ce?

„Uite la ceï doï căţeï, cum pare că să miră de coada cea de animal ce a găsit-o în stradă! Ce mutre caraghioase! Uite maï ales la cel mic! E peste măsură de nostim Eŭ de cuvînt, mă opresc, lăsînd pe maiorul şi pe Merlescu a-şi urma drumul lor înainte, iar noï ne pierdem în contemplarea cînilor, precum cu un moment maï înainte, fusesem răpiţi de acea a vrabieï.

Maiorul şi cu tovarăşul nostru se opriră în drum, văzînd că nu maï venim şi, după oare-care aşteptare, maiorul trimise pe Merlescu să ne cheme şi să ne aducă aminte că se apropie oara plecareï trenuluï Ne rupserăm şi de la acest tabloŭ încîntător, dar nu făcusem nicï treï paşi în societatea maioruluï, cînd eŭ descopăr pe gratia uneï răsuflătorï ce dădea in stradă, treï pisicï, din care una scormonea cu laba printre gratiï, cealaltă privea cu cel maï mare interes operaţia executată de sora eï, iar a treia ce părea maï în vrîstă, se uita maï cu nepăsare la nebunaticele eï tovarăşe Eraŭ aşa de elegante în mişcările şi pozele lor, aşa de drăguţ scormonea una cu lăbuţa printre gratiï, aşa de nostim priveaŭ celelalte două, încit nu mă putuï impiedeca de a exclama

„Dar de aceasta ce zicï Botăş?

„Un ah! de admiraţiune eşi din peptul luï, şi iar uitarăm vizitarea Karlsbaduluï pentru noul tabloŭ viŭ pe care întîmplarea ni-l scosese inainte Maiorul ne maï aşteptă un moment apoï, enervîndu-să, veni iute către noï, spunindu-ne să-l iertam, dar trebuia să se ducă, căcï şi a adus aminte că dăduse întîlnire unuï cunoscut al săŭ la 5 oare Ne arătă cu mina direcţia Kaiserbaduluï şi ne părăsi

Ne uitarăm şi noï la ceasornic, eraŭ într-adevăr 5½ Ne maï rămînea încă o oară şi ceva pînă la plecarea trenuluï Merlescu nu se putu reţinea a face observaţia care, de şi într-o formă curtenitoare, ne lovea drept în pălărie

„Dacă nu ar fi adus cel Mititel paserea, cinii şi cu

pisicile în calea noastră, tot am fi putut vedea ceva din Karlsbad“

— Apoĭ d-ta, om pozitiv, nu înțălegĭ partea poetică a naturei Acest răspuns, cam nepoliticos, se vede că supără pe tînărul Merlescu care tocmaĭ dăduse, în omnibus, destule probe de facultățĭ poetice, și el ne răspunse sentențios

„Toate lucrurile sînt bune la vremea lor și ploaia in luna luĭ Maĭ Dacă este interesant de a privi la paserĭ, pisicĭ și cînĭ, de sigur că este foarte răŭ ales timpul cind te-aĭ hotărit să vezĭ Karlsbadul cu repejunea aburuluĭ

—„Așa-ĭ Merlescule, dar vezĭ motive de tablourĭ de janru din viața cea interesantă a animalelor nu se întîlnesc nicĭ ele așa de des

„Nu-știeam că sînteți pictorĭ, reitare

—Nu suntem pictorĭ cu mîna, ci cu sufletul

„Orĭ cum ar fi, dacă ne-ar întreba cine-va ce ațĭ văzut in Karlsbad, și vețĭ spune o vrabie, doĭ cînĭ și treĭ pisicĭ—cu tot respectul să vă datoresc, lucru va fi cam ridicol Tăcurăm cu toțiĭ, căcĭ Merlescu nimerise drept

Incepuse să ploaie

— Tot nu putem videa nimic deacum înainte din cauza ploaeĭ, să ne îndreptăm catră gară, maĭ avem 51 de minute și gara e cam departe, spuseiŭ eŭ.

„Să luăm o trăsură, spuse practicul Merlescu.

— Ce nevoe de trăsură, nu avem destul timp?

Merlescu nu se maĭ putu reținea și izbucni într-un hohot de rîs avem timp, ce e drept! timpul a fost in Karlsbad!

Ne pornirăm cu toțiĭ la rîs, și începurăm a ne bate joc între noĭ unul de altul eĭ doĭ de talentul și cunoștințele mele de conducător, eŭ de întîrzierea ce ne o pricinuise apa unuia și mincarea celuialt, Merlescu de paserea, cîniĭ și pisicele noastre Intr un rîs o duserăm pînă la gară, la care ajunsesem cu 25 de minute înainte de plecarea trenuluĭ.

III

Indată ce întrarăm în gară, ne îndreptarăm spre o cassa, din cele 4 ce se ascundeaŭ în întunericul celor

4 colţurĭ, şi spuserăm luĭ Merlescu, să intre în cercul de fier, spre a fi cel dintîiŭ la luarea biletelor, iar noĭ ne aşăzarăm pe o bancă, spre a cugeta—probabil la frumuseţele, Karlsbaduluĭ! Merlescu se indepartă puţin, spre a ceti preţurile şi a pregăti baniĭ necesarĭ, temîndu-se de o mare navală. Indată iĭ răcnirăm. nu părăsi locul, să nu-ţĭ iee rîndul cineva cu toate că nicĭ ţipenie de om nu venea să se aşeze la coadă. Ne cam miram de această împrejurare. Trecînd pe lîngă noĭ un trager, îl întrebarăm la cîte oare se deschide casa. Aceasta la 7 ne răspunse el. „Cum la 7? Trenul pleacă la 6 51, dar tragerul nu se prea interesa de soarta noastră. De odată, aruncîndu-ne ochiĭ în altă parte, videm la o altă cassă o coadă foarte lungă, şi atuncĭ cunoscurăm că ne-am înşelat, aşteptînd la acea care nu se deschidea. Ne duserăm acolo, însă trebuirăm acuma să ne aşăzăm la sfîrşitul cozeĭ, din ceea ce credeam că vom fi în capul eĭ. Instinctul de conservare ne făcu să ne aşazăm toţĭ treĭ la luarea biletelor. 15, 10, 5 minute maĭ eraŭ pînă la plecarea trenuluĭ de 6 51, şi nimine, nicĭ casierul nicĭ publicul, nu se grăbea. Ne gîndirăm că nu poate să plece trenul, pînă nu se vor da bilete tuturor călătorilor. Cu toate aceste, ne miram de lipsa de exactitate tocmaĭ în ţara exactităţeĭ. In sfîrşit ajunserăm la rînd.

— Treĭ bilete pentru Eger, vă rog, (vroind să facem economie şi să mergem cu clasa III-a pînă la Eger, de unde era să ne urcăm în trenul accelerat către Marienbad).

— Maĭ tîrziŭ, la 8 6.

„Cum, dar pleacă un tren la 6 51.

— Dimineaţa, n-aţĭ cetit bine.

Intrunindu-ne despre a dezbate asupra acestuĭ noŭ şi neaşteptat incident, căutam să ne explicăm, cum de ne înşălasem cu toţiĭ asupra timpuluĭ aşăzăreĭ oareĭ de 6 51? Ba d-ta aĭ spus că pleacă sara, ba d-ta în sfîrşit ne aruncăm vina unul asupra altuia. Adevărul era că unul din noĭ, mi se pare că eŭ, aruncîndu-mĭ ochiĭ pe orarul trenurilor, ce ni să dăduse tuturor la urcarea în omnibus, spusesem luĭ Botăş, că trenul pleacă la 6 51 *sara,* fără a observa că oara nu era sublinietă, şi decĭ era oară de dimineaţă.

Ciuda noastră! Pierdusem iarăşi mai bine de o oară venind aşa de curînd degeaba la gară, oară care s ar fi putut urca la două, dacă am fi luat o trăsură, şi acum trebuia să aşteptăm la gară de uit, pînă ce trenul să va milostivi a pune un capăt nenorociteĭ noastre excursiunĭ De ce să ne apucăm? Incepurăm a face ocolul găreĭ. Se vedea oraşul, dar nu eram lămuriţĭ asupra aşăzăriĭ băilor, din cauza uneĭ întreţesăturĭ de case şi de dealurĭ acoperite de pădurĭ Tot arătam noĭ cu mîna şi discutam mereŭ, înfocîndu-ne din ce în ce Ba acolo sînt băile, ba dincolo Un conducător (Fuhrer), însă real şi nu artificial ca mine, ne pîndea din apropiere

— Domniĭ vraŭ să ştie unde vin băile?

„Dar domnule

— Apoĭ iată cum e poziţia Vedeţĭ d-voastră această grămadă de case în vale?

„O vedem

— Eĭ bine aceea nu e Karlsbadul

„A!?

— Vedeţĭ d-voastră cum ceva ce nu se vede?

Ne uitarăm cu toţiĭ unul la altul Să vezĭ ceea ce nu să vede—al draculuĭ lucru, dar de politeţă, răspunserăm da

— Eĭ bine, acolo e Karlsbadul!

Ne salută politicos, stînd însă pe loc Trebuia să-ĭ dăm un bacşiş Scoaserăm cîţĭ-va crucerĭ fie-care

— Domnilor, taxa pe oară este un gulden

„Un gulden pentru două cuvinte?

— Oara începută să plăteşte întreagă

Ne executarăm

„Acum dacă voiţĭ să daţi un bacşiş

— Schauen Sie dass Sie weiter kommen“, pe romîneşte „Ia-ţĭ tălpăşiţele“ domnule, fu răspunsul indignat al luĭ Botăş.

„Auzĭ d-ta, un gulden ca să ne spue o prostie aşa de fenomenală să vedem ceea ce nu se vede!

— Oare să fie aşa prostie vorba luĭ? ia gîndeşte-te bine Botăş.

„Cum naiba nu, respunse pentru el Merlescu Cum aĭ să vezĭ ceea ce nu să vede! E o absurditate, o neghiobie

„Aşa-ĭ, adăogă Botăş.

— Mă rog, cînd e întunerec şi ţineţĭ ochiĭ deschişi, nu vedeţĭ întunerecul, şi cu toate acestea în întunerec nu să vede nimic, prin urmare vedeţĭ ceea ce nu se vede Apoĭ Kant, Schopenhauer, Hartman şi poate încă şi alţii nu aŭ scris volumuri întregĭ asupra necunoscibiluluĭ, neconştientuluĭ, prin urmare asupra ceea ce nu putem şti? Eĭ caută decĭ să ne facă să ştim ceea ce nu se poate şti. Pentru ce nu lăsaţĭ pe bietul Neamţ să ne arăte ceea ce nu să vede?

Ne pornirăm pe rîs, răscumpărînd macar cu veselie piciliturile necontenite ce curgeaŭ pe capetele noastre

Veni vorba de lumina electrică din Karlsbad. De la această temă, ne abăturăm, conduşĭ de ştiinţa mecanică a luĭ Merlescu, cătră problema luĭ *perpetuum mobile* Merlescu ne făcu asupra eĭ o interesantă lecţiune, conchizînd că fie-care putere, perzînd din ea, prin frecarea materialuluĭ, prin care se manifestează, trebuie să ajungă la repaos — Este cine-va îĭ întimpinaĭŭ eŭ, care a rezolvat problema.

„Cine, întrebă Merlescu, indignat de îndrăzneaţa mea necunoştinţă

— Dumnezeŭ, îĭ răspunseiŭ Dar mă rog, Merlescule, nu găseştĭ d-ta că lecţia d-tale, orĭ cît de savantă şi de interesantă, este tot atîta la locul eĭ într-o călătorie la Karlsbad, ca şi admirarea tablourilor naturale din partea noastră? singura deosebire este că noi faceam artă, iar d-ta ştiinţă.

„Ba maĭ este încă una, întimpină Merlescu Aicĭ n-avem ce face altă ceva, pecînd în Karlsbad am fi avut.

— Al diaculuĭ om maĭ eştĭ Merlescule!

Ne urcarăm în vagon. La Eger trebuia să schimbăm trenul La o staţie, Botăş, ca şi cînd ar fi fost din locurile acele, se scoală spunînd: suntem la Eger, coborîţĭ repede, căcĭ trenul stă puţin. De cuvînt ne sculăm şi ne luăm după el De abia pusesem ultimul dintre noĭ piciorul pe pămînt, şi ce-ĭ vine în minte luĭ Botăş — mintea Moldovanuluĭ cea de pe urmă — să întrebe pe conductorul, care din întîmplare trecea pe lîngă el, cînd pleacă trenul cătră Marienbad?

„Chiar acuma la moment, suiţi-vă în el

— Dar acesta se duce aiurea, noi vroim să mergem la Marienbad

„Suiţi înlăuntru vă spun „der Teufel“! şi dede semnalul de plecare.

— Dar aici e Eger, răcni Botăş desperat conductorului ce se îndepărta

„Nu domnule, Eger e la staţia viitoare, şi locomotiva dădu şuieratul eĭ sinistru

Ne acăţarăm cum puturăm de vagoanele ce începeaŭ să se mişte, prea fericiţi că nu ne vedea conductorul, care de altfeliŭ ne ar fi oprit, şi am fi fost nevoiţi să petrecem noaptea în o haltă pierdută în cimp, fără pat şi fără masă

— D-apoĭ bine, nene Botăş, cine te pune să joci pe conducătorul d-ta acum, să-mĭ uzurpi rolul?

„Pe care le-aĭ îndeplinit cu atîta demnitate în Karlsbad, adaose Merlescu

„Da pe voĭ cine vă pune să vĕ luaţĭ ca gîştele după mine? Ce nu controlaţĭ, ce nu întrebaţĭ şi voĭ?

— Că gîşte sîntem, aceasta să vede din nenorocire prea bine, şi ştiţĭ de unde provine această tendinţă de imitaie ce ne cuprinde, cînd vedem că unul din noĭ a pornit intr-o parte?

„De unde?

— Din nefericire, nu numaĭ că ne credem foarte inteligenţĭ, dar avem încă prostia a crede aceasta unul despre altul, incît cînd unul din noĭ spune saŭ face ceva, haide după el! Cum? Dacă am spus eŭ că pleacă trenul din Karlsbad la 6.51 *sara*, să poate astfeliŭ? şi dacă Botăş anunţă cu voacea-ĭ magistrală că sintem la Eger, coborîţi-vă repede, să mai controlăm?

„Cu alte cuvinte întrerupse Merlescu, şi încrederea trebue să fie la locul eĭ, ca şi admirarea pisicelor

— Eştĭ crud Merlescule, îl mustrăiŭ eu

După cite-va minute ajunserăm la adevăratul Eger, staţie mare, juncţiune de maĭ multe căĭ ferate, iluminată cu electricitate, şi atuncĭ Botăş care trecuse prin Eger de maĭ multe orĭ, să minunâ cum a putut el lua mica hal , tă, unde era să o păţim, drept Eger?

— Să vede că nu călătoreşti singur, ci in tovărăşie, căcĭ nimic nu dispune maĭ mult la prostiĭ decît o asociaie.

„Și prostiile sînt cu atît mai mari cu cît adunații sînt mai inteligenți, observă Merlescu care se vede că simția nevoia de a afirma încă odată un lucru ce se dădea de minciună la fie ce pas și care era să mai sufere încă două grele încercări

Cînd ne dădurăm jos din tren, ne spuserăm să luăm sama să nu ne rătăcim unul de altul Merlescu era sa iee biletele Stația era mare, noapte, și timpul de oprire scurt 8 minute Din nenorocire, era în apropiere de locul unde se oprise vagonul nostru, în dreapta o pompă, iar în stînga niște mese cu de ale mîncărei Botăș, de cuvînt, la apă; pune gura la burluiŭ și cu o mînă pompa, iar cu gura sugea, clănțănindu-și dinții din cînd în cînd de burluiul de spiță Merlescu iute iea vre-o șase sandvichuri și un chilo de fructe, apoi și vre-o cîte-va bucăți de șocolată. Eŭ spun lui Merlescu să iee grabnic biletele, să zmulgă apoi pe Botăș de la apă și să vină în tren, unde mă duc să ocup locurile, fiind mare îmbulzală Pe cînd Merlescu încărcat cu proviziile se repede la casa biletelor, Botăș care nu putea lua fîntîna cu el, nu se mai putea sătura de apă, iar eŭ, cunoscător al lucrurilor și la Eger ca și la Karlsbad, mă suii în alt tren, ce mergea la Nurnberg, Merlescu, cu biletele în mînĭ, auzînd clopotul al doilea, apucă iute spre trenul adevărat, strigîndu-ne cît putea de tare Auzîndu-i voacea, scot capul pe fereastră și-i spun:

— Aici, aici, am trei locuri foarte bune!

„Ce faci? coborî răpede, trenul acela merge la Nurnberg Auzind aceasta, ies ca o furtună din vagon, răstorn un Neamț, calc pe piciorul unei Nemțoaice care mă trimite „Zu allen Teufeln,“ și o iaŭ la goană către trenul nostru ce era hăt departe afară din gară

„Da unde e Botăș? întreabă desperat Merlescu, nu vezi că pleacă trenul?

—Nu ți-am spus să-l iei de la apă? Botăș, Botăș începurăm a zbiera amîndoi de răsuna văzduhul Noroc că era noapte, căci perdusăm și cumpăt și rușine

Cîți-va Nemți șopteaŭ intre ei „die Leute sind verruckt“. In sfîrșit cînd suna a treia oară, văzurăm pe Botășul nostru alergînd din răsputeri, ștergîndu-se la gură

cu mînecı surtucului, de oare-ce nu avea tımp sa scoată batısta

In sfîrşıt ne văzurăm ıar în tren Dar ne maĭ era păstrat încă o ultımă durdură

Cînd Merlescu dădu lı fie-care bıletul saŭ, Botăş se uıtă la el şı deodată, răstıt, strıgă

„Ce aĭ făcut Merlescule, aĭ luat bılete falşe Nu e scrıs pe ele Marıenbad, cı Kuttenplan? Avem să fim daţı afară dın tren la vııtoarea staţıe, numaĭ să vınă conductorul la control Aveţĭ cel puţın parale, ca să luăm bılete pentru Marıenbad, căcĭ ıeŭ nu maĭ am nıcĭ un crucer

Mıe mı-a maĭ rămas numaĭ 20 crucerĭ, răspunsă Merlescu. Ambiĭ se uıtaŭ la mıne Nıcĭ eŭ nu maĭ aveam nımıc Naıba te-a pus să cheltueştĭ paralele toate pe provızıĭ, ca şı cum ar fi să mergĭ cu transsıberıanul

Apoĭ dă dragă Botăş, mıncarea se plăteşte, nu e gratıs ca apa.

—Ne-a mers ca la spînzuraţĭ! D-apoĭ şı un nămol de prostiĭ ca acele ce le-am făcut noĭ azĭ, nu le face un popor întreg într-un secol!

„Trebue să dormım la staţıa vııtoare şı să telegrafiăm să ne vınă parale de la Marıenbad, căcĭ la tren nu să face credıt

—Să dormım, dacă ne va prımı cıne-va!

„Ş-apoĭ, tot e vară, ce bıne să doarme afară!

—Dar de mıncat, ce mîncăm?

„Apoĭ nu am eŭ provızıunĭ? Vedeţĭ cît m-aţĭ rîs, şı fără mıne acuma vă lua chıchıuţă.

—De mıne, răspunse Botăş magıstral, totdeauna îngrıjeşte Dumnezeŭ, apă e pretutındenea.

Tocmaı intra conductorul, ıĭ arătarăm bıletele, căutînd să aruncăm vına pe casıerul de la Eger care ne dăduse bılete străıne

„Dıe Karten sınd ja gültıg, Sıe fahren damıt bıs Marıenbad“

Işĭ poate cıneva închıpuı bucurıa noastră.

Atuncĭ abıa ne amıntırăm că şı ın Austrıa sînt bıletele pe zone

—Ar zice cineva că ne suim pentru prima oară în tren. Să nu știm noĭ atîta lucru!

Zbucnirăm iarăşĭ cu toţiĭ de rîs. Cînd ajunserăm la Marienbad, ne vorbirăm să nu spunem nimăruĭ păţeniile noastre. Dar am crezut că era păcat, pentru înveselirea lumeĭ, ca să nu destăinuesc secretele acesteĭ interesante excursiunĭ.

Tabla de Materiĭ